

İÇİNDEKİLER

Ön Söz	I
Giriş	III
<u>BİRİNCİ BÖLÜM</u>	22
Cevat Fehmi Başkut'un Hayatı, Sanatı, Eserleri	22
<u>İKİNCİ BÖLÜM</u>	33
Cevat Fehmi Başkut'un Tiyatro Eserleri	33
<u>I. Cevat Fehmi Başkut'un 1940-1950 Yılları Arasında Yayımladığı Tiyatro Eserleri</u>	33
<i>A. Dram</i>	33
1) Büyük Şehir(1943)	33
a. Olay Örgüsü	33
b. Tematik Unsurlar	35
c. Teknik Unsurlar	37
d. Zaman ve Dekor	37
e. Merak Unsurları	37
f. Karakterler	38
2) Küçük Şehir(1946)	39
a. Olay Örgüsü	40
b. Tematik Unsurlar	43
c. Teknik Unsurlar	58
d. Zaman ve Dekor	58
e. Merak Unsurları	59
f. Karakterler	59
3) Koca Bebek(1947)	61

a. Olay Örgüsü	61
b. Tematik Unsurlar	63
c. Teknik Unsurlar	67
d. Zaman ve Dekor	67
e. Merak Unsurları	68
f. Karakterler	68
4) Paydos(1948)	69
a. Olay Örgüsü	69
b. Tematik Unsurlar	71
c. Teknik Unsurlar	75
d. Zaman ve Dekor	76
e. Merak Unsurları	78
f. Karakterler	78
<i>B. Komedi</i>	79
1) Ayarsızlar(1944)	79
a. Olay Örgüsü	79
b. Tematik Unsurlar	81
c. Teknik Unsurlar	85
d. Zaman ve Dekor	86
e. Merak Unsurları	86
f. Karakterler	87
2) Hacı Kaptan(1945)	88
a. Olay Örgüsü	88
b. Tematik Unsurlar	90
c. Teknik Unsurlar	97

d. Zaman ve Dekor	97
e. Merak Unsurları	97
f. Karakterler	98

II. Cevat Fehmi Başkut'un 1950-1960 Yılları Arasında Yayımladığı Tiyatro

<u>Eserleri</u>	99
<i>A. Dram</i>	99
1) Sana Rey Veriyorum(1951)	99
a. Olay Örgüsü	99
b. Tematik Unsurlar	101
c. Teknik Unsurlar	103
d. Zaman ve Dekor	103
e. Merak Unsurları	104
f. Karakterler	105
2) Soygun(1952)	106
a. Olay Örgüsü	106
b. Tematik Unsurlar	107
c. Teknik Unsurlar	110
d. Zaman ve Dekor	110
e. Merak Unsurları	111
f. Karakterler	112
3) Kadıköy İskeleyi(1953)	113
a. Olay Örgüsü	113
b. Tematik Unsurlar	114
c. Teknik Unsurlar	118
d. Zaman ve Dekor	119

e. Merak Unsurları	119
f. Karakterler	120
<i>B. Komedi</i>	121
1) Makine(1954)	121
a. Olay Örgüsü	121
b. Tematik Unsurlar	123
c. Teknik Unsurlar	129
d. Zaman ve Dekor	129
e. Merak Unsurları	130
f. Karakterler	131
2) Harput'ta Bir Amerikalı(1955)	132
a. Olay Örgüsü	132
b. Tematik Unsurlar	134
c. Teknik Unsurlar	141
d. Zaman ve Dekor	141
e. Merak Unsurları	142
f. Karakterler	142
3) Kleopatra'nın Mezarı(1957)	143
a. Olay Örgüsü	143
b. Tematik Unsurlar	144
c. Teknik Unsurlar	147
d. Zaman ve Dekor	147
e. Merak Unsurları	148
f. Karakterler	149
4) Tablodaki Adam(1958)	149

a. Olay Örgüsü	150
b. Tematik Unsurlar	151
c. Teknik Unsurlar	154
d. Zaman ve Dekor	154
e. Merak Unsurları	156
f. Karakterler	157

III. Cevat Fehmi Başkut'un 1960-1970 Yılları Arasında Yayımladığı Tiyatro

<u>Eserleri</u>	158
<i>A. Dram</i>	158
1) Göç(1962)	158
a. Olay Örgüsü	158
b. Tematik Unsurlar	159
c. Teknik Unsurlar	164
d. Zaman ve Dekor	164
e. Merak Unsurları	165
f. Karakterler	166
2) Hepimiz Birimiz İçin(1965)	167
a. Olay Örgüsü	167
b. Tematik Unsurlar	168
c. Teknik Unsurlar	171
d. Zaman ve Dekor	171
e. Merak Unsurları	173
f. Karakterler	173
3) Ayna(1966)	174
a. Olay Örgüsü	174

b. Tematik Unsurlar	175
c. Teknik Unsurlar	181
d. Zaman ve Dekor	181
e. Merak Unsurları	183
f. Karakterler	184
4) Üzüntüyü Bırak(1965)	185
a. Olay Örgüsü	185
b. Tematik Unsurlar	186
c. Teknik Unsurlar	191
d. Zaman ve Dekor	191
e. Merak Unsurları	191
f. Karakterler	192
5) Dostlar(!)(1970)	192
a. Olay Örgüsü	192
b. Tematik Unsurlar	193
c. Teknik Unsurlar	195
d. Zaman ve Dekor	196
e. Merak Unsurları	196
f. Karakterler	197
<i>B. Komedi</i>	198
1) Hacıyatmaz(1960)	198
a. Olay Örgüsü	198
b. Tematik Unsurlar	199
c. Teknik Unsurlar	205
d. Zaman ve Dekor	205

e. Merak Unsurları	206
f. Karakterler	207
2) Öbür Gelişte(1960)	208
a. Olay Örgüsü	208
b. Tematik Unsurlar	209
c. Teknik Unsurlar	212
d. Zaman ve Dekor	212
e. Merak Unsurları	213
f. Karakterler	214
3) Buzlar Çözülmeden(1964)	215
a. Olay Örgüsü	215
b. Tematik Unsurlar	216
c. Teknik Unsurlar	220
d. Zaman ve Dekor	220
e. Merak Unsurları	221
f. Karakterler	222
4) Emekli(1967)	223
a. Olay Örgüsü	223
b. Tematik Unsurlar	225
c. Teknik Unsurlar	228
d. Zaman ve Dekor	228
e. Merak Unsurları	229
f. Karakterler	229
5) Ölen Hangisi(1969)	230
a. Olay Örgüsü	230

b. Tematik Unsurlar	233
c. Teknik Unsurlar	235
d. Zaman ve Dekor	235
e. Merak Unsurları	236
f. Karakterler	237
<u>ÜÇÜNCÜ BÖLÜM</u>	238
Cevat Fehmi Başkut'un Tiyatro Eserlerinde Ortak Yönler	238
a. Olay Örgüsü Bakımından Ortak Yönler	239
b. Tematik Unsurlar Bakımından Ortak Yönler	239
c. Teknik Unsurlar Bakımından Ortak Yönler	242
d. Zaman ve Dekor Bakımından Ortak Yönler	243
e. Merak Unsurları Bakımından Ortak Yönler	243
f. Karakterler Bakımından Ortak Yönler	244
SONUÇ	246
KAYNAKÇA	248
Ekler	251
Cevat Fehmi Başkut'un Eserleri İle İlgili Gazete Eleştirileri	251
Harput'ta Amerikalının işi ne?	251
Buzlar hâlâ çözülmedi...	253
Plağa okunan bir piyes	253
Trajikomik durumlar	254
Cevat Fehmi Başkut'un Oyunlarıyla İlgili	
Broşür, İlan, Afiş ve Gösterilerden Resimler	256

Ön Söz

Cevat Fehmi Başkut'un tiyatroları, dönemin sosyal yaşantısı, insan prototipi hakkında ciddi örneklerle doludur. Özellikle Atatürk Dönemi ve İnönü Dönemi'ne ait kayda değer bilgilerin yer aldığı bu metinlerin incelenmesi, dönemin ruhunu tiyatrodan hareketle ortaya çıkarmaya yarayacaktır. Bu da, hem edebiyat hem de sosyal ve siyasal tarihimizin aydınlatılmasına dönük ciddi ve kayda değer bilgilerin gün ışığına çıkarılması demektir.

Bu çalışmanın amacı kaybolmaya yüz tutmuş eserlerimizi günışığına çıkarmaktır. Araştırmalarımız sonucunda aslında döneminde çok ses getiren bu eserlerin bazılarının hâlâ tiyatro sahnelerinde boy gösterdiğini gördük. Bunda Cevat Fehmi'nin dönemini aşan üslûbunun etkisi vardır. He ne kadar bazı eserleri sadece kendi dönemine hitap etmekteyse de birçok eseri hâlâ geçerliliğini koruyan sosyal meseleler üzerinde durmakta, bundan dolayı Devlet Tiyatroları ve özel tiyatrolar tarafından sürekli olarak oynanmaktadır. Eserlerde sosyal çatışmalar, toplumsal çözümlerin işlenmesi bunun diğer bir sebebidir.

Bu tezin hazırlık aşamasında birçok sorunla karşılaştık. Bu sorunlardan ilki eserlere ulaşmak noktasında oldu. İnternet üzerinden yapığımız araştırmada Cevat Fehmi Başkut'un eserlerinin bir kısmının orijinallerine ulaşabildikse de tamamına ulaşamadık. Yazarın bütün eserlerinin Millî Kütüphane'de olması bizi sevindiren bir diğer durumdur. Birçok il kütüphanesinde yazarın eserlerinin bir kısmı bulunmaktadır. Tiyatroya bu kadar emek vermiş Cevat Fehmi Başkut'un eserlerinin kütüphanelerde yer almaması acı bir durumdu.

Bir ara İnkılâp Kitabevi yazarın tiyatro eserlerini seri halinde basmıştır. Ancak eserler talebe göre basıldığında ilerleyen zamanlarda İnkılâp Kitabevi sadece talebin fazla olduğu eserleri basmaya yönelmiştir. Bu bağlamda araştırmacıların bu eserlere topyekûn ulaşmasında zorluklar yaşanabilir. İşte bu noktada bu araştırma, hem yazarın tiyatro eserlerinin özetlerinin olması hem de bu eserlerin incelemesini kapsamı bakımından önem taşımaktadır.

Karşılaştığımız diğer bir olay ise yıllarca televizyonlarda izleyip güldüğümüz, kırk akıllının yapamadığı işi bir delinin yaptığı, Kemal Sunal'ın başrolünü oynadığı

“Deli Deli Küpeli” adlı filmin Cevat Fehmi Başkut’un eseri Buzlar     lmeden’in sinemaya uyarlanmış hali olmasıdır. Bu eseri okurken sanki filmi tekrar izliyormuş hissine kapıldık. Bundan başka yazarın Soygun ve Paydos adlı eserleri de sinemaya uyarlanmıştır.

Tiyatroya duyduğumuz hayranlık sebebiyle özellikle tiyatroyla bu denli ilgilenmiş Cevat Fehmi Başkut’un eserlerini ele almış olmaktan büyük zevk duyduk. Bu eserin araştırmacılara bir nebze de olsa kaynaklık etmesi bu çalışmanın amacına ulaşması bakımından önemlidir.

Bu  alışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm’de Cevat Fehmi Başkut’un hayatı, sanatı ve eserlerinin üzerinde durulmaktadır. İkinci Bölüm’de Cevat Fehmi Başkut’un tiyatro eserleri olay örgüsü, tematik unsurlar, teknik unsurlar, zaman, dekor, merak unsurları ve karakterler incelenmiştir.     nc  Bölüm’de ise Cevat Fehmi Başkut’un tiyatro eserlerinde ortak yönler üzerinde durulmuştur.

Bu tezin hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen değerli Hocam Doç. Dr. İsmet Emre’ye teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Tiyatronun kaynağı, yaşamsal gereksinimlerini sağlayan ilkel insanların, onları yaşatan, üreten ve geliştiren eylemlere, duygulara ve düşüncelere karşı takındıkları tavidir.¹

Tiyatronun görevi her an insanı bütünlüğü içinde düşünürken “heyecanlandırmak, kendisini bir başkasının yaşamı ile görebilmesini sağlamaktır.”²

Tiyatroyu ölümsüz yapan hiç yaşanmayan, hiç bitmeyen büyüdür. Tiyatro, genel yaklaşımı içinde ölümsüz, oysa gelişme aşamaları içinde ölümlüdür. Sahne, öz varlığımızı fark etmemize yarayan şeylerin, mutlulukların, acıların, ağlama ve gülmelerin, sevgilerimizin, nefretlerimizin, üstünlüklerimizin ve zaaflarımızın büyüğü aynasıdır. Oyun, yazarı ve ilk Shakspeare yorumcularından Johann Elias Schlegel, 1764 yılında yazdığı bir yazısında, ayna olma görevinden şöyle söz etmiştir; “İyi bir tiyatro tüm insanlara, kendine çekidüzen veren bir kadının ayna karşısında yaptığını yaptırır.” Romantik dönem yazarlarından Novalis, tiyatroyu, “insanoğlunun canlı yansı” olarak deyimler.

Garip gelebilir, ama tarih boyunca toplumlarda ve insanlarda yaşam korkusu ve yok olma tehlikesi arttıkça, tiyatro da buna karşı o şiddette karşı durmuştur. İnsan yaşamında olağanüstü ve çoğu zaman da kendini belli etmeden roller oynayan tiyatronun tarihsel gelişmesi içinde, her çağın tinsel, siyasal, toplumsal durumlarını aydınlatmış görülür. Artık bugün tiyatronun varlığı ve etkisi tartışma götürmez bir gerçektir, tiyatronun her gelişme evresi yalnızca bir vakit geçirme olmamıştır. İnsan yaşamında bu gelişme basamağı, seyircinin tiyatro olayına katılımı ile kendini tanımanın, kendini gerçekleştirmenin ya da daha çok günümüzde görüldüğü gibi, maskeleri atmanın ilkelini ortaya çıkarmış ve yapısı içinde kendine özgü bir varlık olmuştur.³

Türk tiyatrosunda yazılı eserler ancak Tanzimat’tan sonra görülür. Sözlü geleneği pek zengin ama dağınık ve bilinmezlikler içinde bulunan bu tiyatro, eserler bakımından iki bölükte incelenebilir:

¹ Özdemir Nutku; **Dram Sanatı** (Tiyatroya Giriş), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 15.

² Özdemir Nutku; **Dram Sanatı** (Tiyatroya Giriş), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 16.

³ Özdemir Nutku; **Dram Sanatı** (Tiyatroya Giriş), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 18.

1) Sözlü tiyatro verimleri,

2) Yazılı tiyatro eserleri.

Sözlü tiyatro geleneği, her millet gibi Türklüğün de ilk çağlarından bugüne kadar sürmüş, türlü bölgelerde yaşayan halklar arasında türlü biçimlere girmiştir.

Yazılı tiyatro eserleri 19. yüzyıl ortalarında görülmeğe başlar.

Sözlü tiyatro verimleri, Türk tarihinin gelişmesine uyarak iki devir gösterir İslâmlıktan önceki oyunlar ve İslâmlığı kabulümüzden bugüne kadarki oyunlar.

İslâmlık öncesi Oyunlar :

Orta Asya ve hatta Anadolu Türklerinin ilk yüzyıllardaki oyunları hakkında kesin bilgimiz yoktur. Şüphesiz, her toplum gibi, Türk toplumu da tiyatrosuz olmamıştır. Halkı ve seçkinleri eğlendiren seyirlik oyunlar vardır. Şölenler ve yuğ törenleri, aynı zamanda tiyatro gösterileri sayılabilir. Ergenekon destanında demircilikle ilgili ayinler ve bu ayinlere bağlı temsiller sezilmektedir.

Tabiatın göğsünde hayata gözlerini açan, hareket eden, konuşan, düşünen Türk, yaradılış muamması dram unsurları halletmeye koyulduğu zaman kendisinin tabiatın çocuğu saymak lüzumunu duydu. Ailenin genişlemesiyle vücuda gelmiş aşiretler halinde yaşıyorlardı ve her aşiret kendisini başka bir tabiat unsurundan, bir ağaçtan, bir ottan veya bir hayvandan gelmiş sayıyordu. Her aşiret kendi atası ve tanrısı sandığı tabiat unsurunu totem olarak kabul etmişti. Totemizm dininin inanış ve heyecanları içinde yaşayan eski Türklerin bir takım ayinleri vardı; kutsal bildikleri, atalar saydıkları hayvanın etini yemezler, ancak yılda bir defa bütün aşiretçe bir nevi din töreni halinde sürekle avına çıkıp bu hayvanı avlarlar, onu kurban ederek o zaman yerlerdi; içlerinden biri öldüğü zaman aşiretçe törenler gömerler, yasını tutarlar, onun için şiirler söylerlerdi. Sürekle avı, kurban edilmiş kutsal hayvanın etini bütün aşiretçe toplanıp yemek ve ölüye acıma töreni yapmak şeklinde olan bu üç ayinde şiir, musiki, raks ve hareket birbirine karışmış olarak kullanılan ve törene özel bir güzellik veren bedîî unsurlardır.

Bilindiği gibi hemen bütün ilk toplumlarda kutsal törenler duygu ve heyecanların pandomima, raks, şiir ve musikinin bir arada kullanılması suretiyle ifadesidir ve dinî bir dram şeklinde yapılmıştır. Bütün milletlerin ilk çağlarında olduğu

gibi eski Türklerde de birtakım ayin, kutsal tören şeklinde temsiller vardı; bunlar asırlarca birer dinî temaşa mahiyetinde sürüp gitmiştir.

Totemizm dini, Türkler arasında uzun müddet devam etmekle beraber fikrin tekâmülü bir müddet sonra bir gök dini vücuda getirmiştir; göklerin başka bir tanrı, yerlerin başka bir tanrı tarafından idare edildiği, iyiliklerin gök tanrısına, güneş tanrıya bağlı olduğu ve bu iki tanrının arasında da çeşitli vazifeler gören başka tanrılar bulunduğu kabul edilmiştir. Gök dini, tabiata tapmak-natürizm, totemcilik dininin bir nevi tekâmülü idi. Dinî törenler bu sıralarda da uzun müddet eski şekillerini muhafaza etmiş, din adamlarının eski vazife ve ehemmiyetleri hatta gittikçe artmıştır.⁴

Destan ve efsaneler doğuran Köktürk, Uygur çağlan, Samanlık, Buda, Mani, Zerdüşť dinleri, birçok temsillere de meydan açmış olmalıdır. Bu temsillerin kalıntıları, hemen bütün Asya'ya dağılmış olan Türk halkları arasında hâlâ yaşıyor da olabilir. Ancak elimizdeki incelemeler yetersiz olduğu için, kesin bilgilere sahip değiliz. Bilgilerimizin birazı Çin kaynaklarına, birazı da tahminlere dayanmaktadır.

İslamlıktan önceki çağ tiyatrolarımız üstüne araştırmalar yapmış olan Sırp bilgini M. Nikolić'e göre, Türk tiyatrosunun geçmişı 4000 yıl öncelere kadar çıkar. Nikolić, 4000 yıl önce, Türklerin temsil ettikleri bir oyunun yazılı bir parçasını ele geçirmiştir. Bu temsil Türklerin zaferiyle biten bir savaşı anlatmaktadır. Nikolić, milâttan 2000 yıl önce oynandığını sandığı başka bir piyesin de özetini vermektedir. Bu eserin konusu şudur:

Savaşı giden genç bir Türk, karısı ile çocuğunu evde yalnız bırakmıştır. Onu fırsatlayan bir Çinli, erkeksiz kalan bu eve gelir ve genç kadına sataşarak tecavüz etmeğe kalkar. Fakat Türk kadını, bu ırz düşmanı ile kahramanca dövüşerek namusunu korur. Irz düşmanı Çinli ise, çirkin arzusunu yerine getiremeyince başka bir alçaklığa başvurur: Güzel kadının yüzünü süngüsüyle paralayarak onu çirkinleştirir.

İkinci perdede, acele atlanıp savaşı gitmiş olan koca görünür.

Daima üstünde taşıdığı ve uğruna inandığı bir muskayı evde unuttuğu için dörtlü geri dönmüştür. Muskayı takınıp tekrar vuruşmaya koşacaktır.

⁴ Refik Ahmet Sevengil, **Eski Türklerde Dram San'atı**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1969, s.4-5.

Fakat güzel karısının kanlar içindeki perişan halini hayretle görür. Uğradığı hakaret ve felâketten çılgına döner.

Gider, namus düşmanı, hain ve zalim Çinliyi yakalar yerlerde sürükler. Karısının huzuruna getirir; bir hayvan gibi boğazlar.

Görüldüğü gibi bu temsilde bir tragedya veya dramın bütün unsurları mevcuttur. Theatrale denilen (sahneye uyar, sahnelik) taraf çok kuvvetlidir. Oyun, çağının hayatını yansıtmakta, olabilir hissi vermekte, Uzak Şarktaki iki ezmeli rakip milletin karakterlerini göstermekte, tablo, meclis ve perde bölümlenmesi de kolayca ayırt edilmektedir.

Bu kadar kuvvetli bir oyunun benzerleri elbette vardır ve tek olması imkânsızdır. Ancak Türklerin durmadan vatan değiştirmeleri dolayısıyla, kaybolan kültür hazineleri ve her parçası bir yerde kalan gelenekler, elde malzeme bırakmamıştır. Daima az üzerinde ve son derece ihtiyatlı konuşmak zorundayız.

Bu çok eski temsillerin, Türklerin o zamanki, çevik, göçebe ve akıncı hayatlarına uygun olarak destanı nitelik taşıdığı da görülüyor. Bunlarda güldürücü ya da mistik yanlar azdır. Acıklı, ürpertici, macera dolu oluşları ile daha çok tragedyaya benzerler. Yurt sevgisi, iffet, yiğitlik, sadakat gibi millî hasletlerimizi gösteren temalar destan ve türküler gibi bu sahne eserlerine de aksetmiştir.

İslâmlıktan sonra görülen ve bugüne kadar sürüp gelen sözlü tiyatro çeşitleri ise üç büyük kolda toplanır:

Meddahlık

Karagöz

Ortaoyunu⁵

Meddahlık, oyuncunun tek başına hazırlayıp yürüttüğü temaşa nevidir. Meddah (Sözlük anlamıyla) metheden, (övgücü) demektir. Bu şoy sanatçıların Ortaçağda, Anadolu'ya akınlar devrinde beylere ve akıncı yiğitlere destanlar, menkıbeler düzüp çağıran saz şairleri geleneğinden çıkmış olmaları düşünülebilir. Daha eski Türk

⁵ Ahmet Kabaklı, **Türk Edebiyatı**, Türkiye Yayınları, İstanbul, 1973, s.467-468.

geleneklerinde de olabilir. Kalın Oğuz Beyleri için «boy boylayan, soy soylayan» Dede Korkut belki de meddahların piridir.

Aşağıda tanıtacağımız Yağcı İzzet'ten sonra büyük ün kazanmış olan Meddah Şükrü Efendi, meddahların üç kısım olduğunu anlatırmış:

Birincisi: kitaptan veya ezberden okuyarak Hz. Hamza, Battal Gazi gibi kahramanların menkıbelerini söyleyenler. İkinciler: ellerinde sazları ile manzum destanlar, taklitli övgüler çalıp çağıranlardır. Üçüncüsü de olayları taklit temsilli biçimde gösterenler.

Görülüyor ki, İstanbul'da meddahlık bir yandan sahne oyunu olmaya doğru gelişirken bir yandan da köklerine bağlı kalmıştır.

Zaten meddahlar yakın günlere kadar, kendilerinin birer güldürmecisi olmayıp derin manalı hikmet ve ibret'ler söylediklerini, giriş, beyitlerinde hatırlatmışlardır. İstanbul'da son zamanların, en tanınmış meddahı olan İsmet Efendi, hikâyeye başlamadan önce şu beyti söylemiş:

Sanmayın İsmet-i nâciz safsatalar serd eyler

Halka ibret verecek menkıbeler arz eyler.

Bu gösteride, meddah denilen tek oyuncu, anlattığı bir vaka veya hikâyeyi seyirciler önünde, hareket ve taklitlerle canlandırır. Bu taklitler (ses, şive, gürültü) ve hareketler (el, yüz, gövde) sayesinde, meddahın anlattığı şeyler, bir hikâye olmaktan çıkıp, tiyatro oyununu andırır.

Meddahlık yalnız bizde değil öbür Doğu ve İslâm ülkelerinde de yayılmış ve sevilmiştir. Kahvelerde meddah, saray ve konaklarda nedim dediğimiz bu tek aktöre Araplar: Kassas; Acemler: Kıssahân adını vermişlerdir.⁶

Beyaz perde üzerine, birtakım tasvirlerin gölgeleri yansıtmak suretiyle gösterilen temaşa çeşididir. Meddahlık ile Ortaoyunu'na yakınlığı ve aşağı yukarı aynı teatral unsurları, komik temaları kullanması dolayısı ile Karagöz'ü de sözlü tiyatro geleneğimizin bir basamağı sayabiliriz. Nitekim bu “hayal oyunu”nun perde arkasına

⁶ Ahmet Kabaklı, **Türk Edebiyatı**, Türkiye Yayınları İst. 1973, s.467.

yerleşerek hüner gösteren bir tek aktörü vardır. Bu aktörün oyun için kullanıldığı malzeme: perde, şem'a ve tasvirlerdir.⁷

Sözlü tiyatro verimlerimizin bellî başlı ve çağdaş tiyatroya en çok yaklaşan çeşidi Ortaoyunu'dur.⁸ XIX. yüzyılın ikinci yarısıyla XX. yüzyılın ilk çeyreğinde kesin biçimini gördüğümüz ortaoyununun hangi tarihte başladığı açık-seçik belli değildir. Yakın zamanlara kadar, bu oyunun "ortaoyunu" adıyla anılışı göz önünde bulundurularak, XIX. yüzyılda ortaya çıktığı görüşü ileri sürülürdü. Ancak, hiçbir sanat türünün birdenbire son biçimini almadığını, yüzyıllar boyunca birtakım değişikliklere uğrayarak yavaş yavaş geliştiğini göz önünde tutarak, ortaoyununun da aynı yoldan geçmiş olması gerektiğini düşünmek yerinde olur.⁹

Ortaoyunu, Türk şehirlerinde; (en çok İstanbul'da) gelişerek son şeklini bulmuş millî bir tiyatro çeşididir. Bunun sırf kendi türünde orijinal tiyatro olduğunu A. Kutsi Tecer, şu cümlelerle anlatıyor:

“Bizde 19. yüzyıldan önce tiyatro binası yoktu ama tiyatro vardı. Bina ve oyun birbirine bağlı fakat birbirinden ayrı şeylerdi. Nitekim eski Yunanca “tiyatro” kelimesinin asıl anlamı da oyun seyretmek için seyircilerin toplandığı yer, demektir. Tiyatro kelimesi Rönesans'tan yani Avrupa'ya geçtikten sonra “oyun seyredilen yer” anlamı ile birlikte “seyredilen oyun” anlamına gelmeye başlamıştır.

Tiyatronun bütün unsurları Ortaoyunu'nda da vardır: aktör, seyirci, oyun yeri (etrafını seyircilerin çevirdiği bir meydan) kostüm, dekor ve aksesuar, konu (hikâye veya efsane) ve nihayet metin... Yalnız, ortaoyununda metin, muhavere kısımları yazılmamış bir hikâyeden ibarettir. Bu eski tiyatro geleneğimizi bugünkü tiyatrodan ayıran en mühim vasıf, işte budur.

Ahmet Kutsi Tecer'in Ortaoyunu'nu tam bir tiyatro sayan bu yargılarını, çağdaş batı tiyatrolarında görülen, yeni eğilimlerle destekleyebiliriz.

Nitekim 1932 den beri Amerika'da çok yayılmış ve yıllardır Paris'te denenmekte olan Yuvarlak Tiyatro tıpatıp bizim Ortaoyunu'na benzemektedir.

⁷ Ahmet Kabaklı, **Türk Edebiyatı**, Türkiye Yayınları İst. 1973, s.476.

⁸ Ahmet Kabaklı, **Türk Edebiyatı**, Türkiye Yayınları İst. 1973, s.494.

⁹ Cevdet Kudret; **Ortaoyunu**, Türkiye İş ve Kültür Yayınları, İstanbul, 1973, s. 1-2.

Yuvarlak Tiyatro’da da, sirk gibi yuvarlak olan bir sahne, seyircilerin ortasında yer almaktadır. Ortada oynayan aktörler, seyircilerin bir kısmına yüzleri, bir kısmına yanları veya sırtları ile görünmektedirler. Bu sahnelerde dekor, birkaç sandalye ile masadan ibarettir.

Günümüzün büyük oyun yazarlarından Priestley, bu yuvarlak tiyatroya tutkundur. Der ki:

“Yeniden başlayacak olsaydım, sahnelerin şu tablo çerçevesini, bez, boyalı, perdeli bütün ıvır zıvırını silkip atardım. Dekorları sinemaya bıraktırdım. Düşünceye, deyişe, iç oyuna ve inceliğe bağlanmak için, sinemanın zıddı olan Yuvarlak Tiyatro için yazardım. Oyuncuların canlı kişilikleri ile çehreleri dışında görülecek ne varsa hepsini hayal gücüne bırakılan bir tiyatrodur bu.”

1. Ortaoyunu Karagöz’den türemiş bir temsil çeşididir. Yani Karagöz’deki hayal kişiler (tasvirler) zamanla canlandırılmış ve aktörler tarafından oynanmıştır. Bu görüşle, Ortaoyunu’nun en çok 150 yıllık bir geçmişi olabilir. Zaten bu oyunun ancak 1810 yıllarında saray ve konaklarda oynanmaya başladığı ileri sürülmektedir.

Ancak, bu fikir kabul edilirse yani Ortaoyunu Karagöz’ün bir gelişmesi gibi ele alınırsa o zaman, ortaoyunu çıktıktan sonra Karagöz’ün artık tutunmaması icap edecekti. Oysa Karagöz’ün de bilhassa son yüz yılda en parlak devrini yaşadığı bilinmektedir.

2. Ortaoyunu en az 500 yıllık bir tiyatro çeşididir. Çünkü 15. yüzyıldan kalma bazı belgeler, bu oyunun ilk şekilleri olduğu anlaşılan bazı illerin varlığını haber vermektedir. Nitekim bir belgeye göre, Aselî adlı bir başkomik, şehzadelerin sünnet şenliğinde, bir meydanda Sultan II. Murad ve büyükler önünde özel takımıyla, oyunlar göstermiştir.

O halde Ortaoyunu, Karagöz’den türemiş veya gelişmiş olamaz. Yüzyıllar boyu, o da Karagöz’le birlikte yaşamış canlı bir tiyatrodur. Cinaslı nükte ve taklitlere dayanması ile Karagöz’ü andırırsa bile ona hiç benzemeyen yanları da çoktur. Bir kere bu çok aktörlü, sahneli, hareketli bir oyundur. Tasavvuf veya hayal değil gerçektir ve

gerçekçidir. Çok eskiden beri olagelmiş, türlü biçimler ve türlü isimler almış en sonu Ortaoyunu üzerine girmiştir. Gelişmesi ve özellikleri aşağıda görülecektir.¹⁰

Esas çizgileri ile tiyatro demek, gerek ses (söz ve inşat) gerek yüz ifadesi ve vücut hareketleri (jest, mimik, makyaj, maske, kostüm) vasıtasıyla, şiir veya konuşma şeklinde (metin) anlatılan bir hikâye veya efsaneyi (konu, vaka) özel bir çerçeve içinde (sahne, dekor, ışık vb.) şahıslarla (aktör) canlandırarak seyircilere dinletmektir.

Metnin yazılı olması veya olmaması; muhavere, monolog veya koro halinde işlenmiş olması; mimikle veya maskeyle, gün ışığında veya özel ışıklarla, bir sahne veya bir meydanda oynanması, esasta bir değişiklik yapmaz. İşte bu yeni görme açısından bakılınca, şüphesiz bizde 19. yüzyıldan daha önce ve yerli bir tiyatro vardır.¹¹

Batılılaşma taraftarı olan Abdülmecit ve Mustafa Reşit Paşanın çabası ile 1839'da Tanzimat Fermanı, bazı iyi noktaları da kapsamakla beraber, kayıtsız şartsız bütün kapılarını batıya açtı. Abdülmecit, yeniliklerin bütün halkın arasında yayılmasını istiyordu. Bunun için günlük yaşamda Önce biçimsel görünüşlerin değiştirilmesi işine girişildi. 1840'tan itibaren piyano İstanbul'a girdi, piyano konserleri ve dersleri verilmeye, İtalyan opera besteleri çalınmaya, giyim kuşamda değişiklik yapılmaya, yabancı dil öğrenimine önem verilmeye başlandı. Reformları yapan hükümetin yenilik isteği içtendi, ama bu yalnızca biçimsel düzeyde kaldı.

Bütün bu yenilikler arasında, batı anlamında bir tiyatronun da hiç olmazsa imparatorluğun başkentine gelmesi doğaldı. Tiyatro geldi ve daha çok Hristiyan halkın oturduğu Beyoğlu'nda o güne dek görülmemiş bir tiyatro eylemi ortaya çıktı. XIX. yüzyılın ilk yarısında, Giustiniani adında bir Venedikli tarafından, İtalyan mimarlık üslubuna uygun ilk tiyatro binası yapıldı. "Fransız Tiyatrosu" adını alan bu tiyatroyu Osmanlı hükümeti ve çeşitli elçilikler destekledi. (Tiyatro yapılarını daha sonra ele alacağız). Bu tiyatroya, elçilikler kanalıyla Fransız ve İtalyan toplulukları gelmeye başladı.

1842'den itibaren çeşitli yabancı yapıtlar Türkçeye çevrilmeye başlandı. Bunların ilki Belisario idi. A. Ubcini Türkiye Mektupları'nda bu olaydan şöyle söz ediyor: "(İstanbul'da) en çok belirtmeye değer bulduğum şeyler arasında (...) Pera'da

¹⁰ Ahmet Kabaklı, **Türk Edebiyatı**, Türkiye Yayınları İst. 1973, s.494.

¹¹ Ahmet Kabaklı, **Türk Edebiyatı**, Türkiye Yayınları İst. 1973, s.476.

1842’de oynanan ama üzerinde yazarının adı bulunmayan Belisaire adlı bir dramın çevirisidir. Hiç kuşku yok ki bu oyun Türklerde dramatik türün ilk denemesidir. Bu tarihten sonra ve özellikle İstanbul’da oturduğum sırada Sultan’ın özel buyruğuyla Moliere’in çeşitli komedyaları bu arada Le Bourgeois Gentilhomme’u ile Le Malade Imaginaire’l Türkçeye çevrildi ve Çırağan Sarayı’nda Haşmetli’nin huzurunda oynandı”.

Belisario adlı lirik tiyatro oyununun oynanmasından sonra birçok musikili oyunun Türkçeye çevrildiği görülür. Bu yapıtın oynanmasından iki yıl sonra da (1844) tıp öğrenimi yapan Abdülhak Hâmit’ in babası Hayrullah Efendi, Hikâye-i İbrahim Paşa ve İbrahim-i Gülşeni adını verdiği bir opera metni yazdı. Niyazi Akı, Padişah tarafından da opera yazdırılarak Saray’da oynatıldığını, ama bu yapıtın yazarını ve adını bulamadığını belirtir. Bütün bunlar gösteriyor ki Tanzimat’ın ilk yıllarında tiyatro alanında en çok tutulan tür opera ve operetlerdi.

Bütün bunlar olurken, Türklerin geleneksel oyunları, Meddah, Kukla, Karagöz ve Orta Oyunu gösterileri daha çok Ramazan aylarında yoğunlaşarak oynanmaktaydı. Ne yazık ki, bir yandan batı anlamında tiyatro geliştirilirken, geleneksel kaynakların da geliştirilmesi düşünülmemiş, Türklerin eski tiyatrosuna sırt çevrilmiştir. Ancak yabancı dil bilen bir azınlık dışındaki halkta, batı anlamında tiyatroya alışamadığı için, geleneksel oyunları yaşatacak bir potansiyel vardı, daha sonra bu güç de için için zayıfladı ve geleneksel kaynaklar yeni bir senteze ve gelişmeye sokulmadan yozlaşmaya terk edildi ve XX. yüzyılın başlarında can çekişme evresine girdi.¹²

İlk zamanlarda Tanzimat muharrirleri tiyatro eserleri yazdıkları halde takip eden Edebiyat-ı Cedide muharrirleri oynatacak sahne bulamadıkları için bu nevi edebiyatla meşgul olmamışlar, şiir ve roman bu muharrirler için bilhassa iştiğal sahası olmuştu.¹³

Avrupai tiyatronun memleketimize girişi, cemiyetimizin asrileşmesine paralel olarak tekâmül etmiştir. Tiyatronun diğer edebiyat türlerinden farkı, kendine ve çıktığı kültürel bünyeye has bir sosyetei de kendiliğinden getirmesidir. Bu sebeple

¹² Özdemir Nutku, **Dünya Tiyatrosu Tarihi**, I. Cilt, Remzi Kitabevi Yay., İst., 1985, s.358-359.

¹³ Refik Ahmet Sevensil, **Türk Tiyatrosu Tarihi**, I. Cilt, Kanaat Kütüphanesi, İst., 1934, s.82.

cemiyetimizdeki Avrupalılaşma temayülü ile muvazi olarak belirli periyotlarla olgunlaşmıştır.

Tiyatro edebiyatının bir memlekette muvaffak olabilmesi için birtakım yardımcı unsurlara ihtiyaç vardır. Bunlardan birincisi sahne ve seyirci, ikincisi ise oyuncudur. Yani müellif, aktör, seyirci üçlüsü olmadan bir memleketin tiyatro edebiyatından da söz etmek bir hayli zordur.

Tanzimatla beraber aktör ve seyirciyi hazırlamadan karşılaştığımız tiyatro, başlangıcından itibaren uzun bir müddet Osmanlı sosyetesine yabancı kalmıştır. Bu sebeple tiyatro, okunmak için yazılan bir edebiyat nev'i mesabesinde kalmıştır. Tiyatro yazarlarımızın da tiyatro ve sahne tekniğini tam manasıyla kavramadan tiyatro yazarlığına teşebbüs etmeleri yazılan piyeslerin kalitesine tesir etmiştir. Bütün bunların yanında bilhassa halk tabakası arasında tiyatro ve tiyatro terminolojisinin adeta büyük bir yadırgama ile karşılandığını görmekteyiz.

Memleketimizde ilk tiyatro faaliyeti İstanbul'da sefarethanelelerin tertipledikleri hususi günlerde yapılan salon temsilleri ile başlamıştır. LT. Ahmet devrinde Fransız sefiri Bonac yazdığı sefaretnamesinde kendi devrinde bir komedinin sahnelendiğini söylemektedir.¹⁴ Ayrıca Galland'dan Fransız sefarethanesinde Racine ve Corneille'den piyeslerin sahnelendiğini öğreniyoruz. Bu sahnelemenin tiyatro tekniğine uyup uymadığını ise tam manasıyla anlatan bir vesika ise henüz neşredilmemiştir. Muhtemelen piyeslerin kısım kısım salonlarda ve seyirci ile iç içe icra edildiğini düşünebiliriz. Nitekim birçok piyesin o devirde bu şekilde sahneye konulduğuna dair vesikalar mevcuttur. Fransızca ve sadece ecnebilere hitap eden bu temsillerin Türk tiyatro edebiyatına ne derecede tesir icra ettiğı bilinmemekle beraber, Lâle Devrinde Damad İbrahim Paşa ile sıkı münasebeti olan Bonac'ın Osmanlı devlet ricalini bu tarz salon temsillerine davet ettiğı düşünülebilir. Bu da bir aşinalık sağılaması bakımından mühim sayılabilir.

Bunlardan başka ekalliyet mekteplerinde sene sonu ve bazı hususi günlerde kendi dilleriyle piyesler oynandığı söylenmektedir. Yedikule Ermeni Hastahanesinin 1925 senesindeki salnamesine bir makale yazan Bay Hrant Asaduryan 1820 yılında

¹⁴ Selâmi İzzet Sedes, **Tiyatroya Dair Konuşmalar**, İstanbul'da Temsil, 11 Temmuz, 1941 Akşam Gazetesi.

Düzian adlı zengin bir Ermeni ailesinin Kuruçeşme'deki yalısında Avrupa'da tahsil görmüş Ermeni gençlerinin temsil verdikleri kaydedilmiştir.¹⁵ Bu aile ile görüşmek için araştırma yapan Selami İzzet, aile fertlerinden böyle bir hâdiseyi hatırlayan kimseye rastlamadığını zikretmektedir.

Bu kapalı çevrelerde oynanan, muhtevanın ne olduğunu kesinlikle bilmediğimiz piyeslerden sonra Avrupai tiyatro nev'ileri ile ilk münasebetimiz 1842 yılına isabet etmektedir. Gerek Ceride-i Havâdis'te, gerekse diğer bazı kaynaklarda Venedikli Jüstinyan'ın Galatasaray'daki Fransız Tiyatrosunda bir İtalyan trupunun İtalyanca komedi temsil ettiğini, bu temsilin tercüme edilmiş hülâsasının ise, "dört yol ağzındaki kitapçı Dubois' nin dükkânında satıldığını" öğreniyoruz.¹⁶

Avrupa'dan gelen muhtelif tiyatro truplarının 1845'den itibaren Beyoğlu'nda Hristaki Pasajındaki Naum Tiyatrosundaki trajedi, komedi, opera ve operetlerine umumiyetle levantenler, ekalliyetler, yabancı memleketlerin temsilcileri ve nadiren Avrupai hayat tarzına özenen Türkler gidiyorlardı. Temsiller Türkçe olmadığı için tercüme edilmiş bir hülâsası da önceden seyirciye dağıtılıyordu. Burada verilen temsillere garplılaşmaya meyyal bir fikrî yapıya sahip olan Sultan Abdülmecid de katılarak temsilleri kafes arkasından seyrediyordu. Ancak "Hünkârın böyle yerlere devam vekâr-ı şahane ile telif edilemeyeceği" için tenkitlere uğramıştır.¹⁷

1854 yılında gayrimüslim cemaat mekteplerindeki temsillerin daha sonra artık amatörce de olsa tiyatro trupları şeklini aldığını görüyoruz. 1956 yılında Mıgırdaç Beşiktaşlıyan'ın idaresindeki bir grubun temsiller verdiğini görüyoruz. Nitekim Kânunusâni 1857'de Ortaköy Ermeni Katolik Mektebinde umuma; Beşiktaşlıyan tarafından Ermenice'ye tercüme edilen Alfıyer'in "Savol" adlı dramı sahnelenmiştir. Yine aynı sene içinde Naum Tiyatrosunda "Eşkiyem" isimli bir Ermeninin idareciliğinde, Büyük Benliyan, Bedros Magakyan ve Çamaşırcıyan'da mürekkep bir heyet temsiller vermeye başlamıştır. Bu ilk yerli ve umuma temsil veren tiyatro trupudur diyebiliriz.

¹⁵ Selâmi İzzet Sedes, **Tiyatroya Dair Konuşmalar**, Türk Tiyatrosunun Menşei Gayri Müslim Cemaat Okullarıdır. Akşam Gazetesi, 22 Temmuz 1941.

¹⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, sayfa 254.

¹⁷ Yörük Çelebi, **Eski ve Yeni İstanbul**, Dolmabahçe'de Yıkılmakta Olan Sultan Mecid Tiyatrosu, 12 Birinci Kânun, 1928, Akşam Gazetesi.

Sahneye koydukları piyesler arasında, İtalyanca'dan Türkçe'ye tercüme edilen Don-Grigor'un piyesiyle "Odun-Kılıç" isimli bir komedi de vardır. Bu temsillere Sultan Abdülmecidâe davet edilmiş, Eşkiya'nın baldızı Fanni de piyeste ilk defa rol almaya razı olmuştur.¹⁸ Ceride-i Havadis bu temsillerin hûlasalarını neşrediyordu.

Bunların hemen tamamı da münferit teşebbüsler olduğu için İstanbul halkı arasında bir alâka uyarmamıştır. Hatta gayrimüslim tebaanın alâkası halk arasında zaten yadırganan tiyatroya bir nefret uyanmasına da sebep olmuştur. Bu sahada ilk mühim hareket Şark Tiyatrosudur. İstanbul'da tiyatro faaliyetleri bir imtiyaz olarak Naum Efendiye verildiği için, başka hiç kimseye tiyatro faaliyeti müsaadesi verilmiyordu. 1859 yılında "Arakel" isimli bir zat Hasköy'de tiyatro binası yaptırınca, Naum Efendi nin şikâyeti üzerine 1860 yılında yıktırıldı. Fakat bundan yılmayan Arakel Efendi 1861 yılı içinde Tokatlıyan Han'ın yerindeki "Kafe Ruayat"i kiralayarak Şark Tiyatrosu adını koydu. Temsil vermek için lüzumlu müsaadeyi de alarak temsillere başladı.

Şark Tiyatrosu büyük bir maddi sermaye ile kurulmuş, devrinin en modern sahne teşkilâtı ile teçhiz edilmişti. Temsillerde kadın rolleri için aktrist de bulunarak sahneye çıkarıldı. Temsilleri İtalyan rejisör Asti idare ediyordu. 14 Kânunusânî 1861 'de ilk temsilini verdi. Sultan Abdülmecid de bu temsillere İstanbul'un meşhur sarraflarından olan ve yakın dostu Agop Köseoğlu ile birlikte gitmiştir.¹⁹

Şark Tiyatrosuna yapılan büyük masraf ve harcanan emek alâka görmemiş, kendi kendini finanse edemeyen grup turnelerden de sonuç alamayınca perdelerini kapatmak zorunda kalmıştır.

Tiyatronun kendi temaşa anlayışımız dışında cereyan eden macerası, devletin asli unsuru olan Müslüman ahali arasında tam manasıyla ahlâksızlık olarak değerlendirilmiştir. Bilhassa Ermeni ve Çingene kadınların aktris olarak sahneye çıkarılması bu değerlendirmeyi daha da kuvvetlendirmiştir. Hatta turneye çıkan truplardaki kadınların dağa kaldırılması normal hâdiseler gibi telâkki edilmiştir.²⁰

Avrupalı Türk Tiyatrosunun en mühim hâdiselerinden biri hiç şüphesiz Osmanlı Dram Kumpanyasının kuruluşudur. Diğer kumpanyalardan farklı olarak Osmanlı

¹⁸ Selâmi İzzet Sedes, **Tiyatroya Dair**, Minakyan Efendi, Akşam Gazetesi, 5 Eylül 1941.

¹⁹ Selâmi İzzet Sedes, **Tiyatroya Dair**, Minakyan Efendi, Akşam Gazetesi, 5 Eylül 1941.

²⁰ Selâmi İzzet Sedes, **25 Yıllık Sanat Hayatı**, Behzat Haki Bey Başından Geçenleri Anlatıyor, Akşam Gazetesi, 5 Mart 1933.

münevverinin fiilî teşvik ve yardımları sayesinde ayakta kalmaktadır. Bu sebeple tiyatro sahasında mühim bir tesir icra etmiştir. Mali bakımdan tiyatroyu Mısırlı Mustafa Fazıl Paşa finanse ederken, Düyûn-ı Umûmiye Direktörlerinden Âli Bey, Ali Paşa, Recâizâde Mahmut Ekrem, Namık Kemâl, Şemsettin Sami, Ebüzziya Tevfik ve Ahmet Mithat Efendinin destekleriyle faaliyet gösteren kumpanyayı Agop Vartoyan (Güllü Agop) adında birisi kurmuştur.²¹

II. Meşrutiyet daha ilk yıllarında, halkta özgürlüğü hayata geçirme bilinci yaratmıştı. Her kesim kendi alanında birleşerek sendika, ocak, kulüp, siyasal parti gibi düşün birliği ile sağlanabilecek kuruluşla meydana getiriyor, bir arada yaşamının olanaklarından yararlanmaya çalışıyordu. Varlığının ortaya çıkması bir araya gelen insanların toplu çalışma bilincine bağlı olan tiyatro, yapıt, oyuncu, sahne gibi gerekleri kazandıktan sonraki aşamada da kalabalığa muhtaç bir sanattı. Bu nedenle II. Abdülhamid'in tahttan uzaklaştırılması ile ittihat ve Terakki'nin sıkıyönetime başvurması arasındaki evrede saltçı dönemle kıyaslanamayacak ölçüde hızlı gelişme gösterdi. Tiyatro da, küçük burjuvazinin, tarihin o aşamasındaki ileri tavrına uygun bir düzeye kaymak zorunluluğunu duyuyordu. Bu bölümü hazırlarken yapıtlarından yararlandığımız Metin And'ın belirttiği gibi, bu da öteki sanat kollarıyla işbirliğine götürdü tiyatroyu. Sahnelerde Mithat Paşanın savunması, III. Selim'in konuşmalarının yanı sıra, Tevfik Fikret'in şiirlerinin okunması, dönemin siyasal sorunları üzerine konferanslar verilmesi gibi yenilikler görüldü.

Dönemin şiir, öykü, roman türlerinde ün yapmış sanatçıları tiyatronun yapısına özgü iç ve dış sorunların önemini pek de göz önüne almadan büyük bir coşkuyla oyun yazmaya yöneldiler.

“Edebiyat-ı Cedide”ciler (Hüseyin Suat Yalçın, Mehmet Rauf, Halit Ziya, Cenah Şehabettin, Faik Ali). “Fecr-i Atı Topluluğu”nda meydana çıkan II. Meşrutiyetin ilk edebiyatçı kuşağı (Yakup Kadri, Şebabettin Süleyman, Tahsin Nahit, Müfit Ratip, Refik Halit), “Milli Edebiyat” akımına bağlı olan sanatçılar (Ömer Seyfettin, Aka Gündüz, Reşat Nuri, Halit Fahri, Yusuf Ziya), Mithat Cemal (Kuntay), Hüseyin Rahmi (Gürpınar) gibi akımların dışında kalanlar yapıtlarını seyirci karşısına çıkarma olanağı buldu.

²¹ Ahmet Yalçın, **II. Meşrutiyet'te Tiyatro Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, s.11-14.

1909’da ulusal bir tiyatro kurulması amaçlandığı zaman Recaizade Ekrem, Hüseyin Cahit. Hüseyin Rahmi, Mehmet Rauf, Ccnab Şehabettin, Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) gibi yazarlar kuruluşun “edebî heyetini” oluşturdular. Rıza Tevfik, Halit Fahri gibi şairler, “Darülbedayi-i Osmanî”nin öğretim kadrosunda görev aldı.

Kişiliğine “Edebiyat-ı Cedide” bölümünde değindiğimiz Hüseyin Suat (Yalçın, 1867-1942) kimi basılan (Kirli Çamaşırlar, 1911) oyunları ile dönemin verimli kalem-lerinden biri olarak görüldü. Darülbedayi’nin sahneye koyduğu ilk yapıt (20 Ocak 1916) şairin dilimize uyarladığı Çürük Temel’dir. Şehbal Yahud İstibdadın Son Perdesi, Yamalar, Hülle, Devay-ı Aşk, Çantada Keklik, Ballı Baba vb. oyunları vardır. (Bkz. Metin And. Varlık dergisi, sayı 677-678, 1966).

Öteki “Edebiyat-ı Cedide” yazarlarından Mehmet Rauf (1875-193i) da bu dönemde Halit Ziya’nın Ferdi ve Şürekâsı (1894) romanını oyunlaştırmış, çeviri ve uyarlamalar yapmıştı. Kitap olarak basılan Pençe ve Cidal oyunları sahneye konulmadı. Saffeti Ziya’nın (1875-1979) Haralombos Cankiyadis (1912) adlı üç perdeden oluşan oyunun da. romanlarının aksine, yalın bir dil kullandı. Tiyatro tekniğine uygun dialogları iyi gözlenmiş olaylar ve canlı tipleriyle dönemin başarılı yapıtlarından sayıldı. (Tahir Alangu. Servet-i Fünun Edebiyatı Antolojisi, s. 74. 1958). Halit Ziya (Uşaklıgil, 1866-1945) Dumas Fils’den Füzûzan (1918). Eduard Pailleron’dan Fare (1919) adlı uyarlamalarından başka. Munis Faik Ozansoy’ca günümüz Türkçesine çevrilerek 1959’da Devlet Tiyatroları’nda sahnelenen Kâbus (1918) adlı oyununu yazdı. Cenab Şebabettin. Ali Ekrem (Bolayır), Celâl Sahir (Erozan) da önemleri dönemlerini aşamayan oyunlar yazdılar.

“Fecr-i- Ati” sanatçılarından bu türe fazla eğilim gösteren Şehabettin Süleyman (1885-1921) ile şair Tahsin Nahiftir (1887-1919). Önceki bölümlerde kişiliğini tanıdığımız eleştirmen ve tarihçi Şebabettin Süleyman, dönemin dergilerindeki (özellikle Şehbal) tiyatro eleştirilerinin yanı sıra oyunlar yazdı: Kırık Mahfaza, Fırtına (1911). Çıkmaz Sokak (1912), işlediği konular yönünden -örneğin Çıkmaz Sokak’ta sevicilik konusu- sahneye konulamayan yapıtlarını kitap olarak bastırdı. Tahsin Nahit’le birlikte yazdıkları Kösem Sultan’ın (1911) temsili büyük ilgiyle karşılandı¹. Şiirden çok tiyatro edebiyatına katkısı olduğu kabul edilen Tahsin Nahit’in ilk yapıtı Jön Türk, Şehzadebaşı’nda Ferah Tiyatrosu’nda sahneye konmuş (1908), büyük coşku yaratmıştı.

Özellikle yalın Türkçeyle yazılması II. Abdülhamid'in zorbalık rejiminde ülkeden kaçmak zorunda kalan Mahmud Celâlettin Paşanın (Prens Sabahattin'in babası) Brüksel'de ölümünü yansıtan sahnenin etkinliği oyunun başarı öğeleri arasındadır. (Halit Fahri Ozansoy. Edebiyatçılar Geçiyor, s. 248, 1967). Bir süre tiyatrodan uzak kalan Tahsin Nahit iki oyun daha yazdı: Bir Çiçek, İki Böcek (1916) uyarlaması ile Rakibe (1919).

Müfit Ratip. Refik Halit. İzzet Melih (Devrim), Veda ve Nirvana adlı küçük oyunları ile Yakup Kadri. "Fecr-i Atı" ile ortaya çıkanlar arasında kısa süre tiyatroya eğilim duyan sanatçılar arasında güründüler.

Ömer Seyfettin'in Şaka, Nasrettin Hoca, Canlar ve Patlıcanlar adlı oyunları yazdığı yakın arkadaşları tarafından belirtilmekteyse de bu türde bilinen yapıtı, 1920'lerde "ihtiyar Olsam da..." adıyla İstanbul Şehir Tiyatrosu'na verdi 1928-29 tiyatro mevsiminde sahneye konulan Mahcupluk İmtiham'dır.²²

Türk Tiyatrosu, II. Meşrutiyet döneminde doğum sancıları çekmişti. Cumhuriyetin ilk yıllarında, dünyayı ve kendisini algılamaya başladı. Sahnenin yaratıcıları, sanatlarının bilincine vardılar. Giderek devlet de sahneyi değerlendirerek ulusal tiyatronun oluşumuna katkıda bulunacak olan kurumların yönetimini üstlendi.

Muhsin Ertuğrul, 1918'lerde: "Tiyatroda kadınsızlık mevzuu bahis oldukça Çingeneleri alın diyorlar. Daha hâlâ tiyatronun bir nezahet yuvası, bir mektep, temsilcilerin bir çeşit muallim, mürşit olduğunu ve bizim çingene tiyatrosu değil. Türk Tiyatrosu yapmak istediğimizi anlamayanlar var!" diye yakınıyordu (Temaşa. 15 Ağustos 1918).

Aradan on yıl geçmeden 1926-27 mevsiminde Darülbeyti yeniden örgütlendiği zaman, ünlü sahne yönetmeliğini hazırlayarak, kadını, erkeği, oyuncusu, ışıkçısı, suflörü, makyajcısı ile tiyatroyu oluşturan tüm öğelerin işbirliğini sağlayacak disiplin kurallarını uygulamaktan çekinmedi.

Tiyatro, kendi içinde geliştikçe oyun yazan, eleştirmeni, seyircisi ile de bütünlük kazanmaya başladı.

²² Şükran Kurdakul, **Çağdaş Türk Edebiyatı**, C. II, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1992, s.163-164.

Reşat Nuri Güntekin, Nurullah Ataç, Selamı İzzet Sedes, Refik Ahmet Sevengil, Selim Nüzhet Gerçek, Hasan Âli Ediz, İbrahim Necmi Dilmen, Nurettin Sevin, Ali Süha Delibaşı, İbrahim Hoyi, I. Hakkı Baltacıoğlu, İ. Galip Arcan yazıları eleştirileri ile Türk tiyatrosunun oluşumuna katkıda bulundular.

Resimli Ay, Varlık, Ülkü, Yeni Adam, Ağaç, Kültür Haftası dergilerinde dönemin tiyatro hareketlerine değinen yazıların yanı sıra Sovyet, İngiliz, Alman tiyatroları üzerine yazılar yayımlandı. Resimli Ay'da Ahmet Nuri Sekizinci (Fırtınadan Sonra); Ülkü'de Yaşar Nabi (İnkılâp Çocukları); Varlık'ta Yakup Kadri (Mağara), Nahit Sun (Muharrir), Reşat Nuri (İstiklâl), Vedat Nedim (Hayvan Fikri Yedi. Kör) vb. Ağaç'ta Cevdet Kudret (Yaşayan Ölüler) vb. yazarların oyunları "tefrika" edildi.

Darülbedayi-i Osmanî döneminde (1916-1923) ulusal tiyatro dili konusundaki düşünceleri değerlendirmiştik.²³ Bu dönemde oyun yazarı, oyun yazarının var olması, gücü, önemi, işlevi, sorumluluğu, tiyatro dünyasının gündeminde kaldı hep. Reşat Nuri, şöyle yaklaşıyordu bu önemli soruna:

*Tiyatro yazmak büsbütün ayrı bir sanat. İnsan; büyük mütefekkir, yüksek şair, zeki adam, güzel üslûpçu olur. Makale, roman, şiir yazabilir, fakat bütün bu meziyetlere rağmen, düzgün bir sahne vücuda getirmekten aciz bulunabilir. Gerçi güzel sanatlarda vasat olamaz... Bir sanat eseri ya vardır, ya hiç mevcut değildir. Fakat bu kanunun hiçbir sanat şubesinde, tiyatroda olduğu kadar, mutlak bir hükmü yoktur. Güzel bir şiir, güzel birkaç mısra; manasız bir uzun roman, üç beş tatlı sahife, yavan bir tasvir, bir iki dürüst çizgi sayesinde bir dereceye kadar yaşayabilir. Fakat tiyatro için böyle değildir. Tiyatro eseri bir makine uzviyeti gibidir. Bir kısmında bir sakatlık olursa heyet-i umumiye felce uğrar.*²⁴

Şiirin, romanın, öykünün bile henüz dilini aradığı dönemde oyun yazarının olağanüstüyü bulması mümkün değildi kuşkusuz. Ama seyircinin Pirandello'yu, İbsen'i. Sheakespeare'i gördükten sonra kendi yazarından da olağanüstüyü beklemesi önlenemezdi.

²³ Çağdaş Türk Edebiyatı Meşrutiyet Dönemi, Tiyatro Bölümü, Tiyatro Sanatına İlişkin Görüşler.

²⁴ Reşat Nuri Güntekin, "Bizde Tiyatro Var mı?" Yeni Mecmua (15 Mart 1923); Reşat Nuri'nin Tiyatro ile İlgili Makaleleri, Haz. Kemal Yavuz (1976).

Bu beklentinin kırgınlığı içinde olanlardan Nurullah Ataç, 1927’lerde şöyle yazıyordu:

*Bugün bizde tiyatro için çalışan muharrirlerin kâffesi müşkülattan kaçınıyor ve beğenilmek için göz boyamaya çalışıyorlar... Memleket halkında tiyatroya bir rağbet uyandığı halde ve yalnız yoksulluk içinde değil, garbın varlığı içinde de kendine şerefli bir mevki elde etmeye muktedir tiyatro sanatkârlarımız varken muharrirlerimizin bu ihmali günahıdır. Bir teşvik maksadı gözettiğim için değil, hakikat addettiğim şeyi kaydetmek mecburiyetinde olduğum için söylüyorum: Darülbedayi heyetini teşkil eden gençlerin ekserisi oynadıkları piyeslerin nâkilllerine de, müelliflerine de kat kat fâiktir.*²⁵

Yaşar Nabi (Nayır) ise yerli yapıtların sergilenmesine gereken özen gösterilmediğinden yakınarak, yılda hiç değilse dört beş “telif piyesin oynanması” gerekirken tiyatronun -çok sayıda vodvil ve operet sahneye koymakla- işlevini yitirdiğini öne sürüyordu.

Yazarın varlığı, başarısı, başarısızlığı, gördüğü ilgi üzerine tartışmalar sürerken, özellikle 1930-40 yıllarında Vedat Nedim, Nâzım Hikmet, Necip Fazıl. Reşat Nuri ve Cevat Fehmi’nin kimi oyunları kalabalıkların beğenisiyle bütünleşti. Kimileri aylarca afişte kaldılar. İmrâlı’nın İnsanları (Vedat Nedim), Kafatası (Nâzım Hikmet), Bir Adam Yaratmak (Necip Fazıl), Paydos, Sana Rey Veriyorum (Cevat Fehmi Başkut) gibi oyunlar dönemi yaşayanların anılarında yer etti. Tiyatromuzun gelişme döneminin öncü yapıtları olarak kitaplıklarda da yerini aldı.²⁶

Cumhuriyet yıllarında Türk tiyatrosunun esaslı bir gelişmeye doğru, kuvvetli adımlar attığı bir hakikattir. İstanbul Şehir Tiyatrosunun tarihî teşekkül ve faaliyetlerinden başka, Ankara Devlet Konservatuarı tiyatro ve opera şubelerinin, hatta daha sağlam temeller üzerinde ve daha teknik esaslar dâhilindeki inkişafı; buna bir de İzmir Şehir Tiyatrosunun iltihakı, tiyatro hayatımız için ümitlenmeğe değer hâdiselerdir.

Ankara tiyatrosunda Yunan ve Garp klâsiklerinin, bilgi ve başarıyla temsil edilmesi, tiyatro anlayışımızda yeni bir merhale sayılmalıdır, İstanbul Şehir Tiyatrosunun da, başta emektar sahne ve reji sanatkârı Ertuğrul Muhsin olmak üzere, yetiştirdiği birçok sahne kıymetleriyle, yine ekseriya Batı edebiyatına ait eserle: İ ve

²⁵ **Hâkimiyet-i Milliye**, 30 Ocak 1927, anan: Metin And, Ataç Tiyatro’da (1963).

²⁶ Şükran Kurdakul, **Çağdaş Türk Edebiyatı**, C. IV, Bilgi Yayınevi, İst, 1992, s.252-254.

elden gelen başarıyla sahneye koyması, sahne hayatımızın inkişafı adına unutulmaz hizmetlerindendir. Bu arada Reşad Nuri'nin, Faruk Nafiz'in, Necip Fâzıl'ın, Cevat Fehmi'nin, Ahmet Kutsi Tecer'in bazı sahne eserlerinin hattâ Batı eserlerinden daha uzun zaman sahnede kalması ve büyük rağbet görmesi, Türk tiyatro lisanı ve yerli tiyatro zevkimizin gelişmesi yönünden sevinçle karşılanacak hâdiselerdir.

Daha 1925 yılında bir avuç sahne ve edebiyat amatörü tarafından teşkil edilerek, sırasıyla Topkapı gençler mahfili, İstanbul gençler mahfili, Cumhuriyet gençler mahfili adlarıyla temâdî eden, feyizli bir gençlik hareketi ise; Halkevlerinin teşekkülüne kadar, memleket gençliği üzerinde ehemmiyetle müessir olarak Anadolu içerilerine kadar yayılan bir sahne ve gençlik faaliyetine yol açmıştır. Bu sahneye iştirak eden bir kısım gençlerin, kendi sahneleri için bizzat yazarak yetiştirdikleri telif eserler, uzun müddet memleket gençliğinin tiyatro eseri ihtiyacını giderecek bir durumda idi. Aynı teşekküller, Halkevlerinin kurulması üzerine yerlerini, başta İstanbul Halkevi olmak üzere, bu yeni ve daha etraflı teşkilâta bırakmışlardır.

Topkapı ve İstanbul gençler mahfi'linin ilk kuruluş anından başlayarak devamlı ve faydalı gelişmelerinde ısrarlı bir enerjiyle çalışan ve sonra Fatih Halkevini idare eden yazar ve rejisör Müctebâ Salâhaddin Or'un, bütün bu çalışmalardaki unutulmaz hizmetlerin burada önemle anmak lâzımdır.

Cumhuriyet devri Türk tiyatrosuna kuvvetli tercümeler kazandıran ve bütün bu tercümeleri sağlam bir tiyatro bilgisi ve zevkli bir sahne lisanıyla meydana getiren yazarlarımız arasında Seniha Bedri Göknîl'in, Sabri Es'ad Siyavuşgil'in, Sabahaddin Eyüboğlu'nun, Orhan Burhan'ın, Nureddin Sevin'in, Recai Bilgin'in ve daha birçok yazar ve mütercimlerimizin tiyatro zevkimizin inkişafı kadar Türk diline de hizmetleri olmuştur.

Batı tiyatrosunun birinci sınıf eserleri yanında yerli tiyatromuzun başarı gösteren en mühim sanatkârları ise; bundan evvelki bölümlerde sanat ve eserlerinden bahsolunan muhtelif sımalardan başka, Cevat Fehmi, Vedat Nedim, Cevdet Kudret, Sedat Simâvî, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ahmet Kutsi Tecer gibi imzalardır.

Necip Fazıl'ın Tohum gibi, Bir Adam Yaratmak gibi, bilhassa ikincisinde gerçek bir sahne muvaffakiyeti bulunan eserlerinde çok kuvvetli bir “yerli malzeme”

vardır. Cevat Fehmi'nin Türk sahnesinde ve edebiyat hayatımızda büyük ve haklı bir rağbet gören Büyük Şehir, Küçük Şehir, Koca Bebek, Paydos gibi kuvvetli eserleri millî, içtimaî tiyatromuzun sayılı başarılarındandır.

Ahmet Kutsi Tecer'in sahne eserleri içinde en iyisi ve rağbette olanı Köşe başı isimli ve bir köşe başında rastlanacak insanlar arasında geçen şehir içi ve hakikî hayat vakalarıyla örölmüş, hareketli tiyatrosu, Türk sahnesi için, yeni bir çeşni mahiyetindedir.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Kafa tamircisi, öölüler, Ândaval palas ve Akıl taciri gibi bazı kolay temsil edilir piyesleri ise, daha çok gençlik sahnelerinde rağbet gören eserlerdir.

Tiyatro seyrini hemen hemen sinema seyri gibi, küçük ve kısa bir hâdise telâkki ederek, bugünkü hayatın dağdağalı yürüyüşü arasında bazı küçük “dinlenme sahneleri” vücuda getirmek arzusuyla yazdığı piyeslerinde, kısa., tabî ve yormayıcı mevzular üzerinde çalışan Sedat Simâvi'nin Ceza gibi, Hürriyet apartmanı, Düşenin dostları gibi sahne eserlerinde bu yeni tiyatro anlayışının zevkli ve dinlendirici sahneleri vardır.²⁷

²⁷ Nihat Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, Cilt 2 Millî Eğitim Yayınları, İst. 1971, s.1263.

BİRİNCİ BÖLÜM

Cevat Fehmi Başkut'un Hayatı, Sanatı, Eserleri

(1905)- (15.03.1971)

1905'te Edirne'de doğdu. Eyüp Rüştüyesi ile İstanbul İdadisi (Lisesi)'ni bitirdi. Genç yaşta iken 1928'de gazeteciliğe başladı. Vakit Son Posta ve Cumhuriyet gazetelerinde yazarlık ve yöneticilik yaptı. Bir süre İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığında da bulundu.²⁸ Anadolu Hareketi sırasında Ankara'ya geçti. Büyük Millet Meclisi matbaasında tashihçi ve Meclis zabıt kâtibi olarak çalıştı. Daha sonra İstanbul'a dönerek gazeteciliğe başladı (1928). Vakit, Son Posta, Cumhuriyet gazetelerinde muhabirlik, yazarlık, yazı işleri müdürlüğü yaptı. Gazeteciliği 1963 yılına kadar aralıksız devam, etti. Bu tarihten sonra ayrıldı. Oyun yazarlığına 1942 de başlayan Başkut, öldüğü zaman Oyun Yazarları Derneği'nin başkanı idi.²⁹ İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü'nde öğretim görevlisi olarak çalıştı.³⁰

Tiyatrolarında gazeteciliğinden gelen bir ustalıkla, toplumumuzun gülünç yanlarını dramatik bir ustalıkla yansıtır.³¹ Cevat Fehmi Başkut tiyatro konularını günlük hayattan alır. Oyunlarını resmi ideolojisinin kuralları çerçevesinde şekillendirmiş, köylü-şehirli, batılı-doğulu memur-amir, eski-yeni nesiller arasındaki zıtlaşmaları konu edinmiştir.³² 1942'den sonra yazmaya başladığı oyunların içinde, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ekonomik bunalım içinde gelişen çarpık ilişkileri genel ahlâk açısından eleştirdiği Paydos, uzun kış mevsimi boyunca şehirle iletişimi kesilen

²⁸ Mehmet Aydın; **Türk ve Dünya Edebiyatından Şairler ve Yazarlar Sözlüğü**, Takav Yayıncılık, Ankara, 1992, S.43.

²⁹ **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**; C.I, Dergah Yayınları, İstanbul, 1977, s. 345.

³⁰ Metin AND; **"50 Yılın Türk Tiyatrosu"**, İş Bankası Kültür Yay., Baha Matbaası, İst., 1973 s. 477.

³¹ Seyit Kemal Karaalioğlu, **Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü**, İnkilap ve Aka Kitabevleri, s.34.

³² Dr. Arslan Tekin, **Edebiyatımızda İsimler ve Terimler**, Ötüken Yay. İstanbul, 1955, s.90

bir kasabada yönetimi ele geçiren deli bir kaymakamın kurabildiği o düzeni anlattığı Buzlar Çözülmeden defalarca sahnelenip sinemaya da uyarlandı.³³

Toplum sorunlarıyla ilgilenme Cumhuriyet dönemi oyun yazarlarının genel eğilimlerinden birisidir. Batılılaşma adı verilen ve Tanzimat'la beraber başlamış olan toplumsal değişim, Cumhuriyetin ilanı ile Türkiye'de yeni bir evreye ulaşınca daha da hızlanır. Sosyal hayatın her kesimini içine alan bu hızlı değişim toplumsal alışkanlıkları kökten değiştirmeye yönelik olunca beraberinde pek çok çarpık gelişmeyi de ortaya koyar.³⁴

Toplumsal tiyatro ile halkçı tiyatro arasında yer alan Başkut'un iyimserci toplumsal taşlama ve komedyaları, konuca çok çeşitlilik gösterir. Günlük yaşamdan tipleri renkli bir biçimde çizen Başkut, ahlaksal doğrulan kişilerin dürüstlük açılardan; genel iyilik, güzellik, doğruluk kavramları içinde ortaya koyarak, sonunda bir ahlak dersi çıkarmaya çalışır. Başkut, aynı zamanda, verimli üretmiş bir oyun yazarıdır: Büyük kent insanının yozluğunu veren Büyük Şehir (1943), Büyük kent insanı ile taşra yaşamı çelişkisini ele alan Küçük Şehir (1946, İnönü Tiyatro Armağanı, 1948), 2. Dünya Savaşı'nın toplum üstündeki olumsuz etkilerini tartışan Paydos (1948), siyasetçilerin kötü yüzlerini sergileyen Sana Rey Veriyorum (1951), Batılı yaşam ve değerlerin karşılaştırıldığı Harpıma Bir Amerikalı (1955), tarihi eser kaçakçılığını yargılayan Kleopatra'nın Mezarı (1957), siyasal kişiliksizliği taşıyan Hacıyatmaz (1960), adil bir toplumsal düzen ve yönetimin kurulmasını kara gülmeceye veren Buzlar Çözülmeden (1964).³⁵

Başkut, bireysel ahlâktan yola çıkarak namussuzluğun bütün topluma bulaştığını, düzeni yozlaştırdığını eserlerinde yansıtır. Önce tek tek kişileri yererken giderek umutsuzlasın Kahramanları toplumla giriştikleri çatışmada yenik düşer. Paydos'ta İftiraya uğrayıp işinden atılan Öğretmen Murtaza'ya mesleğine dönüş yolları kapanır. Murtaza kendini manen öldüren düzenin çarkından kurtulamaz. Makine'de emeklilik ikramiyesi ile otomobil alıp takside çalıştırmak isteyen Hacı Bey, otomobilinden gelir sağlayacağına kabaran bir borç ve masraf karşısında kalır. Borçtan

³³ İhsan Işık, **Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi**, Elvan Yayınları, Ankara, 2002, s.170.

³⁴ Nesrin Tağızade Karaca, **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosunda Öncelikli Bir İsim: Cevat Fehmi Başkut**, Türk Dili Dergisi, Sayı 640, Nisan 2005, s.299.

³⁵ Aziz Çalışlar, **Tiyatro Ansiklopedisi**, Türk Kültür Bakanlığı, Ankara, 1995, s.61-62.

kurtulmak için kaza sigortasını yapıp otomobili denize uçurmayı teklif eden şoförünü dinlemekten başka çaresi yoktur. Sonuç sigorta bedeli yerine hapis cezasıdır. Sana Rey Veriyorum'da ülkücü bir taşra doktoru olan Ramazan, ikinci yaptığı evlilikten sonra zengin olma kaygısına itilir. Siyasete de atılıp hile ve yalanlara bulanana Ramazan buna rağmen seçimi kaybeder ve gene Anadolu'ya döner. Harput'ta Bir Amerikalıda Amerikalı ağabeysinin kendini hayırlı bir sebeple aramadığını anlayan Ahmet Müderrisoğlu, kardeşinin eline düşmemek için kendini pencereden atar. Küçük Şehirde yaşayanlar büyük şehirden gelen misafirlerden uygarlaşma ve aydınlanma yolunda yardım umarlarken, ahlâksızlık, yalancılık, tembellikle karşılaşp kendi içlerine dönerler. Tablodaki Adamda dürüst ve ahlâklı kaptan, çevresindeki yozlaşmış sahtekâr insanlardan ancak tabiata ve yalnızlığa sığınmakla kurtulabilir. Hacıyatmaz'da hırsız çetelerinin milyoner olduğu bir memlekette namuslu insanlar sürünmeye yazgılıdır. Yazar böyle ülkelerde er-geç patlamalar olacağını söyleyerek umutsuzluğunu belirtir. Göç'te namuslu bir aile reisi olan Vefa, büyük şehrin kapıcıdan ev sahibine ulaşan yalan ve tuzak çarkından kurtulmak için doğup büyüdüğü şehirden koparak Anadolu'ya sığınır. Buzlar Çözülmeden'de kasabanın karaborsacıları, derebeyleri, zorbaları ile başa çıkan biricik idare adamı olan kaymakamın deli olduğu anlaşılaraq tımarhaneye kapatılır. Ölen Hangisi'nde ölen namuslu bir avukatın beni takılan armatör, düşünmeye, vicdan ve namus duygularını duymaya başlamıştır. Fakat ne iş hayatı ne de çevresi onun namuslu yaşamak için atacağı adımları kabul etmez. Armatör beyni değişse de, acı da duysa intihar edebilir ne namuslu yaşayabilir. Namussuz hayatı sürdürmek zorundadır.

Başkut'un bu kahramanları bozulmuş ve çürümüş toplum değerleriyle ters düştüğü için uyumsuzluktan ötürü gülünç görünürler. Fakat yazar nesnelliğini korumadığı ve uzak açığı kuramadığı için gülünç durumlar acılaşır; duygulandırır, hoşgörüyü uyandırır. Bu kahramanların çatıştığı bütün kötü, yetersiz kişiler de nefreti çeker. Yazarın taşıdığı kara kişilerden başka güçsüzler, kötüye araç olanlar derece derece toplumun çürüklerini oluşturur. Bunların karşısında genellikle Anadolu veya aydın gençlerin ülküleştirildiği görülür. Fakat bu gençlerin de şimdilik kötüyü dengeleyecek güçleri yoktur. Ancak umut ışığı olabilirler. Cevat Fehmi kötülük ve ahlâksızlığın bütün toplumu kapladığını gösteren, tutumunda duygusal ve öznel bir yergi yazarıdır. Oyunları yeni bir toplumun kurulmasına yönelik komediye özünden ve komedyanın yönetimi olan uzak açıdan yoksundurlar. Kendisi toplumun bir parçasına

ayna tutmaktan başka bir amacı olmadığını söyler. “Eğlence yerlerinde görülen içbükey-dışbükey aynalar içinde biraz uzayan veya bir parça kısalıp tombullaşan mübalağalı hayallerimize bakıp hep birlikte gülelim” diyen yazarın bir yergici gibi davrandığı açıktır.³⁶

Cevat Fehmi Başkut, ilkin roman üzerinde çalıştı, sonra röportajlara yöneldi. Daha sonraları ise, öğrenciliği sırasında ilgi duyduğu tiyatrodaki karar kıldı. Oyunlarında genç-yaşlı, köylü-kentli, dürüst ve düzenbaz gibi çelişkileri işledi. Toplumda saptadığı her aksaklığa ayna tuttu. Yapıtlarını sahne tekniğine uygun olarak oluşturdu.³⁷ Basılan ilk kitabı, Geceleri Bizi Kim Bekliyor? adlı bir röportaj serisi olmuştu. (1933); Kadın Bir Defa Sever, Dizi Aslan adında iki roman, birkaç da polis romanı yayımlamıştı. (Valide Sultan’ın Gerdanlığı, 1954)³⁸

Toplumun bütün kesimlerinde geniş çapta değişimler vuku bulmaktadır. Genellikle dış gerçekte görülen değişimler olumlu-olumsuz yönleri ile sahneye getirilmeye çalışılır. Cevat Fehmi, rejimin gerektirdiği bürokratik zihniyetin ahlâkî görüntüsünü esas alarak yazdığı oyunları ile geniş kitlelere ulaşmaya çalışmış ve bunda muvaffak olmuş bir tiyatro adamıdır. Tenkitleri bu yüzden yöneldiği kurumlar ve kişiler tarafından da hoş karşılanmış, oyunları okullara girerek defalarca oynanmıştır.³⁹

Cevat Fehmi Başkut’un ilk çıkışını yaptığı dönemde beş oyunu oynanmıştır. Çoğunlukla varsayımlı, bir uydurma kurgu düzeni içinde yürütülen olay dizisine yerleştirilmiş kolayca tanınan iki boyutlu kişiler, sanki bir öğrenen oyunuymuş gibi kötülerle-iyilerin, olumsuzla-olumlunun karşılaştırılmasına dayanan çatışmaları, kaynağını güncel olay ve sorunlardan alan konularıyla Başkut’un oyunları, kendine özgü bir türdür.

Oyunlarının eksenini aile münasebetleri içinde zamanla değişen ve gelişen fikrî-ahlâkî zıtlıklar teşkil eder. Değişen, değer yargıları başlıca komedi öğeleridir. Konular gündelik hayattan alındığı ve kişiler herkesin tanıyabileceği karakterlerden seçildiği için seyirci tarafından kolaylıkla yakalanabilen espriler taşırlar. Zıtlıklar

³⁶ Dr. Sevinç Sokullu, **Türk Tiyatrosunda Komedyanın Evrimi**, Meteksan, Ankara 1979, s.203, 204.

³⁷ Mehmet Aydın; **Türk ve Dünya Edebiyatından Şairler ve Yazarlar Sözlüğü**, Takav Yayıncılık, Ankara, 1992, S.43.

³⁸ Behçet Necatigil, **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, Varlık Yayınevi, İst. 1970, s.64.

³⁹ **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**; C. I, Dergah Yayınları, İstanbul, 1977, s. 345-346.

çoğunlukla köylü-şehirli, batılı-doğulu, memur-amir, eski-yeni nesiller arasında cereyan eder. Bu arada batılılaşmanın zengin zümrelere yansıyan neticeleri tenkit edilirken, geleneksel yapının bozulmasına dikkat çekilir.

Anadolu'dan İstanbul'a gelen taşralıların büyük şehirde nasıl aldatıldıklarını gösteren Büyük Şehir, zengin ve züppe çevrelerde izlenen batılılaşmanın tenkit edildiği Ayarsızlar, Samsun'dan İstanbul'a gitmekte olan bir yolcu gemisindeki olağan dışı olayları ve bu olaylara karşı çeşitli tepkiler gösteren yolcuları sergileyen Hacı kaptan, büyük şehirden kasabaya gelenlerin düştüğü durumları gösteren Küçük Şehir, uzun yıllar akıl hastanesinde kaldıktan sonra evine dönen aile reisinin, evindeki insanların davranış ve yaşayışlarındaki büyük değişikliklere ayak uyduramayarak yeniden aklını oynatmasının işlendiği Koca Bebek, İkinci Dünya Savaşı ile bozulan iktisadî ilişkiler içinde dürüst kalmaya çalışan ülkücü bir öğretmenle çıkarıcılığı ön plana almış olan muhtar ve bakkalın karşı karşıya getirildiği Paydos, Cevat Fehmi'nin ilk çıkışını yaptığı dönemin oyunlarıdır. Bu dönem içinde Küçük Şehir oyunu ile İnönü armağanını alır (1948). Yazarın ikinci dönemi diyebileceğimiz devir, çok partili rejimin toplum hayatımıza getirdiği yenilikleri ele alan Sana Rey Veriyorum (oyun. 1950-51) ile açılır. Soygun, dürüst bir hâkimin kötülüklerle çevrili bir ortamda hangi durumlarla karşılaşabileceğini işler. Emekliye ayrıldıktan sonra, saf bir şoför bularak taksi çalıştırmak isteyen Hacı Bey'in hikâyesini anlatan Makine, Harput'ta doğmuş, Amerika'da milyoner olup yeniden Harput'a dönerek kardeşini aramaya gelmiş olan bir milyonerin çevresindeki dolandırıcılık ve Amerikan hayranlığının tenkidini işleyen Harput'ta Bir Amerikalı, Anadolu'da bir tutku olarak servetleri batıran defineciliği konu edinen Kleopatra'nın Mezarı, varsayımlarla kurguya dayanan Öbür Gelişte ve Tablodaki Adam bu dönemin diğer oyunlarıdır. 1960 sonrasında sahnelenen eserlerinden köylü-ağa çatışmasını işleyen Hepimiz Birimiz İçin, kar yüzünden bütün yolları kesilen bir kasabada yönetimi ele alarak bütün meseleleri halleden deli kaymakamın hikâyesi Buzlar Çözülmeden ile apartman hayatını konu edinen Göç, Başkut'un toplumsal konulara daha fazla yaklaştığı oyunlarıdır.⁴⁰

Bu; kimi kez yineleme ve genellemelerle, kimi kez de bir oyundan ötekine ters düşen görüş açılarıyla yapılır. Bu bakımdan çok iyi bilinen bu oyunların karmaşık

⁴⁰ **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**; C.I, Dergah Yayınları, İstanbul, 1977, s. 345-346.

düzeni yerine bunları bir iki kelimeyle tanıtmakla yetineceğiz. Bu beş oyunun oynanış sırasına göre Anadolu'dan İstanbul'a gelen dışarıklı kişilerin büyük kentte nasıl aldatıldıkları, sömürüldüklerini gösteren Büyük Şehir; ayrı çevrelerin insanları olan iki kardeşten Aksaray'ın sessiz, tutucu kıyı mahallesindeki kardeşin, zengin olanın züppe, gösterişçi, gürültülü, yapmacıklı Şişli çevresine geçişindeki gülünç karşıtıklara değinen Ayarsızlar; Samsun'dan İstanbul'a gitmekte olan bir yolcu gemisindeki görülen olağandışı olaylar ve bu olaylar karşısında çeşitli tiplerin, özellikle yaşlı, alaylı kaptan ile yardımcısı genç, okullu kaptanın davranışlarını ele alan Hacı Kaptan; daha önce Büyük Şehir'deki gösterilmek istenen büyük kentli-kasabalı karşılaştırmasını bu kez büyük kentlileri küçük kasabaya getirerek yinelediği Küçük Şehir; uzun yıllar kaldığı akıl hastanesinden evine dönen aile reisinin, bu sürede evindeki insanların davranış ve yaşayışlarındaki büyük değişikliklere ayak uyduramayışını ve yeniden aklını oynatışını gösteren Koca Bebek; İkinci Dünya Savaşı ile bozulan ekonomik ve toplumsal düzen içinde ülkücü, dürüst bir öğretmenin karşısına çıkarıcı, maddeci bir muhtar ile bir bakkalı çıkaran Paydos'tur.

Ulunay, Başkut'un Ayarsızlar'ı için yazdığı bir yazıya şöyle başlıyor: “Evvelâ piyesi tiyatro'nun hangi kısmına mal etmek lâzım geldiğini bilmiyoruz. Umumiyetle komedi diyemeyiz. Çünkü mevzuda hayattan alınmış bir vakıanın temsili yahut tahlili düşünülmemiştir. Tezli bir piyes de diyemeyiz; çünkü ortada müdafaa edilen bir fikir yoktur. Frenklerin comedie du moeurs dedikleri tarz ile de bir münasebet göremiyoruz. Vodvil midir? Hayır. Çünkü eğlendirici yanlışlıklar yok. Comedie Bouffe desek, sahneye beş on dakika için iki züppe rolünü yapan gülünç komedi çıkarmak buna kâfi değildir. O halde bu olsa olsa hafif bir hikâye mevzuunun bazı lehçe ve tipler süslenmiş ne bileyim bir şeklidir vesselam.” bkz. Ulunay, “Ayarsızlar”, Tan, 10 mart 1944.⁴¹

Bu dönemde Cevat Fehmi Başkut'un 8 oyunu oynanmıştır. Bunlardan ilki Sana Rey Veriyorum, çok partili rejime geçişin toplumsal yaşamımıza getirdiği yenilikleri ele alan bir oyundur. Oyunun eksen kişisi Ramazan Cankurtaran adlı, iyi kalpli bir kasaba doktorunun, süse, iyi yaşamaya düşkün karısının zoruyla İstanbul'da karşılaştığı türlü dalavereleri ve milletvekili adaylığı olarak Anadolu'da başından geçen serüvenleri ele alır. Sonunda seçimleri kazanamayınca yeniden eski mesleğine döner. İkinci oyunu

⁴¹ Metin AND; “50 Yıllık Türk Tiyatrosu”, İş Bankası Kültür Yay., Baha Matbaası, İst., 1973 s. 550.

Soygun'da, Paydos'taki ülkücü öğretmen yerine, dürüst, ülkücü bir yargıcın kötülüklerle çevrili bir ortamda ne durumlara gireceğini göstermektedir. Üçüncü oyunu Kadıköy İskelesi, dürüst ve yoksul Vatman Arif'in oturduğu küçük kattan, mal sahibinin hile ve baskısıyla nasıl çıkarıldığını, sonra ailesinin başını sokmak için yaptığı gecekondudan da bir vurguncu zengin eliyle atılışını ele almaktadır. Bunu izleyen Makine'de emekliye ayrıldıktan sonra eski bir otomobil alıp taksidi işleterek geliriyle rahat etmek isteyen namuslu Hacı Bey'le; saf, beceriksiz, temiz yürekli şoför Aziz'in başına gelenleri göstermektedir. Sonunda ikisi arabayı denize sürüp sigortadan para çekecek kadar akıllanırlar. Beşinci oyunu Harput'ta Bir Amerikalı'da, Amerika'ya geçim darlığı yüzünden gidip yerleşenlerin, Batı hayranlığının, bir de yine ekonomik ve toplumsal nedenlerle değişime uğrayan, önemini yitiren bir Anadolu kentinin, Harput'un, durumunu ele alıyor. Oyunun eksen kişisi Harputlu zengin İbrahim Müderrisoğlu'nun (yeni adı Abraham Maderus) daha çok bir reklâm amacı ile Türkiye'ye kardeşini aramak için gelişinde karşısına çıkan Başkut'un bilinen tiplerini sergilemektedir. Bunu izleyen Kleopatra'nın Mezarı, zengin Abdurrahman Ağa'nın kör inançlara ve birtakım dalaverecilere kanarak gömü ararken servetini tüketişini, sonunda kızı, karısı ve sadık adamı Hayati'nin kendisini kurtarışını canlandırmaktadır. Dönemin sonunda oynanan iki oyunun (Öbür Gelişte ile Tablodaki Adam) her ikisi de Cevat Fehmi'nin bir varsayımla yapmacık kurgu oyunlarından. Öteki Gelişte'de seçtiği kişilere, öteki dünyadan yeniden dünyaya dönmek olanağı verseler, bu kişilerin oraya nasıl dönmek istediklerini, neler yapacaklarını, nasıl davranacaklarını araştırıyor ve başka kılıkta ve kimlikte de olsalar aynı yanılgılara düşeceklerini gösteriyor. Tablodaki Adam'da ise, kimi suçların haklı olarak işlendiğini göstermek için, hacir altına alınmış zengin bir adamın akıl hastanesinden kaçıp kendi evinde hırsızlık yaptıktan sonra kaçarken girdiği bir köşkte bir paşa portresiyle yer değiştirerek, aynı durumlarda aynı davranışları yerini alan bu paşanın da yapacağını geriye dönüşlere başvurarak savunuyor.⁴²

Köylerden büyük kentlere akın, yeni sorunlar ve değer çatışmaları getirmiştir. Özellikle büyük kentlerin kıyısında kurulan gecekondular, oyun yazarları için yepyeni bir çevre oluşturmuştur. Cevat Fehmi Başkut, Göç'te gecekondular sorununu ele

⁴² Metin AND; “50 Yıllık Türk Tiyatrosu”, İş Bankası Kültür Yay., Baha Matb., İst., 1973 s. 557-559.

almamak-la birlikte, köylerden kentlere yığınların akımını ters bir yönde inceliyor. Köyden kente türlü sıkıntılardan gelen köylü, Başkut'un oyununda, buyurgan, ezileni ezen, ezene kul köle olan, açığöz, saldırgan, hinoğlu hin, günün adamı bir apartman kapıcısı kişiliğinde çıkarılıyor. Bu durumda orta sınıfın eridiğini, ters yönde, taşraya göç etmek zorunda kaldığını, bu sınıfı aşırı duygulu ve dokunaklı çizerek bizi buna inandırmaya çalışıyor.⁴³

Behçet Necatigil'in Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü adlı eserinde Cevat Fehmi Başkut'un tiyatro eserlerinin yayın tarihi ve özetleri verilmiştir.⁴⁴

Cevat Fehmi Başkut, 1959'da İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun Sabri Esat Siyavuşgil, Cevdet Perin, Asude Zeybekoğlu, Hüseyin Kemal Gürmen, Rahmi Duman ve Müfit Kiper'den oluşan Edebî Heyet'e, Tablodaki Adam adlı son eserinin adını, Başka Çare Yok olarak değiştirmiş ve kendi kimliğini gizleyerek Fehmi Şumnulu takma adıyla göndermişti. Edebî Heyet genç bir yetenek bulduğuna sevinmiş; öyle ki içlerinden birisi bu adda bir gençle daha önce Ankara'da çalıştığını bile söylemiştir. Başkut aynı eseri gerçek kimliği ve Tablodaki Adam adıyla Devlet Tiyatrosu'na da vermişti. İstanbul Şehir Tiyatrosu Edebî Heyeti eseri kabul ettikten sonra Devlet Tiyatrosu da oynanacağını duyurmuş, iş anlaşılmıştı. Başkut bu hileyi, kendi imzası olmadan da eserlerini kabul ettirebileceğini kanıtlamak için yaptığını söylemiş olmakla birlikte, oyunun adının Başka Çare Yok oluşu basında anlamlı gözükmüştür.

İyi oyunların sahneye konmamasında suçun, Edebî Heyet'ten çok başka yerde aranmasının doğru olduğu da savunulmuştur. Bir yazıda tiyatronun oyun dağıtına alındığı halde siyasal nedenlerinden kaldırıldığı Haldun Taner'in Günün Adamı ve Cevat Fehmi Başkut'un Sana Rey Veriyorum'u ile örneklenmiştir. Siyasal neden olmadan gişe bakımından iş yapmaz diye, Sabahattin Kudret Aksal'ın Konak'ta Oyun'u da oynanmamıştır. Seçtikleri oyunu oynatmak yetkisi Edebî Heyetlere tanınmamasının bunda başlıca etken olduğu ileri sürülmüştür.⁴⁵

Çevresinden bir süre uzak kalan kişi yeniden oraya dönünce ya da yitirdiği bilincine kavuşunca çevresine ayak uyduramaz olur. Cevat Fehmi Başkut'un Koca

⁴³ Metin AND; "50 Yılın Türk Tiyatrosu", İş Bankası Kültür Yay., Baha Matbaası, İst., 1973 s. 592.

⁴⁴ Behçet Necatigil; Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü, Varlık Yayınları, İstanbul, 1992, s. 45, 86, 176, 209, 258, 302, 316, 346.

Bebek'inde Ahmet Bey, çok sevdiği karısının sevgiliyle kaçması üzerine aklını oynatmış, 25 yıl sonra deliler evinden döndüğü evine yabancı kalır, yine çıldırır.⁴⁶

Birçok oyunlarda büyük kent-küçük kasaba çevresi ve insanları karşılaştırılarak biri ya da öteki üzerine olumlu ya da olumsuz sonuçlara varılmaktadır: Cevat Fehmi Başkut'un "Büyük Şehir, Küçük Şehir ve Göç oyunlarında olduğu gibi.⁴⁷

Toplumdaki düzensizlikle savaşmak isteyen, ülkücü fakat çoğu kez sonunda yenik düşen kahramanları ele alan oyunlara Cevat Fehmi Başkut'un Paydos'u, Soygun'u, örnek gösterilebilir.⁴⁸

Siyasal alanda özellikle çok partili rejimde kendini gösteren iğreti, yalancı, ikiye bölünmüş siyasal değerler de ele alınmıştır: Cevat Fehmi Başkut'un Hacıyatmaz ve Sana Rey Veriyorum'u bu duruma örnek gösterilebilir.

Toplumsal düzensizlik, ekonomik güvensizlik, bunun yarattığı ahlâk çöküntüsü, bunların aile üzerinde olumsuz etkileri, kişinin kişiyi, bir toplumsal kesimin ötekini, bir devletin bir başka devlet sömürmesi, sayısı kabarık toplumsal oyunlarda ele alınmıştır. Cevat Fehmi Başkut'un Kadıköy İskeleyi bu durumu anlatan bir eserdir.⁴⁹

Olaylar dizisinin odak noktası olduğu oyunlar; olaylar dizisinin en önemli değer olduğu, söyleşmenin daha çok olayları anlatmaya yöneldiği, geciktirimin, çatışma ve bunalım noktasının önemli olduğu, olay dizisinin karakteri sürüklediği, fizik eylem ve yeğinliğin vurgulandığı, durumların belli bir hava, duygularla pekiştirildiği oyunlar görülür: Cevat Fehmi Başkut'un hemen bütün oyunları bu duruma örnek verilebilir.⁵⁰

Yazarlarımız ilginç biçim denemelerine de girişmişlerdir. Kimi yazarlar oyunlarına "şayet", "eğer", "öyle olsaydı" gibisinden bir varsayımdan yola çıkarak oyunlarını kurmaktadır. Cevat Fehmi Başkut'un Öteki (Öbür) Gelişte, Tablodaki Adam'ı.⁵¹

Yapıntı kurgulu, varsayımlı oyunlara bu dönemde de Cevat Fehmi Başkut örnekler vermiştir. Başkut'un Ayna adlı oyununun kahramanı, eskiye bağlı İsmail

⁴⁷ Metin AND; "50 Yıllık Türk Tiyatrosu", İş Bankası Kültür Yay., Baha Matbaası, İst., 1973 s. 477.

⁴⁸ Metin AND; "50 Yıllık Türk Tiyatrosu", İş Bankası Kültür Yay., Baha Matbaası, İst., 1973 s. 494.

⁴⁹ Metin AND; "50 Yıllık Türk Tiyatrosu", İş Bankası Kültür Yay., Baha Matbaası, İst., 1973 s. 496.

⁵⁰ Metin AND; "50 Yıllık Türk Tiyatrosu", İş Bankası Kültür Yay., Baha Matbaası, İst., 1973 s. 502.

⁵¹ Metin AND; "50 Yıllık Türk Tiyatrosu", İş Bankası Kültür Yay., Baha Matbaası, İst., 1973 s. 504.

Bey’le yeni kuşak arasındaki ayrışımı, ahlâk ve değer bunalımını gösterirken müzedeki Cebecibaşı’nın İsmail Bey’e verdiği kişilerin gizli duygu ve düşüncelerini açığa vuran tılsımlı ayna, oyunun yapıntı noktası. Başkut, çağımızda yapılan böbrek, kalp aktarması gibi yeni buluşlardan yola çıkarak, Ölen Hangisi adlı oyununda bir avukatın beynini dalavereci, hilekâr, kadın düşkünü zengin bir armatöre takıyor, bundan çıkan çelişki ve çatışmaları inceliyor. Yazarın Buzlar Çözülmeden’inde ise sonunda açıklanan varsayım, Doğu’da kar yüzünden dış dünyayla ilişkisi kesilen bir kasabanın yönetimini ele alan ve karaborsacısı, partisisi, beceriksiz yöneticileriyle savaşıyor, temel sorunlara çözüm bulan Kaymakam’ın, kaçak bir deli olduğu, hizmet sevgisiyle bir delinin, akıllıların yapamadığını yapabileceğini kanıtlamak istemektedir.⁵²

Cevat Fehmi Başkut seyirciyi sürüklemesini bilen, güncel konulara değinerek seyircinin ilgisini ayakta tutan bu yazarın en çok vurguladığı kavram, modern Türk toplumundaki paranın gücü ve bireyler üzerine baskısıdır. Başkut, bu kavrama yönelirken sorunlara ahlakçı bir açıdan bakar. 1942’den bu yana, hemen her yıl bir oyun vermiş olan yazarın yirminin üstündeki oyunları bu ortak yönelişi yansıtır. Yazar, daha çok büyük kentlerdeki ve taşra ilçelerindeki yaşamı ele alır. Onun gazeteci yanı, yüzeyde de olsa, kent insanlarının sorunlarının ahlakçı yorumunu getirir. Bu ahlakçılığı onu sık sık, ortaya çıkardığı oyun kişilerini "idealleştirme" yoluna götürür. Onun kişileri genel olarak iki bölüme ayrılır: ülkücü, meslek sahipleri ve cahil, çıkarıcı insanlar. Bunların yansısı, bir de cahil, ama dürüst kişiler vardır. Ancak asıl çatışma bu ülkücü "yeni adam"la, köhne düşünceleri bilinçsiz bir yolda yürüten çıkarıcı kişiler arasında olur.

Başkut, Büyük Şehir (1942), Hacı Kaptan (1943) ve Ayarsızlar’ dan (1944) sonra yazdığı Küçük Şehir (1945) ile büyük başarısını elde etmiştir. Paranın olumsuz baskısı bu oyunda da kendini gösterir. Oyunda, yolcuların ilçedeki davranışları karaborsanın doğmasına ve kasabanın ahlakça bozulmasına yol açar. Ayarsızlar, kendi kökünden kopmuş bir toplumun, züppe ve zayıf karakterli insanla yetiştireceğini belirtir. Aynı yöneliş, Koca Bebek ve Paydos’ta (1948) izlenir; Paydos’ta; değişen değerler yansısı paranın olumsuz gücü vurgulanır, Bu oyunun yansısı, Sana Rey

⁵² Metin AND; “50 Yıllık Türk Tiyatrosu”, İş Bankası Kültür Yay., Baha Matbaası, İst., 1973 s. 607.

Veriyorum (1950) ve Tablodaki Adam (1958) kadının, para ve gösteriş merakı yüzünden kocasını nasıl felakete sürüklediğini gösterir.

Paydos'taki ülkücü öğretmene karşılık Soygunda (1951) ülkücü yargıç yer alır. Bunlar çevrelerinden destek görmeyen, doğru bildikleri yolda yalnız bırakılan, bunun için de toplumun kara kişilerine yenik düşen insanlardır. Yine çıkarıcı kişilere yenik düşen insanlar yazarın Kadıköy İskeleyi (1952) ve Makine (1953) gibi oyunlarında göze çarpar.

Yazar, dört önemsiz oyundan (Harput'ta bir Amerikalı-1955, Kleopatra'nın Mezarı -1966, Tablodaki Adam -1958 ve Öbür Gelişte 1960) sonra Hacıyatmaz (1960) ile maddi değer ve aile üzerinde durmuştur. Oyunda, iktidara gelen partilere, her dönemde dalkavukluk ederek gemisini yürütmeyi, vurgununu vurmaya başaran politika cambazlarına değinilmiştir. Böyle kişilerin insanca değerleri tamamen unuttukları, yalnız maddi değerlere taptıkları gösterilmiştir. Başkut'un bundan sonra yazdığı Göç ortaya çıkan toplumsal kaymaları ele alırken iki ayrı kutupta olan aile düzenini işler. Bunlardan biri uyumlu, huzurlu ve ağırbaşlı bir aile, öbürü huzursuz, sinirli ve sevgisiz bir aile düzenidir. Yazar, bir apartmanda yaşayan çeşitli aileleri ve insanları bir arada göstererek kendi toplumunun durumunu yansıtmaya yoluna gitmiştir.

Buzlar Çözülmeden (1964) yazarın çeşitli oyunlarında olduğu gibi fanteziye yer vererek bazı sorunlara ilgi çekici bir yönden parmak bastığı bir oyundur. Burada akıl hastanesinden kaçan bir adamın yolları karla kaplı, geçit vermez dağlar arasındaki bir ilçenin başına kaymakam olarak geçmesi ve bütün ilçeyi düzeltmesi, çıkarıcıları temizlemesi gösterilmektedir. Yazar, bu oyunda da karamsar bir biçimde, "bugüne kadar akıllılar yönetti de ne oldu, biraz da deliler yönetsin", düşüncesiyle önemli toplum sorunlarına gider ve bazı sorunların düzelmesini yine yalnızca ahlak ve dürüstlük kavramına bağlar.⁵³

⁵³ Özdemir Nutku, **Dünya Tiyatrosu Tarihi**, II. Cilt, Remzi Kitabevi Yay. İst., 1985, s.296-298.

İKİNCİ BÖLÜM

Cevat Fehmi Başkut'un Tiyatro Eserleri

Cevat Fehmi Başkut'un tiyatro eserleri üç dönemde ele alınmıştır. Bu üç dönem: A. Hazırlık Dönemi, B. Olgunluk Dönemi, C. Son Dönem'dir. Bu dönemlerdeki eserler de türlerine göre sınıflandırılmıştır.

I. Cevat Fehmi Başkut'un 1940-1950 Yılları Arasında Yayımladığı Tiyatro

Eserleri

A. Dram

1) BÜYÜK ŞEHİR (1943)

Bu eser 1942–1943 mevsiminde İstanbul Şehir Tiyatrosunda temsil edilmiştir.⁵⁴

a. Olay Örgüsü:

Anadolu'nun küçük bir kasabasından evlenmek için İstanbul'a gelen Abdulkerim Çatlamazoğlu, hemşerisi Kamil Ağa'nın yönlendirmesiyle dolandırıcı Feyzi İşgüzar'ın işletmekte olduğu Saadet oteline yerleşir. Zengin müşterileri dolandıran Feyzi sahte bir gazeteciyle işe başlar. Abdulkerim'i, olmayan bir gazeteye abone eder. Sonraları sahte bir doktoru, Abdulkerim'e doktor olarak tayin eder ve çeşitli bahanelerle onu soyar. Abdulkerim Bey'in asıl amacı ise evlenmektir. Şehirli, asil, kibar bir kızla evlenmek istediğini Feyzi'ye söyler.

Feyzi, Abdulkerim'in istediği kızı nasıl bulacağını kara kara düşünürken otele Abdulrahim İnanzazoğlu ile kızı Sacide gelir. Bunlar Abdülkerim Bey'in hemşerisidir ve Abdulrahim, kızını Abdulkerim Bey'le evlendirmeye çalışmaktadır. Feyzi'ye göre Abdulrahim, kızını sırf para için evlendirmek istemektedir. Abdulrahim bunu anlar ve meseleyi Feyzi'ye anlatır. Aslında Abdulrahim de Abdulkerim kadar zengindir. Ancak kendisi kadar zengin olan ve kendine çok benzeyen hasmı Abdulhalim Atlamazoğlu'nun kızı Macide'yi Abdulkerim'le evlendirmek istemesini gururuna yediremez ve bunu bir inat haline getirir ve kızı Sacide'yi Abdulkerim'le evlendirmek ister. Feyzi ve Sacide'yi güzellik merkezine götürüp şehirli kızlara benzetebileceğini

⁵⁴ Cevat Fehmi BAŞKUT, *Büyük Şehir*, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972.

düşünür. Daha sonra Abdulrahim Bey'e belli bir ücret karşılığında bu işi yapacağını söyler. Ayrıca belli şartları da söyler. Mesela Abdulrahim Bey'in ismi Abdullah Paşa olacak ve Üsküdar mutasarrıflığından ayrılmış eski bir paşa taklidi yapacak ve İstanbullu gibi davranacaktır. Şartları kabul eden Abdulrahim ve Sacide odalarına çıkar. Bu sırada kapıdan Abdulhalim ve kızı Macide gelir. Feyzi bunları Abdulrahim zanneder ve neden aşağı indiklerini sorar. Abdulhalim ise Abdulrahim'in kendinden önce otele geldiğini anlar ve Feyzi'ye daha fazla para vererek kendi kızını Abdülkerim ile evlendirmesini ister. Feyzi ise Abdulhalim ve Abdulrahim'e aynı yöntemi uygular ve Abdülkerim'in kimi tercih edeceğine karışmayacağını, kendisinin sadece kızları şehirli kılığına sokacağını söyler. Abdulhalim bunu kabul eder ve İkinci Abdullah Paşa olarak otele yerleşir.

Otelde artık iki tane sahte Abdullah Paşa vardır. Bunlar çeşitli zamanlarda Abdülkerim ile karşılaşır. Abdulhalim'in kızı Sacide Abdülkerim ile evlenmek istemez. Hasan adlı bir genci sevmektedir. Hasan da Sacide'nin peşinden otele gelmiş ve kâtip olarak göreve başlamıştır. Sacide, Abdülkerim'e evlenmek istemediğini söyler ve odasına çıkar. Buna üzülen Abdülkerim Macide ile karşılaşır. Macide ise Abdülkerim'e evlenmek için sabırsızlandığını ve hemen evlenmek istediğini söyler. Buna şaşırarak Abdülkerim hastalandığını düşünür ve Feyzi Bey'e hayal gördüğünü, insanları ikişer görmeye başladığını söyler. Feyzi Bey de durumu kurtarmak için bunun hastalık olduğunu ve okuyacağı duayla geçeceğini söyler.

Bu arada otele taharri memuru Dedektif Osman Bey gelmiştir ve otel dolandırıcısı iki kişiyi aramaktadır. Ancak asıl dolandırıcılar Osman gelmeden oteli dolandırmış ve kaçmışlardır. Dedektif Osman ise Abdulrahim ve Sacide'yi dolandırıcı sanarak karakola götürür. Abdulrahim otelde her şeyi anlatır. Bunun üzerine Abdulrahim'e asıl dolandırıcının otel sahibi Feyzi İşgüzar olduğunu, onu aramak için otele geldiğini söyler.

Bu sırada otele asıl Abdullah Paşa gelir. İşler tamamen karışır. Abdulhalim, tam kızını Abdülkerim'le evlendirmek üzeredir. Abdulrahim de serbest kalmıştır ve otele gelir. Otelde üç tane Abdullah Paşa vardır. Abdülkerim şaşkındır. Tam bu sırada Taharri Memuru Osman otele gelir ve her şeyi açıklar. Abdülkerim dışında herkesi tevkif eder.

b. Tematik Unsurlar:

Köylü-Şehirli Çatışması: Abdulhalim ile kızı Macide'nin İstanbul'a gelmeden önceki ve sonraki halleri köylü-şehirli karşılaştırmasına bir örnektir. Eserde kasabadan gelenler saf olarak karşımıza çıkmaktadır. Şehirde yaşayanlar ise uyanık ve dolandırıcıdır. Hep menfaat peşindedirler. Eserin ana teması zaten şehir-kasaba karşılaştırmasıdır.

ABDÜLHALİM

*Meğer insanın vaktiyle kasabalı iken, sonradan büyük şehirli olması ne fena imiş...*⁵⁵

FEYZİ İZGÜZAR

Biz büyük şehirliler birbirimize merkebi, lahmu kıvırcık diye irae eder, süt makamına terkos içirtir, limonların üsaresini sirket eylemenin çaresini buluruz da hiç taşralı bir kıızı şehirli göstermenin çaresini bulamaz mıyız?

FEVZİ İZGÜZAR

*Aldırma hemşerim, burası büyük şehir, böyle şeyler olur. Abdülkerim: Evet... Büyük şehir, yalan şehri. Yüzler boyalı, kalpler tıkalı, gözler kapalı... His yok menfaat var. Ne aşk, ne dostluk, ne de doğruluk... Yalnız bir düşünce gözetiliyor: aldatmak. Büyük şehir, yalan şehir... Her şey mahvoldu, arzularım, ümitlerimi harcadığım paralar... Hiddetten nefesim tıkanıyor, bu hava beni boğuyor... Haydi kasabaya, kasabaya, kasabaya...*⁵⁶

Evlilik: Eserde evlilik konusu önemli bir yer tutmaktadır. Abdülkerim Bey evlenmek için İstanbul'a gelir. Abdulrahim ve Abdulhalim kızlarını Abdülkerim ile evlendirmek için gelirler. Ancak bu evlilik sadece menfaat ve rekabet işidir. Mesela Sacide evlenmek istemediği halde babası onu zorla evlendirmek ister.

⁵⁵ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Büyük Şehir**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972. s.113.

⁵⁶ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Büyük Şehir**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972. s.208.

ABDÜLKERİM

*Değil be yahut tedaviye de gelmedim. Turp gibiyim elhamdülillah... Ben evlenmeye geldim evlenmeye...*⁵⁷

ABUDÜLKERİM

*Ben buraya asil aileden şehirli kız almak için geldim.*⁵⁸

HASAN

Baban seni buraya niye getirdi?

SACİDE

*Abdülkerim'le evlendirmeye... O da bu otelde... O deniz yolu ile geldi, biz de buraya varışını hesaplayarak trenle... Abdülhalim ile kızı da geliyorlarmış.*⁵⁹

Aşk: Eserde sadece Hasan ile Sacide'nin aşkıdan bahsedilmektedir. Bunun da üstünde fazla durulmamıştır.

SACİDE

*Hasanım, sen üzülme! Ben ne isem oyum, öyle kalacağım. Bırak babam istediğini yapsın. Nasıl olsa muradına eremeyecek. İş olacağına varır. Şunu bil ki, ne olursa olsun ben seninim.*⁶⁰

Toplum: Büyük Şehir, toplumdaki bozukluğu bizlere yansıtmaktadır. Eserde kahramanların hemen hepsi -Abdulkerim hariç- menfaat peşindedir. Feyzi İşgüzar, müşterilerini dolandırır. Diğer kahramanlardan Fatma ile Murtaza ise otellerde dolandırıcılık yapmakta ve hayatlarını böyle kazanmaktadırlar. Eserin sonunda kendini Abdullah Paşa diye tanıtan kişi de dolandırıcıdır. Ayrıca taharri memuru Osman Bey'in zaman zaman anlattığı olaylar da toplumdaki bozukluğu göstermektedir.

OSMAN

Mesele hallolundu. Bay Abdülkerim'den başka hepinizi tevkif ediyorum. Doğrusunu söyleyeyim, benim otel hırsız falan aradığım yok. O daha bavulla kapıdan

⁵⁷ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Büyük Şehir**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.20.

⁵⁸ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Büyük Şehir**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.22.

⁵⁹ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Büyük Şehir**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.51.

⁶⁰ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Büyük Şehir**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.51.

*çıkarken yakalandı. Polis bu otelde bin bir türlü hilelerle müşterileri dolandıran bir kampanyanın faaliyette bulunduğunu öğrenmiş. Yalancı doktorlar, sahte gazeteciler, izdivaç dalavereleri...*⁶¹

c. Teknik Unsurlar:

Büyük Şehir adlı eser üç perdeden oluşmaktadır; I. perde on bir sahne, II. perde yirmi beş sahne, III. perde ise on beş sahnedir.

d. Zaman ve Dekor

Birinci Perde

Saadet Otel'in holü ilk dekordur.

İkinci Perde

İki ay sonra Saadet otelinin holü... Otelin ismi "Splendid Palas" olmuştur. Holde büyük değişiklikler vardır. Tavana büyük bir avize konmuş, döşeme kıymetli halılarla örtülmüştür. Kapının iki tarafını palmiyeler süslemektedir. Bir köşede büyük bir radyo-gramofon görünmektedir. Eşya da değişmiştir. Vakit akşamdır.

Üçüncü Perde

Aynı dekor. Vakit gece yarısı, medhâl kapısı kapalı! Perde açılınca sahne boştur. Yalnız yazıhanenin üstündeki küçük lamba yanıyor. Dışarıda yağmur ve fırtına var.

e. Merak Unsurları:

a) Abdülkerim'in evlenip evlenmeyeceği.

1.perde 4. mecliste başlar, 3.perde 17. mecliste biter.

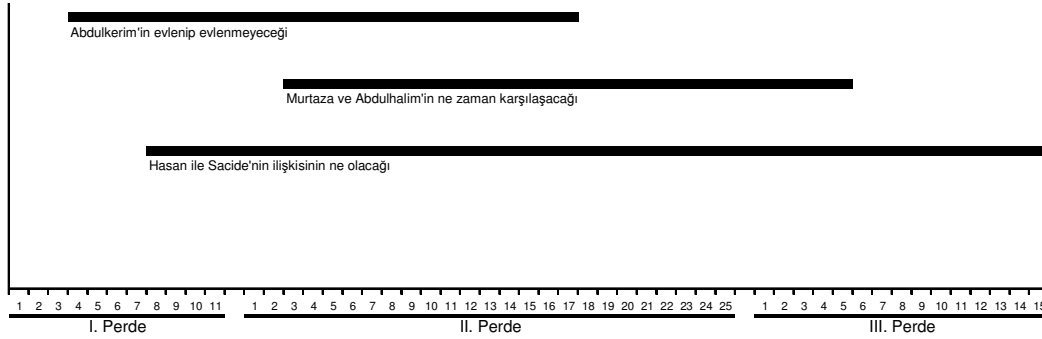
b) Murtaza ve Abdülkerim'in ne zaman karşılaşacağı.

2.perde 2. mecliste başlar, 3.perde 5. mecliste biter.

c) Hasan ile Sacide'nin ilişkisinin ne olacağı.

1.perde 8. mecliste başlar, sonuç belli değil.

⁶¹ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Büyük Şehir**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.208.

f. Karakterler:

Feyzi İşgüzar: Saadet otelinin sahibidir. Diğer şehirlerden anlaştığı oteller sayesinde zengin müşterileri bulur ve onları dolandırır. Biraz uyanık, biraz da şanslıdır. İşler yolunda gitmediği zaman bir şekilde işin içinden sıyrılır. Feyzi biraz da dürüst bir dolandırıcıdır, denilebilir. Çünkü Abdulrahim ve Abdulhalim'i dolandırırken bu işin sonucunu da söylemiştir. Bu sırada kendisi de Murtaza tarafından dolandırılmıştır.

Abdulkerim Çatlamazoğlu: Eserin başkahramanıdır. Bütün olaylar Abdulkerim'in etrafında geçmektedir. Abdulkerim 40 yaşında, siyah saçlı, ela gözlü, bekâr ve zengin biridir. Zengin olduğu kadar müsriftir. Anadoludan İstanbul'a asil, zengin ve kibar biriyle evlenmek için gelmiştir. Ama her gördüğü kızla evlenmeyi kabul edecek biridir. Otelin hizmetlisine bile göz koymuştur. Ayrıca oldukça saf biridir. Otelde gözünün önünde her türlü dalavere dönmesine rağmen bunları anlayamaz ve hasta olduğunu düşünür. Eserin sonunda büyük şehrin karmaşasına isyan eder ve kasabaya dönmeye karar verir.

Abdulrahim İnanmazoğlu: Abdulkerim'in hemşerisidir ve kızı Sacide'yi Abdulkerim'le evlendirmek için İstanbul'a gelmiştir. Abdulhalim ile birbirlerine düşmandır. Ancak birbirlerine çok benzedikleri için karıştırılırlar. Kızını gurur meselesi yaptığı için Abdulkerim ile evlendirmeye çalışmaktadır.

Sacide: Abdulrahim'in kızıdır. Abdulkerim ile evlendirilmek ister, ancak o Hasan'ı sever ve bu evliliği istemez.

Abdulhalim Atlamazoğlu: Bu da Abdulkerim'in hemşerisidir. Abdulrahim ile arasındaki rekabetten dolayı kızı Macide'yi Abdulkerim'le evlendirmek ister.

Abdulrahim'e göre biraz daha uyanıktır. Hem de palavracıdır. Abdulrahim'in planını bozmak ve kendi kızını evlendirmek için İstanbul'a gelmiştir.

Macide: Abdulhalim'in kızıdır. Sacide'ye göre daha sinirli ve şıhtır. Abdulkerim Bey'le evlenmek ister.

Hasan: Sacide'nin sevgilisidir. Yapılacak olan evliliği engellemek ve gerekirse Sacide'yi kaçırmak için İstanbul'a Saadet Oteli'ne gelir ve kâtip olarak çalışmaya başlar. Taharri memuru Osman ile anlaşarak otelde dönen olayları açığa çıkarmıştır.

Mehmet: Otelin çalışanıdır. Saf ve her şeyden habersiz işini yapar.

Marika: Otelin hizmetçisidir. Abdulkerim Bey'i dolandırır.

Memduh Kaim: Sahte gazetecidir. Abdulkerim Bey'i dolandırır.

Abbas İyieder: Sahte doktordur. Abdulkerim'in hususi doktoru olur ve her fırsatta ondan para alır.

Taharri Memuru Osman: Otelde dönen dalavereleri ortaya çıkarmaya çalışan bir polistir. Saf görünür ve hırsız aramak bahanesiyle otele gelir. Sonunda otelde dönen oyunları çözer ve suçluları tutuklar.

Murtaza: Asıl otel dolandırıcısıdır. Otelere çeşitli isimlerle gider ve otelleri dolandırdıktan sonra kaçar.

Fatma: Murtaza'nın sevgilisidir. Murtaza ile birlikte otelleri soyar. Bazen Murtaza'nın kızı, bazen karısı ve bazen de kardeşi olur.

Abdullah Paşa: Asıl adı Abdullah Paşa'dır. Otele sonradan gelir ve işlerin karışmasına sebep olur. Aslında Abdullah Paşa'yı zaman kazanmak için taharri memuru Osman göndermiştir. Onun sayesinde olaylar çözülmüştür.

2) KÜÇÜK ŞEHİR (1946)

İlk defa 1945–1946 mevsiminde İstanbul şehir tiyatrosunda ve bilahare Devlet Tiyatrosunda temsil edilen bu eser 1948 yılında İnönü tiyatro armağanını kazanmıştır.⁶²

⁶² Cevat Fehmi BAŞKUT, **Küçük Şehir**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972.

Ayrıca bu eser İstanbul Şehir Komedi Tiyatrosu'nda 1964'te, Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü'nde 1949 ve 1971'de, İzmir şehre Tiyatrosu'nda da 1946'da temsil edilmiştir.⁶³

a. Olay Örgüsü:

Oyunda olaylar Ali ve Sadık'ın konuşmalarıyla başlıyor. Şiddetli bir yağmur aralıksız yağmaktadır. Oyunun başkahramanı Âdem Ateşli'yi tanıyoruz. Âdem belediyede her şeyin düzenli olmasını istemektedir. Belediyede işler hayali olarak işlemektedir. Kasabaya önemli, misafirlerin geleceğini öğreniyoruz. Kasabada Âdem'in isteği üzerine bayraklar asılmıştır. Belediye azaları ne olup bittiğini merak etmektedir. Kaymakam'dan Belediye Reisi Âdem'e misafirlerin geleceği haberi verilmiş. Âdem Ali ve Murtaza'ya misafirleri karşılamaya gideceklerini haber verir. Ali ve Murtaza hazırlık yapmaktadır. Murtaza, Ali'nin tabiriyle medeniyet güneşlerini karşılamaktadır. İlk olarak Avni Yıkılmaz gelir. İki kardeş Avni ve Hulusi tartışmaktadırlar. Avni dolandırıcılığa başlamıştır. Hulusi buna engel olmak istemektedir. Nebile, Şefaret ve Eleni de belediyeye gelmişlerdir. Ali ve Murtaza bunları karşılarlar. Nebile'nin istemediği biriyle zorla evlendirilmek istediği anlaşılıyor. Murtaza'nın saygılı, efendi mizacı karşısında Eleni ve Şefaret şaşırır. Ramazan Paşa da belediyeye gelir. Uşaklar ve belediye odacısı arasında geçen olaylar doğu-batı uyuşmazlığını gösterir. Ayrıca mekânın Kayseri'nin Çiftekayalar kasabasında geçtiğini de öğreniyoruz. Kasabayı hiç kimse bilmemektedir, kimsenin uğramadığı bir yer olarak tanıyoruz. Araştırma memurları Hasan ve Hüseyin'in olayları araştırması istenmektedir. Ali'yi ve Murtaza'yı uyarmak için harekete geçerler. Şahıslar rekor oyunu oynamaktadır. Oyun sırasında İlhan'ın yabancı kelimeler kullanması diğerlerini şaşırır. Bekir bu olaylardan yakınmaktadır. Sadık, Belediye Reisi Âdem'e iki adet nutuk hazırlar. Ancak Belediye Reisi bu nutukları karıştırmak üzeredir. Kaymakam Mithat Bey'le Hulusi Bey eski arkadaş olarak karşımıza çıkar. Bu arada gelişen olaylar karşısında Avni'nin doktor zannedilmesi kasabaya ayrı bir heyecan katar. Ancak Avni doktor değil sahtekârdır. Eleni'nin mürebbiye değil dansöz kız olduğunu öğreniyoruz. Eleni, Avni'ye doktor rolüne bürünerek paraları sahtekârlıkla götürmesini söyler. Eleni ile Avni'nin eski bir

⁶³ Metin AND; “50 Yıllık Türk Tiyatrosu”, İş Bankası Kültür Yay., Baha Matbaası, İst., 1973, s. 679.

dost olduğunu da öğreniyoruz. Eleni ve Avni, doktor ve mürebbiye oyunlarına devam ederler. Eleni Belediye Reisi'ni baştan çıkarmaya çalışır. Akli karışan Âdem kâğıtları karıştırır. Hayvan sevgisinde okuyacağı nutku okur.

Belediye meclis azaları Ahmet ve Kadir misafirlerin kasabaya gelmesinden sonra halkın mutsuz ve zor durumda kaldığından ahlaken kasabada çöküş yaşandığından şikâyet etmektedirler. Avni, sahte doktorluğa iyice alışmıştır. Belediye azalarından Kadir'in midesini muayene eder. Araştırma memuru Hasan, kasabada düzeni bozan (Avni) sahtekârı bulmak istemektedir. Araştırma memuru Hasan, Avni'den diploma numarasını ister. Avni vurdumduymaz tavırlarla sahte bir diploma numarası söyler. Hasan ve Hüseyin baştan beri birbirlerinden habersizdir. İkisi de birbirinin kasabayı soyan hırsız olduğunu düşünür. Kimliklerinde memur oldukları anlaşılınca gerçek hırsız bulmak için pusu kurarlar. Adana'dan mühim miktarda para gelecektir. Bu parayı doktora emanet etmek isterler. Ancak bilmedikleri bir şey vardır. Hırsız doktordur. Hasan ve Hüseyin Doktor Avni'ye planlarını açıklar. Avni bir ara yakalandığını düşünür. Ancak Hasan ile Hüseyin yanlış iz peşindedirler. Avni, Eleni'nin vaat ettiği 500 lirayı almak için planlarına devam eder. Nebile'nin istemediği adamla evlenmesini engellemek için Paşa babasına, doktor sıfatıyla kızını istemediği biriyle evlendirirseniz hastalığının daha da artacağını söyler. Avni, Paşa (Ramazan)'ya kızının Belediye Reisi Âdem Ateşli'ye âşık olduğunu söyler. Nebile de hastalık numarası yapmaktadır. Ramazan Paşa kızının bu haline çok üzülmemektedir. Âdem'in bu aşktan haberi yoktur. Nebile zengin sosyete kızıdır. Ayşe ise fakir köylü kızıdır. Âdem'in sevgilisi olduğunu öğrenir. Nebile'nin Adem ile evleneceğini duyduktan sonra o da gönlünü İstanbullu bir gence kaptırır. Olaylar daha da derinleşir. Sefaret, Nebile'ye işlerin yolunda gittiğini haber verir. Ayşe'nin İstanbullu sevgilisinin İlhan olduğunu öğreniyoruz. Ayşe, Âdem'den intikamını almak için İlhan'ı kaçırmaması için telkin eder. Karanlık basınca dispanserde buluşmak üzere ayrılırlar. Eleni Âdem'e ilan-ı aşk eder. Âdem bütün bu olaylar karşısında şaşkındır. Ramazan Paşa da kızı Nebile'nin Âdem ile evlenmesine karşı çıkmaz. Âdem çok bitkindir. Belediye işlerine zaman ayıramaz. Avni ise hırsızlıklarına devam etmektedir. Karabet Ali ile ticaret yapmaktadırlar. Ancak yaptıkları ticaret çok fazla kar üzerine kuruludur. Murtaza'ya pay bile vermezler. Ali belediyenin odacılığından ayrılacağını söyler. O da Karabet gibi hain bir tüccar olmuştur. Âdem Eleni'nin şehvetine kapılmıştır. Eleni ise Âdem'e Nebile ile evlenmesi

için gerekli planları anlatır. Ayşe ile İlhan sözleştikleri gibi buluşurlar. Ayşe kendisini İlhan'ın kaçıracağını düşünür. İlhan ise onun vücudundan faydalanmak ister. Ayşe, Âdem diye bağırarak yardım ister. Âdem hemen yetişir. İlhan'ı korkutur. Ayşe de Âdem'e sitem etmektedir. Âdem'de Ayşe'ye sitem eder. Eleni'ye gidelim, paşadan Nebile'yi isteyelim diyerek Ayşe'yi kiskandırır. Hasan ve Hüseyin Ayşe'yi, Adem'i Eleni'yi, İlhan'ı hırsız sanarak tutuklamak ister. Hasan ve Hüseyin, Karabet ve Ali'nin karaborsacılık yaptıklarını tespit ederler. Bu arada Belediye Reisi Adem'in evi Avni tarafından soyulmuştur.

Murtaza misafirlerin bavulunu hazırlamaktadır. Tren yolu yapılmıştır. Murtaza en çok Belediye reisi Âdem'in gitmesine üzülmemektedir. Murtaza, Âdem'in İstanbul'a gidecek olmasına üzüntüden ağlar. Ayşe Âdem'i son kez görmek için belediyeye gelir. Murtaza Ayşe'nin bu haline dayanamaz. Odacı Ali Battal artık Karabet'i bile geçecek derecede ticaret adamı olmuştur. Bire aldığını beşe satar. Belediye Çavuşu Murtaza halen sağ olduğu için Ali'nin bu değişikliğine çok şaşırır. Bir önceki meclislerde Ali ve Karabet hırsız olarak bilindiği için bu mecliste mudde-i umumî bey onları derhal adliyeye çağırılmaktadır. Ali ve Karabet korkmaktadırlar. Hüseyin ve Murtaza, Ali ve Karabet'in götürülmesi üzerine çantalarını da götürmek ister. Ancak çantalar karışır, Doktor Avni'nin çantası açılır. Çalınmış bütün eşyalar çantadadır. Hüseyin ve Murtaza olayı anlamak isterler. Murtaza ve Hüseyin bütün bu olayları Belediye Reisi Âdem'e anlatırlar. Hüseyin Avni'ye bütün bu sürede geçen olayları bir bir anlatır. Avni suçunu inkâra gider, Belediye Reisi de doktora olan minnet duyguları nedeniyle Avni'den şikâyetçi olmaz. Araştırma memurlarından Hasan bir önceki meclislerde Avni'den aldığı diploma numarasını araştırır. Sahte doktor olduğunu ispatlar. Hulusi Bey'in de itiraflarıyla aslında ölen doktor kardeşi Süleyman'ın yerine Avni'nin geçtiği anlaşılır. Avni tutuklanır. Murtaza Reis Bey'e (Âdem'e) İstanbul'a gitmemesi için tekrar yalvarır. Hatta Ayşe'nin ona bohçasını bıraktığını da söyler. Âdem gitmekte kararlıdır. Eleni ve Nebile Âdem'e evlilik oyunu yaptıklarını itiraf eder. Âdem bu çirkin planlar karşısında yıkılmıştır. Âdem şaşkındır. Ramazan Paşa da Âdem'e nasihat verir. Araştırma memuru Hasan Eleni'nin mürebbiye olmadığını İstanbul'da üç koca eskitmiş bir şantöz olduğunu ispatlar. Ramazan, Şefaret bu işe çok şaşırırlar. Eleni araştırma memuru Hasan tarafından tutuklanır. Murtaza Eleni'nin kötü kadın olduğunu öğrenince çok şaşırır. Herkes misafirlerin gidişinden memnundur. Kadir bize medeniyet, ilim, teknik

getirmektedir bizi soydu gittiler der, ancak Eşref (emekli öğretmen) onlardan çok şey öğrendiklerini söyler. Belediye Reisi olayları özetler, ...aşk dedim, menfaat çıktı, ilim dedim melanet çıktı, ticaret dedim rezalet çıktı. Reis Bey istifa eder, başta Eşref olmak üzere herkes karşı çıkar. Âdem'e halk, dur gitme, daha yapılacak çok iş var... gibisinden söylenir. Âdem de, halka deyin ki tecrübesiz, genç, zavallı bir reis hem kendi aldandı hem sizi aldattı. Büyük şehir kendi yerinde dursun, köye gelmesin. Hiçbir köylünün onda gözü kalmasın. Herkesin yolu ayrı. Büyük şehri yine yalnız gazetelerde görmek üzere eski hayatımıza dönüyoruz. Kâbus bitti. Sabah başlıyor. Bayrakları asın diyorum, tren gidiyor.

b. Tematik Unsurlar:

Aşk: Ayşe, Âdem'i karşılıksız sevmektedir. Âdem Ayşe'yi sever ancak Eleni'nin oyununa gelir. Aldanır Nebile ile evlenmek zorunda kalır. Nebile, Adanalı milyonerle evlenmek zorunda kalır. Bu evlilikten Âdem'i kullanarak babasını vazgeçtirir. İstanbullu ismini bilmediği bir gence âşıktır. Burada Âdem ile Ayşe aşklarının karşılıklarını bulamazlar.

ELENİ

(Âdem'in yanına daha fazla sokularak Nebile'yi işaretle) Reis bey şu genç kızı görüyor musunuz?

ÂDEM

Evet bayan...

ELENİ

Pasa hazretlerinin kerimleri.

ÂDEM

Ya... Memnun oldum.

ELENİ

(Kulağına eğilerek) Vuruldu!

ÂDEM

Vuruldu mu? Vah vah... Kim vurdu?

ELENİ

Siz...

ÂDEM

Efendim.

ELENİ

Size âşık...

ÂDEM

Ne münasebet?

ELENİ

*Bir görüşte size delicesine âşık oldu. Zaten sizi görüp de sevmemek kabil mi?*⁶⁴

AYŞE

Âdem geldi mi?

MURTAZA

Az evvel geldi...

AYŞE

Yazıklar olsun kaçırdım.

MURTAZA

Yok canım yukarıda. Git konuş.

AYŞE

Hayır, konuşacak değilim. Şöyle uzaktan bir yol göreyim dedim...

MURTAZA

Kız nedir senin bu yaptığın? Kasabada adını kötüye çıkardın...

⁶⁴ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Küçük Şehir**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.71, 72.

AYŞE

Sen olsun böyle söyleme Murtaza Ağa. Ben senin elinde büyüdim. Amcam sayılırsın. Kötülük yapacak kız mıyım ben?

MURTAZA

Hayır yaptın demedim. Kasabada senin için kötü söylüyorlar dedim...

AYŞE

Eğer yaptığım günahsa vebali sizin... Âdem'i benim aklıma siz koydunuz... Ben icat etmedim. Çocuğa boncuğu gösterip geri çekiyorsunuz, ağlayınca ela onu kabahatli buluyorsunuz. Kız büyü seni Âdem'e alacağız... Kız büyü seni Âdem'le evereceğiz... Hani Âdem? Âdem paşa kızlarının koynunda yatıyor... Bana sü-müğümü çekmek kalıyor. Murtaza Ağa haydi bakalım ben Âdem'i isterim... Siz kasabanın ihtiyarları değil misiniz, dediğinizi yapın.

MURTAZA

*Fakat kızım beni dinle...*⁶⁵

MURTAZA

Reis bey bir de bohça var... İşte şurada onu da koymak lâzım.

ÂDEM

Bohça mı... Benim bohçam yok ki.

MURTAZA

Ayşe getirdi...

ÂDEM

Ayşe mi... Ne diye, içinde, ne var?

MURTAZA

Birkaç mintan..Çoraplar...Çevreler...Reis bey rica ederim.

⁶⁵ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Küçük Şehir**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.164, 165.

ÂDEM

Peki, koy koy...

MURTAZA

Ne yaptıysam Âdem'i kıskandırmak için yaptım. Burada onu bekliyorum... Ölünceye kadar diyor. İstanbul'da yapamaz. Geri dönecektir diyor...

ÂDEM

E. artık fazla geldin... Çok konuşuyorsun... Haydi koş... Dediklerimi yap?⁶⁶

Doğu-Batı Çatışması: İstanbul-Çiftekayalar medeniyet seviyesi olarak farklılıklar gösterir. Oyunun asıl ana fikri bu farklılık üzerine kurulmuştur. Herkes ilk olarak İstanbul'un medeniyetine hayran olur. Ancak İstanbullu misafirler kasabadan ayrılınca derin bir nefes alırlar. İstanbullu uşaklarla belediyenin odacıları, İlhan'la Âdem'in konuşmaları, Eleni ile Ayşe'nin konuşmaları eserde doğu-batı çatışmasını anlaşılabilirliğini ortaya koyar. Eşref bu olaylardan ders alınması gerektiğini son kısımda vurgular.

ÂDEM

Getir... Dur gitme... Daha evvel yapılacak iş var... Halka deyin ki tecrübesiz, genç, zavallı belediye reisi hem kendi aldandı, hem sizi aldattı... Büyük şehir büyük şehir olarak yerinde dursun, köye gelmesin. Hiçbir köylünün onda gözü kalmasın. Herkesin yolu ayrı. Eğer hüsrân istemiyorsanız yollar karışmasın... Büyük şehri yine yalnız gazetelerde görmek üzere eski hayatımıza dönüyoruz. Kâbus bitti. Sabah başlıyor... Bayrakları asın, diyorum, tren gidiyor.⁶⁷

Bürokrasi: Bürokrasi Âdem'e endekslidir. Kasabadaki her şey Âdem'in isteğine göre yürür. Âdem ise kâtibinin komik konuşmalarına özenir. Belediyede hazırlıklar yoktur, her şey gelişigüzel devam eder. İstanbullu misafirler bürokrasinin kasabada yoksun oluşundan faydalanmıştır.

⁶⁶ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Küçük Şehir**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.188, 189.

⁶⁷ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Küçük Şehir**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.215.

ÂDEM

Budalaya bak... Başka işimiz kalmadı da dam mı aktaracağız? Bizim gibi ileri bir belediyeye yakışacak iş mi bu? Kaldır şunları!

ALİ

Peki, efendim, şimdi! Hem gidip belediye çavuşlarını bulayım!

ÂDEM

Dur, gitme. Çavuşlara söyle, çarşının intizamı ile de mukayyet olsunlar. Yaya kaldırımlarındaki küfe, sepet, öteberiyi kaldırsınlar...

ALİ

Anladım efendim, hiç olmazsa kaldırımlara biçimi...Zarif, modern şeyler koysunlar.

ÂDEM

Sözümü kesme... Hiç bir şey koymasınlar... Esnaf, kılığına kıyafetine itina etsin... Dükkânlarının önünü süpürsünler. Yabancılar gelecek... Büyük adamlar, meşhur adamlar...

ALİ

Anladım reis bey anladım, şimdi bayrakların sebebini anladım.

ÂDEM

Boşboğazlığı bırak Ali, Kaymakam beyden hiç bir haber gelmedi mi? Bir liste gönderecekti.

ALİ

Gelmedi efendim.

ÂDEM

Hayvan sergisi bugün kaçta açılacaktı? Of, aman, bütün işler bir araya geldi.

ALİ

Üzölmeyin efendim, sergiyi açmaktan vazgeçeriz. Zaten bu yağmurda, çamurda köylünün hayvanlarını getireceğı çok şüpheli. Getirse bile bizim gibi ileri bir belediyeye hayvan sergisi açmak doğrusu hiç yakışmıyor.

ÂDEM

Kâtip burada mı? Çağır şunu... Sen de git, dediklerimi yap.

ALİ

(Sağdaki kapıya giderek seslenir) Kâtip bey, kâtip bey... Reis bey çağırıyor.
(Soldan çıkar)

ÜÇÜNCÜ MECLİS

(Âdem - Sadık)

ALİ

(Sağdan girerek) Buyurun efendim.

ÂDEM

Hayvan sergisinde söyleyeceğim nutku yazdın mı?

SADIK

Yazdım efendim, İşte elimde...

ÂDEM

Oku bakayım şunu bana.

SADIK

(Okumaya başlar) Muhterem misafirlerimiz, sayın davetliler hoş geldiniz. Kasabamız sizi sinesinde görmekle bahtiyardır. Beraberinizde getirdiğiniz bu iri cüsseli, fakat sevimli hayvanları kasabamızın zirai hayatında yeni bir hamlenin müjdecisi olarak karşılıyoruz. Onuncu hayvan sergisine dâhil olan siz birbirinden semiz birbirinden sıhhatli, birbirinden sevimli hayvanlar...

ÂDEM

Ulan, bu geçen sene söylediğim nutkun aynı be...

SADIK

Evvelki, daha evvelki, ondan daha evvelki senelerde de aynı nutku söylemişsiniz efendim. Dosyadan bizzat çıkardım.

ÂDEM

Her ne ise zararı yok, fakat kulağında olsun, gelecek sene biraz değiştirelim. Gazetelerde İstanbul belediye reisinin bu kabil bir nutkunu görürsen kesip saklayiver.

SADIK

Fakat efendim, gazeteleri herkes okuyor. Sonra ayıp olur.

ÂDEM

Neye ayıp olacakmış O da kim bilir kimin nutkunu okuyordur. Şimdi mesele o değil, kâtip... Geçen sene umumi müfettiş bey geldiği zaman söylediğim bir nutuk vardı ya...

SADIK

Evet, Reis Bey.

ÂDEM

Onu dosyasından bulup çıkar. Bu nutkun da baş tarafını al... İkisini karıştır ve yeni bir nutuk yaz...

SADIK

Anlayamadım efendim.

ÂDEM

Canım bunda anlamayacak ne var? Sen nutuklar nasıl yazılır bilmez misin? Farz et ki İstanbul'dan kasabamıza 30-40 kişilik bir heyet geliyor. Onlara hitaben hoş geldiniz diyen bir nutuk... Demin okuduğunun baş tarafını beğendim... Muhterem misafirler, sayın davetliler, kasabamız sizi sinesinde görmekle bahtiyarlar... Evet, nutuk böyle başlamalı. Umumi müfettişe ait nutuktan da bir parça alır, alt tarafını getirirsin işte... Yalnız hem hayvan sergisinde söyleyeceğim nutukta, hem de bu ikincisinde biraz belediyemizin ne derece ileri bir belediye olduğundan bahsetmeli... Geçen seneki faaliyetimizi anlatmalı. Not al kâtip... Kasabanın müstakbel plânım yapmak için bir

mütehassısıla anlaştık. Efendim, herif para canlısı bir şeymiş. Avans istedi. Paramız olduğu zaman yaptıracağız... Bir tiyatro binası, bir hâl, bir hayvanat bahçesi vücuda getirmeye karar verdik. Sizin kasaba gibi küçük bir kasabanın böyle şeylere ihtiyacı yoktur dediler. Vazgeçti. Hiç olmazsa bir mezbaha vücuda getirelim, dedik. İstanbul mezbahasının planlarını istedik. Üç defa tekit yazdık. Bu iş derdesti ikmaldir. Yaz yaz bir buz fabrikası inşa edeceğiz. 500 yataklı bir hastane tesis edeceğiz. En son sistem çöp fırınları kuracağız. Bir kitap sarayı, bir resim galerisi yapacağız.

SADIK

Fakat efendim, bunlar hep tasavvur... Hep hülya...

ÂDEM

Ukalâlık etme! Aklın ermez senin! Hülya olduğunu, ben de bilmiyorum muyum sanıyorsun. Fakat ileri bir belediye hülyalar ile belli olur. Biraz etrafına, biraz dünyaya baksana... Herkes böyle geçiniyor... Yalnız belediyelerin değil, hükümetlerin bile söyledikleri başka, yaptıkları büsbütün başka... Ne diyorduk. Evet şimdi tatbikata sıra geldi. Bu kısmı çabuk geçmeli, ha! Yaz bakalım. Çarşının kaldırımlarının yarısını tamir edip tahsisat kıfayetsizliğinden yarısını gelecek seneye bıraktık. İki senedir doktorsuz olan kasabamıza bir doktor temin, etmek üzere İstanbul gazetelerine ilân bastırdık. 300 lira ilân parası verdik. Neticede bir küçük sıhhiye memuru bulduk. Yaya kaldırımları işgal eden 50 esnaftan ceza alıp belediye memurlarının bir buçuk aylık maaşlarını temin ettik. Canım sen bunları bilmiyor musun? Ne diye beni yoruyorsun. Yaz işte. Ha, dikkat edilecek bir nokta var... Yazacağın nutuklardan birini sağ, ötekini sol cebime koymalıyım. Meselâ hayvan sergisinde okuyacağımı sağ, ötekini sola... Yahut sen bunlardan birine kırmızı kalemle kocaman bir zarb işareti koy. Karıştırmayalım.⁶⁸

Cehalet ve İmkânsızlıklar: Avni kendini doktor olarak tanıtır. Eleni kendini mürebbiye olarak gösterir. Kasabanın halkı imkânsızlıklar nedeniyle herkesi doktor veya mürebbiye olarak kabul eder.

⁶⁸ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Küçük Şehir**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.10-14.

MİTHAT

Üvey kardeşiniz mi? Ne diyorsunuz? Tanırım tanımam... O zaman tıbbiyede idi. Tabî şimdiye kadar mektebi ikmal etmişler, belki de belki değil şüphesiz meşhur bir doktor olmuşlardır.

HULUSİ

Fakat beyefendi...

ÂDEM

Doktor mu, doktor mu dediniz?

ELENİ

(Yanındakilere) Doktor mu dedi?

AVNİ

Efendim bendeniz...

HULUSİ

Değil değil...

AVNİ

Vallahi değilim.

MİTHAT

Nasıl değilsiniz? Aman efendim ben bilmez miyim? Henüz bunamadım. Doktor değil de nesiniz? Haydi söyleyin! (Hulusi ve Avni susarlar) Bakın cevap vermiyorsunuz. İsimlerini bile hatırlıyorum. Süleyman, Doktor Süleyman Beyefendi.

AVNİ

Değilim.

MİTHAT

Eminim.

ÂDEM

(Ellerini açarak) Yarabbi sana bin defa hamdüsena olsun.

ELENİ

Hamdiüsena olsun. Çok şükür Allah'a.

ÂDEM

Zaten bilirim. Çiftekayalar kasabasını bu kadar zavallı, bu kadar mühmel, bu kadar kimsesiz bırakmak şanına yaraşmazdı.

ELENİ

Yaraşmazdı.

ÂDEM

(Ahmet ve Bekir'e) Nasıl belediye meclisi azaları, bayrakları asın demekle hata mı etmişim! Nasıl Çifte kayalara medeniyet güneşi doğuyor demekle yaları mı söylemişim? (Avni'ye) beyefendi (diğerlerine) ve siz ağalar, beyler, beyefendiler, heyecanımı mazur görün! İki seneden beri bir doktorun yolunu gözlüyoruz. İki senedir bu memlekette doktor yok mu diye bangır bangır bağırtıyoruz ela şairin dediği gibi yok diyen bir sacda dahi duymuyoruz. Bu ileri belediye, doktor için tam 390 lira para sarf etti. Vizite parası değil, dikkat buyurun, ilân parası... Fakat 300 lira havaya gitti. Doktorsuz kasaba... Oooo bu kurunuvusta, kurunuulâ demektir.

ELENİ

Bu bir felâkettir.

ÂDEM

Nişanei cehalettir.

ELENİ

Düpedüz rezalettir.

ÂDEM

İçimi, yeis бүriümüştü. Aklımı kaybetmişim.⁶⁹

⁶⁹ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Küçük Şehir**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.61-63.

ELENİ

(Avni'ye) Doktor bey sizinle biraz görüşmek istiyorum.

AVNİ

Buyurun, emredin, fakat ben doktor değilim.

ELENİ

Şöyle gidelim.

(Sahnenin sağ köşesine çekilirler) (Hasan yerinden kalkarak soldan çıkar. Hüseyin de süratle onu takip eder.)

AVNİ

Kız benim seni gözüüm ısırtıyor.

ELENİ

Sizin simanız da bana hiç yabancı değil.

AVNİ

Tebdili kıyafet etmişsin. Fakat seni gözlerinden tanıdım. Biraz da hareketlerinden! Kız sen kantocu Eleni'sin.

ELENİ

Sen de Avni değil misin? Avni Yıkılmaz...

AVNİ

Tirende yemek vagonunda bir kaç defa rastladım. Amma sen olduğuna karar verip konuşmaya cesaret edemedim. Benim bildiğim sen Galata tiyatrolarında şantözdün kız.

ELENİ

Benim de bildiğim sen...

AVNİ

Sus...

ELENİ

O halele sen de sus... Şimdi ben mürebbiyeyim Ramazan paşanın kızının mürebbiyesi... Fakat bu doktorluk nereden çıktı?

AVNİ

Sus dedik ya... Ben çıkarmadım, siz çıkardınız. Amma ben bu işten stırılmasını bilirim.

ELENİ

Sakın ha. Parlak bir iş var... Budalalık etme...

AVNİ

Sahi mi?

ELENİ

Ne sahi misi? Dediklerimi yaparsan sana 500 lira var.

AVNİ

Ne diyorsun?

ELENİ

Aman işi bozma... Israr et, doktorum diye bağır...

AVNİ

İyi amma nasıl yaparım?

ELENİ

Aman budala sen de... Doktorlar sanki bir şey biliyorlar mı sanıyorsun? Bilselerdi her gün bu kadar insan ölmezdi. At be, at... Doktorların yaptığı gibi at... İlimden, fenden, kimyadan bahset... Radyo aktivite de, sulfamit de, vitamin de... Vitamin A... B... C... D... Fransızlar diyorlar ki:

AVNİ

Ne diyorlar?

ELENİ

Ne elediklerini unuttum... Heyecandan her şeyi unuttum... O darbimeseller kitabından bütün ezberlediklerimi. Dur, beni dinle... Derhal işe başlayalım. Kendini büyük bir doktor diye tanııt... Sonra bu kalabalıktan sıyrıl, تنها bir köseye çekilip anlaşalım Sana yapacağın şeyi öğreteyim.

AVNİ

Peki peki... Ah şeytan kartı... Aklımı çeldin yine.⁷⁰

Polisiye: Hasan ve Hüseyin araştırma memuru olarak Avni'nin ve Eleni'nin, Ali'nin ve Karabet'in hilelerini yakalarlar.

HASAN

Estağfurullah bir ricam olacak... Bir kaç saat evvel İstanbul'dan bir telgraf aldım. İki telgraf aldım ya. Birisi yalnız size ait...

ELENİ

Fakat sözlerinizden bir şey anlamıyorum...

HASAN

Anlarsınız, anlarsınız. Sabırsızlanmayın... Efendim hatırlarsınız ya bundan bir sene evvel İstanbul'da bir üç kocalı kadın meselesi ortaya çıkmıştı.,

RAMAZAN

Evet, evet çıkmıştı...

ŞETARET

Hatta benim gibi bir taze bir, tanesini bulamazken bu şırfıntı nasıl olup da üç koca ile evlenmiş diyerek şaşmışım.

HASAN

Tahkikat, takibat nihayet kadın yakalanmıştı. Adı Eleni idi...

⁷⁰ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Küçük Şehir**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.65-67.

ELENİ

İsim isime benzer ya...

HASAN

Sözümü kesmeyin! Galata tiyatrosunda şantözdü. Kocalarından biri Yani, öteki Kâni, üçüncüsü de, Mizrahi idi. Kadının, bu akşam Kadıköyü'nde temsili var, ertesi akşam Büyükdere'de oyun vereceğiz diye üç kocasını da idare ettiği anlaşılmıştı. Anlaşılmıştı amma gel gelelim, aşifte allem etmiş, kalem etmiş karakoldan sıvışarak kayıplara karışmıştı. O zamandan beri de bütün taharriyatımız boşa çıkmıştı.

ŞETARET

Muhakkak dördüncü koca ile evlenmiştir. Allah gözünü doyursun.

HASAN

Sözümü kesme bacı!

ŞETARET

Nasıl kesmem canım, işte bu şıfıntılar değil mi ki kocaları yağma ederek ümmeti Muhammedi açıkta bırakıyorlar. Bence bu işi karneye bağlamalı. A yahut; B kuponunu veren kocayı almalı.

HASAN

(Eleni'ye) Bir sıçrarsın çekirge... İki sıçrarsın çekirge, üçüncüsünde de ele geçersin çekirge...

ELENİ

Bana mı söylüyorsunuz. Çekirgeye hiç benzemem...

HASAN

Yok canım ben çekirgeye benzersin elemiyorum. Şu üç kocalı kariya benziyorsun... İstanbul zabıtası izini takip ede ede nihayet Ramazan paşanın evine kadar gelmiş.

RAMAZAN

Ne, üç kocalı kadın bizim matmazel mi? Haydi canım, deli mi oldunuz.

ŞETARET

A vallahi iftira ediyorsunuz. Ayol onun burnunu kaşıyacak hali yok.

NEBİLE

Zavallı matmazel... Canım biraz sesini çıkarsana...

ŞETARET

Durun küçük hanım durun, ben onların yuvasını yaparım... (Hasan'a) Ayol kaçırdıysan Allaha yalvar... Göz var, ızan var, Şunun suratına bir kere bakmak yok mu? Safi köpeği bile yalamaz.

ELENİ

Yoo, bu kadarı da fazla ya...

HASAN

Kız, soyun dökün de görsünler...

ŞETARET

Tu... Irz düşmanı... Allahtan korkmaz herif... Namusu ile bu yaşa gelmiş, dünyadan elini eteğini çekmiş bir hatuna sen nasıl soyun dersin bakayım... Vallahi ağzını yırtarım...

HASAN

Bacı sus... Kafamı kızdırıyorsun... (Eleni'ye) Haydi nazlanma... Ben İstanbul polisinden Hasan,..

RAMAZAN

Polis ha...

ŞETARET

Ay sen polis misin?...

HASAN

Eleni, dediğimi yap.

ELENI

Eee. Siz de artık çok oldunuz... Evet, kantoncu Eleni'yim, ne olacak? Üç koca aldıysam tasası size mi düşüyor.

HASAN

Bunlardan biri ben olmadıkça bana değil... Fakat kanun var... Çıkart, çıkart şu peruğu çıkart. (Eleni çıkartır) Şu gözlüğü at... Şu kaşları sök, su sıfatındaki lekeyi sil... Şu takma burnunu çıkar.

(Eleni bütün söylenenleri yapar).⁷¹

c. Teknik Unsurlar:

Küçük Şehir adlı eser 3 perdeden oluşmaktadır; I. perde on dokuz, II. perde yirmi bir, III. perde on dokuz meclistir.

d. Zaman ve Dekor

Birinci Perde

Kasaba belediye dairesinde belediye reisinin odası. Sağda ve solda karşılıklı iki kapı. Cephede üç pencere. Büyük bir demir soba,. Kanepe ve koltuklar, sağda belediye reisinin masası, üzerinde bir saat, hokka takım, kalemler, bardak, sürahi. Kanepenin üstünde, yerde, masanın üstünde kova, gaz tenekesi, leğen vesaire... Bunlarla döşemedeki yer yer ıslaklıklar şiddetli bir yağmur yağdığını ve damın aktığını gösteriyor.

İkinci Perde

Çiftkayalar kasabası dispanserinin bekleme odası... Sağda muayene odasına, cephede medhale açılan kapılar... Solda iki pencere, duvarlarda Sağlık Bakanlığının sıhhi öğütler vermek üzere bastırdığı levhalar... Cephede sağda camları buzlu bir ecza dolabı... Cephede dipte kapının yanında küçük bir masa. Masanın üstünde bir petrol lâmbası. Çok eski bir kanepe takımı. İskemleler. Vakit akşam. Perdenin sonlarına doğru gece olur.

⁷¹ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Küçük Şehir**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.200-203.

Üçüncü Perde

Belediye dairesinin zemin katındaki taşlık. Cephede açık duran büyük sokak kapısı. İki tarafında demir korkulukla büyük iki pencere. Sağda ve solda yukarı katlara çıkılan büyük ahşap merdivenler, ön plânda sağda ve solda iki kapı. Merdivenlerle kapılar arasında iki uzun tahta kanepedir. Sokak kapısından iki taraflı olarak sokağa inen dört beş basamaklı mermer merdivenin sahanlık ve kasabanın manzarası görülür. Vakit akşam. Döşemenin üzerine sol tarafta öbek öbek bavul ve çanta yığınları. Bunlar arasında ayrı olarak bir sepet ve bir heybe bir başka yerde de yine bir bavul ve bir heybe vardır.

e. Merak Unsurları:

a) Nebile'nin evlendirilip evlendirilmeyeceği.

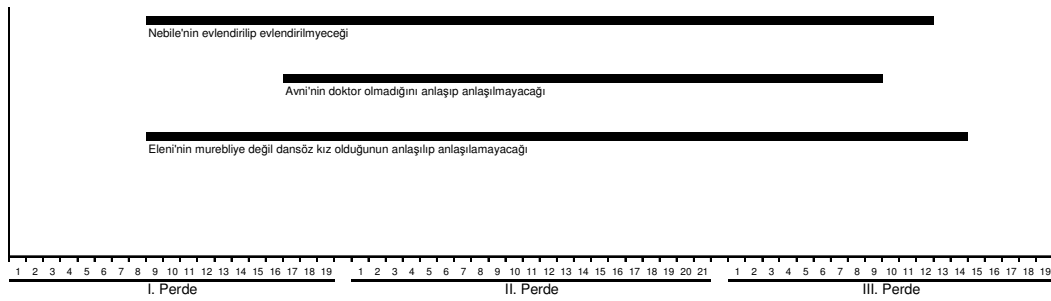
1.perde 9. mecliste başlar 3.perde 12. mecliste biter.

b) Avni'nin doktor olup olmadığının anlaşılıp anlaşılmayacağı.

1.perde 17. mecliste başlar 3.perde 9. mecliste biter.

c) Eleni'nin mürebbiye değil dansöz kız olduğunun anlaşılıp anlaşılamayacağı.

1.perde 9. mecliste başlar 3.perde 14. mecliste biter.

f. Karakterler:

Ali: Belediye odacısı olarak görev yapmaktadır. Ali Battal, oyunun ilerleyen sahnelerinde İstanbul'dan gelen tacir Karabet'le birlikte ticaret yapar. Kasabalıyı karaborsa ile ağına düşürür. Kötü niyetli bir kahramandır.

Sadık: Belediye Reisi'nin bütün işlerini yapan kâtip rolündedir. Sadık saf, temizdir. İstanbullular onun kişiliğini bozamamıştır.

Adem Ateşli: Oyunun başkahramanıdır. Çiftekayalar kasabasının belediye reisidir. Oyunda süre gelen aşk temaları Adem üzerine kuruludur. Adem hem yanılmış hem de yanıltılmıştır.

Bekir Devocioğlu, Ahmet Erenoğlu, Hacı Kadir: Belediye Meclisi azalarıdır. Belediye Reisi Adem'e yardımcı olurlar. Aralarında soylarının üstün olduğuna dair paşazadelik vardır.

Eşref: Belediye meclis azasıdır. Emekli öğretmen olduğunu öğreniyoruz. Olaylardan ders çıkaran bir karakteri vardır. Son kısımda olayları özetler.

Murtaza Belediye Çavuşu: Oyunun saf temiz kahramanlarındandır. İstanbullular görünce olara çok şaşırır. Onların allı pullu ışıltılarına kanmaz.

Avni Yıkılmaz: Dolandırıcı, hırsızdır. Çiftekayalar halkını doktor rolüne girerek kandırır. Hasan ve Hüseyin tarafından yakalanır.

Hulusi Çilesiz: Emekli telgrafçı. Avni'nin üvey kardeşidir. Avni'nin zıt kardeşidir diyebiliriz. Namuslu ve iyi niyetlidir.

Şefaret Bacı: Ramazan Paşa'nın hizmetçisidir. Oldukça eski neredeyse aileye mal olmuş bir karakterdir. Nebile'yi büyüten şahsiyettir.

Eleni: Halka kendini mürebbiye olarak tanıtır. Oysaki o da İstanbul'dan gelen şantözdür. Üç koca eskitmiştir. Para ve mal uğruna her şeyi yapar.

Ramazan Paşa: Nebile'nin babasıdır. Kızını Adanalı bir zengin ile evlendirmek ister. Oldukça otoriter ve serttir. İstanbullu kabile ile beraber kasabaya gelir.

Nebile: Ramazan Paşa'nın kızıdır. Adanalı gençle evlenmek istemez. Eleni'nin oyunu ile Adem'i de kandırarak bu evlilikten babasını caydırır. Onun gönlü İstanbul'da kim olduğunu bilmediği bir gençtedir.

Bimas Uşak, İkinci Uşak: Batı tarzı konuşur ve hareket eder. Murtaza ve Sadık Ramazan Paşa'nın uşaklarıdır. Bunların bu konuşma ve hareketleri karşısında çok şaşırırlar.

Hasan ve Hüseyin: Taharri memurlarından biridir. Araştırma memurlarıdır. Avni'nin ve Eleni'nin, Ali'nin ve Karabet'in yakalanması ve olayların çözülmesini sağlayan polislerdir.

Karabet Gümüşyen: Tüccardır. Kasabayı dolandırmak için gelen karaborsacı sahtekârdır. Nitekim amacına da ulaşamamıştır.

Nasil Taştepe: İstanbullu sabık mebustur.

İlhan Soyubüyük: İstanbullu züppe tipindedir. Ayşe'yi kandırmak ister. Oldukça korkak pis bir insandır. Batılı tarzda konuşur sürekli kumar oynar.

Mithat Yılmaz: Oyunda çok az görülür. Kaymakamdır. Adem'i teftiş eden tek yetkilidir.

Ayşe: Adem'i küçüklüğünden beri seven köylü kızıdır. Saflığı ve temizliği temsil eder.

3) KOCA BEBEK (1947)

Bu eser 1946–1947 mevsiminde İstanbul Şehir Tiyatrosunda temsil edilmiştir.⁷²

Ayrıca bu eser İstanbul Şehir Komedi Tiyatrosu'nda 1953, İzmir Şehir Tiyatrosu'nda 1949'da temsil edilmiştir.⁷³

a. Olay Örgüsü:

Vaktiyle zengin olan bir ailenin çocuğu psikolojik sorunlar geçirerek hastaneye yatmıştır. Hastaneye yatalı 25 yıl olmuştur. Annesi Celile Hanım, oğlu Ahmet'in bugünlerde hastaneden çıkacağı için her şeyi 25 yıl öncesine götürmek ister. Öncelikle kiraya verdiği konaktaki kiracı olan ve metres hayatı yaşayan Meliha'ya durumu anlatır. Meliha zoraki ikna olur. Daha sonra 25 yıl önceki çalışan kâhya, aşçı, bekçi, dadı ve diğer uşakları toplar durumu anlatır. Ama her şey çok farklı olmuştur. Kâhya Halil ile

⁷² Cevat Fehmi BAŞKUT, **Koca Bebek**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972.

⁷³ Metin AND, “50 Yılın Türk Tiyatrosu”, İş Bankası Kültür Yayınları, Baha Matbaası, İst., 1973, s. 677.

aşçı Mustafa çok zengin olmuştur. Diğerinin hayatında da çok büyük değişiklikler vardır.

Herkes salonda toplanır. Celile Hanım durumu anlatır. Bazıları bu işi yapamayacağını söyler. Bunun üzerine Avukat Ali, herkesin bir açığını kanunsuz yaptıkları işleri öne sürerek, yapmadıkları halde mahkemeye başvuracaklarını söyler. Herkes bu durumdan korkar. İster istemez kabul ederler. Ahmet'in kızı için de Ayşe isimli hayat kadını tutulur.

Konakta herkes bekleyiştir. Herkes Ahmet Bey'in nasıl olduğunu ve 25 senedir bu düzenin devam ettiği yalanına nasıl inandıracaklarını düşünmektedirler. Kâhya Halil çok ilerlemiş zengin olmuştur. Ama Ahmet Bey'in malını çalmış zamanında konaklarını soymuş, kiralık yerleri satmış, üzerine almış, tefecilerden çok yüksek faiz karşılığı borç almıştır. Celile Hanım'ın bu durumda olmasının nedeni Halil'in aç gözlü olmasıdır. Halil aşçıyı da kendine ortak ederek birlikte planlamışlar ve ikisi de zengin olmuşlardır.

Nihayetinde Ahmet Bey konağa gelir. İlk başta çalışanlar ile arasında iletişim sorunu çıkar. Ahmet Bey söylenilenleri anlamaz. Açıklamak gereği duyulur. Halil, bir oyun tertip ederek Avukat Ali'nin konaktan atılmasını ve Ahmet Bey'in tekrar tımarhaneye dönmesini planlamaktadır. Planı için Ayşe'yi kullanacaktır. Ayşe ile bu konuda anlaşılır. Fakat Neriman (bekçinin kızı) bu oyunu bozar. Daha sonra Neriman olan biteni Ahmet Bey'e anlatır.

Ahmet Bey olanlara çok şaşırır. Nasıl tramvaya girdiğini dadısına sorar. Dadısı Ahmet Bey'in eşinin onu başkasına değişmesinden dolayı bu halde olduğunu söyler. Dadı ile Ahmet Bey arasında çok yakın çok sıcak bir ilişki vardır. İkisi de birbiri için çok özel insanlardır. Ahmet Bey olanları hayretle dinler. Ardından bir karar alır ve herkese layık olduğu cezayı keser. Kâhya Halil ve aşçı Mustafa cezaların en ağırına maruz kalırlar. Ahmet Bey annesi ile konuşur. Daha sonra herkese doğruluk, insanlık konusunda ders verir. Ardından da tekrar hastaneye gider.

b. Tematik Unsurlar:

İhanet: Ahmet Bey karısının kendisini aldatması üzerine tımarhaneye düşmüştür. Ayrıca Kâhya Halil ve aşçı Mustafa da onun mal varlığını satın zengin olmuşlardır.

MEHMET

Bir veziriazam hafidine utanmıyor musunuz bu şey hitaba! Ben aşçıbaşı değilim. Hırsız da delilim.

HALİL

Yani sen değilsin de hırsız, ben miyim? Bunu bana mı söylüyorsun?

MEHMET

Biz değil, öyle söylediler... Sizin ne yaptığınıza kalayız... Biz kendimizi müdafaa ediyoruz.

HALİL

Sen bana nasılsınız dersin ki, birçok işleri beraber yaptık. Eğer ben suçlu isem...

BAYRAM

Halil kâhya...

HALİL

Efendim, susayım mı?

BAYRAM

Yok be... Yok be... Devanı... Aferin diyecektim.

HALİL

Benim, birçok işlerde akıl hocam sendin. Şimdi inkâr m edeceksin?

MEHMET

Burası batakhane... Dünyanın en namuslu adamını bile siz berbat edersiniz, biz hanedan kişiyiz.

ALİ

*Canım bırak bu boş lâkırdıları. Kızını Poyrazzadelerin oğluna vermek üzeresin,..
Düğün hazırlıkları görünüyor. İştittiğime göre kayınpeder pek asalet meraklısı imiş..
Kendisi ile görüşüp hakikati, anlatacak olursam...*

MEHMET

Fakat mahvolurum ben. Kızım kahrından ölür...

ALİ

O halde sen de sus ve rahat dur...

BAYRAM

Yerinde rahat Karavezirzade...

ALİ

Kâşif efendi, sana gelelim...

KÂŞİF

Efendim, buyurun beyim...

BAYRAM

Kâşif be, eski huyunu hiç değiştirmemişsin. Rüzgâr ne tarafta, sen o tarafta...

ALİ

*Kâşif efendi, sana gelince, zahirde senin bu aileye hiç bir fenalığın dokunmada.
Yemek, içki ve para bulunduğu müddetçe yedin içtin, eğlendirdin ve eğlendin. Ondan
sonra da çekip gittin. Fakat hakikatte bu aileye en büyük fenalığı sen yaptın...*

KÂŞİF

Ben mi. Allah göstermesin... Neler söylüyorsunuz?

ALİ

*Kâşif efendi, kâhya ile aşçıbaşı ağacın yapraklarını kopardılar, dallarını
kestiler. Fakat sen gövdesini parçaladın. Beraber yemek, beraber içmek, beraber
eğlenmek için Ahmet beyin çocuklarını safahata alıştırdın. İçki... Eroin... Kumar...*

Kâhyadan arta kalan servet de bu suretle eridi. Erkek çocuk verem oldu öldü... Kız... Genç kız... Keski o da ölseydi. Ne olduğunu hep biliyoruz...

ŞAYESTE

Ali sus sus... Fena oluyorum...

KÂŞİF

Fakat niçin böyle söylüyorsunuz... Onlar beni zorlayınca ne yapabilirdim? Vallahi masumum.

ALİ

Elektrik idaresinde şube müdürü imişsin. Buraya evvelâ basit bir kâtip olarak girmişsin... Sonra yavaş yavaş müdür-i umumiye sokulmanın çarelerini bulmuşsun. Birçokları gibi. O adada oturduğu zamanlar sen de orada oturuyor gibi aynı vapurla gidiyor, sonra tekrar geri dönüyormuşsun. Biraz güç ve eziyetli iş. Fakat netice parlak olmuş, vapurda aşinalık başlamış ve iş müdür-i umuminin evinin erzakını ve sebzesini almaya kadar varmış.

KÂŞİF

Bütün bunlardan size ne? Harekâtımda serbest değil miyim?

BAYRAM

Bak bak, fırıldak yine döndü.

ALİ

Şu var ki, bu işte fazla açığöz davranmışsın. Müdür-i umuminin değişeceği şayiaları çıkmış. Yeni bir isim ortaya atılmış. Sen ona da hemen yanaşmışsın... Nasıl Kâşif Efendi müdür-i umumiye bir mektup yazayım mı?

KÂŞİF

Aman ayaklarınızın altını öpeyim. Nereden duydunuz bu iftiraları... Düşmanlarımın uydurması...

ALİ

Mutabık mıyız?

KÂŞİF

Emriniz başım üzerine. Fakat ne yaparım? İdareye ne derim? Müdür-i Umumi Bey...

ALİ

Artık orası senin bileceğin iş... Şimdi efendiler, dâva hallolundu değil mi? On beş gün hep beraber buradayız. Tabî yirmi beş sene evvel olduğu gibi... İtiraz eden var mı?

BAYRAM

Var mı bre itiraz eden?

HALİL

Fakat ben hangi emlâka, hangi konağa kâhyalık edeceğim?⁷⁴

AHMET

Anlat diyorum dadı... Anlat... Yoksa beni sevdiğine inanmayacağım...

ŞAYESTE

O kötü kadın...

AHMET

Onun hakkında fena söyleme... Biliyorsun ki o.

ŞAYESTE

Onun ismi ağzından düşmüyordu... Onun ve çocuklarının. Amma çocuklarını tanıımıyordun. Her gürültü, her ses sana bu isimleri söylüyormuş gibi geliyordu. Bir gün trenle seni uzak bir yere götürmemiştim gelmişti. Lokomotifin sesini, tekerleklerin gürültüsünü yine onların ismine benzetmiştin... Sanki sana durmadan Fatma, Asuman, Feyyaz diyorlardı...

AHMET

Teşekkür ederim dadı... Öğreneceğimi öğrendim... Ağlama... Ağlama ya... Bilirsin ki ağlayanlardan hiç hoşlanmam.

⁷⁴ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Koca Bebek**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.34-37.

İKİNCİ MECLİS

(Evvelkiler, sonra Celile)

CELİLE

(Merdiven başımdan uzanarak) Ahmet, evlâdım. Sabah oldu... Daha odana gelmeyecek misin? Haydi dahi. Getir onu, zorla getir.

AHMET

(Elindeki defteri açarak ve sık sık ona bakarak) Bir insanın aklı az olur, fakat parası çok olur. Akıl verenler çıkar, mesele hallolunur. Bir insanın aklı çok olur, parası az olur. Akıl parayı bulur, mesele hallolunur. Fakat bir insanın hem parası az, hem aklı az olursa, bu züğürtler zügürtü ne yapar? Uşakların efendiliğini görüp de sadakatin ihaneti ile karşılaşırса sadakati tahtia etmek kolay, fakat ihaneti nasıl tecziye etmeli? Servetin fakra döndüğünü görüp de kaderin zulmü ile karşılaşırса; kaderi tel'in etmek kolay, fakat zulmü nasıl teskin etmeli? Ecelin kahrını örtmek için sevginin oyunu ile karşılaşırса; sevgiyi affedecek metaneti bulmak kolay, fakat oyunu bozacak cesareti nereden bulmalı, ümit kuşu uçmuş, sabır taşı çatlamış, tahammül büsbütün viran olmuş... Acaba o azıcık aklı feda mı etmeli, yoksa bu tenin içindeki canı atıp toplan istifa mı etmeli? Ha nasıl buldunuz?⁷⁵

c. Teknik Unsurlar:

Koca Bebek adlı eser, üç perdeden oluşmaktadır; I. perde on altı meclis, II. perde on altı meclis, III. perde on dört meclistir.

d. Zaman ve Dekor

Birinci Perde

(Eski zaman konaklarından birinin zemin katındaki salonu. Sağda ve solda kapılar. Cephede yukarı kata çıkan merdiven. Eşya yeni ve kübiktir. Kenarda masa üstünde bir telefon ve abajurlu bir lâmba, vakit gündüzdür.)

İkinci Perde

Aynı dekor, vakit gecedir.

⁷⁵ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Koca Bebek**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.142, 143.

Üçüncü Perde

Aynı dekor, vakit sabaha karşıdır. Pencerede fecirin ilk aydınlıkları görünmektedir.

e. Merak Unsurları

a) Ahmet Bey'in nasıl olacağı.

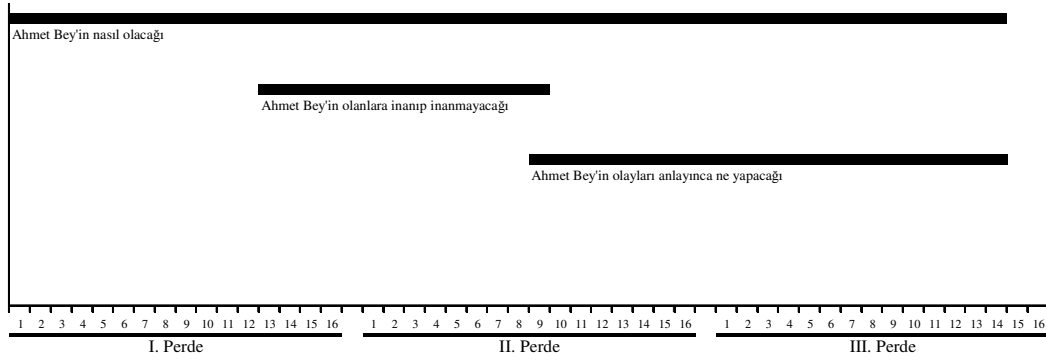
1.perde 1. mecliste başlar 3.perde 14. mecliste biter.

b) Ahmet Bey'in olanlara inanıp inanmayacağı.

1.perde 13. mecliste başlar 2.perde 9. mecliste biter.

c) Ahmet Bey'in olanları anlayınca ne yapacağı.

2. perde 9. mecliste başlar 3. perde 14. mecliste biter.

f. Karakterler

Celile: Çok vefalı bir annedir. Hasta oğlunun konağa geleceğini bildiği için her şeyi 25 yıl öncesine göre ayarlamak ister. Oğlunu çok sever onun için yapmayacağı fedakârlık yoktur.

Şayeste: Dadıdır. Ahmet Bey ile araları çok iyidir. Konakta çalışan insanlardan belki de en sadık olanıdır. Celile Hanım ve Ahmet Bey'e çok hizmeti geçmiş bir insandır.

Halil: Konağın eski kâhyasıdır. Ailenin zenginliğini sömürmüştür. Çok mal mülk sahibi olmuştur. Sonunda cezası Ahmet Bey tarafından verilir.

Mustafa: Aşçıdır. Halil ile kafa kafaya verip aileyi dolandırmıştır. Halil'in uğradığı cezaya ortak olur.

Ayşe: Hayat kadınıdır. Para karşılığında yapmayacağı şey yoktur. Sonunda vicdanı paradan ağır gelir. Tövbe eder.

Ali: Avukattır. Ailenin güvendiği ve güvenilir birisidir. Herkesin açığını bilir. Ahmet Bey tarafından bu tutumu ödüllendirilir.

Neriman: Bekçinin kızıdır. Ali'yi sever. Ahmet Bey'e oynanılan oyunu söylediği ve felaketleri önlediği için, Ahmet Bey tarafından ödüllendirilir.

Ahmet Bey: Asıl kahramandır. 25 yıldır deli hastanesinde yatmaktadır. Konağa geldiğinde 8 yıldan beri yattığını sanmaktadır. Çok ciddi bir travma geçirmiştir. Konağa geldiğinde insanlarla iletişim kuramaz. Çok iyi birisidir. Ayrıca çok cömert bir mizaca sahiptir. Kendini kandırmaya çalışanlara cezalarını verir ve tekrar hastaneye döner.

4) PAYDOS (1948)

Bu eser 1964–1965 tiyatro mevsiminde İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda ve Ankara Devlet Tiyatrosu'nda temsil edilmiştir.⁷⁶

Ayrıca bu eser İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda 1948, 1949, 1962 ve 1963'te, Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü'nde 1948'de, İzmir Şehir Tiyatrosu'nda 1949'da temsil edilmiştir.⁷⁷

a. Olay Örgüsü:

Oyun üç perdeden müteşekkildir. Birinci ve ikinci perdeler Muallim Murtaza'nın evinde geçer. Bu ev eski bir şeyhülislam konağıdır. Murtaza'nın annesi emekli aylığını toptan alınca üzerine de bankadan kredi çekmek suretiyle bu konağın tapusunu alır. Fakat annesi çok geçmeden ölür ve bankada olan borç, Murtaza'ya kalır. Konağın odaları kiraya verilir, ancak buradan gelen para ancak banka borcunu ödemektedir. Hülasa Muallim Murtaza büyük bir geçim sıkıntısı çekmektedir. Karısı Hatice ise bu durumdan hiç hoşnut değildir ve iki de bir Murtaza'nın başına kakmaktadır.

⁷⁶ Cevat Fehmi BAŞKUT, Paydos, İnkılâp Kitapevi Koll. Şti., İstanbul, 1962.

⁷⁷ Metin AND, “50 Yıllık Türk Tiyatrosu”, İş Bankası Kültür Yayınları, Baha Matbaası, İst., 1973, s. 686.

Hatice'nin en büyük emeli oğulları Rıdvan'ı Hacı Hüsamettin Tüccaroğlu'nun kızıyla evlendirmektir. Fakat Murtaza bu işe pek sıcak bakmamaktadır.

Muallim Murtaza ve ailesi, Hüsamettin Tüccaroğlu ve ailesini yemeğe beklerlerken, Sivriköy muhtarı Hasan, kızı Ayşe ve köyün gençlerinden İbrahim ve Ömer çıkagelirler. Hasan ve Murtaza kanlı bıçaklı hasımdırlar. Köyden gelenlerin neden geldiği kısa sürede açığa çıkar. Konağın ilk sahibi Şeyhülislam'ın hazinesidir bu.

Öte yandan Hüsamettin ve ailesi gelirler ve kızlarını Murtaza'nın bakkal olması şartıyla Rıdvan'a vereceklerini söylerler. Murtaza ise buna razı olmaz.

Hüsamettin'in karısı Safinaz, 5000 lirayı Hatice'ye vererek konağın bahçesinden hazine çıkmış süsü verir. Bu tezgâhın içinde köyden gelenler de vardır. Hacı Hüsamettin, Sivriköy yakınlarında bir çiftlik almıştır ve muhtar ahabıdır. Bu arada İbrahim, Balıkçı Ahmet'in karısı Kamile'yi baştan çıkarır. Balıkçı Ahmet'in haberi olmadığı bir zamanda bir tezgâh daha kurarlar. Muallimin işinden olması için daha önce kızamık hastalığı geçirdiğinden bir kulağı sağır olan Cahit'i kullanırlar. Cahit, Balıkçı Ahmet'in oğludur. Cahit, öğretmeni Murtaza'nın sandalyesine topluiğne koyar ve canı yanan Murtaza, Cahit'in kaba etine vurur. Cahit kulağını tutarak sağır olduğunu iddia eder. Bu olay bakanlığa kadar intikal eder ve Murtaza'nın başı büyük bir belaya girer. Murtaza, arkadaşı Muhittin ve diğerlerinin telkiniyle istifa etmeye razı olur.

Öte yandan Salih Usta hasta olur ve Hatice Hanım'dan tentürdiyot istemeye gelir ve Ayşe ile tanışır. Ayşe ona hayat hikâyesini anlattırır. Bunun sonunda Ayşe'nin Salih Usta'nın kaybolan kızı olduğu ortaya çıkar.

Bir müddet sonra Muallim Murtaza, bir bakkal dükkânı açmaya razı olur. Hüsamettin'in önyak olmasıyla dükkânı açar.

Üçüncü perde, bakkal dükkânında geçer.

Hüsamettin, Murtaza'ya bakkallığın hilelerini anlatırken Hasan gelir ve Hüsamettin gider. Hasan Murtaza'ya artık bir bakkal olduğunu ve müşteriye nasıl davranması gerektiğini söyleyip durur. Murtaza bu duruma çok sinirlenir ve onu dükkândan kovar. Bu sırada Ayşe, Rıdvan, Salih Usta ve Ömer içeri girerler. Ayşe'nin Salih Usta'nın kızı olduğunu ve Rıdvan'la evlenmek istediğini Murtaza'ya söylerler. Bu durum Murtaza'yı çok sevindirir. Bu sırada Muhittin gelir ve Murtaza'nın suçsuz

olduğu müjdesini verir. Tekrar mesleğe dönmek isteyen Murtaza'nın sevinci kursağında kalır ki; Hatice gelerek define işinin bir tezgâh olduğunu ve Safinaz'a 5000 lira borçlu olduklarını söyler. Bu durum Murtaza'yı çok üzer ve diğerleri dükkândan çıkınca Murtaza kapıya kapalı levhasını asarak başını ellerinin arasına alır ve hayallere dalar.

b. Tematik Unsurlar:

Zengin-fakir çatışması: Hacı Hüsamettin Tüccaroğlu'nun karısı Safinaz'ın Hatice Hanım'a fors atması bu çatışmaya örnek gösterilebilir.

SAFİNAZ

Şu evinizin haline bakın... Frijideriniz var mı? Bizim iki tane var... Havagazı fırınıınız var mı? Bizim iki tane var... Elektrik süpürmeniz var mı? Bizim üç tane var... Her kat için bir tane... Bir de çamaşır yıkama makinemiz var.

MURTAZA

Hacı Bey, ciddi adamsın, çalışkan adamsın, azimli adamsın seni takdir ederim.

HÜSAMETTİN

Teşekkürler.

MURTAZA

Hâlin vaktin yerinde, ailenin namusuna diyecek yok, kızın güzel...

HÜSAMETTİN

Tabî tabî.

MURTAZA

*Ve lâkin para seni şımartmış... Ne oldum delisi olmuşsun, akli muvazenen bozulmuş... Senden kız almayı düşünürüm...*⁷⁸

Şehirli-taşralı çatışması: Ayşe söleri bu tematik unsura örnek gösterilebilir.

⁷⁸ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Paydos**, İnkılâp Kitapevi Koll. Şti., İstanbul, 1962, s.81.

HATİCE

Konuşmasan nereden belli taşralı olduğun... Onu da zamanla düzeltirsin!

AYŞE

Ne poker biliyorum, ne bezik...

HATİCE

Bunlar da eksik mi? İstersen öğrenirsin.

HATİCE

Ne erkek gibi pantolon giyip içinde kadın gibi kırtıyorum, ne argo kelimeler belleyip açık hikâyelere sırtıyorum, ne erkeklerle içki içip sızmasını, ne gırtlaktan konuşup seslini kalınlaştırmasını beceriyorum.

HATİCE

Bak bak, neler de bellemişsin.

AYŞE

Ne sakıza çiklet, ne incir yaprağına mayo, ne de eyvallah yerine bay bay diyebiliyorum.

HATİCE

Sonra?

AYŞE

Ne patlıcan kızartmazken otomobil kullanmakla övünüyorum, ne de beş parasını ben kazanmamışken kulüplere 5000 liraya kâğıt çekmeye Özeniyorum.

HATİCE

İsabet lazım, isabet...

AYŞE

Ne kaşlarımı, ne de poşlarımı aldırıyorum.⁷⁹

⁷⁹ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Paydos**, İnkılâp Kitapevi Koll. Şti., İstanbul, 1962, s.104, 105.

Sosyal ahlâkın bozulması: Zenginın fakiri sömürmesi ve servetine servet katması, tahsilin ekmek kazandırmaması, okumuş kesime itibar edilmemesidir.

HÜSAMETTİN

Dinle beni! O hesaplara on günde, on beş günde bir açıktan birer kilo şeker, yarımşar kilo zeytinyağı İlavesini unutma... Ha bana bak komşu, bazı veresiyeciler çift defler isterler... Yani sende bir defter, onda bir defter... Muhalefet etme, yalnız kurnazlığı da elden bırakma... Bugün bir kilo tuz veya yarım kilo yoğurdun hesabını yazmayı unut... Kasten unut... Ta ki müşteriye senin tok gözlülüğün, dürüstlüğün hakkında emniyet gelsin... Ondan, sonra aldırma her İki deftere de bas açıktan hesaplan. Bakkallığın en kazançlı taraflarından biri de budur.

MURTAZA

Yani defterlerde tahrifat mı? Hacı bey bakkal numunesi diye karşıma öyle bir adam çıkarıyorsun ki onu taklit edebilmek hemen hemen imkânsız şey... Midesi bulanmayacak, merhamet ve insaflı olmayacak, gözü korkmayacak, vicdanı sızlamayacak. Bezen aktörlük yapacak, bazen hamallığa, bazen kimyagerliğe özenecek, bazen muhteris bir muhasebesi, bazen hilekâr bir haydut olacak... Yahu ben bunları olabildikten sonra bakkallık yapacağıma, şehir şehir dolaşır, ey ahali insanlıktan bu kadar uzaklaşan bir Âdemoğlu gördünüz mü diye kendimi teşhir eder, yine istediğim parayı kazanırım...

HÜSAMETTİN

Allah şükür!

MURTAZA

Hacı bey yardımına teşekkür ederim. Anıma beni affet rica ederim. Gölge etme başka ihsan istemem.

HÜSAMETTİN

Geçer, geçer komşu... Hastalığın tesiriyle sayıklıyorsun, işte o kadar.

MURTAZA

Diyelim ki doğru söylüyorsun, o halde bekle hastalık geçsin... Şimdilik beni rahat bırak...

HÜSAMETTİN

O nedir, o, cebinden ucu gözüken şey... Veresiye deftere mi?

MURTAZA

Yok, yok... Defter değil...

HÜSAMETTİN

Öyle ise ne?

MURTAZA

Şey... Kitap... Boş zamanlarımda okuyorum... Vakit geçirmek için.

HÜSAMETTİN

Hâlâ mı kitap? Hâlâ mı hezeyan? Hâlâ mı safsata? Behey biçare, sen aklını başına toplamayacak mısın? Hâlâ kendini çekip çeviremeyecek misin? Bir nimetin eşiğinde, bir hazinenin kapısında, bulunmaz bir fırsatın yanı başında iken hâlâ mı o köhne, küflenmiş, tozlu kitaplara kafanı sokuyorsun? Boş vaktin varsa çifte etiket yaz, dirhemlerin altını kazı, kalk birkaç kilo kum tedarik et de nohut bakla çuvallarına karıştır...

MURTAZA

Haklısın... Bir daha okumam... Uzatma!

HÜSAMETTİN

Elli sene okuduğun yetişmedi mi? Ne buldun ne kazandın? Okuduklarınla ne fayda temin ettin? Ümmeti Muhammed'in çocuklarını zehirlemekten başka ne iş gördün? Murtaza kendine gel!

MURTAZA

Geleceğim yahu... Biraz imkân verin. Her şey öyle birdenbire değişmez. Huylu huyundan kolay kolay vazgeçmez...

HÜSAMETTİN

Haydi yırt onu, gözlerimin önünde yak, bir daha da eline kitap almayacağına yemin et!

MURTAZA

Şakayı bırak Hacı Bey... Olur, bir daha okumam dedim ya...

HÜSAMETTİN

Son ihtarım bu! Bulaşıcı bir hastalıkmuş gibi kaçacaksın ondan. Haydi söz dinle, yırt onu... Gözüüm görmesin... Yırt diyorum, yoksa karışmam! Aptallık etme!

MURTAZA

Bana bak Hacı Bey... Yoo fazla geldin, haddini bil. Karşında azarladığın çocuk değil. Paraya esir olacağıma söz verdim, amma sana uşak değil...

HÜSAMETTİN

Allah şükür!

MURTAZA

Kuzum ne oluyor, karbonat almış pisboğazlar geçirir gibi İkide bir o Allah şükür! Dilinde Allah kelimesi amma cebinde fakir fukaranın lokması... Adın hacı amma kendin yol kesici... Benim bıraktığım kitaptan sen oku, sen! Bak bakalım Allah ne demiş, peygamber ne demiş, feylesof ne demiş? Fazilet ne İmiş, vicdan ne demekmiş, insan paraya taparsa insanlık ne olurmuş? Doğru, kitap beni fakir yaptı, amma para seni zelil, rezil, bednam etti. Maskara oldun Hacı Bey maskara. Senden korkuyorum. Nefret ediyorum, tiksiniyorum... Defol buradan... Haydi defol.⁸⁰

c. Teknik Unsurlar:

Paydos adlı eser üç perdeden oluşmaktadır; I. perde 10 sahne, II. perde on beş sahne, III. üçüncü perde yedi sahnedir.

⁸⁰ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Paydos**, İnkılâp Kitapevi Koll. Şti., İstanbul, 1962, s.184-187.

d. Zaman ve Dekor:

Birinci Perde

Muallim Murtaza'nın bir tek odadan ibaret evi, mevsim ilkbahar sonu, vakit öğleden sonradır.

Oda oda kiraya verilen büyük, ahşap bir binanın İkinci kattaki bir odasıdır bu. Bir şeyhülislam konağı eskisi, heybetli manzarasıyla, geniş mermer merdivenli antresi, uzun loş koridorları, altın yıldızlı tavanları, sıvaları dökük duvarlarındaki yağlı boya nakkaş eserlerinin artıklarıyla eski, çok eski bir refah ve İkbal devrini hatırlatır. İçinde bugün yuva kuran fakr u zarurete rağmen havası hâlâ öyle esrarlı, müphem, fakat aynı zamanda öyle vakur ve muhteşemdir ki, koridorlarında yürürken tâ nihayette ipek bir ferace eteğinin köşeye kıvrılıverdiğini veya aralık kalmış bir kapının ardında, odanın loşluğunda bir harem ağasının bembeyaz kavuğunun ağardığını görür gibi olursunuz. Bu bina bir İlk mektep muallimine aittir. Durun hemen gülümsemeyin. Yanlış anlattım galiba... Muallimin anası 7-8 sene evvel kocasından kalan üç aylığın 10 seneliği birden verilince bu paraya bankadan alınan borcu da eklemiş, konağın tapusunu elde etmiş, iki sene sonra hayata gözlerini yumunca tapu senedi ve koskocaman banka borcu olduğu gibi oğluna İntikal etmiştir. Ne bitmez tükenmez bir borçtur bu bilerseniz... Hâlâ da toplanan bütün kiralalar taksitlerini hemen hemen başa baş karşılar, artan üç beş kuruş da vergi ve tamirata gider. Muallimin kârı yalnız ve yalnız işgal ettiği tek odada bedava oturmaktan ibarettir. Muallimin İşgal ettiği oda... Bunun manzarası görülecek şeydir doğrusu. Yangından kurtarılan bir ev eşyası bir araya toplanıp da akrabalarından birinin beş on günlüğüne verdiği bir odaya takıldığı zaman nasıl karmakarışık bir tahta, bez, demir, teneke, çinko yığını hâsıl olursa aynen öyledir. Cepheye gelen duvarda, solda kapı ile nihayetien koridorumsu bir girinti vardır. Duvarın arta kalan kısmında bir teldolap ve onun yanında tencerelerin, tabakların durduğu tahta raf görülür. Sağ duvarda muallimin, karısının, çocuğunun elbiseleri asılıdır. Sol duvarda sokağa bakan İki pencere, bunların ortasında bir Anadolu haritası görülür. Cepheye ve sağda üst üste konmuş yataklar büyük bir tümsek teşkil eder. Bunların yanında bir mangal, bir maltız, bir su tenekesi, su küpü vesaire durur. Nihayette geniş bir sedir vardır. Solda muallimin limon sandığından kütüphanesi, bir İkinci sedir, çocuğun ders yaptığı minimini masa mevcuttur. Ortada üstü muşambalı yemek masası ve sandalyeler durur. Öyle ki yabancı bir

İnsan bu odaya girdiği zaman bir şey kırıp dökmeden, eteği bir yere takılmadan, basacağı yeri şaşırp sendelemeden mümkün değil tek adım atamaz. Fakat ev sahipleri alıştırtırlar. Bu levhayı tamamlamak İçin ortada, havada tavandan sarkan elektrik kordonunun ucundaki üstü sinek tersleriyle bezenmiş, tıpkı nazar boncuklarına benzeyen çıplak elektrik ampulünü unutmamalıdır.

İkinci Perde

Aradan on beş gün geçmiştir. Aynı sahne... Vakit akşam. Perde açıldığı zaman sahne boş ve kapı ardına kadar açıktır, tahta masa kaldırılmış, yatakların yanına diklemesine konmuş, iskemleler bir kenara çekilmiştir. Çıplak ampulün yerinde süslü bir avizenin sallandığı görülür. Bu Muallim Murtaza'nın evinde definenin bulunmasıyla başlayan değişikliklerin ilk işaretidir.

Üçüncü Perde

Bir ay sonra bir bakkal dükkânının içi, vakit akşamdır. Perdenin başlangıcında ortalık aydınlık iken sonunda tamamıyla gece olur.

Muallim Murtaza'nın açtığı bakkal dükkânındayız. Ne pek zengin, ne pek süslü, ne de pek muntazam bir dükkân... Solda şeker, sabun, pirinç, fasulye, bakla vesaire çuvalları dükkânın yarısını işgal eder. Diğer yarısında duvara yakın, mekteplerdeki muallim kürsülerine benzeyen mini mini bir vezne, bununla kapı arasında tezgâhımsı bir yer, tezgâhın bir tarafında İçinde muhtelif peynirler bulunan küçük bir camekân ve bir terazi görülür. Sağ ve sol duvarda dükkânı boydan boya kaplayan camlı dolaplar, içlerinde makarna, şehriye kutularından pirinç paketlerine, Ütü, mum, lamba şişelerine kadar muhtelif şeyler vardır. Tavandan bir tarafta süpürgeler, diğer tarafta sucuk kangalları, pastırmalar, güllaç paketleri, takunya hevenkleri ve çıplak elektrik ampulü sarkar. Cephede boydan boya dükkânın dış camekânı ve sağda camlı kapı mevcuttur... Camekâna gerçi birçok şeyler yığılmıştır amma yine de ters olarak “İstikamet Bakkaliyesi” diye dükkânın ismini okur, kısmen sokağı, hatta sokaktan geçenleri görürüz. Hele perdenin sonunda gece olup da içerisi yavaş yavaş kararınca ve dükkânın önündeki sokak lambası yanınca sokaktan geçenler daha açık şekilde belli olur. Veznenin arkasında bir “Elkasibu Habibullah” levhası camlı dolabın üst pervazındaki çiviye asılmıştır. Onun civarında, daha aşağıda bir başka mukavva levha pünezle cam'ı

dolabın bir tarafına iştirilmiştir ama ters çevrilmiş olduğu için ne olduğunu anlayamayız.

Aradan geçen bir ay Muallim Murtaza'yı on sene ihtiyarlatmış, sanki boyunu daha fazla kısaltmıştır. Başında mavi bir bere, sırtında koyu kurşuni bir gömleği vardır. Gömleğinin sol cebinde bir kitabın ucu görünür. Kravatsızdır. Sakalını İki üç gündür tıraş etmediği belli olur, neşeli görünmeye çalışırken biraz sonra durgunlaşır, derken kızıp bağırmaya başlar, hülâsa garip bir halet-i ruhiye içinde bulunduğu anlaşılır.

e. Merak Unsurları:

a) Rıdvan ile Ayşe arasındaki aşkta Rıdvan'ın Ayşe'yi severken Hacı Hüsamet'in kızıyla evlenip evlenmeyeceği.

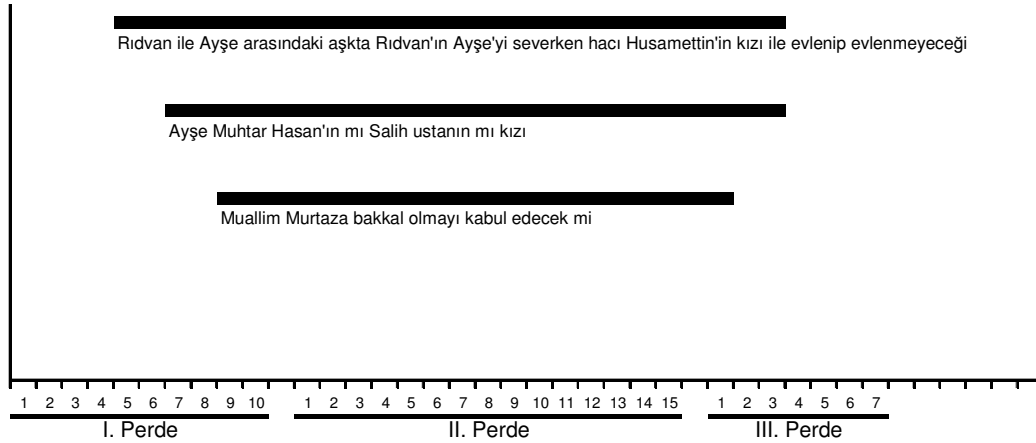
1. perde 5. mecliste başlar, 3. perde 3. mecliste biter.

b) Ayşe Muhtar Hasan'ın mı Salih Usta'nın mı kızı?

1. perde 7. mecliste başlar, 3. perde 3. mecliste biter.

c) Muallim Murtaza bakkal olmayı kabul edecek mi?

1. perde 9. mecliste başlar, 3. perde 1. mecliste biter.

f. Karakterler:

Muallim Murtaza: İstanbul'un 47. ilkokul öğretmenlerinden, 55 yaşlarında korkak gibi görünen fakat hakikatte yılğın, bezgin ve feylesoftur.

Hatice: Murtaza'nın karısı. Sinirli, sert mütehakkim bir kadındır.

Salih Usta: Murtaza'nın evinin altındaki dükkânında tenekecilik yapan 70 yaşlarında bir kişidir. Eski bir deniz subayıdır ve en büyük tutkusu kuşlarıdır.

Balıkçı Ahmet: Murtaza'nın evinde kiracı, 42 yaşlarındadır. Kazandığı parayı içki âlemlerinde harcar ve karısını en ufak bir nedenle de olsa döver.

Kamile: Balıkçı Ahmet'in karısı, 40 yaşlarındadır.

Rıdvan: Murtaza'nın oğlu, 23 yaşlarındadır.

Muhtar Hasan: Orta Anadolu'da Sivriköy muhtarıdır. 60 yaşlarında, kısa boylu, köse sakallı, oldukça çirkin biridir. Sinsiliği ve hilekârlığı yüzünden okunan bir adamdır.

Ayşe: Hasan'ın kızı, 25 yaşlarında ve doğal bir güzelliğe sahiptir.

İbrahim: Sivriköylü, 30 yaşlarında olan İbrahim'in dünyada önem verdiği iki şey, kadın ve paradır.

Ömer: Sivriköylü, 30 yaşlarındadır. En büyük emeli Ayşe ile evlenmektir.

Hacı Hüsamettin Tüccaroğlu: Zengin bir bakkal, Murtaza'nın komşusu, 60 yaşlarında ve üç bakkaliye sahibidir. Savaş yıllarında zengin olmuş ve paranın gücünün her şeye yeteceğine inanan biridir.

Safnaz: Hüsamettin'in karısı. 50 yaşlarında ve Hüsamettin'e istediği her şeyi yaptıran biridir.

Muhittin: Murtaza'nın arkadaşı. 50 yaşlarında bir tacirdir.

B. Komedi

1) AYARSIZLAR (1944)

Bu eser 1943–1944 mevsiminde İstanbul Şehir Tiyatrosunda temsil edilmiştir.⁸¹

a. Olay Örgüsü:

Bir evde Murtaza ve Ayşe konuşmaktadır. Murtaza saatlere olan düşkünlüğünü ve kardeşiyle olan ilişkisini karısı Ayşe'ye anlatmaktadır. Kardeşi Şemsettin Gündoğdu

⁸¹ Cevat Fehmi BAŞKUT, Ayarsızlar, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972.

zamanıyla Amerika'ya gitmiş orada zengin olup fabrikalar açmış birisidir. Murtaza'yı da yanına aldırılmış fakat Murtaza'nın çok sigara içmesi nedeniyle onunla kapişarak onu tekrar İstanbul'a göndermiştir. Aradan geçen 25 yılda Murtaza saatçilikle uğraşırken, Şemsettin evlenmiş iki erkek bir de kız çocuğu olmuştur. Kız çocuğu Nazan İstanbul'da büyürken, erkekler babalarıyla Amerika'dadırlar. Murtaza'nın da iki çocuğu vardır. Biri öz olan Ali diğeri manevi oğlu Mustafa'dır. Bir haber gelir, Şemsettin ve iki oğlu İstanbul'a gelirken yolda kaza geçirir ve ölürler. Fakat bundan Nazan'ın haberi yoktur. Şemsettin'in avukatı Sadullah onu konakta tamirat gerekçesiyle amcası Murtaza'nın yanına yerleştirir. Bir müddet, ev bitinceye kadar amcasıyla kalacaktır. Avukatı sonra Murtaza, Ali ve Mustafa ile konuşur. Onlara Şemsettin'in Amerika'da yüklüce bir parası olduğu, fakat onun öldüğünü, Amerikadakilerin ise onlara bu paranın kendi ellerine geçmeyeceğini ve orada kalacağını söylediklerini ifade eder. Avukat çok kurnazdır. Bunun da çaresini bulmuştur. Murtaza ile iki oğlu; Şemsettin ve iki oğlunun yerine geçecek ve para Amerika'dan İstanbul'a transfer olana kadar onlar gibi davranacaklardır. Fakat bu onları çok zorlayacaktır. Murtaza bir saat düşkün, Şemsettin ise tam tersidir. Şemsettin kadın hayranıdır. Murtaza değildir. Avukat bir süre üçünü de alafranga hayata alıştırma telaşına girer. Elbiseler alınır. Nihayet yola çıkılır.

Şişli'de bir konağa gelirler. Burada Murtaza'ya yardım edecek olan Prenses Leyla adlı bir kadın vardır. Murtaza ve oğlu bir aya yakın burada yaşarlar. Artık alafrangalaşmışlardır. Yalnız Mustafa eski hayatını özlemektedir. Bu arada Prenses Leyla, Mustafa'ya âşık olurken Ali ise diğerk hayatını unutmuş içki ve kadın âlemlerine dalmıştır. Bu esnada eve Sadullah'la Karabet Kuyumciyan adlı bir banker gelir. Bu banker paranın İstanbul'a gelişini sağlayacak kişidir. Fakat durumdan şüphelenir ve Murtaza'nın Şemsettin olmadığını onun ağzından öğrenmeye çalışır. Sadullah ise buna engel olmaya çalışır. Tam bu esnada Murtaza'nın karısı arayarak konağı bulur. O ise olanlardan haberi olmadığı için kocasının kendisini aldattığını düşünmektedir. Ortalık karışır.

Herkes dağılır. Bir süre sonra kapı çalar. Gelen Şemsettin'dir. Bir oyun düzenlemiş, kimin kendisini sevdiğini sevmediğini anlamak için Avukatı Sadullah'la böyle bir oyun yapmışlardır. Her şey ortaya çıkar. Ali tekrar eski hayatına dönmek istemez. Nazan ise tam tersi o hayatın içinde yer almak ister.

b. Tematik Unsurlar:

Aşk: Prenses Leyla Mustafa'ya âşık olur. Daha sonra görüyoruz ki Nazan da gizli de olsa Mustafa'ya âşık olur ve onunla amcasının evine taşınır.

LEYLÂ

(Soldaki salondan çıkarak) Mustafa...

MUSTAFA

Buyurun...

LEYLÂ

Nen var bu akşam, yine? Bir defa yanıma germedin...

MUSTAFA

(Gülerek) Efkârlıyım, efkârlı...

LEYLÂ

Sebep?

MUSTAFA

Mühim bir şey değil, aldırma...

LEYLÂ

Benim söylediğim meseleyi düşündün mü?

MUSTAFA

Hangi meseleyi?

LEYLÂ

Yedikule'ye dönmemek, burada kalmak meselesini...

MUSTAFA

Alayı bırak, olacak şey değil bu...

LEYLÂ

Niçin olmasın? Burada kal... Param var, evleniriz.

MUSTAFA

Yine kafamı kızdırma... Hâlâ beni kadın parası ile yaşayacak adam 'mı santyorsun?

LEYLÂ

Sana iş bulurum... Bir şirket müdürü yaptırırım.

MUSTAFA

Maval okuyorsun. Olacak şey değil, dedik ya... Bir prenses Yedikuleli bir kopukla evlenirse buna âlem güler...

LEYLÂ

Canım benim prenses olduğum ne malûm? Sana ben de Yedikuleliyim dersem ne yaparsın? Sizin mahalleye bitişik mahalledeydi evimiz. Hatta analığın beni tanıdı. Sümüklü Zehra derlerdi bana... Anlıyorsun ya, sonradan prenses oldum. Zaten burada gördüğün insanların bir çoğu böyle... O paşa çocukları... O saraylılar... Seni de bir paşazade yaparız. Göreceksin bak, ne kolay şey...

MUSTAFA

Ben adımdan, sanımdan, mahallemden, evimden memnunum... Başkası olmak istemem.

LEYLÂ

O seninki de hayat mı? Bir kulübe içinde sürünerek yaşamak?..

MUSTAFA

Hayat dediğin bu seninki ise, geberip gitmek daha iyi...

LEYLÂ

Mustafa, seni seviyorum...

MUSTAFA

Prenses, ben kimseyi sevmiyorum... Hem canını sen prenses ol, olma. Herkes seni prenses biliyor ya... Tekrar Yedikule'ye dönebilir misin? Dönemezsin... Burada

*kalacaksın. Burada yaşayacaksın. Bana gelince ben burada yaşayamam. Nazan'ın, şu yetim kızcağızın parasını kurtarmak işi olmasaydı zor tutarlardı beni burada... Yollar ayrı hemşire hanım, yollar ayrı. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi var, Görüyorsun ya.*⁸²

Enrika: Şemsettin Gündoğdu'nun kendisini öldü göstererek akrabalarını denemesi, Murtaza'nın evden ayrılırken karısı Ayşe'ye gerçekleri anlatmamasıdır.

ŞEMSETTİN

Fakat ben hakikaten Ölmemiştim ki...

AYŞE

E, belli olmaz, belki amcanız da yalancıkdan ölmüştür...

ŞEMSETTİN

Hayır, hayır, müsterih olun...

AYŞE

(Nazan'a) Doğru mu söylüyor? ?

NAZAN

Doğru yenge... (Şemsettin'e) Babacığım iyi ki bu uydurma ölüm haberini ben duymadım... Eğer duysaydım...

ŞEMSETTİN

Doğru söyle... Çok mu müteessir olurdun?

NAZAN

Alay mı ediyorsun, baba?

ŞEMSETTİN

Keski alay etseydim kızım. Bu benimki hastalık. Eski bir hastalık. Herkesten ve her şeyden şüphe etme hastalığı. Sen anlamazsın. İnsanın beş on parası olunca bu dert. de yakasına yapışıyor. Düşün, benim milyonlarım var ve tabii milyonlarımla beraber bir o kadar kuruntularım, şüphelerim var... Zaten bütün bu olup bitenlere de benim hastalığım sebep olmadı mı?

⁸² Cevat Fehmi BAŞKUT, **Ayarsızlar**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.80-82.

NAZAN

Sahi baba, buna niye lüzum gördün?

ŞEMSETTİN

Öldüğüm haberinin sizlerde yapacağı tesiri ölçmek, arzusu... İsterseniz buna bir milyonerin çılgınlığı da diyebilirsiniz. Avukat Sadullah ile yaptık bu işi.

NAZAN

Baba, mademki arkanda kalanların yapacaklarını merak ediyordun, niçin bu imtihana beni de sokmadın?

ŞEMSETTİN

Avukat Sadullah'a teşekkür et... Sana kıyamamış... “Kız, pek içli... Bir felaket olacağından korktum” diyor. Bu yüzden plânda tadilât yapmış. Zaten beni en fazla şüpheye düşüren şey kardeşimin vaziyeti idi. 25 seneden beri kendisi ile dargındık,. Karşılıklı birçok, hatalarımız, anlaşamamazlıklarımız olmuştu. Buna rağmen hâlâ beni seviyor muydu? Bana acıyacak mıydı? Hâlâ benim için fedakârlık yapmak ister miydi? Bunu anlamak üzere evvelâ bütün paramı kızıma bağışladığımı etrafa yaydık. Bu suretle menfaat kaygısını ortadan kaldırdık. Sonra servetimin gizli yollarla Türkiye'ye nakli hikâyesini uydurduk. Mirastan kendisini ve çocuklarını mahrum ettiğimi duyan Murtaza, mazide aramızda geçmiş olanları da hatırladıktan sonra hâlâ benim çocuğumu himaye etmek isteyecek miydi? Bu himaye vazifesini ağırlaştırmak üzere benim saat kullanmadığım rivayetini de ortaya çıkardık. Üstelik basma kadınları musallat ettik.

AYŞE

O da pek teşne imiş ya.

ŞEMSETTİN

Günahına girmeyelim... Böyle hareket etmeye mecburdu...

NAZAN

Peki baba, aldığın neticeden memnun musun?

ŞEMSETTİN

(Nazan'a) *Fevkalâde... (Ayşe'ye) Artık mesele aydınlandı. Ayşe Hanım, dargınlık falan yok değil mi? Sakın Murtaza'ya surat etmeyin...*⁸³

Fakir-Zengin: Bu çatışmayı en çok Ali'de görürüz. Ali fakirlikten bir an önce zenginliğe geçmek istiyor. Buna ulaştığında da ailesini kaybetmeyi göze alarak mahallesine geri dönmüyor.

MURTAZA

*Sözümü kesme de dinle... Bir kardeşim olduğunu bilirsin. İki kısma ayrılan ailemizin bir kısmının reisi odur. Öteki kısmının da ben. İşte Meşrutiyet saatlerine bu yüzden benzeriz, Onlar alafrangadır, biz alaturkayız. Onlar zengindirler, biz fakiriz. Onlar meşhurdurlar, biz meçhulüz. Onlar bizden başka türlü yaşar, başka türlü konuşur ve başka türlü düşünürler. (Bu sırada tezgâhın üstündeki münebbihli saat çalmaya başlar) Hay Allah müstahakını vermesin... Bu saatin münebbihini de bir türlü düzeltemedim gitti. İkide çalsın istiyorum, beşte çalıyor. Beşte çalsın istiyorum, yedi buçukta ötmeye başlıyor. Vakit bulup da bir bakabilsem... (Saati eline alarak yeniden kurar ve yerine bırakır.) Evet hikâyemize devam edelim. Vaktiyle biz iki kardeş, ikimiz de fakirdik. Ben bir saatçinin yanında çırağıydım. O bir tütün tüccarının yazıhanesine kapılanmıştı. Gel zaman git zaman ben usta olup dükkân açtım, o da kendi başına iş görmeğe başladı. Bir zaman geldi İstanbul'un en büyük tütün tüccarı oldu. Fakat o bununla da kanaat etmedi. Cenubî Amerika'ya gitti. Orada sigara, fabrikaları açtı ve milyoner oldu. Beni de yanına çağırdı. Gittim. Bütün bunlar seninle evlenmeden evvel oluyor. Bana fabrikasında mühimce bir iş verdi. Beraber yaşamaya başladık. Aynı evde... Fakat bu yaşayış pek az sürdü, geçinemedik.*⁸⁴

c. Teknik Unsurlar:

Ayarsızlar adlı eser üç perdeden oluşmaktadır; I. perde on iki meclis, II. perde on dört meclis, III. perde dokuz meclistir.

⁸³ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Ayarsızlar**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.126-129.

⁸⁴ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Ayarsızlar**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.6-7.

d. Zaman ve Dekor

Birinci Perde

Mevsim sonbahar, vakit akşam... Perde açıldığı zaman alaca karanlık iken biraz sonra büsbütün gece olur. Yedikule’de tek katlı bir evin oturma odası. Bir ot minder, bir konsol, iki üç sandalye. Yenle bir kilim serili. Bir köşede aile reisi olan ihtiyar saatçinin çalıştığı tahta masa. Masanın üstü muhtelif boyda saatler, yağ şişeleri, alet ve edevatla dolu. Ortada bir pirinç mangal görülür. Mangalda bir tencere kaynıyor. Kafesli pencerelerde patiska perdeler. Konsolun üstünde büyükçe bir gaz lambası, saatçinin tezgâhı üstünde de ayrıca bir idare lambası yanıyor. Duvarlarda eski yazılarla levhalar. Sağda ve solda birer oda kapısı, ayrıca sokak kapısına giden koridora açılan kapı görünmektedir.

İkinci Perde

Şişli’deki konağın holü. Hol iki kısımdır. İkinci plânı teşkil eden kısma, birinci kısımdan üç basamak merdivenle çıkılır. Bu iki kısım iki yandaki perdelerle birbirinden ayrılmıştır. Holün ikinci kısmının nihayetinde sokak kapısı görünür. Kapının iki tarafında iki uşak beklemektedirler. Birinci plânda solda bir palmiye ve bunun önünde bir hasır koltuk takımı vardır. Sağda ve solda salon kapıları vardır.

Üçüncü Perde

Dekor ikinci perdenin aynı, vakit sabahtır.

e. Merak Unsurları:

a) Murtaza’nın kardeşinin yerine geçerek mirası alıp alamayacağı.

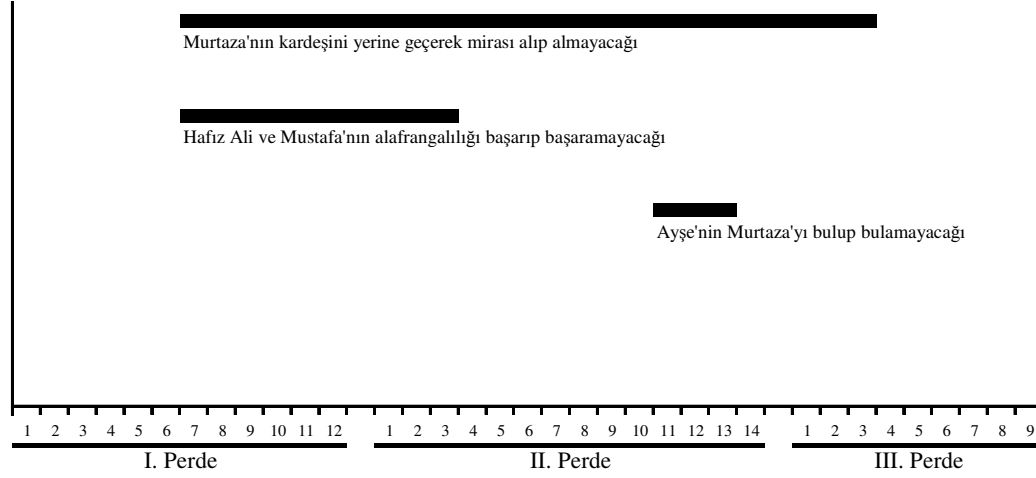
1. perde 7. mecliste başlar, 3. perde 3. mecliste biter.

b) Hafız Ali ve Mustafa’nın alafrangalılığı başarıp başarmayacağı.

1. perde 7. mecliste başlar, 2. perde 3. mecliste biter.

c) Ayşe’nin Murtaza’yı bulup bulamayacağı.

1.perde 11. mecliste başlar, 2. perde 13. mecliste biter

f. Karakterler:

Saatçi Murtaza: 60 yaşlarında, sevimli, temiz yürekli, işine âşık birisidir. Saat tamir etmekle meşgul olan Murtaza bir ara kardeşinin yanına Amerika'ya gitmişse de çok fazla sigara içtiğinden kardeşi onu kovmuştur.

Ayşe: Murtaza'nın karısı, 50 yaşlarında, saftır.

Hafız Ali: Murtaza'nın oğlu, 23 - 24 yaşlarında, zayıf karakterli, saf, güzel sesli

Mustafa: Murtaza'nın evlâdı manevisi, ağırbaşlı, külhanbeyi, 30 yaşında birisidir.

Nazan: Şemsettin Gündoğdu'nun kızı, içli ve temiz genç kızdır.

Mehmet: Genç, bobstil birisidir.

Veli: Genç, bobstil birisidir.

Avukat Sadullah: 45 yaşlarındadır.

Leylâ: Kibar âleminde tanınmış, maceraperest kadın, 30 yaşlarındadır.

Profesör İspîro: Dans hocasıdır.

Ahmet Cingöz: Otomobil hocasıdır.

Terzi

Birinci Uşak: Şemsettin Gündoğdu'nun uşağıdır.

İkinci uşak: Şemsettin Gündoğdu'nun uşağıdır.

Necla: Leyla'nın muhitinden bir gençtir.

Birinci misafir: Leyla'nın muhitinden bir gençtir.

İkinci misafir: Leyla'nın muhitinden bir gençtir.

Üçüncü misafir: Leyla'nın muhitinden bir gençtir.

Karabet Kuyumciyan: 50 yaşlarındadır.

Hasan: Leyla'nın babası, Yedikuleli ihtiyar bir takunyacıdır.

Hatice: Leyla'nın anası, ihtiyardır.

Şemsettin Gündoğdu: Murtaza'nın kardeşi, Amerika'da milyoner olmuş tütün tüccarı, 58 - 59 yaşlarındadır.

2) HACI KAPTAN(1945)

Bu eser 1944–1945 mevsiminde İstanbul Şehir Tiyatrosunda temsil edilmiştir.⁸⁵

a. Olay Örgüsü:

Olaylar Hüdaverdi Şilepi'nde geçmektedir. Hüdaverdi Şilepi Fransa'dan alınmış bir gemidir. Gemiyle ilgili sıkıntı ise geminin perili olduğu söylentileridir. Samsun'dan boş olarak İstanbul'a dönmekte olan gemideki mürettebat bu durumdan çekinmektedirler. Bu arada duyulan sesler ve elektriğin kesilmesi bu çekinceleri arttırır. Bu durum için önlem almayı da ihmal etmezler. Ahçı direklerinin dibine şerbet dökerler. Hüdaverdi Şilepi'nin İkinci Kaptanı Musa bu peri masalına inanmadığını söyleyerek bu işin peşine düşer. Ancak bu durumdan Hacı Kaptan ve Salim Dayı memnun değildir. Musa Kaptan ambarları ararken Yusuf'u bulur. Yusuf bir futbol kulübünde kaptan olduğunu söyler. Ancak diğerleri onun gemi kaptanı olduğunu zannederler ve buna inanmazlar. Yusuf gemiye yanlışlıkla bindiğini anlatmaya çalışsa da kimse ona inanmaz. Bu arada diğer ambarlarda başka kaçak yolcular bulurlar. Daha sonra bunları odalara kilitlerler. Hacı Kaptan bu arada gelir ve hepsini sorguya çeker. Yusuf babasının onu zorla bir kızla evlendireceğini anlatır. Daha sonra Seza da aynı

⁸⁵ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Hacı Kaptan**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972.

durumda olduğunu ve dedesinin vasiyeti üzerine zorla bir adamla evlendirileceğini anlatır. Hacı Kaptan sonra Avni'yi dinler. Avni, Yusuf'un adının Avni olduğunu söyler. Kadın avcısı, yankesici, hırsız olduğundan bahseder. Diğerleri de ona inanır. Ancak Seza buna pek inanmaz. Yusuf ne kadar çabalasa da Avni olmadığını ispat edemez ve bunu kabullenir. Gemi yol almaya devam ederken bir ara yine periler görünür ve herkes onlardan korkar. Bu arada Kaptan Musa kaybolur ve herkes onun perilerle uğraşmasından dolayı periler tarafından kaçırıldığını söyler. Bir ara Seza ve Yusuf yalnız kalır. Birbirlerini beğenmişlerdir. İlerleyen sahnelerin birinde Samsun'a gösteriye gelmiş ancak parasını alamamış yirmi kişilik bir kumanyadan bahsedilir. Bu kumanya ekibi parasız kalınca çareyi Samsun'dan boş dönen bu gemiye sığınmakta bulmuş, uzun süren yolculuk için ise iki aktörün elbiselerini satarak kendilerine erzak almışlardır. Gemiyle ilgili peri masalını da gemi de olmadıkları fark edilmesin diye kullanmaya başlamışlardır. Ara sıra ortalığa peri kıyafetiyle çıkıp ambarlara kimsenin yaklaşmamasını sağlamışlardır. Ancak Kaptan Musa'nın ısrarlı çabalarından korkarak onu kaçırmışlardır. Bu kumanyadan birkaç kişi bazen Kaptan Musa'nın yerine bazen ise Hacı Kaptan'ın yerine geçerek gemidekilerin akıllarının karışmasına neden olmuşlardır. Bu esnada Yusuf'un gazineyi tanıdığı Suzan da çıkıp onun Avni olduğunu zannedince işler iyice karışır. Yusuf Suzan'a da Avni olmadığını anlatamaz. Bu arada Sahte Hacı Kaptan gelir ve geminin rotasını Trabzon'a çevirmesi için çarkçıbaşına emir verir. Buna kimse akıl erdiremez. Sahte Hacı Kaptan'ın gelip başka, gerçek Hacı Kaptan'ın gelip başka şeyler söylemesi üzerine herkes onu delirdiğini düşünür. Musa Kaptan kaybolduğu, Hacı Kaptan ise aklını kaybettiği için ve başka kaptan olmadığı için Yusuf'u kaptan seçerler. Yusuf da ilk olarak Hacı Kaptan'ı yakalatıp hapsedirir. Daha sonra geminin rotasını çevirttirir. Bu arada periler gelip geminin Trabzon'a dönmesi için ahaliyi korkuturlar. Bir ara sahte Hacı Kaptan görünür. Yusuf korkudan bayılır.

Son perdede gemi polis motorları tarafından durdurulur. Burada Polis Şefi Sadullah olan biteni anlamaya çalışır. Avni'nin kandırdığı Ayşe ve Cemile adlı iki kadın Avni'yi teşhis ederler. Daha önce kendini Yusuf diye tanıtip Avni zannettiği Yusuf'a darılan Suzan yine Yusuf'a, bu defa Avni olmadığı için kızar. Daha sonra Yusuf'un babası gelip Yusuf'a neden böyle bir şey yaptığını ve kiminle isterse onunla evlenmekte hür olduğunu söyler. Seza'nın da babasıyla konuşmaları aynıdır. Ancak Suzan meselesi yüzünden Seza ve Yusuf'un arası açılmıştır. Yusuf'un babası ikisinin de birbirleriyle

evlenmek istemediğini söyler Seza'nın babasına. Ancak bu esnada Seza ve Yusuf birbirlerine koşarlar ve evlenmek istediklerini söylerler.

b. Tematik Unsurlar:

Geleneklerin Uygulanışı

İki kişinin daha doğmadan birbirleriyle sözlerinin kesilmesi üzerinde durulmuştur. Ancak evlenme çağına gelince hem Seza hem de Yusuf buna karşı çıkar ve evden kaçarlar. Tiyatronun son sahnesinde her ikisinin babasının da bu durumu yaşadktan sonra kararlarından vazgeçtiği görülür. Ancak gemide Seza ve Yusuf birbirlerini sevmişlerdir.

SEZÂ

İki aile onların torunları ile benim evlenmemizi, kati surette kararlaştırmışlar. Dedem ölürken vasiyet etmiş: “Eğer Seza hakkında verdiğim sözü yerine getirmezseniz mezarımda rahat yatmam” demiş. Benim bunlardan haberim yok. On yaşma kadar Samsun'da, babamın yanında kaldım. Sonra beni İstanbul'a, halamın yanına yolladılar. Bebek'teki Amerikan Kolejine Kirdim. Tahsilimi bitirince tekrar Samsun'a dönmek icabetti. İşte o zaman bana meseleyi açtılar. Sen ille, falanca adamın oğlu ile evleneceksin dediler. Babamın teklifini şiddetle reddettim. Düşünün bu asırda böyle şey olur mu? Varacağım adamı ancak ben seçebilirim. Tabii isyan ettim. Fakat dinlemek istemediler. Kararlaştırdıkları düğün günü yaklaşıyordu. Başka çare kalmayınca ben de dadımı yanıma alarak. İstanbul'a halamın evine kaçmaya karar verdim.⁸⁶

Aşk

Önce Yusuf'un Suzan'a, daha sonra ise Yusuf'un Seza'ya karşı olan sevgileri işlenmektedir. Eser içinde aşk üzerinde pek durulmaz ancak yine de kurguda buna rastlanır.

SUZAN

Ahlâksız herif... Alçak herif... Yalancı!

⁸⁶ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Hacı Kaptan**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.30.

YUSUF

Asıl yalancı sensin... Hem Samsun'da bana "İskeleye gel" dersin, hem de sonra benden evvel vapura girersin... Ya ben buna ihtimal vermeyip ele ters yüzü geri dönseydim... Her ne ise affettim, gel şöyle seni bir öpeyim...

SUZAN

Düzenbaz, hilekâr... İkiyüzlü canavar... Çekil, şimdi bağırırım.

YUSUF

Bir dakika, dur. Bu kadar iltifata sebep ne? İkiyüzlü canavar ben miyim? Seni şimdiye kadar aramadım diye sitem ediyorsan haksızsın. Biliyorsun ki bu gemiye gizli bindim.

SUZAN

Kadın kasabı, kalpsiz, vicdansız!

YUSUF

Bari yavaş söyle... Mürettebattan duyan olursa ne derler?

SUZAN

*Ha, affedersin unuttum, Avni kaptan. Kaptan Beyefendi. Hayır, hayır yanlış söyledim, sen yalnız kalpsiz, vicdansız ve ahlâksız değilsin...*⁸⁷

YUSUF

Bak amma ne anlatacağım. Dinle beni...

SUZAN

Neyi dinleyeceğim? Artık dinleyecek ne kaldı?

YUSUF

Yahu, sende bir parça ızan yok mu? Ben bu isi nasıl yaparım? Söylerken bile midem dönüyor.

⁸⁷ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Hacı Kaptan**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.58.

SUZAN

Nasıl mı yaparsın? Gözlerimle gördüm.

YUSUF

Gözlerinle görsen bile inanma! Hem düşünsene? Sevgi bir türlü mü olur? Mutlaka fenaya mı çekmeli? İnsan acır sever, korkar sever, sayar sever nihayet bazende sever sever.

SUZAN

Evet, sever sever sever sever.

YUSUF

Hayır yalnız iki defa. Sever sever.

SUZAN

Avni, çantamın içindekini biliyorsun ya..,

YUSUF

Şu kadınlar ne akılsız oluyorlar Yarabbim, Kendinle o arabacıyı yan yana getirmek yok mu yahu? Şaşarım aklına! Suzancığım vallahi sen Venüs'ten daha güzelsin.

SUZAN

Avni, vallahi sen şeytandan daha riyakârsın.

YUSUF

Suzan sana ihanet edemem, sen benim ilk aşkımsın.

SUZAN

Avni, gözümü boyayamazsın. Bu benim son intanımdır.

YUSUF

Yine mi tehdit? Suzan ileri gidiyorsun. Kafamı kızdırma...

SUZAN

Uslu otur. Bir daha sefere artık sorgu sual yok. Bunu hatırlından çıkarma... Her şeyi biliyorum. Her şeyi duyuyorum, Allah bilir ya artık bundan sonra merhamet etmiyeceğim.

(İki numaralı kapıdan çıkar)⁸⁸

YUSUF

İyi ya canım, ben de benim babam diyorum ya... Dur dur, bu işi ben kestirip atayım. Gel buraya, kollarımın arasına gel...(Sezâ gelir) İyi sarıl, bana iyi sarıl...(Ahmet ve Mahmut'a) Babalarımız Mahmut bey ve Ahmet bey, şimdi beni iyi dinleyin! Seza ve Yusuf birbirinindirler ve birbirlerinin olacaklardır. Eğer sizin birbirleriyle evlenmek istemeyen başka kızlarınız ve oğullarınız varsa varın gidin, onlarla hesaplaşın.

SEZA

Bilmeyerek senin için hödük, küstah, budala dedim... Beni affet!

YUSUF

Ben de seni şumarık, şırfıntı, cahil yaptım... Asıl sen beni affet!⁸⁹

Batıl İnanışlar

Geminin perili olduğu söylentisi ve buna gemi mürettebatının zamanla inanması gösterilebilir. Ayrıca geminin ahçı direğine periler kaçsın diye şerbet dökülmesi, adlarının anılmaması, Salim'in periler gelince kendi kendine söylediği: "Konturafilok, büyük filok, tiriniketinefilok ve lâdibarka..." sözleri de yine batıl inanışlar arasında gösterilebilir.

MUSA

Bilmemezlikten gelme Allah aşkına Salim dayı... Beni sinirlendiren sis değil! Samsun'dan kalktığımız dakikadan beri bu gemide olup bitenlere bir türlü aklım ermiyor. Beybaba ile sen zihnimizi büsbütün geldiniz. Bir cin - peri masalı uydurdunuz

⁸⁸ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Hacı Kaptan**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.90, 91.

⁸⁹ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Hacı Kaptan**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, 188.

ki inanmağa imkân yok. Fakat gel de mürettebata lâf anlat... Gemide tam bir panik havası esiyor...

SALİM

Adaaam, aldırma...

MUSA

Fakat haklan da yok değil hani... Öyle garip şeyler oluyor ki... Sen çarkçıbaşısın, cevap ver bakalım, Samsun'dan ayrıldıktan sonra Kınıştın valfları ile kim oynadı? Gemi az kalsın batıyordu.

SALİM

Bilmem...

MUSA

Geceleri manikalardan makine ve kazan dairelerine kim bağırıyor? Güverte üzerindeki koşuşmalar, kadın feryatları, davul zurna sesleri ne oluyor? Ya o köpek ulumaları, baykuş sesleri?

SALİM

Bilmem...

MUSA

Samsun'dan hareketimizden beri 26 kişilik mürettebattan üçü kayboldu. Güverte gemici Ahmet, yağcı Hüseyin, ateşçi Cemal... Bunlardan biri sarhoştur da denize düştü diyelim. Ya ötekilere ne oldu?

SALİM

Bilmem...

MUSA

Çıldıracağım...

SALİM

Benim gibi yap, kurtulursun.

MUSA

Yani ne yapayım?

SALİM

Yan yelkenleri say! Konturafilek, büyük filek, tiriniketinefilek, velâdibarka... Haydi saysana... Ben ne zaman bir meselenin içinden çıkamaz ya da sıkıntıya düşersen böyle yapar, derhâl açılırım.

MUSA

Fakat Salim dayı...

SALİM

Açılmazsam bu sefer öteki yelkenlere sıra gelir.

MUSA

İyi amma...

SALİM

O da olmadı mı direkler, serenler, delikler, bağlar, düğümler der, bunları sıralamaya dalarım.

MUSA

Alayı bırak Salim dayı.

SALİM

Alay etmiyorum, doğrusunu istersen bu işi pek kurcalamaya gelmez.

MUSA

Fakat ben kurcalayacağım.⁹⁰

SALİM

Yazık olur sana... Hem böyle şeyler söyleme... Malum olur. Yapmasan bile yapmış gibi kızarlar. Gazablarına uğrarsın.

⁹⁰ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Hacı Kaptan**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.7-9.

MUSA

Yani?

SALİM

En hafifi çarpılırsın.

(Uzaktan ördek sesleri)

MUSA

(Hayretle) Dur, dinle... Bu ne bu? Sanki bir alay ördek...

SALİM

(Sakin) Evet ördek sesleri... Gördün mü? Yaptığını beğendin mi?

(Uzaktan şimendifer düdüğü ve gürültüleri)

MUSA

(Telâşlanarak) Duydun ya şimdi de şimendifer düdüğü. Altı inil açıktayız. Bu ses sahilden gelemmez...

SALİM

(Sakin) Evet şimendifer düdüğü, sahilden gelemmez... Dilinin belâsı.

(Birden elektrikler söner. Çok yakandan tüir köpek uluması duyulur. Sahne kapkaranlık değildir. Zayıf bir mavi ışık vardır)

MUSA

(Daha Sazla telâşla) Köpek uluyor... İskele baş omuzluğumuzda... Gemi mutlak seyir hattını şaşırdı. Makine ağır çalıştığı için akıntılar bizi sahile atmış olacak... Karaya gidiyoruz...

(Bağırıp cephedeki kapıya hücum ederek) Alabanda sancak!... Alabanda sancak.

(Çıkar)

(Yeniden köpek uluması, sonra elektrikler yanar)

SALİM

(Kendi kendine) Konturafilek, büyük filek, tiriniketinefilek ve lâdibarka...⁹¹

c. Teknik Unsurlar:

Hacı Kaptan adlı eser üç perdeden oluşmaktadır. I. perde on iki sahne, II. perde on sekiz sahne, III. perde on sahnedir.

d. Zaman ve Dekor:

Birinci Perde

(Samsun'dan İstanbul'a boş olarak dönen Hüdaverdi şilebinin zabitan salonundayız. Solda süvarinin kamara kapısı, sağda başka bir kamara kapısı, cephede sağ tarata yakın güverteye çıkılan kapı, ortada salonu boydan boya kaplayan büyük bir masa, kanepeler ve koltuklar.)

(Vakit gecedir. Sisli bir hava... Geminin düdüğü her 30 saniyede bir muntazaman çalınır.)

İkinci Perde

(Arka güvertenin bir kısmı görünmektedir. Vakit gecedir. Gemi ağır ağır yol alıyor.

Üçüncü Perde

Hüdaverdi şilebi Zonguldak limanında demirlidir. Vakit sabah, dekor ikinci perdenin aynıdır.

e. Merak Unsurları

a) Hüdaverdi Şilebi'nde peri olup olmadığı.

1. perde 1. mecliste başlar, 2. perde 1. mecliste biter.

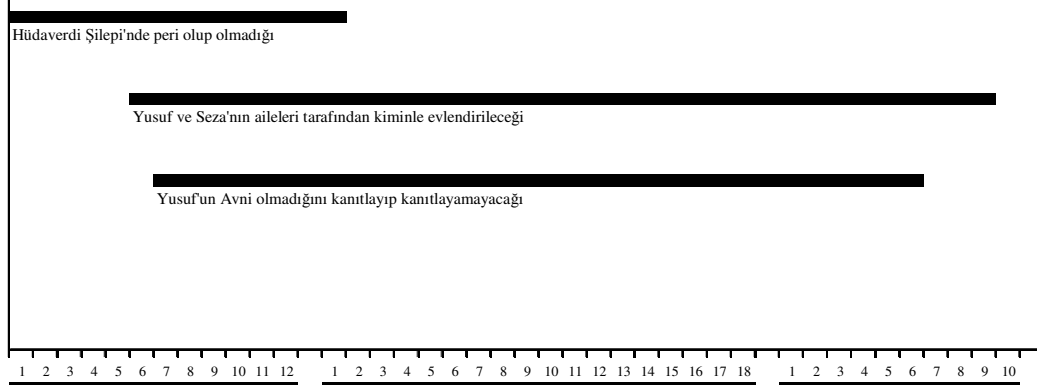
b) Yusuf ve Seza'nın aileleri tarafından kiminle evlendirileceği.

1. perde 6. mecliste başlar, 3. perde 9. mecliste biter.

c) Yusuf'un Avni olmadığını kanıtlayıp kanıtlayamayacağı.

⁹¹ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Hacı Kaptan**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.12-13.

1. perde 7. mecliste başlar, 3. perde 6. mecliste biter.

f. Karakterler

Yusuf: 30 yaşlarında, Samsunlu zengin bir ailenin çocuğu olan Yusuf, ailesinin onu çocuklukken söz kestikleri biriyle evlendirmek istemesi üzerine evden kaçıp Hüdeverdi şilepine sığınmış kişidir. Aynı zamanda eserin kahramanı da olan Yusuf iyi niyetli bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Yusuf zorluklara karşı koymaya çalışan bir tiptir; ancak bunu yaparken edebi elinden bırakmaz. Bu yüzden haklı konumdayken bile haksız bir durumu düşer. Çok saf ve temiz bir kişilik olan Yusuf'un bir diğer özelliği ise insanları kırmak istememesidir.

Seza: Samsunlu zengin bir ailenin çocuğu olan Seza da Yusuf'un yaşadığı durumun aynısı yaşamaktadır. Seza kibar, terbiyeli bir kızdır.

Hacı Kaptan: Hüdeverdi Şilepi'nin kaptanı olan Hacı Kaptan yılların getirdiği tecrübeleri olan bir insandır. Batıl inanışları olan Hacı Kaptan eserde ahlak üzerine yaptığı çıkışlarla dikkat çeker.

Diğer Kişiler: Salim, Musa, Gemici Tahsin, Elmas, Levi, Avni, Malik, Suzan Songül, Birinci Aktör, İkinci Aktör, Üçüncü Aktör, Dördüncü Aktör, Birinci ve İkinci Aktris, Birinci Peri Kızı, İkinci Peri Kızı, Üçüncü Peri Kızı, Dördüncü Peri Kızı, Elmas'ın Perisi, Hacı Kaptan'ın Perisi, Nusret Sadullah, Birinci Polis Memuru, İkinci Polis Memuru, Ayşe, Gülsüm, Ahmet Akbayıroğlu, Mahmut Gülzade, kadın ve erkek cinlerle periler.

II. Cevat Fehmi Başkut'un 1950-1960 Yılları Arasında Yayımladığı Tiyatro

Eserleri

A. Dram

1) SANA REY VERİYORUM (1951)

Bu eser 1950–1951 mevsiminde İstanbul Şehir Tiyatrosunda temsil edilmiştir.⁹²

Ayrıca bu eser Bizim Tiyatro'da 1951'de, Aksaray Küçük Opera Tiyatrosu'nda 1960'ta temsil edilmiştir.⁹³

a. Olay Örgüsü:

Olay İstanbul'da bir doktor yazıhanesinde eser başlar. Doktor Ramazan, yıllarca Anadolu'daki kasabalarda görev yaptıktan sonra İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da özel muayenehane açarak hasta beklemektedir. Bu muayenehaneyi açalı üç ay olmasına rağmen sadece dört hasta gelmiştir. Ramazan kara kara düşünmektedir. Kızı Asuman genç ve güzel bir kızdır. Oldukça mantıklı, iyiliksever bir yapıdadır. Ramazan, Ayşe'nin annesi öldükten sonra Mübeccel adında bir kadınla evlenmiştir. Mübeccel aç gözlü, lükse düşkün, para ve mal sevdalısı birisidir. Asuman'dan birkaç yaş büyüktür. Ramazan yazıhanesinde önündeki kovada kâğıttan gemiler yüzdürür. İçeri kızı Asuman gelir. Asuman babasına İstanbul'dan gitmesi, yine önceki yıllarda olduğu gibi Anadolu'da görev yapması ve oradaki hastalara yardım etmesi gerektiğini söyler. Ramazan da bu görüşü benimser. Biraz sonra karısı Mübeccel gelir. Mübeccel bir hasta simsarı ile anlaştığını söyler. Hasta simsarı Doktor Ramazan'a hasta getirecektir ve komisyon alacaktır. Böylece Ramazan'ın iyi olmayan işleri açılacak ve para kazanacaktır. Asuman bu duruma karşı çıkar. Mübeccel de Asuman'a karşı çıkar. Ardından Mübeccel'in tuttuğu hasta simsarı gelir. Hasta simsarı hastaları kandırmak ve buraya yönlendirmek için ne gibi oyunlar yaptığını söyler. Bundan sonra işlerin çok olacağını anlatır. Ramazan ilk başta bu duruma karşı çıkar. İnsanları kandırarak bu görevi yapmak istemediğini söyler, fakat karısı Mübeccel'in kızması sonucunda zorla da olsa ikna olur. Asuman, Ahmet ile nişanlıdır. Ahmet Anadolu'da öğretmenlik yapmaktadır. Asuman söylenenleri duyar ve bu duruma çok üzülür. Hasta simsarı elinde bir hasta olduğunu ama hastanın bir profesöre gitmek istediğini onu buraya

⁹² Cevat Fehmi BAŞKUT, *Sana Rey Veriyorum*, Ceylan Yayınları, İstanbul, 1963.

⁹³ Metin AND, "*50 Yılın Türk Tiyatrosu*", İş Bankası Kültür Yay., Baha Matbaası, İst., 1973, s. 688.

getirebileceğini söyler. Ramazan'dan o profesör olmasını ister. Ramazan bunu kabul etmek istemez. Yine karısı Mübeccel'in baskısıyla zorla ikna olur. Hasta simsar hasta Abdürrezzak'ı getirir. Abdürrezzak hasta ve yaşlı birisidir. Profesörün muayenehanesine geldiğini düşünmektedir. Pazarlık etmesine rağmen 150 lira vermeye mecbur kalır. Bu sırada Lütfullah isimli Ramazan'ın bir arkadaşı gelir. Lütfullah Uhuvviyet Partisi'nin ilçe başkanıdır. Ramazan'a Anadolu'da bir yerde ara seçim olacağını kesin olarak kazanacaklarını ve buradaki milletvekilliği adayının kendisi olduğunu söyler. Ramazan bu işe çok şaşırır. Çünkü hiç milletvekilliği aklında yoktur. Karısı Mübeccel de milletvekilliği konusunda destek verir. Ancak bu şekilde istediği lüks ve zengin bir hayata sahip olabilecektir.

Mübeccel ilk iş olarak kocası Ramazan'ın Asuman'ın nişanını atmasını ister. Çünkü bir milletvekilinin kızının öğretmen ile evlenmesini uygun görmez. Ramazan'a mektup yazdırır ve nişan yüzüğünü de mektuba koyar ve ardından Ahmet'e gönderir. Asuman artık sinirleri yıpranmış bir durumda psikolojik tramvalar geçirmeye başlar.

Lütfullah, Doktor Ramazan'ı yanına alarak seçime gireceği yere götürür. Burada bir otelde kalırlar. Partililer neler yapması gerektiğini Ramazan'a anlatırlar. Ramazan'a bol bol iyi şeyler vaat eden nutuklar okuturlar. Bu yere Asuman'ın nişanlısı Ahmet gelir. Fakat Mübeccel ile karşılaşır. Mübeccel Asuman'ın kendisini istemediğini, babasının milletvekili olacağını bu durumda onunla evlenmesini uygun görmediğini, maddi şeylere değer verdiğini söyler. Ahmet sonra oradan ayrılır. Parti başkanları Ramazan'a halkın gözünü boyayacak taktikler verirler. Dini şeylerden bahsetmesini, halkın aklına bile gelmeyecek şeyleri vaat etmesini söylerler. Lütfullah bu konuda Ramazan'a çok destek olmuştur. Ramazan halkla buluşur. Ama daha önceden hasta simsarinin getirdiği hasta olan Abdürrezzak da orada yaşamaktadır. Abdürrezzak bu adamın Ramazan değil Profesör Hamza olduğunu söyler. Bir ay öncesinde ona gidip muayene olduğunu söyler. Halk biraz şaşkındır. Lütfullah ve partililer durumu kurtarmaya çalışır. Abdürrezzak, Ramazan'ın sahtekâr olduğunu söyler ve Ramazan'ın seçilmemesi için şikâyet edeceğini herkese duyurur.

Seçim kampanyası yapıldıktan sonra partiden Ramazan'a İstanbul'da bir lüks daire ayarlanır. Ramazan'ın milletvekilliğine kesin gözüyle bakılır. Bu ara Mübeccel'in akrabaları bir bir bu eve gelerek Mübeccel'den yardım istemektedirler. Çünkü artık

onun eşi milletvekili olacaktır. Mübeccel akrabalarına yardım edeceğini söyler. Tam bu sırada Ramazan içeri girer ve seçimi kaybettiğini anlatır. Mübeccel'in akrabaları Ramazan'a hakarete varan sözler sarf eder. Mübeccel'de aynı şekilde onlara katılır.

Ramazan, karısının söylediklerine karşılık verir. Bundan sonra fakir insanları muayene edeceğini anlatır. Artık parayı hiç mi hiç önemsemediğini söyler. Karısına nereye isterse gidebileceğini söyler. Son anda gelen hasta simsarını da kovar. Hizmetçi Asuman'ın eski nişanlısının telgraf çektiğini ve yolda buraya gelmek üzere olduğunu söyler. Asuman'da babasına Ahmet'i karşılamak istediğini söyler. Ramazan ve kızı Ahmet'i karşılamaya giderler.

b. Tematik Unsurlar:

Sahtekârlık: Mübeccel'in hasta simsarı Bayram ile anlaşıp Ramazan'a müşteri bulmaya çalışması insanları kandırıp, hastalıkları için en iyi doktorun Ramazan olduğunu söylemesi karşılığında hasta simsarına hastanın vereceği ücretin % 40'ını vermesi konusunda anlaşmalarıdır.

RAMAZAN

Kaç para alırsınız doktorlardan bu işlerin karşılığı olarak?

BAYRAM

Çok değil, vizite parasının yüzde kırkı ile ellisi arasında bir şey.⁹⁴

RAMAZAN

Anlat bakalım...

BAYRAM

İstanbul doktorlarını besleyen kimlerdi, dersin! İstanbullu hastalardır diyeceksin a ah, deme vazgeç... İstanbullu doktorları besleyen Anadolu ve Rumeli'den gelen hastalardır. Tamam, tamam... İşte bu Anadolu ve Rumeli'den gelen hastalar bizim elimize düşmeden sizin elinize geçemez, kulağını aç, bak niçin geçemez? Doktor Bey Anadolu ve Rumeli'den hastalar İstanbul'a ne ile gelir? Vapurla bir, trenle iki, otobüsle üç... Biz dörder beşer kişi bir araçta çalışırız. Vapur iskelelerinde tren istasyonlarında otobüs durak yerlerinde ağ kurarız. Hasta geldi mi geldi. Derhal etrafını çeviririz.

⁹⁴ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Sana Rey Veriyorum**, Ceylan Yayınları, İstanbul, 1963, s.36.

İçimizden biri mutlaka onunla hemşeri çıkar. Artık ondan ötesi kolay. Elbet bu hemşeri ona iyilik edecek, yol gösterecek, elinden tutup meşhur bir doktora götürecektir. Bu doktor profesördür, bütün doktorların hocasıdır, lisan bilir, on memleket görmüştür, nişanları vardır. Yani senin anlayacağın adamın ağzından girer burnundan çıkarız. İli türlü hasta vardır. Ya memleketinden kendi kendine kalkıp gelmiştir, yahut birisi (falanca doktora git diye) eline bir kart vermiş, tavsiye ile yollanmıştır. Bunu öğrendik mi artık ötesi kolay. Kendi kendine gelenleri bizimle anlaşıp doktorlara götürürüz.

RAMAZAN

Ya falan doktoru göreceğim diye gelenleri?

BAYRAM

Onlar mı? Ha onları bizimle uyuşmuş doktorlara götürürüz.⁹⁵

Siyasi Ahlaksızlık: Ramazan'ın milletvekili olma durumunda söylediği yalanlar. Gölü dahi olmayan bir yere feribot vaat etmesi, deniz bile getirebileceğini söylemesi. Halka nutuk çekerken bol keseden atmasıdır.

Vergileri kaldırarak, cezaları indirecek, size cami, mektep, çeşme, köprü, şase yaptıracak. Kasabaya tren işletecek, uçak, otobüs uğratacak, vapur getirecek..

HASAN

Nereye vapur getiriyor? Burada deniz yok ki...

LÜTFULLAH

Sus sen karışma! Elbet deniz de getirecek.⁹⁶

Dini İstismar: Milletvekilliği seçiminde dinin alet edilmesi, tespih hediye edilmesi ve bu tespihlerin Mekke'den geldiği yalanının söylenmesidir.

MEHMET

Ne var anlayamayacak? Tespihleri eşrafa dağıtırken “Bu tespihleri sizler için sureti mahsusada Mekke'den getirttim” deyivereceksiniz.

⁹⁵ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Sana Rey Veriyorum**, Ceylan Yayınları, İstanbul, 1963, s.35

⁹⁶ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Sana Rey Veriyorum**, Ceylan Yayınları, İstanbul, 1963, s.142

RAMAZAN

*Ha... Ha... Şey affedin, anladım. Maksat kasabada gösteriş yapmak...*⁹⁷

c. Teknik Unsurlar:

Sana Rey Veriyorum adlı eser üç perdeden oluşmaktadır; I. perde on iki meclis, II. perde on bir meclis, III. perde sekiz meclistir.

d. Zaman ve Dekor:

Birinci Perde

Birinci perde İstanbul'da vilâyet binası ile belediyeyi birleştiren cadde üzerinde, eski kâgir bir binanın birinci katındaki doktor muayenehanesinde geçer. Bu kat kâmilten doktorun tahtı isticarındadır. Bir odası muayene odası, bir odası bekleme odası, diğerleri ikametgâh olarak kullanılmaktadır. Oda oldukça kötü bir şekilde döşenmiştir. Aynı zamanda bakımsızdır. Arka plânda cephede tam orta yerde duvara dayanmış eski bir Amerikan yazıhanesi ve onun önünde döner bir koltuk vardır. Yazıhanenin vazo ve saire konmaya mahsus kısmında ortada bir iskelet kafası, solda telefon, sağda bir yelkenli modeli durmaktadır. Koltuğun altına yere bir seccade serilmiştir. Yan tarafta bir kâğıt sepeti vardır. Yazıhanenin solunda muayene odası ile ikametgâh olarak kullanılan odaları rapteden, sağda ise sokaktan geleceklerin doğrudan doğruya girecekleri kapılar bulunmaktadır. Duvarda yazıhanenin üstünde Pastör'ün bir mecmuadan kesilip çerçevelendirilmiş resmi asılıdır. Sağ cephede bekleme odası ile muayene odasını birleştiren kapı görünür. Bu kapı ile ramp arasında Bitpazarından toplattırıldığı bir bakışta belli olan ve birbirine uymayan bir koltuk takımı, önünde küçük bir masa, masanın üstünde eski mecmualar vardır. Masanın altına yine eski, rengi belli olmayan bir seccade yayılmıştır. Bunların üstünde sokak kapısını gören pencere vardır. Bu pencere siyah bir muşamba perde ile sımsıkı kapalıdır. Sol cephede muayene şezlongu ve yan açık bir paravan durmaktadır. Bu cephede binanın yanındaki minimini bahçeye bakan iki pencere mevcuttur. Odaya aydınlık bu pencerelerden girer. Tavandan çıplak bir elektrik ampulü sarkıyor. Odadaki bütün kapılar çift kanatlı ve ikişer to-puzludur. Bekleme odasının kapısı üzerinde anahtarı durur.

⁹⁷ Cevat Fehmi BAŞKUT, *Sana Rey Veriyorum*, Ceylan Yayınları, İstanbul, 1963, s.97

İkinci Perde

(Orta Anadolu'da bir kaza merkezinde han azması bir oteldeyiz. Otelin avlusu ortasındadır. Sağda bulunan ahşap bir merdivenle birinci kata çıkılır. Avlunun etrafını çepeçevre dolanan bir koridor üstünde odalar vardır ve işte otel bundan ibarettir. Cephede bu odalardan dört tanesi mevcuttur. Avlu aynı zamanda otelin kahvesidir. Ön plânda, sağda ve solda masalar, iskemleler, solda bir de tahta kerevet durur. Kahve ocağı merdivenin yanında ve cephededir. Bundan sonra kısa bir dehlizi müteakip otelin sokak kapısı gelir. Kapının bir kanadı açıktır. Dışarıda ağaçlar görülür. Sol cephede umumî helânın tahta kapısı ve yeni yetişen bodur bir asma, sağ cephede bir ambar kapısı vardır.

Üçüncü Perde

Taksimde Doktor Ramazan ailesinin taşındığı lüks apartman dairesinde salon, vakit sabahtır.

Ön plândaki büyük salondan diğer küçük bir salona geçilmektedir ve bu salonun nihayetinde de balkon bulunmaktadır. Ana salonda cephede antreye açılan, sağda ise diğer odalara geçirilen kapılar bulunmaktadır. Bu iki salonun manzarası umumiyet itibarı ile ikinci perde dekorunun ana hatlarını andırmaktadır.

e. Merak Unsurları:

a) Doktor Ramazanın hasta simsar ile çalışıp çalışmayacağını.

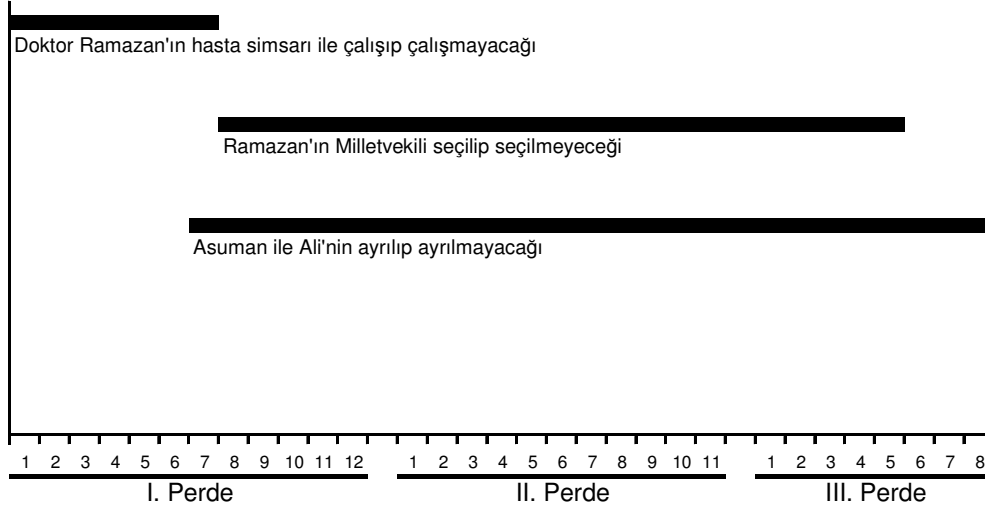
1. perde 1. mecliste başlar 1. perde 7. mecliste biter.

b) Ramazanın milletvekili seçilip seçilmeyeceği.

1. perde 8. mecliste başlar 3. perde 5. mecliste biter.

c) Asuman ile Ali'nin ayrılıp ayrılmayacağı.

1. perde 7. mecliste başlar 3. perde 8. mecliste biter.

f. Karakterler:

Doktor Ramazan: Son derece iyi birisidir. Başkahramandır. Yıllarca Anadolu'da görev yapmıştır. O yıllarda fakir-zengin demeden herkesi sağlığına kavuşturmuştur. Hayatında en kötü iş olarak aç gözlü hanımı Mübeccel ile evlenmiştir. Milletvekilliği macerasına atılır ama sonuç alamaz. Sonunda eski Ramazan olur.

Mübeccel: Aç gözlü, kindar kendini beğenmiş ve çok bencildir. Lüks bir hayat istemektedir. Buna sahip olmak için insanları kandırmayı bile normal karşılamaktadır. Çok yalan söyler. Hasta simsarı ile anlaşarak insanları kandırmaya çalışır. Asuman'ın nişanının atılmasını sağladıktan sonra Ahmet'i kandırır. Sonunda kocası Ramazan tarafından terslenir.

Asuman: Muallim Okulu mezunudur. Ahmet isimli bir öğretmenle nişanlıdır. Çok iyi ve güzel bir kızdır. Para, mal, lüks yaşam gibi bir kaygısı yoktur. Ahmet ile nişanı atılınca sinir krizlerine girer ve psikolojisi bozulur. Sonunda ise Ahmet'in yanlarına geleceğini duyar ve normale döner.

Ahmet: Anadolu'da görev yapan bir öğretmendir. Asuman ile huy olarak birbirine çok benzer. Mübeccel ile karşılaşır ve yalanlarına inanmak zorunda kalır.

Lütfullah: Partinin ilçe başkanıdır. Ramazan'ın milletvekili olması için çok çalışır. İnsanları kandırmak için yalan söylemeyi normal karşılar. İnsanların gözünü boyamak

için bazı şeyler yapar. Sonuçta siyaset adamıdır. Yaptıkları boşa gider ve seçimi kazanamazlar.

Bayram: Hasta simsarıdır. Hastaların akıllarını çelerek anlaştıkları doktorlara götürürler. Götdükleri hastanın getireceğı kâra göre de komisyon alan uyanık, aç gözlü, yalan söyleyen ve bunu kendine meslek yapmış bir kişidir. Ramazan'a bir hasta getirir. Olayları karıştıran bir mizaca sahiptir. Son bölümde Ramazan'ın yanına yine gelir fakat Ramazan tarafından kovulur.

Makbule, İfakat: Bu iki şahsiyet Mübeccel'in akrabalarıdır. Yıllarca Mübeccel'le görüşmemişlerdir. Ama Ramazan'ın milletvekili olacağını duyunca ellerine hediyeler alıp Mübeccel'in evine gelmişlerdir. Mübeccel'e durumlarını anlatırlar ve yardım etmelerini isterler. Mübeccel de yardım edebileceğini söyler. Fakat Ramazan milletvekili olamayınca Ramazan'a hakaret ederler. Aç gözlü, uyanık, yalaka tipli insanlardır.

Abdürrezzak: Hasta ve yaşlıdır. İlk olarak Profesör Hamza diye Ramazan'ın muayenehanesine gelmiştir. Ardından yaşadığı yere Ramazan milletvekili adayı olarak gelince bu duruma şaşırır.

Yakup-Yusuf: Ramazan'ın milletvekili olacağı yerde yaşayan halktandırılar. Saftırlar.

2) SOYGUN (1952)

Bu eser İstanbul Şehir Komedi Tiyatrosu'nda 1951'de temsil edilmiştir.⁹⁸

a. Olay Örgüsü:

Oyun, eserin gerçek zamanından 20 yıl önce Erzurum-Gümüşhane yolunda bir tepenin eteklerinde başlar. İsmail Fatma'yı dağa götürmüştür ve Mehmet ile Hasan da hem etrafı gözetlemekte hem de aşık oynamaktadırlar. Az bir zaman sonra bir katır çingırağı ile yanık türkü söyleyen birinin sesi duyulur. Sesler gittikçe yaklaşır ve iki kişi ortaya çıkar. Bunlar katırcı ve Hâkim Salim'dir. Eşkıyaların lideri olan İsmail olay

⁹⁸ Metin AND, "50 Yılın Türk Tiyatrosu", İş Bankası Kültür Yay., Baha Matbaası, İst., 1973, s. 690.

yerine gelir ve Salim'i tanır. Salim onu seneler önce Erzincan'da 15 sene hapse mahkûm etmiştir. İsmail'in Salim'i öldüreceği an Fatma, jandarmanın geldiği yalanını söyleyerek Salim'i kurtarır.

Aradan 15 yıl geçer. İsmail İstanbul'a gelmiş dağdaki haydutluğunu bu sefer şehirde yapmaya başlamıştır. Her iki mekânda yapılan iş de haydutluktur, fakat yöntemler değişmiştir. İsmail, II. Dünya Savaşı'nın getirdiği sıkıntılardan da istifade ederek kendisine büyük bir servet yapmıştır.

Salim de İstanbul'a gelmiştir. Bu iki şahsın yolları yine kesişir. İsmail, sahte fatura kesmek suçundan yargılanacaktır. Ama Salim, bu faturayı henüz polise vermemiştir. İsmail Salim'den bu faturayı almak için Fatma ile birlikte bir plan yapar. Fatma, Salim'in evine giderek hizmetçisini kandırır. Salim'in eski sevgilisi olduğunu ve ona kavuşmak için seneler sonra onun bu izini bulup İstanbul'a geldiğini, kavuşmaları için bir muska yaptırdığını ve bu muskayı Salim'in elbiselerinden birine koyması gerektiğini söyleyerek; daha önceden seri numaraları alınmış paraların bulunduğu bir zarfı Salim'in cebine koydurur. Salim eve gelince hizmetçi eve gider ve Fatma ortaya çıkar. Fatma'yı tanıyan Salim onun burada ne yaptığını sorar ve gitmesini ister. Bunu reddeden Fatma, Salim'in zayıf noktası olan yalnızlık üzerine duygu sömürsü yapar ve Salim'in saçını başını eliyle dağıtır, boyun bağını çıkarttırır. Bu esnada cama koşan Fatma, imdat çığlıkları atarak güya Salim kendisine saldırmış süsü verir. Bunun üzerine İsmail ile birlikte polis gelir. Salim inkâr etse de paralar cebinden çıkar ve mahkûm olur.

Aradan beş sene geçer ve Salim adliyenin önünde arzuhalciliğe başlamıştır. İsmail ile Fatma da servetlerine mislini katmışlardır. Bu iki hasım güç, bir daha karşılaşır. Fakat bu kez Fatma, Salim'i tanır ve ondan af diler ve bir çanta dolusu altın ve mücevheri ona vermek ister ama Salim bunu kabul etmez. Kahvecinin çırağı ile peşlerinden çantayı gönderir.

b. Tematik Unsurlar:

Sosyal adaletsizlik: Savaşın getirdiği sıkıntılarla boğuşan halkın yanında onu sömüren bir kesimin gününü gün etmesi ve servetini katlaması. Halkın ekmeği karneyle

almasının karşısında bazı insanların-İsmail gibi-doğum gününde partiler vererek ziyafetler tertip etmesi örnek gösterilebilir.

İSMAİL

(Telefona) Ha, Garbis sen misin? Ben, Yeditepe. Teşekkür ederim, iyiyim... Bana bak Garbis, yarın akşam 100 kadar misafirim var... Pavyonu kapatın... İki tane büyük büfe istiyorum. Bu büfeleri üç defa açacaksın. Evvelâ açar, kokteyl verirsin... Sonra açarsın yemek, sonra da... Evet, dediğin gibi suppe... Anlaşıldı mı? Adam başına ne vereceğim? İçki mi? Tabî şampanya ve viski... Adam başına 70 lira mı? Pek çok be... Ne yapıyorsun? Peki razı oluyorum. Amma beni memnun etmelisin. Haydi göreyim seni. Eyvallah.⁹⁹

Kanun koruyucularla-kanun kaçaklarının çatışması:

İsmail ile salim konuşmaları buna örnek gösterilebilir.

SALİM

Yeni bir suç işleyeceksin.

İSMAİL

Niçin, seni taklit etmek nasıl suç olurmuş?

SALİM

Ben adaleti temsil ediyorum.

İSMAİL

Ben de hürriyetin..mümessiliyim.

SALİM

Adalet olmayan yerde hürriyet olmaz.

İSMAİL

İyi ya işte sen de buradasın ya.

⁹⁹ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Emekli**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, 64, 65.

SALİM

Kanuna karşı gelmiş olursun.

İSMAİL

Kanuna karşı gelmek mi? Hangi kanuna? Kanun nedir? Onu da siz yapmıyor musunuz? Zenginler ve kodamanlar bir araya geliyorsunuz, bir kısmınız kanun yapıyor, bir kısmınız onu tatbik ediyor, sonra da bunun adına adalet diyorsunuz. Yani putunuzu kendiniz yapıyor ve sonra yine kendiniz ona tapıyorsunuz. Kanun... Zenginlerin, kodamanların muhafızı...

SALİM

Suç işlerlse zenginler ile kodamanlar da mahkûm olurlar.

İSMAİL

Kaçta kaç? Şu hapishaneleri bir ara bakalım. İçlerinde kaç tane zengin, kaç tane kodaman var. Hep fakir, hep zavallı, hep bahtsız insanlar. İşte ben sizin düzme adaletinizi tanımıyorum. Dağ başına çıktım. Cemiyetinizi terk ettim. Tabî hayata, ilk insanın hayatına döndüm. Kendi zekâm, kendi kudretim, kendi cesaretimle, bunların temin ettikleri nimetlerle, hür, serbest ve mesut yaşıyorum. Vız gelir bana sizin kanunuz, vız gelir adaletiniz.

MEHMET

(Hasan'a) Aşk olsun ağaya be... Amma güzel konuştu. Ne de olsa okumuş adam...

SALİM

Yalan söylüyorsun sen cemiyeti terk etmedin. Cemiyetin temin ettiği nimetlerden yorulmadan, emek sarf etmeden, alın teri dökmeden istifade için bir kenara çekildin ve onları gasbetmeğe başladın. Hürüm diyorsun, fakat bu hürriyeti başkalarının hürriyetini hatta hayatlarını tehdit ederek ele geçirdin ve yine bu şekilde idame ediyorsun. Cesaret mi? Cesur olsaydın doğru olurdun... Cesur olsaydın hakiki cesaret sahiplerinin, hayatla pençeleşen o kahramanların safından ayrılmazdın. Azgın ihtirasların gözlerini karartmış. Ne yaptığını, ne söylediği bilmiyorsun.

HASAN

Bey, fazla konuşuyorsun.

KATIRCI

*Kulun kurbanın olayım bey, sus artık.*¹⁰⁰

c. Teknik Unsurlar:

Soygun adlı eser dört perdeden oluşmaktadır; I. perde üç sahne, II. perde altı, III. perde dört, IV. perde beş sahnedir.

d. Zaman ve Dekor

Birinci Perde

Erzurum - Gümüşhane yolunda kayalık bir boğaz. Sağda ve solda sarp tepeler yükseliyor. Bunların arasından geçen yol ufka doğru uzanmaktadır. Soldaki tepenin kayalık etekleri sahneyi kaplıyor ve bunların bir kısmı yolun sahneye girdiği parçasını görmemize mani oluyor. Sağda kırılmış bir ağaç gövdesi, solda ileride henüz çiçek açmış bir yabanî meyve ağacı. Mevsim ilkbahardır.

İkinci Perde

15 sene sonra, geçen ikinci dünya harbi içinde bir manifatura ticarethanesi... Müessesenin satış kısmından camlı bir bölme ile ayrılmış yazıhane kısmındayız. Kapı açıldıkça boydan boya uzayan büyük tezgâh, kumaş topları ile dolu geniş raflar, nihayet vitrin, sokak kapısı ve sokak görünür. Tavanda üçüzlü bir avize, sağ duvarda bir takvim ve bir saat, sol duvarda iki tablo görülür. Birinci planda rampın hemen bitişiğinde, eski suflör deliğinin bulunduğu yerle tüccarın geniş masası, döner iskemlesi vardır. Masanın üzerinde telefon, bir elektrik lâmbası, sumen vesaire mevcuttur. Masanın sağ tarafında, birinci gözün üstünde elin hemen yetişeceği mesafeye bir zil düğmesi raptedilmiştir. Masanın karşısında bir iskemle, yanında küçük bir kasa vardır. Bundan başka sağda bir koltuk, yine sağda bir kanep, ikisi arasında, üstünde çiçek vazosu bulunan küçük bir sigara masası bulunur. Solda birinci planda daktiloya mahsus bir masa, makine, sandalye, geride Amerikan sistemi bir evrak dolabı görülmektedir. Mevsim yazdır. Saat sabahın onunu gösteriyor.

¹⁰⁰ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Emekli**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.30, 31.

Üçüncü Perde

24 saat sonra Hâkim Salim Defterdaroglu'nun evinde çalışma odası, vakit akşam. Perdelerde batan güneşin kızılığ. Oda gittikçe kararmaktadır.

Oda apartman haline sokulmuş bir konağın salonlarından biridir. Karşı cephede iki büyük pencere, ortada şömine, pencerelerin müşterek kornişinden aşağı koyu fesren perdeler sarkıyor. Sağda geride sokak kapısı ile nihayetlenen koridorun kapısı. Önde eski bir kütüphane ile bir sandalye ve bir masa, masanın üzerinde meşin bir erkek el çantası, bir elektrik lambası, bir sumen, solda geride bir koltuk ve kanepeler, duvarın pencereye İsa'ya eden kısmında tel bir kanarya kafesi, Önde yatak odasına açılan kapı, ortada bir yuvarlak masa ve bir sandalye.

Dördüncü Perde

5 sene sonra bir sonbahar sabahı İstanbul ilçelerinden birinde Adliye binasının bulunduğu sokaktayız. Geniş yaya kaldırımı Arnavut kaldırımı ile döşenmiştir. Solda bir çınar ağacı. Cephede ortada üstünde "Adliye" levhası bulunan ahşap bina... Sağında ve solunda diğer iki binanın parçaları görünür. Adliye binasına beş basamaklı mermer bir merdivenle çıkılmaktadır. Serin bir rüzgâr esiyor ve çınar ağır ağır yapraklarını döküyor. Hava kapalı... Sahneyi yarı sisli, kurşuni bir aydınlık kaplamış. Vakit henüz pek erken... Bunu sokaktan geçenlerin azlığından da anlayabiliriz. Adliye binasının önünde, mermer merdivenin bitişiğinde bir arzuhalisi tezgâhı. Bir tahta sandığın üstünde bir yazı makinesi, bir sandalye, kalem, bir ıstampa... Önünde müşterinin oturmasına mahsus, hasır, arkalıksız bir iskemle... Tezgâhın arkasında Salim oturur. Henüz yeni gelmiştir. Masayı tanzim ile meşgul. Solda el arabası ile bir çöpçü dökülen yaprakları topluyor.

e. Merak Unsurları:

a) İsmail dağdan şehre inince nasıl bu kadar zengin olabildi?

2. perde 1. mecliste başlar 2. perde 6. mecliste biter.

b) Sümerbank müdürlerinden Agâhı Sakarya İsmail'i öldürecek mi?

2. perde 1. mecliste başlar 2. perde 1. mecliste biter.

c) Fatma'nın oyunundan sonra Salim hâkimlik görevine devam edebilecek mi?

3. perde 4. mecliste başlar 4. perde 4. mecliste biter.

İsmail dağdan şehre inince nasıl bu kadar zengin olabildi

Sumerbank muduilerinden Agahı Sakarya, İsmaili öldürecekti

Fatma'nın oyununda sonra Salim hakimlik görevine devam edebilecek mi

$\frac{1}{\text{I. Perde}}$

$\frac{1}{\text{II. Perde}}$

$\frac{1}{\text{III. Perde}}$

$\frac{1}{\text{IV. Perde}}$

f. Karakterler:

Mehmet: İsmail'in arkadaşı olan Mehmet kısa boylu, şişman neşeli birisidir.

Hasan: İsmail'in arkadaşı olan Hasan uzun boylu, zayıf ve gayet ciddi birisidir.

Salim Deftardaroğlu: Kısaya yakın orta boylu, gözlüklü, vaktinden evvel ihtiyarlamış görünen bir adamdır. Yarı yarıya kırışmış saçlarına rağmen henüz 40 yaşındadır

İsmail Karadereli: Uzun boylu, zayıf bir adamdır. Kestane rengi karmakarışık saçlar, matruş ablak, çiçek bozuğu bir çehre, mini mini gözler ve bütün bu geniş surat imtidadınca uzanan bir ağzı vardır.

Fatma: İsmail'in karısı olan Fatma eşraf kızıdır. İsmail tarafından dağa kaldırılınca ona teslim olmuş ve hayatının kalan kısmını onunla geçirmeye razı olmuş güzel bir kadındır.

Agahı Sakarya: Sümerbank müdürlerindendir.

Salih Üstün: Ticarethane sahibidir.

Fazilet Büyüksöy: Bir kokottur.

Derviş Büyüksoy: Fazilet'in züppe kocasıdır.

Nazife: Salim'in hizmetçisidir.

Turgut Kızıldağ: Müdde-i Umumi muaviniidir.

Diğer Şahıslar: Polis komiseri, İkinci polis memuru, kahveci çırağı, çöpçü, gazete müvezzii, tellal, mübaşir, yolcu ve sütçüdür.

3) KADIKÖY İSKELESİ (1953)

Bu eser 1952–1953 mevsiminde İstanbul Şehir Tiyatrosunda temsil edilmiştir.¹⁰¹

a. Olay Örgüsü:

Oyun mesleği vatmanlık olan Arif beyin gece yarısı evine pencereden merdivenle girmesiyle başlar. Ev sahibi Gâvur İbrahim'den kaçmaktadır. Çünkü İbrahim onu evden çıkarmak istemektedir. Fakat üç kuruşa çalışan Arif Bey böyle bir evi bulamayacağını bildiği için çıkmak istemez ve Gâvur İbrahim'le birbirine girer. Gâvur İbrahim türlü hilelere başvurarak onları evden çıkarmaya çalışır. Evin içine hamam böcekleri bırakır. Bununla da yetinmez ve garson Yaşarı ayarlayarak Arifin evde olmadığı bir anda Yaşarın eve girmesini sağlar. Ayşe bağırır, Arif ve ev sahibi İbrahim eve girer. İbrahim onların, namus gerekçesiyle, evden çıkmalarını ister. Arif kabul etmez. Ancak bu sefer Gâvur İbrahim, Arif'in oğlu Bülent'in polis tarafından götürülüş sebebini anlatır ve bunun kendisi tarafından polise intikal ettiğini evden çıkmazlarsa oğlunu tutuklatacağını söyler. Arif söylentilerden korksa da evden çıkmayı kabul etmek zorunda kalır.

Evden çıkan Arif Bey ve ailesi yanlarında Kız Ali adlı Arif Bey'in çocukluk arkadaşıyla gece yarısı bir köşkün arazisi üzerine gecekondyu yapmaktadırlar. Gece kondyu yapımı jandarma nöbetleriyle devamlı kesilmektedir. Nihayetinde gece kondyu yapılır. Sabah olduğunda arsanın sahibi Muhip sinirli bir şekilde gelir ve arsalarından çıkmalarını ister. Arif Bey çıkmayacağını söyler. Muhip sinirle oradan ayrılır. Kısa bir süre sonra Muhip, karısı Şazimet ve Şukufe gecekonduya gelir ve onları küçümserler. O esnada orada bulunan falcı kadın buna dayanamaz ve Muhip'in karanlık geçmişinden bahseder. Bunları duyan Muhip ve ailesi daha fazla rezil olmamak için oradan

¹⁰¹ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Kadıköy İskelesi**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972.

uzaklaşırlar. Muhip, Ahmet adlı adamıyla gelir ve evden çıkmamaları halinde adamlarıyla burayı yıktıracağını söyler. Arif sinirlenir ve Muhip'i taşla korkutmak ister ama Ayşe ağlar ve onu engeller. Arif Bey buradan da taşınma zamanının geldiğini söyler.

Vapur iskelesinde 1. serseri 2. serseri ve 3. serseri, ihtiyar, dilenci kadın ve işçi sıralarda oturmaktadır. Serseriler esrar içerken, ihtiyar hayat hikâyesini anlatmaktadır. Onu, oğlu ve karısı dışarı atmıştır. Fakat 1. serseri bunların yalan olduğunu ve aylarca bunu kendilerini anlattığını artık susması gerektiğini söyler. Bu arada Arif Bey ve ailesi gelir, bilet almışlardır. Arif Bey karısı Ayşe'yi ve oğlu Bülent'i Konya'ya Ayşe'nin babasının yanına gönderecektir. Birbirlerine kendilerine iyi bakmaları için söz verirler. Ayşe ve Bülent vapura binerler. Arif onları yolcu edecekken memur gelir ve Arifle serserileri, dilenciği ve ihtiyarı uzaklaştırmak ister. Artık onu kovan herkes gözünde Gâvur İbrahim'dir.

b. Tematik Unsurlar:

Zengin-Yoksul: Gâvur İbrahim onları az kira ödedikleri gerekçesiyle evden çıkartmak istemektedir. Arsa sahibi Muhip ortaya çıkar. Yoksul oldukları için arsasından çıkarmak ister. Muhip'in karısı Şazimet ve kızı Şukufe gelir ve onlarla daha doğrusu yoksulluklarıyla dalga geçer.

ARİF

Ne olacak bu iş böyle?

İBRAHİM

Ben sana söyledim, kardeşim, dün gece de söyledim... Kiracımsın, bu evde 24 liraya oturuyorsun. 24 liraya bu gün bir pabuç alınmıyor. Amma ve lâkin millî korunma kanunu var... Kanun karşısında boynumuz kıldan ince... Ses ettiğimiz yok.. (Sağ omzunu oynatarak) Fakat biz bir garip aileyiz... Ayak altında kalma... Çık git, rahatsız olma... Rahatını seviyorsan kendine ev ara...

İBRAHİM

Yahu deli gibi söylenme... Ev nerede? Kanun bana bu evde oturmak hakkını veriyor mu, vermiyor mu? Bu memlekette hükümet yok mu, mahkeme yok mu, polis, jandarma yok mu?

(Ayşe dışarı çıkar biraz sonra elinde bir el tası, bir tencere, bir yan kırık testi getirerek tavanın ıslak yerlerine baka baka onları döşemenin münasip yerlerine yerleştirir.)

İBRAHİM

Ahmet Bey kardeşim...

ARİF

Benim adım Ahmet değil...

İBRAHİM

Kusura bakma, Ahmet Etyemezdeki kiracının adı... Hep karıştırıyorum... Kardeşim, beni dinle, bu memlekette hükümet de var, mahkeme de var, polis, jandarma da var... Elbet var... İnkâr edenin gözleri kör olur... (Sağ omzunu oynatarak) Ve lâkin biz bir garip aileyiz. Ayakaltında kalma... Rahat edemezsin... Uyku uyumazsın... Şöyle bir oh deyemezsin!

ARİF

Gel şu kirayı 30 lira yapalım da sulh dalım.

İBRAHİM

Ne dedin ne dedin? 30 lira mı? Kirayı mı artıracaksın? Senden böyle bir şey isteyen var mı kardeşim? Böyle teklif yapan var mı iki gözüm? Beni zorla kanuna karşı gelmeğe teşvik etme... Günahtır, ayıptır. Hakkında davacı olurum.

AKİF

Haydi 35 lira olsun... Elime geçen para 140 lira... Daha fazlasını vallahi veremem...

İBRAHİM

Tövbe yarabbi tövbe estağfurullah... Git işine kardeşim... Zihnimi çelme... Benim zam falan istediğim yok. Benim parada gözüüm yok... Ben devlet babadan korkarım... Benim vicdanım var, benim ızanım var. benim namusum var... (Sağ omzunu oynatarak) Ben yalnız seni, senin rahatını düşünüyorum... Ayak altında kalma... Biz bir garip aileyiz.

ARİF

Bana bak Musa Bey, sen artık fazla geldin...

İBRAHİM

Musa mı? Benim adım Musa değil.

ARİF

Kusura bakma, Musa benim eski ev sahibimin adı...

Hep karıştırıyorum... İşte sana son sözüm... Ne yaparsan yap, ben bu evden çıkmam,

İBRAHİM

Çıkacaksın kardeşim, çıkacaksın iki gözüüm...

ARİF

Çıkmayacağım yahu, kolumdan tutup atamazsın ya... İstersen bir tecrübe et...

İBRAHİM

Bana adile sanile meyhaneci Gâvur İbrahim derler...

ARİF

Tıraşı kes, palavraya karnım tok...

İBRAHİM

(Omzunu oynatarak) Seni çıkaracağım kardeşim.

ARİF

(Taklidini yaparak) . Çıkaramazsın kardeşim.

İBRAHİM

Benden günah gitti.

ARİF

Meyhaneci değil misin, senden günah gitmez.

İBRAHİM

Hem de yarın sabah...

ARİF

(Taklidini yaparak) Görürüz, kardeşim,. Sabaha şurada bir şey kalmadı kardeşim. (Kaptıyı açarak) yine buyurun benim sevgili kardeşim... Ha dur dur kirayı vereyim. Bugün para aldık... Ne o kabul etmiyor musun? Sen bilirsin, darılmam posta ile gönderirim...¹⁰²

MUHİP

Şuraya bakın, şu rezalete bakın, şu zorbaların, şu gasıpların, şu haydutların yaptıkları işe bakın...

ŞAZİMET

A ayol bunlar çingene... Çingeneler gecekondu kurmuşlar arsamıza...

BÜLENT

Anne.

AYŞE

Yerinde otur Bülent.

ŞÜKÜFE

Babacığım ne var bunda sinirlenecek? Uşaklarına emir ver, yıksınlar barakayı, temizlesinler arsanı... Hiç böyle ayak takımı ile görüştüğün var mı senin? Tabî sinirlenirsin. İnsan ancak kendi seviyesindeki kimselerle temas eder. Böyleleriyle

¹⁰² Cevat Fehmi BAŞKUT, **Kadıköy İskelesi**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.27-30.

konuşsa konuşsa uşakların konuşur. Beş on para ver şunlara, uşaklar da barakayı yıkıversinler...

ŞAZİMET

Vallahi doğru söylüyor kız... Dengi dengine... Buraya gelip bu paçavralarla çene yarıştırdığını bari kimse görmüş olmasa... Şerefimize dokunur, haysiyetimiz iki paralık olur, ailemizin ismi lekelenir, defe koyarlar, bizi defe... Muhlis paşalar, kürkçü zadeler, Tayfuroğulları böyle görürlerse bizi ne demezler?

BÜLENT

Anne.

AYŞE

Bülent sus.

ŞÜKÜFE

Ben de mühim bir şey olmuş sandım, baba... Artık gel içeri girelim. Sinirlenme...

Biliyorsun bugün oyun var. Sinirli olduğun günler hep kaybediyorsun. Ben açık Buik ile İstanbul'a ineceğim. Seni de götürüp getireyim. Markizde bir çay içeriz. Sonra saçlarımı yaptıracam, yeni bir parfüm arayacağım. Bir kaç düğme alacağım, biraz da ipek şerit...

ŞAZİMET

Filit almayı da unutmayın, filit... Bunlar geldiler buraya değil mi, artık bitten, pireden, karasinekten geçilmez.¹⁰³

c. Teknik Unsurlar:

Kadıköy İskelesi adlı eser üç perdeden oluşmaktadır; I. perde dokuz meclis, II. perde on meclis, III. perde altı meclistir.

¹⁰³ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Kadıköy İskelesi**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972 s.74-77.

d. Zaman ve Dekor

Birinci Perde

Altında dükkân bulunan ahşap iki katlı bir evin birinci katında, sokağa bakan büyük oda. Cephede iki pencere ve ortada üç pencereli büyük bir cumba... Bu cumbaya iki ayak merdivenle çıkılır. Cumbada bir kerevet. Odada sağda sokak kapısı, solda diğer odaya ve mutfaka geçilen kapı... Sağda bir masa ve sandalyeler, solda aynalı bir konsol, üstünde bir idare lâmbası ve daha büyük bir gaz lâmbası... Aynı zamanda tavanda sarkarı elektrik ampulü. Yerde biri küçük, diğeri iki kişilik iki yer yatağı. Vakit sabaha karşıdır.

İkinci Perde

İstanbul'un sayfiye yerlerinden birinde ağaçlık bir köşe... Solda cephede yeni bir villânın yansı görülür. Bakımlı bahçesi cepheden itibaren uzayıp gelmektedir. Bahçe kafesli tel ile sağdaki arsadan ayrılmıştır. Zatin hududu dikilmiş olan taflanlar da tabî bir mânia vazifesi görürler. Sağda otomobil sandığından yapılmış bulunan natamam bir gece konu... Barakanın üç duvarı ile tavanı üç dört karış tuğla bir temel üzerine oturtulmuş, yalnız bir duvar henüz konmamıştır. Kuvvetli bir mehtap etrafı aydınlatmaktadır.

Üçüncü Perde

Kadıköy İskelesi'nde gece... Saat yarım... İskelenin içi... Saatin altındaki tütüncü ve mezeci kulübesi sağda kısmen görülür. Cephede camekân ve kapı... Camekânın gerisinde son seferi yapacak olan yandan çarklı vapur.

e. Merak Unsurları:

a) Arif beyin gafur İbrahim'in evinden çıkıp çıkmayacağı.

1. perde 1. mecliste başlar, 1. perde 9. mecliste biter.

b) Gafur İbrahim'in Arif Bey'i evinden çıkarıp çıkarmayacağı.

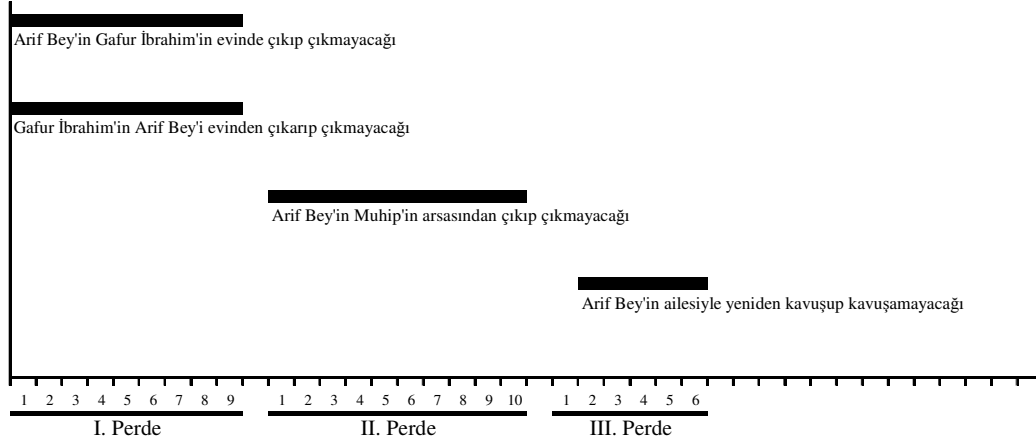
1. perde 1. mecliste başlar, 1. perde 9. mecliste biter.

c) Arif Bey'in Muhip'in arasında çıkıp çıkmayacağı.

2. perde 1. mecliste başlar, 2. perde 10. mecliste biter.

d) Arif Bey'in ailesiyle yeniden konuşup konuşmayacağı.

3. perde 2. mecliste başlar, sonuç belli değil.

f. Karakterler:

Arif: Mesleği vatman olan Arif 48 yaşındadır. Ev sahibi Gâvur İbrahim'den kaçırmaktadır. Çünkü İbrahim onu evden çıkarmak istemektedir. Fakat üç kuruşa çalışan Arif Bey, böyle bir evi bulamayacağını bildiği için çıkmak istemez ve Gâvur İbrahim'le birbirlerine girerler. Gâvur İbrahim türlü hilelere başvurarak onları evden çıkarmaya çalışır.

Ayşe: Arif'in karısıdır. 35 yaşındadır. Ayşe çok iyi niyetli bir insandır. Arif Bey'e sürekli yardım eder. Eşine saygı ve sevgide kusur etmez.

Bülent: Arif'in lise talebesi oğludur. Aslında iyi niyetli bir çocuktur. Fakat arkadaş çevresi ona kötü huylar kazandırmıştır.

Bekçi İsmail

Gâvur İbrahim: Sadece kendisini düşünen zengin ama açgözlü bir insandır. Arif Bey'i evinden çıkarabilmek için her türlü kötü yola başvuran biridir.

Garson Yaşar

Şoför Ali

Müteahhit Muhip: Gâvur İbrahim tipinde bir adamdır. Geçmiş pek parlak olmasa da öyleymiş gibi davranır.

Falcı kadın

Şazimet: Muhip'in karısı

Şükûfe: Muhip'in kızı

Ahmet: Muhip'in uşağı

Birinci serseri

İkinci serseri

Müvezzi

Üçüncü serseri

Dilenci kadın

Birinci çalgıcı İkinci çalgıcı Çımacı

İskele memuru

Bir işçi ve vapur yolcuları.

B. Komedi

1) MAKİNE (1954)

Bu eser 1953–1954 mevsiminde İstanbul Şehir Tiyatrosunda temsil edilmiştir.¹⁰⁴

a. Olay Örgüsü:

Mütekait Memur Hacı Bey, kırk beş sene kâtiplik yaptıktan sonra emekli olur ve aldığı 3500 lira ikramiye ile bir iş kurmaya karar verir. Çevresindekilerden fikir almaya başlar. Kimi bakkallık yapmasını, kimi tüccarlık, kimi de faizcilik yapmasını tavsiye eder. Ancak Hacı Bey bir otomobil alarak taksicilik yapmayı en uygun fikir olarak görür ve garaj garaj dolaşarak bir otomobil aramaya başlar. Sonunda 9000 liraya bir araba alır. Ancak komşuları, akrabaları Hacı Bey'in arabayı taksitle aldığını bilmez ve onun memuriyette hırsızlık yaparak para biriktirdiğini sanırlar. Hacı Bey ise bunlara aldırış etmeden arabanın günlük getireceği 30 lirayı düşünmektedir. Sonunda bir şoför

¹⁰⁴ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Makine**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972.

tutmaya karar verir ve saf, arabadan anlamayan Aziz'i şoför olarak tutar. Ancak işler umduğu gibi gitmez. Arabanın masrafı bir hayli fazladır. Hacı Bey'in eline bir şey geçmediği gibi arabanın borcunu ödemek için evden eşya satmaya başlar. Artık satacak bir şeyi kalmayan Hacı Bey, arabanın sık sık arızalanmasına sinirlenir ve arabayı satmaya karar verir. Bunu şoför Aziz'e söyler. Aziz ise arabanın satılmasının zor olacağını, kimsenin bu döküntüye para vermeyeceğini söyler ve yeni bir fikir sunar. Aziz arabayı yağmurlu bir gece boğaza sürecektir ve böylece sigorta şirketinden arabanın iki misli para alacaktır. Hacı Bey ilk başta bu fikre karşı çıksa da Aziz'in ısrarı ve başka çaresi kalmadığı için kabul eder ve plan yaparlar. Plana göre Aziz arabayı boğaza atacak ve bu sırada arabanın içinden çıkacak ve herkes onu öldü sanacak, Aziz Konya'ya arkadaşının yanına gidecek. Oradan Hacı Bey'e mektup yazınca Hacı Bey, Aziz'in karısı Necla'yı Konya'ya gönderecektir. Bir müddet sonra Aziz arabayı boğaza sürmüş, ancak kendisinden ne bir mektup ne de bir haber alınabilmiştir.

Kazanın ardından yaklaşık iki ay geçmiştir. Hacı Bey, bir yandan sigortadan aldığı parayla borçlarını ödemiş, diğer yandan oğlu Afif'i eski dostu Aziz'in karısı Necla ile evlendirmek için hazırlık yapar. Bu arada sigorta şirketinin elemanı Müçteba, Hacı Bey'in üstündeki daireyi satın almıştır. Afif ile Necla'nın düğününün yapıldığı gece Aziz eve gelir. Nikâhtan yeni dönen Hacı Bey, Aziz'i evde görünce önce korkar, sonra şaşırır. Hacı Bey, Aziz'e neden mektup yazıp haber vermediğini sorar. Aziz ise cebinden mektubu çıkarır ve adresi bilmediği için yollamadığını söyler. Hacı Bey, Aziz'in ölmemesine sevinirken, oğlunun Aziz'in karısı Necla ile evlendiği aklına gelir ve bu sefer de bu sorunla uğraşmaya başlar. Aziz'e Konya'ya dönmesini ve bu evde kalamayacağını söylese de Aziz yorgun olduğunu ve gidecek başka bir yerinin olmadığını ve sabaha kadar evde kalacağını söyler. Hacı Bey onu evden çıkaracakken Müçteba gelir. Hacı Bey Aziz'i kardeşinin oğlu olarak tanıtır. Ancak Müçteba buna inanmaz, odasına çıkar. Afif ile Necla eve döner. Odalarına geçtikten sonra Necla su içmek için odadan çıktığında Aziz ile karşılaşır. Hiçbir şeyden haberi olmayan Aziz, Necla ile oynamaya başlar. Necla odasına kaçır ve bunları gören Müçteba Aziz'e kızar. Bunların yaptığı gürültü sonucu tüm ev halkı uyanır. Aziz meseleyi anlar ve Hacı Bey meseleyi Aziz'e anlatır. Bu sırada sigorta elemanı Müçteba her şeyi öğrenir. Arabanın kaza yapmadığını, bilerek suya atıldığını ve bunun cezasını hapis olduğunu söyler. Hacı Bey bunu kabullenir ve evdekilerle vedalaşırken Aziz, Hacı Bey'e acır ve

tüm olayların kendi başının altından çıktığını düşünerek Necla'dan vazgeçer. Hem de tekrar arabayla boğaza atlayacağını ve yine aynı şekilde Konya'ya döneceğini Hacı Bey'e söyler. Böylece hem Hacı Bey hapisten kurtulur hem de Necla ile Afif mutlu olur hem de Aziz kendi vicdanını rahatlatmak ister. Ancak Aziz arabayla suya uçtuktan sonra balıkçılar onu kurtarır ve hastaneye götürürler. Müçteba ise Hacı Bey'i götürür.

b. Tematik Unsurlar:

Devlet Kurumları: Eserde Hacı Bey'in ağzından kalemlerin durumunu öğrenmekteyiz. Rüşvet ve torpil konusu dönemin devlet dairelerinde görülmektedir. Ayrıca Hacı Bey'in otomobili almasından sonra komşularının çıkardığı dedikodulardan da memurların devletten para çaldıkları görülmektedir.

HACI BEY

*(Pencereden dışarı bakarak Nuriye Hanım'a) İzmirliilerin Osman Bey evinden çıktı.' Kaleme gidiyor... Geç kalmış olacak ki telâş, ediyor. Git delikanlı git... Daha çok gideceksin... Eğer arkan yoksa, eğer dalkavuk, müdahin, mutabasbıs değilsen, eğer mümeyyizin evine zerzevat tanımaz, müdürün karışma aradığı ilâcı bulmak için eczane eczane dolaşmazsan çok, daha pek çok gideceksin. Ve bir gün gelecek bir de bakacaksın ki ölümün eşiğine gelip dayanmışsın... İşte o zaman sana tekaüt aylığı bağlayıp ikramiye verecekler ve bu ikramiyenin altından girip üstünden çıkmak için o güne kadar görmediğin birçok dostların peyda olacak. Onlara uyacaksın, paraların gidecek, üstelik benim gibi maskara olacaksın... Maskara... Maskara...*¹⁰⁵

Aile: Eserde aile kurumu önemli yer tutmaktadır. Hacı Bey ve ailesi klasik Türk aile tipindedir. Evin geçimini Hacı Bey sağlamaktadır ve eşi Nuriye Hanım ise ev hanımıdır. Oya ve Afif evin çocuklarıdır. Bu aile yapısının tam zıttı ise Avrupa'dan yeni gelen Muazzez ve Hamdi Bey'in ailesidir. Muazzez, Hamdi ile evlidir ve tek derdi gezip çevresindekilere hava yapmaktır. Ayrıca Aziz ile ilişkisini hem Muazzez'in hem de Hamdi'nin normal karşılaması aile yapısının bozukluğunu göstermektedir.

Aşk: Eserde aşk teması Afif ile Necla arasındaki ilişki ile karşımıza çıkar. Afif, Necla'ya çocukluktan beri âşıktır. Birbirlerini severler, ancak Hacı Bey bu ilişkiye karşı çıktığı için ayrılırlar ve Afif evden kaçır. Aziz de Necla'ya âşıktır ve onunla evlenir.

¹⁰⁵ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Makine**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.20, 21.

Ancak daha sonra gelişen olaylardan sonra Aziz, Hacı Bey'e vefa borcunu düşünerek Necla'nın Afif ile olan evliliğini kabullenir ve aradan çekilir.

NECLÂ

Afif, sevgilim yavaş...

AFİF

Ha... Evet... Yavaş... Bunu söylemek kolay... Benim aklım başımda mı? Aklımı başımdan aldın... İrade, muhakeme falan kalmadı ki...

NECLÂ

Dur elektriği açalım...

AFİF

Canım ne lüzum var, hemen odamıza çekilecek değil miyiz?

NECLÂ

Evet ama toz içinde kaldık. Ben elimi yüzümü yıkamak istiyorum.

AFİF

Olur, ben odada seni beklerim.

NECLÂ

Odayı biliyorsun ya... Dur ben seni götüreyim. Hem de havlu alacağım.

AFİF

Necla!

NECLÂ

Söyle canım...

AFİF

Seni seviyorum.

NECLÂ

Ben de seni.

AFİF

Amma eskisinden çok fazla...

NECLÂ

Ben kendi hesabıma evet diyemeyeceğim çünkü eskiden de ne kadar kabilse o kadar çok seviyordum seni...

AFİF

Şeytan beni mat ettin...

NECLÂ

Afîf...

AFİF

Necla...

(Öpüşürler)

AFİF

Haydi odamıza...

NECLÂ

Haydi...(Odaya giderler)¹⁰⁶

AFİF

Anne, baba, Necla bu evde kalmak istemiyor... Müsaade ederseniz biz gidelim,, Benim için yaptıklarınıza çok çok teşekkür ederim... Verin ellerinizi öpeyim...

AZİZ

Dur bakalım delikanlı, bu ne acele? Bir acı kahvemizi içmeden...

AFİF

Anlamadım, bırakın geçelim, ne demek istiyorsunuz?

¹⁰⁶ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Makine**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.118-120.

AZİZ

Bir şey elemek istediğim yok, bizim kızı nereye götürüyorsun diye merak ediyordum...

HACI BEY

Aziz, oğlum Aziz... Yeminin ne oldu ya?

MÜCTEBA

Canım o Aziz değil, Yusuf... Yusuf... Hacı Bey şaşırma.

MUAZZEZ

Ama ne ya, ağabey, insan amcasının oğlunun ela ismini unutmaz mı?

AZİZ

Amma yaptın be ağabey, elin züppesi gözünün önünde kızı kaçırsın da yeminliyiz diye ses etmeyelim mi? Bu yeminlik; iş olmaktan çıktı ağabey... Namus meselesi bu...

AFİF

Baba kim bu adam? Neler söylüyor? Anne ne oluyoruz?

AZİZ

Bir şey olduğu yok telâşlanma... Pasaport soruyorum... Bizim kız ile nereye teşrif?

AFİF

Necla için mi kullanıyorsun bizim kız tabirini?...

AZİZ

Her halde Nuriye abla için olmasa gerek,..

AFİF

Aaa... Aaaa... Çıldırmak işten değil... Necla niye ellerinle yüzünü kapatıyorsun? Canım anlatsanıza bana... Necla benim karma değil mi? Bugün nikâh olmadık mı? "Bu rezalet ne? Kim bu adam?"

AZİZ

Bugün nikâh mı oldunuz? Anlamadım. (Hacı Beye) Ulan ağabey sen de amma mal imişsin ha... Sigortadan paraları aldın, üstelik bizim karıyı da ha?

HACI BEY

Aziz oğlum, müsaade et...

AFİF

Baba niçin ona da oğlum diyorsun? Yoksa hakikaten oğlun mu o da?

NURİYE HANIM

Afif...

AFİF

Baba konuşsana. Kimin karısı Necla? Onun mu, benim mi? Şimdi çıldıracağım susmayın! Cevap verin.

HACI BEY

İkinizin de oğlum... İkinizin de...

AZİZ

İkimizin de mi?

MUAZZEZ

A... A... A... Aman pek tuhaf...

MÜCTEBA

Durun bakalım, durun, kimse yerinden kımıldamasın, vaziyet mühim...

HAMDİ

Hakikaten mühim...

AFİF

Baba, bu bir facia... Bir facia... Kim oynadı bu oyunu bana?

HACI BEY

22.222 plâka numaralı otomobil oğlum... 50 kulaç suyun altında.¹⁰⁷

Kuşak Çatışması: Hacı Bey ile kızı kuşak çatışması yaşamaktadır. Hacı Bey kızına her zaman konuşmasından dolayı kızar. Kızı Oya “Bonjur, mersi” gibi yabancı kelimeler kullandıkça Hacı Bey ona ailesine yakışır bir şekilde Türkçe konuşmasını belirtir. Yine aynı şekilde Hacı Bey, oğlu ile de kuşak çatışması yaşamaktadır.

OYA

(Sol kapıdan elinde bir kitapla girerek) Bonjur...

HACI BEY

Al beş paralık ela bundan... Kızım, sana beş yüz kere tembih ettim... Sabah şerifler hayrolsun demesini öğren artık. Burası Müslüman evi... Semt Sultanahmet.. Pencereden başını uzatırsan bir tarafında Ayasofya’yı, öbür tarafında Sultanahmet Camiini görürsün. Bıktım bu senin züppeliğinden artık.

OYA

Dilim alışmış baba...

HACI BEY

Dilim alışmış baba... Dilin niçin sabah şerifler hayır olsuna alışmamış da bonjura alışmış kızını? Babandan mı duydun, yoksa dedenden mi duydun? Bize Hacı Beyler diyorlar, anladın mı, Hacı Beyler... Sen Hacı Beylerin kızıydın...

OYA

Ya sorma baba, o bir felâket,

HACI BEY

Bak yediği naneye. Felâket mi? Bir daha söyle bakayım, kız senin ağzını yırtarım,

¹⁰⁷ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Makine**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.132-135.

OYA

Maksadımı yanlış anladın baba, herkes, bütün arkadaşlarım hacının kızı diye alay ediyorlar benimle...

HACI BEY

Hayâsızlar, ahlâksızlar. Aşüfteler... Hacı beyin kışı değil de meselâ bir sinema artistinin kızı olsaydın alay etmeyeceklerdi değil mi?

OYA

Ya... Tabî... Öyle isterdim ki...

HACI BEY

Neyi isterdin... Ne dedin ne dedin?

OYA

Tabî alay etmemelerini isterdim, baba...

NURİYE HANIM

Canım Hacı Bey, üstüne varmasana kızın... Çocuk ile çocuk oluyorsun... Tuhafsın vallahi...

(Dışarıdan çalışmaya başlayan ve birdenbire duran motorun sesi.¹⁰⁸)

c. Teknik Unsurlar:

Makine adlı üç perde ve bir prologdan oluşmaktadır; I. perde on beş sahne, II. perde on iki, III. perde sekiz sahnedir.

d. Zaman ve Dekor:

Birinci Perde

Vaka Sultanahmet'te iki katlı, eski bir konağın holünde geçer.

Mevsim sonbahar ile kış iptidasıdır. Birinci perde ile ikinci perde arasında üç ay, ikinci perde ile üçüncü perde arasında iki saat zaman farkı vardır.

¹⁰⁸ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Makine**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.15-17.

Hole dört odanın kapısı açılır. Bir de merdiven altında sandık odası vardır. Bundan başka mutfağa ve sokak kapısına giden koridorlar görülür. Arka plandaki ikinci kata çıkan geniş ve süslü merdiven konağın vaktiyle yaşamış olduğu müreffeh, muhteşem günleri hatırlatır. Duvarlardaki altın yaldızlı nakışlar da buna şahadet etmektedirler. Arka planda cephede büyük iki pencere vardır. Bunlardan biri sokak kapısına bakmaktadır. Pencerelerden caddenin ağaçları görülür. Holde birinci planda solda ve sağda birer koltuk takımı, solda kanepenin yanında ufak bir kitaplık vardır. Sağda ikinci planda yemek masası ve sandalyeler durmaktadır.

İkinci Perde

(Üç ay sonra aynı salon, vakit gece yarışma yakın... Lâmbalar sönüktür... Pencerelerden içeri hafif bir ışık süzülür. Merdivenin ortasında Mücteba, ayakta kollarını göğsünde çaprazlama kavuşturmuş bir heykel gibi hareketsiz durmaktadır.

Üçüncü Perde

İkinci perde kapandıktan itibaren iki saat sonra aynı salon. Vakıt sabaha karşı... Ön plânda sağda ve solda birer iskemle... Afif ile Aziz bu iskemlelere ters oturmuşlardır. Arkalan birbirine bakmaktadır. Her ikisi de kollarını sandalyelerin arkalıklarına koymuşlar çenelerini kollarına dayamışlar düşünmektedirler. Yüzleri sağ ve sol duvarlara dönüktür. Biraz geride, her ikisinin ortasında Necla üçüncü bir iskemleye oturmuş, sağ elinin dirseğini dizine ve çenesini yumruğuna dayayıp düşünceye dalmıştır. Yüzü seyircilere karşıdır. Daha arka plânda kanepede ve sandalyelerde Nuriye Hanım, Muazzez, Hamdi oturmaktadırlar. Hacı Bey en ön plânda sahnenin bir tarafından Öbür tarafına gidip gelmektedir.

e. Merak Unsurları:

a) Aziz ve Hacı beyin sigorta şirketini dolandırıp dolandırmayacağı.

1. perde 5. mecliste başlar, 3. perde 8. mecliste biter.

b) Müctebanın olayı çözüp çözemeyeceği.

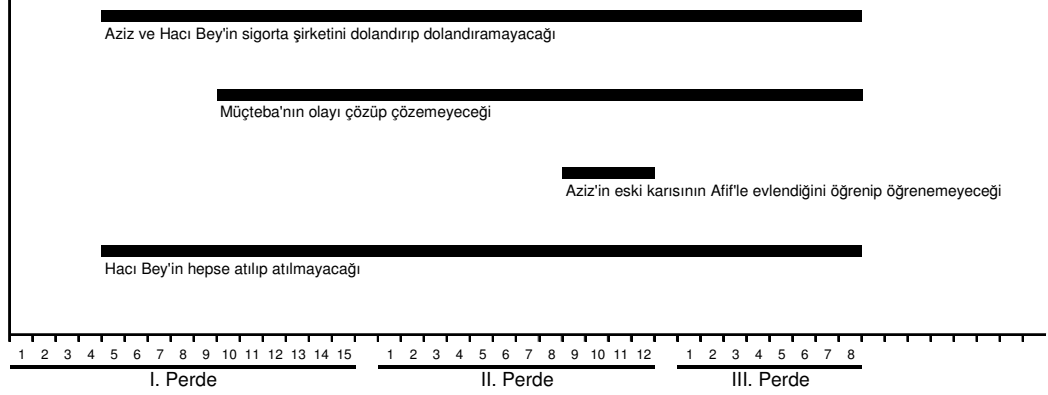
1. perde 10. mecliste başlar, 3. perde 8. mecliste biter.

c) Azizin eski karısının Arifle evlendiğini öğrenip öğrenmeyeceği.

2. perde 9. mecliste başlar, 2. perde 12. mecliste biter.

d) Hacı beyin hapse atılıp atılmayacağı.

1. perde 5. mecliste başlar, 3. perde 8. mecliste biter.

f. Karakterler:

Hacı Bey: 63-64 yaşlarında, saçları ve bıyıkları beyaza yakın kırçıl renkte, orta boylu, biraz şişmanca, kırmızı yanaklı biridir. 45 sene kalemlerde kâtiplik yapmış, çalışkan, dürüst ama bir o kadar da saf biridir. Çok çalışmasına rağmen yükselememiş ve kâtiplikten emekli olmuştur. Sabahları namaz kılar, akşamleyin çilingir sofralarında oturur. Asıl adı Hayri'dir. Fakat aile adları Hacı Beyler olduğu için ona Hacı Bey derler.

Hacı Bey, emekli olduktan sonra emekli ikramiyesi ile bir otomobil almayı planlar. Ancak 3500 liralık araba bulunamaz. 9000 liraya bir otomobil alır ve taksitle ödemeye başlar. Otomobili alınca çevresindekiler ve komşuları çeşitli dedikodular çıkarır ve yavaş yavaş Hacı Bey'den uzaklaşırlar. Hacı Bey bunların hiçbirine aldırmaz.

Şoför Aziz: Hacı Bey'in yanına şoför olarak gelmiştir. Şoförlüğü askerlikte öğrenmiş, yarım yamalak bir şofördür. Yarı pehlivan, yarı yüzücü genç bir kız gibi mahcup ve sırlısalıklam salaktır. Aziz okuma yazma bilmez. Arabaların faturalarını ya başkasına yazdırır ya da önceki faturaları tekrar öder. Bu yüzden Hacı Bey zarar eder. Aziz ne zaman Hacı Bey'e iyilik yapmaya kalkışsa sonunda zararı olur. En sonunda Aziz, yaptığı fedakârlıkla hem Hacı Bey'i hapisten kurtarmak, hem de sigorta şirketini kandırarak Hacı Bey'in evini kurtarmak ister, ancak bunu da beceremez.

Müşteba: Müşteba, sigorta şirketinin çalışanıdır. Hacı Bey'in arabasının kaza yapmasından sonra Hacı Bey'in üst katına taşınır. Oldukça uyanıktır ve bir dedektif gibi her şeyden şüphelenir. Üstüne vazife olmayan her şeye karışır, bekârdır. Toplumun

bozulmasını kadınlara bağlar. Kanuna, dine ve içtimai düzene sıkı sıkıya bağlıdır. İşini tam yapar ve oyunun sonunda Hacı Bey'in dalaveresini ortaya çıkarır.

Nuriye Hanım: Hacı Bey'in eşidir ve ev hanımıdır.

Oya: Hacı Bey'in kızıdır ve 12 yaşındadır.

Muazzez: Hacı Bey'in Avrupa'daki kız kardeşidir. Avrupa'nın birçok yerini gezmiş, hava yapmayı seven, sonradan görme biridir.

Hamdi: Muazzez'in kocası ve Hacı Bey'in eniştesidir.

Afif: Hacı Bey'in oğludur. Necla'yı küçükten beri sever. Ancak babası izin vermediği için zamanında evlenemez ve evden kaçar. Daha sonra babası affeder ve eve döner. Aziz'in eski eşi Necla ile nikâhlanır.

Necla: Şoför Aziz'in karısıdır. Aziz'in öldüğünü sanarak çocukluk aşkı Afif ile nikâh kıyar. Aziz'in dönmesinden sonra kararsız kalır ve Afif ile kalmaya devam eder.

2) HARPUTTA BİR AMERİKALI (1955)

Bu eser 1955–1956 mevsiminde İstanbul Şehir Tiyatrosunda ve Devlet Tiyatrosunda temsil edilmiştir.¹⁰⁹

Ayrıca bu eser Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü'nde 1955'te, Ara Tiyatrosu'nda 1955'te, Adana Şehir Tiyatrosu'nda 1958 ve 1959'da Alpago Tiyatrosu'nda 1963'te, Bakırköy Halk Tiyatrosu'nda 1968'de temsil edilmiştir.¹¹⁰

a. Olay Örgüsü:

O gün Türkiye'de gündemi oluşturan iki olay vardır. Tüm gazeteler haberlerinde bunları söylemektedir. Birisi tımarhaneden bir delinin kaçtığı, diğeri çocuk yaştayken babasıyla Harput'tan Amerika'ya göç eden milyoner Abraham Moderus'un 40 sene sonra geride bırakılan kardeşini aramaya gelmesidir.

¹⁰⁹ Cevat Fehmi BAŞKUT, *Harput'ta Bir Amerikalı*, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İst., 1972.

¹¹⁰ Metin AND, *“50 Yılın Türk Tiyatrosu”*, İş Bankası Kültür Yay., Baha Matbaası, İst., 1973, s. 668.

Abraham Moderus çocukken babası, annesiyle kavga etmiş ve Abraham'ı da alarak Amerika'ya göç etmiştir. Eşiyle, küçük kardeşi Ahmet'i ise Harput'ta bırakmıştır. Aradan geçen 40 seneden sonra babasının kurduğu işi devralıp zengin olan Moderus kardeşini aramaya Türkiye'ye gelir. Kendisine yardımcı olması için de Necmettin'i ve emekli bir komiseri tutar.

Abraham'ın Türkiye'ye gelme sebebi haberinin yayılması üzerine, Abraham'ın karşısına bir kardeş yerine batı hayranı üç kardeş ve bir de kardeşinin karısıyla kızı olduğunu iddia eden beş kişi çıkar. Bunun üzerine bunlardan hangisinin asıl kardeş olduğunu anlayabilmek için diyaloglar başlar. Bu diyaloglar sırasında kardeş adayların Amerika hayranlığı dikkat çeker. Herkes kendince Abraham'ın kardeşi olduğunu kanıtlamaya çalışır. Ama burada çözüm elde edilmeyeceği anlaşılınca Harput'a gitmeye karar verilir.

Harput'a belediye başkanlığına gidilir. Belediye başkanı kâtabi ile Harput üzerine konuşmalar yapılır. Ayrıca buradaki diyaloglarda (Necmettin-Ayşe) Abraham'ın Türkiye'ye kardeşini aramaya gelmesinin asıl sebebinin Amerika'da durgunlaşan işleri için bir reklâm kampanyası yapmak olduğu anlaşılır. Belediye başkanı Harput'taki birçok aileyi tanıyan biridir. Bir yandan nüfus bilgileri araştırırken diğer yandan belediye başkanı, Abraham'ın kardeşi olduğunu iddia eden kişilerin, Abraham'ın kardeşi olmadığını onların aileleriyle ilgili bilgiler vererek anlatır. Asıl kardeşin ise Harput'a uzak bir bahçede bahçıvanlık yaptığını ve başında birçok felaket geçmesi (eşinin ve çocuklarının ölümü) sebebiyle psikolojisinin iyi olmadığını söyler. Bu sırada valilikten gelen haberde tımarhaneden kaçan bir delinin bu katile içinde olduğu bildirilir. Bir taraftan bu delinin kim olduğu tartışılırken bir taraftan da Abraham'ın kardeşi Ahmet'in gelmesi beklenir. Bu olaylar sırasında Necmettin'de Harput'a bir pansiyon açma fikri oluşur. Zengin olma hayalini yitiren kardeş adayları da Necmettin'e bu konuda destek olacaklarını söyler. Daha sonra jandarma çavuşu Abraham'ın kardeşini getirir. Gelen katilede de delinin komiser olduğu anlaşılmıştır ve yakalanır. Abraham'ın kardeşi ise Abraham'a anneleri, kendi eşi, çocukları açlıktan ölürken nerede olduğunu sorar ve onu kovar.

b. Tematik Unsurlar:

Amerikan Hayranlığı: Amerika pazarı sahibi Fikret'in Necmettin'den Abraham'ın kirli çoraplarını, çamaşırlarını satın almak istemesi. Sebebini ise Türkiye'de bunlara aşırı ilgi gösterilmesi olarak belirtmesi. Abraham'ın kardeşi olduğu iddia eden kişilere Amerika ile ilgili ne düşünüyorsunuz diye sorulduğunda hepsinin Amerika'ya hayranlık duyduğunu ifade etmesi. İlginç olanı da oyunun sonunda deli olarak yakalanan komiserin daha önceki diyaloglarında delinin kim olduğunu sorgularken kafiledeki herkese (Ahmet Okyay, Ahmet Hamlet, Ahmet Bulur ve Celile) deliliklerine ispat olarak bu Amerikan hayranlığını göstermiş olmasıdır. Necmettin ve Celile'nin Amerikan Koleji'nde okuması da bir hayranlık göstergesidir.

CELİLE

*Ben Amerikan terbiyesi almış bir kadını efendiciğim. Kızım gibi kolejde okudum.. Çikleti bu memlekete ilk önce ben getirdim. Amerikan eksantrik danslarım bütün İstanbul'a ben öğrettim. Ada kulübünde ayakkabılarımı çıkarıp dans ettiğim zaman bütün erkekler hayran kaldılar, bütün kadınlar hasetlerinden çatlarlardı. İyi otomobil kullanır, bütün Amerikan markalarını, kaç silindirli olduklarını bilirim. Evim Amerikan evleri gibi süslenmiştir. Sigara olarak yalnız Amerikan sigarası, içki olarak yalnız viski bilirim. Soda ile değil, su ile... Her Noel'de ağaç donatırım. Amerikan milli bayramlarında mutlaka parti veririm. Amerikan müziğine hayranım. Amerikalıların kusuru yok mu? Var. Resimden anlamıyorlar, opera sevmiyorlar, tiyatroları yalnız çıplaklık üzerine kurulmuş diyorlar. Amma hangimizin kusuru yok. Canım Amerikalılar...*¹¹¹

CELİLE

Garpla ve garplularla temasım çocukluk yaslarımda ballar. Daha o yaşlarda onlara hayran oldum, Babam eski mabeyincilerden idi. Konağımız mütareke seneleri boyunca bütün İngiliz, Fransız, İtalyan zabıtlarına açık kaldı. Sonra Amerikan kolejine devamla başlayınca Amerikalıları hepsinden fazla sevdim. Beni evvelâ şahsen de büyük serveti bulunan bir Arap elçisi ile evlendirdiler. Altı ay geçmeden ondan ayrıldım. Bir Amerikalı ile evlendim ve bu adam bir gün kayıplara karıştı. Öldü mü, kaldı mı bilmem,

¹¹¹ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Harput'ta Bir Amerikalı**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.44-45.

*20 sene oluyor! Amma bugün de İstanbul'a Amerikan seyyahları geldi mi onlara fahri tercümanlık eder, eski kocamın hemşerileridir diye elimden geldiği kadar çarşıda pazarda kazıklanmalarına mani olurum. Ne ise efendiciğim, hikâyeyi uzatmayayım, üçüncü olarak bir demiryolu müteahhidini tanıdım, fakat onunla evlenmeye kalmadan...*¹¹²

A.BULUR

*Evvelâ kardeşimi bulduğuma memnun olurum, sonra bunun benim icatlarımla alâkalanacak. Amerikalı bir sanayici büsbütün sevinirim. Bizde mucit yetişmiyor, yetişmeyecek de, yetişemez de... Bir selâm verme makinesi icat ettim... Adamı sokakta ikide bir elini şapkasına götürmek külfetinden kurtaracak, göğsündeki düğmeye basınca şapkayı havalandıracak bir makine yaptım. Kim alâkalandı? Herkes güldü. İlk buhar makinesine de, ilk otomobile de, ilk yandan çarklı gemiye de vaktiyle gülmüşlerdi... Biz hâlâ o devirdeyiz. İklim çorak... İklim...*¹¹³

OKYAY

*Vallahi monşer, biz milletçe adam olmayız... Sosyolojik bünyemiz buna müsait değil. Şarklıyız biz, Şarklı... Öyle doğmuş öyle öleceğiz. Bu memlekette nasıl yaşanır bilmem! Sosyolojik bünye bakımından şarklı olduğumuz gibi ekonomik bünye bakımından da şarklı, kültürel bünye bakımından da şarklı... Müzik en iptidai sark müziği, resim mazimiz yok, heykel mazimiz yok, hiçbir şeyimiz yok.*¹¹⁴

OKYAY

Oraya geliyorum, biz de ahlâkiyat ela sıfır... O da şarklı... Kabil mi garpta bizim içinde şimdi yaşadığımız gibi bir sahneye şahit olmak... Bir kardeş bir kardeşi arıyor! Haydi üç kişi daha, üç yalancı daha ortaya atılıyorlar. Biz de kardeşiz diye.

¹¹² Cevat Fehmi BAŞKUT, **Harput'ta Bir Amerikalı**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.46.

¹¹³ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Harput'ta Bir Amerikalı**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, 52, 53.

¹¹⁴ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Harput'ta Bir Amerikalı**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.54.

*Çünkü işin ucunda menfaat var. Menfaat oldu mu bizim vermeyeceğiz, satmayacağımız şey yok... Çünkü şarklıyız biz...*¹¹⁵

Kendi Kültürlerine Yöneliş: Oyunun sonunda Necmettin öncülüğünde Harput'u geliştirmek daha da güzelleştirmek için fikir birliğine varırlar. Harput'ta misafirhane açmaya karar verirler.

NECMETTİN

Çocuklar, biliyor musunuz, aklıma ne geliyor?

AYŞE

Ne geliyor

NECMETTİN

Burada küçük, şirin bir misafirhane açmak... Nasıl olur acaba? Mademki hâlâ eski Harput'u ananlar var, mademki hâlâ dünyanın dört bir köşesinden buraya geliyorlar. Onları birkaç günlüğüne ağırlamak bu misafirhanenin masraflarını çıkardığı gibi belki kâr da bırakır. Sonra Elazığlılar da gelir kalırlar. Bizi görenler belki yazlık küçük villâlar yaptırmaya özenirler. Haydi yapalım şu işi, gelin! Yeni Harput'un temellerini atmış oluruz, Kim benimle kalıyor?

AYŞE

Şaka mı ediyorsunuz?

NECMETTİN

Hiç bir işte bu kadar ciddi olmadım.

AYŞE

Derhal mi işe başlanacak?

NECMETTİN

İstanbul'a gidip Amerikalıyı uğurlar uğurlamaz. Milyonerden alacağım ücret hazır duruyor.

¹¹⁵ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Harput'ta Bir Amerikalı**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.54, 55.

AYŞE

O halde ben kalıyorum.

NECMETTİN

Siz mi?

AYŞE

Eğer kabul ederseniz...

NECMETTİN

Yalnız iş ortağı olarak mı?

AYŞE

Siz nasıl isterseniz.

NECMETTİN

Hayat ortaklığı da teklif etsem.

AYŞE

Sanırım hayır elemem.

NECMETTİN

(Ayşe'nin ellerini avuçları içine alıp öperek) Bu takdirde yapmayacağım şey yoktur, Burada mini mini yemyeşil bir Harput yaratmak işten bile değil. Teşekkür ederim. Peki ya anneniz?

AYŞE

Annem mi? O kolay... Celile hanım zaten benim üvey annem,

NECMETTİN

Ne diyorsunuz?

AYŞE

Size bir gangster kumpanyasından bahsetmiştim.

NECMETTİN

Demek o halde siz...

AYŞE

Bir başka kadının kızı... Belki daha fazla günahkâr, belki de biraz daha temiz... Fakat her halde Celile hanımın kızı değilim. Yalnız bunu bildiğimi o dahi bilmez. Demiryolu müteahhidiyle yaşamaya başladığı ilk günlerde beni evlât edinmişler. Tuttukları sütnine bana seneler sonra söylemişti, Ellerine geldiğim zaman bir yaşında imişim. Bu sırrı bugüne kadar herkesten gizledim. Fakat artık hakkım yok. Siz de anlıyorsunuz ya, işlenmiş günahlarım var. Beraber çalışarak bunların kefareтини Ödersem çok sevineceğim.

NECMETTİN

Bakın, doğrusu buna da çok memnun oldum.

A.HAMLET

Şirket kuruldu mu? Yalnız iki kişi ile mi? Ya biz ne olacağız?

NECMETTİN

Siz kim?

A.HAMLET

1252,5 Şekspir oynamış bu ünlü aktörün kendisinden ben diye "bahsetmesini münasip görüyorsanız, ben... (Koybundan bir yüzük çıkararak) İşte annemden, kalan bir pırlanta yüzük... Aile yadigârıdır. Harput uğrunda feda olsun... Bunu satmamak için nefsimle aramda ne kanlı meydan muharebeleri geçti, anlatamam...

NECMETTİN

Çok güzel... Adeta kulaklarıma inanamıyorum. Amma meselenin yalnız şiir ve hayâl tarafım Öne sürerek sizleri aldatmış olmayayım. Bu işin müşkülleri de var. Bunun mesuliyetini yüklenmek istemem. Olur ki, muvaffak olamayız. Aç kalırız. Sonra bana sitem etmeyin!

A. HAMLET

Aç kalmak... Hangi aktör çıkar da, bu kelimeler kulaklarıma yabancı geliyor der. Sonra korkacak ne var? Hayatın bence bir toplu iğne kadar değeri yok... İnsan giderken arkada bıraktığı şeylerden birine sahip kalamadıktan sonra erken gitmiş, ne çıkar? (Ayşe'ye göz kırparak) Kısmet Hamlet'ten...

NECMETTİN

O halde kabul...

A. BULUR

Bu işte ben de varım.

NECMETTİN

Siz de mi?

A.BULUR

Buradaki sessizlik hoşuma gitti. Bir ilim adımına evvelâ lâzım olan şey sükûnettir. Size 4000 lira vereceğim, Bütün hayatımca biriktirebildiğim para... Sayısız dam aktarma, teneke lehimleme, soba kurma bedelidir. Amma zararı yok.

B. KÂTİBİ

Ben sizlere ancak gözyaşlarımı verebilirim. Amma dikkatle bakın... Bu şehirde pek nadirdirler. Sevinç göz yaşlan bunlar... 50 yıldan beri ilk defa akıyorlar.

NECMETTİN

Tamam... Beş kişilik bir şirket, kuvvetli bir şirkettir. Derhal işe başlayacağız. Bugün büyük bir gün olacak, Harput milyonerin peşine takılıp gidecek olan tariki dünya bir bahçıvan kaybediyor, fakat buna mukabil yeni Harput'un temellerini atacak olan beş idealist kazanıyor. Gönülleri ümitle, aşkla, zevkle dolu beş idealist... Niyu Harput... Niyu Orlean gibi... Ne güzel de söyleniyor.

A.HAMLET

Selâm sana yeni Harput!

A. BULUR

Bizim otelde de Hilton gibi kapıcı ile İngilizce konuşmak mecburi mi olacak?

B.KÂTİBİ

Konuşulsa da pek aykırı kaçmaz.

NECMETTİN

Niye?

B. KÂTİBİ

Geçenlerde Elâzığ'a yeni Doğu Üniversitesinin yerini kararlaştıracak bir Amerikan mütehassıslar heyeti gelmişti. Kendilerini su gibi İngilizce bilen 35 çiftçi karşıladı. Amerika'dan dönenler...

NECMETTİN

Kapıcı ben olacağım ve Türkçe konuşacağım,

AYŞE

Ben de ahçı...

A. BULUR

Bulaşıklık da bana mı kalıyor? Aşk olsun, bir mucide lââyık gördüğünüz işe bakın!

A. HAMLET

Benim gibi meşhur bir sanatkâr oda hizmetçiliğini kabul ettikten sonra haydi haydi... (Kapıya eliyle vurma taklidi yaparak) Günaydın beyefendi. İyi uyudunuz, mu? Evet Harput'un havası güzeldir. Otelimiz de en güzel mevkide. Yemekler berbat mı? Düşünün beyefendi, onları kolej mezunu, Şekspiri baştan aşağı ezbere bilen, güzeller güzeli bir genç kız yapıyor. Nasıl fikrinizde ısrar etmiyorsunuz değil mi? Bardaklar, çatallar yağ mı kokuyor, aman efendim imkânı var mı? Onları yıkayan Türk ilim ve fennine istikamet vermiş bir mucittir. Yeni bir icadın doğum sancıları arasında dalgınlığa gelmiştir diyeceğim amma, bunun da imkânı yok... Mamefih kendisine söyleyeceğim, yıkanmış bulaşıkları müşteriden evvel koklayan ve yağ kokanları bir

*tarafa ayıran bir makineyi derhal yapacaktır. Nasıl çocuklar yeni otelinizin oda hizmetçisini beğendiniz mi? Malûm ya müşteri daima haklıdır.*¹¹⁶

c. Teknik Unsurlar:

Harput'ta Bir Amerikalı adlı eser üç perdeden oluşmaktadır; I. perde sekiz, II. perde dokuz, III. perde beş meclistir.

d. Zaman ve Dekor:

Birinci Perde

(Hilton otelinde Amerikalı milyoner Abraham Maderus'a tahsis edilen dairenin salonu. Solda koridora, sağda yatak odasına açılan kapılar. Solda bir divan ve koltuklar, sağda koltuklar, bir kitaplık ve bir telefon. Ortada bir masa, arkada verandaya bakan boydan boya cam cephe. Perdesi açık. Mevsim yaz sonu. Vakit sabahın sekizidir.)

İkinci Perde

Harput'ta hükümet konağı olarak kullanılan eski Halk odası binasında Belediye reisinin odası. Ön plânda sağda belediye reisinin masası. Arkasında duvarda Atatürk'ün resmi, ön plânda solda boydan boya bir sedir. Sedirin arkasında duvarda gömme raflar. Bu raflarda bir petrol lâmbası ve bir su testisi görülür. Arka plânda sağda sokağa bakan bir pencere. Solda arka cepheye muvazi olarak konmuş yan yana iki masa. Masalardan birinin Üzerinde hurdası çıkmış bir daktilo makinesi. Arka cephede sağda kapı, kapıdan itibaren boydan boya duvar. Duvarda Orman müdürlüğünün renkli bir afişi ve Harput'un eski halini gösteren ince uzun, çerçeveli bir fotoğraf. Duvarla masalar arasında demir bir kasa. Her şey eski ve her şey toz içinde. Vakit bir gün sonra sabahın 9'udur.

Üçüncü Perde

Harap Harput'ta çarşı meydanı. Her taraf yıkık duvarlar, taş yığınları, enkaz ve toprakla dolu. Ön plânda solda bir sokak medhali, sağda keza. Bunu takiben büyük bir han harabesi. Sağda keza. İkinci planda sağdaki han harabesine bitişik bir dükkân harabesi ve kurumuş bir çeşme. Çeşme ile soldaki han harabesi arasında bir sokak,

¹¹⁶ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Harput'ta Bir Amerikalı**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.120-127.

uçsuz bucaksız harabelere açılan bir sokak. Orta yerde kurumuş bir ağaç. Vakit aynı gün öğleden sonradır.

e. Merak Unsurları:

a) Abraham'ın karşısına çıkan kişilerden hangisinin kardeşi olduğu.

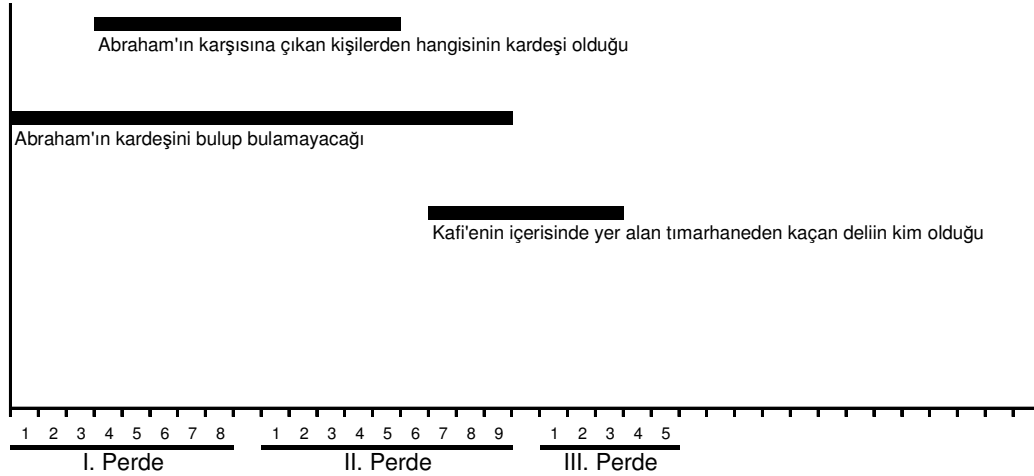
1. perde 4. mecliste başlar, 2. perde 5. mecliste biter.

b) Abraham'ın kardeşini bulup bulamayacağı.

1. perde 1. mecliste başlar, 2. perde 9. mecliste biter.

c) Kafilenin içerisinde yer alan tımarhaneden kaçan delinin kim olduğu.

2. perde 7. mecliste başlar, 3. perde 3. mecliste biter.

f. Karakterler

Kâtip Necmettin: 33 yaşındadır. Bir Amerika Koleji mezunudur. Mektepten yeni çıkmıştır, yakışıklıdır. Yazının gerektirdiğinden daha fazla ciddidir. Okuduğu mektep onu Amerikahlaştırmıştır.

Komiser: Adı Cavit Kocabıyık'tır. 45 yaşındadır. Emekli polis komiseridir. Uzun boylu ve zayıftır. Başlı sıfır numara ile tıraş olmuştur. Suratı daima asık, gözleri daima şüphe içinde fırıl fırıl döner. İnsanları yiyecekmiş gibi ikide bir sağ elini sağ kalçasına götürerek yoklar. Piyesin sonunda da deli olduğu ortaya çıkar.

Ahmet Hamlet: Vaktiyle güzel bir delikanlı olduğu anlaşılan Ahmet Hamlet yaşı ilerleyince yağ bağlamış, hafif göbek salmıştır. Jestleri hayli mübalağalı ve eskiden 1252 buçuk kere Shakespeare oynamış, sık sık bu metinlerden konuşan bir karakterdir. Amerikan hayranıdır.

Ahmet Bolur: Kısa boylu, zaman zaman dalgın, zaman zaman ateşlidir. İcatlarının dışında pek az şey onu ilgilendirir. Amerikan hayranıdır.

Ahmet Okyay: Muayyen muhitlerde son zamanlarda bol bol görülen tam bir kart züppedir. Fazlasıyla sinirli olduğu görülür. Kendisini tahrik eden muayyen şeyler karşısında istekli bir kahkaha buhranına tutulur. Bu kahkahaları daha fazla bir feryada benzer.

Celile Kızılçelik: Büyükşehirlerde sosyetei istila eden Amerikan hayranı hafif kadın tipinin en karakteristik örneğidir. Yaşı hayli ilerlemiş olmasına rağmen genç bir kız gibi giyinmek ve boyanmak eğilimindedir.

Ayşe Kızılçelik: Celile'nin kızıdır. Annesine hiç benzemez sade, ciddi, güzel bir kızacağıdır.

Belediye Kâtibi: 60 yaşlarında, kısa boylu, sakalı uzamış, bakımsız kıyafetli, elbiseleri yama içinde, satı bazı karmakarışık, siyah kravatı yana kaçmış, kelebek gözlüklü, parmak araları sigara zifirinden koyu kahverengi olmuştur. Bütün bu perişanlığına rağmen sevimli bir ihtiyar olarak karşımıza çıkar.

3) KLEOPATRA'NIN MEZARI (1957)

Bu eser 1956–1957 mevsiminde İstanbul Şehir Tiyatrosunda ve Devlet Tiyatrosunda temsil edilmiştir.¹¹⁷

a. Olay Örgüsü:

Çukurova eşrafından olan Abdürrahman hali vakti yerinde birisidir. Ancak onda bir define merakı vardır. Bu yüzden elinde avucunda ne varsa define bulmak için harcamaktadır. Karısı ve kızı onu bu meraktan vazgeçirmeye çalışsalar da nafi edilemez.

¹¹⁷ Cevat Fehmi BAŞKUT, Kleopatra'nın Mezarı, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972.

Abdürrahman, yanaşması olan Hayati'ye sürekli rüyasında gördüğü Kleopatra'nın mezarını anlattırır. O mezarı bulmak için oruç tutar, dualar eder, tespih çeker, riyazete çekilir. Açlığa da dayanamaz. Yemekleri gördükçe vazgeçmek ister, fakat Hayati ona engel olur. Oruç tuttuğu sıralarda Abdullah isimli sahtekâr bir hoca gelir. Onun derdine çare bulacağını, hazineyi bulmasına yardım edeceğini, orucu onun yerine tutacağını, dualar edeceğini söyleyerek Abdürrahman'ın evine yerleşir ve onu sömürmeye başlar. Abdürrahman ona her şeyiyle bağlanmıştır. Hayati, onun bir sahtekâr olduğunu söylese de inandıramaz.

Abdullah, Hayati'yi kovdurmak için bir oyun tertip eder. Abdürrahman'ın karısı olan Fatma'nın mücevherlerini çalıp Hayati'nin cebine koyar. Abdürrahman, Hayati'yi kovar.

Hayati bu sefer fabrikatör Süleyman ve kızı Selma'nın yanında hazine aramaya devam eder.

Bu sırada Abdürrahman ve Abdullah, Darâ'nın kızının mezarını bir köprü dibinde ararlar. Abdürrahman'ın artık sadece 1.000 lirası kalmıştır, tek çaresi hazineyi bulmaktır. Fakat köprünün ayağı yıkılınca Abdullah, tılsım bozuldu ben artık bu işin altından kalkamam, diyerek elindeki son parayı ve altını da alarak Kayseri'ye kaçmak ister. Ayrıca Abdürrahman'ın evini de soymuştur. Ancak, kaçarken suçlu İdris ve arkadaşı Hasan tarafından yakalanıp getirilir ve polise teslim edilir.

Abdürrahman pişmandır. Bütün malını kaybettiğini düşünür ancak sattığı malların çoğunu gizlice karısı almıştır. Buna sevinir. Abdürrahman, Hayati'yi tekrar yanına alır ve yine define hayalleri kurmaya başlarlar.

b. Tematik Unsurlar:

Yobazlık-Din Sömürücülüğü: Eserin tamamında vardır. Abdullah dolandırıcı sözde hocadır. Abdürrahman'ın parasını yemek için sürekli onu kandırır.

HASAN

Ne saklayalım, defineyi kaçırıyor sandık. Pusu da onun içindi.

İDRİS

Hâlbuki üstünden 100 altın 1.000 kâğıt'tan başka bir şey çıkmadı.

FATMA

Benim altınlarım, kırdığı sandıktaki altınlar.

HASAN

Cumhuriyet altınları...

HAYATİ

Biz, onda iman var sanırdık, meğer para varmış.

ABDÜRRAHMAN

(Hocanın birinci perde'de ki halini, tavırlarını, konuşma edasını ve sözlerini taklit ederek) Halin, kötü Abdullah hoca, halin kötü. Gönül gözüyle baktım sana, acıdım haline. Herkes seni Abdürrahman ağayı yolda, paralan vurup savuştu sanır. Hâlbuki sen çöp bile alamayacaksın. Bilirim, iman kuvveti ile yapamayacak şey yok, amma ve lâkin bunun için dört şart lâzımdır. Bende bunlardan biri noksandı, fakat sende topu birden yok, anın için muvaffak olamadın. Sen kenzülhavasdaki kıyafetnameyi bilir misin Hayati?

HAYATİ

Bilirim ağa.

ABDÜRRAHMAN

Şu herife bak. Kara san bir deniz... Siyaha çalıyor, hilekârlık belirtisi.

HAYATİ

(Birinci perdede ki mükâlemeyi hatırlamıştır) Yok yok ona esmer derler. Sevimli ve iyi huylu olması gerek. Hem bak ağzı ne kadar büyük, kuvvet ve şecaata burhan.

ABDÜRRAHMAN

Büyük amma eğri, uğursuz ve talihsiz demek, Ense iki karış, demek budala... At suratı gibi bir yüz, demek yalancı, Düşük omuzlar, demek sefih ve rezil...

HAYATİ

Evet, ama gözleri büyük, demek zarafeti ahlâk sahibi, sakalı değirmi, demek ehli kelâl, sesi kalın, demek sahibi himmet...

ABDÜRRAHMAN

Bu mu, haydi be, sahtekâr, dolandırıcı, şirret, işi gücü melanet. Hoca ne yapacaktım sen avdet edinceye kadar, esma çekecektim değil mi? Teheş teheş... Neheş neheş... Kehel kehel... Paralar bitmiş, hoca gelmez, ümit bile kalmamış. Ben hâlâ dağ başlarında zikreden derviş.

ABDULLAH

Ağa, vallah...

ABDÜRRAHMAN

(Hocayı taklit ederek) Sükût...

ABDULLAH

Kerem buyur,

HAYATÎ

(Abdürrahman Ağa'yı taklit ederek) Sükût et hoca, bak ağa sükût diyor.

ABDULLAH

İyi amma ehli imana bu kadar zulüm, günahı kebairdendir.

ABDÜRRAHMAN

Ehli iman mı dedin? Ehli iman sen isen, ben iman sız gezerim. Ehli namus sen isen, ben namussuzlukla iftihar ederim. Ehli ilim ve ehli kemâl sen isen, cahil olduğuma şükreder de Öyle gezerim. Sana zulüm günahı kebairdenmiş, ben bu günahı seve seve işlerim. Götürün şunu, götürün yoksa elimden bir kaza çıkacak. Götürüp zabıtaya teslim edin.¹¹⁸

Açgözlülük: Abdürrahman'ın zengin olduğu halde sürekli define araması ve bu yolda bütün servetini kaybetmesidir.

ABDÜRRAHMAN

Karımın hakkı, kızımın hakkı, benim hissem hepsini savurdum gitti. Ne ağalık, ne efendilik kaldı. Zengin yattım, fakir kalktım. Sanki bir rüya gördüm. Kendim yaptım,

¹¹⁸ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Kleopatra'nın Mezarı**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.146-148.

kimse bana acımayarak... Bıyık altından gülüp gülüp birbirlerinin kulaklarına fısıldayacaklar: Şu geçeni görüyor musun, aptalın biri... Evet aptal, evet ahmak, evet gözlerini hırs bürümüş avanak. Kleopatra diye, Dârâ'nın hazinesi diye hülyaların ardından koşuşup durdum. Ağa iken ırgat olmak, ağa iken rençper olmak ne demek? Daha dün kapıma gelenlerin kapısına yanaşmak. Ne olursam olayım, ne derlerse desinler, artık benim için hiçbiri tasa değil.¹¹⁹

c. Teknik Unsurlar:

Kleopetra'nın Mezarı adlı eser üç perdeden oluşmaktadır; I. perde sekiz meclis, II. perde sekiz meclis, III. perde beş meclistir.

d. Zaman ve Dekor

Birinci Perde

Vaka zamanımızda (Yazar eseri yazdığı zamanı kastediyor) bir Çukurova kasabasında geçer. Mevsim yazdır. Birinci perde ile ikinci perde arasında bir hafta ikinci perde ile üçüncü perde arasında bir ay geçer.

Tipik bir kasaba evinin içi. Ön plânda bir taş duvarla çevrili olan mini mini bir bahçe vardır. Bahçenin iki tarafında duvar diplerinde yine taştan yapılmış, içi toprak dolu setler mevcuttur. Bu setlerde çiçek yetiştirilmektedir. Ev zemin katı ile birlikte iki katlıdır. Sağ dipten ahşap bir merdivenle İkinci kata çıkılır. İkinci kat ahşap parmaklıklı bir veranda ve buraya açılan dört kapıdan mürekkeptir. Verandada bir sedir ve iskemleler görülür. Zemin katında bahçe bir taşlık halinde bir müddet temadi ettikten sonra geniş bir koridor olarak sokak kapısına kadar gider. Koridorun iki tarafında iki oda görülür. Kapı, arkası demirli eski zaman kapısıdır. İkinci kattaki verandanın tahta parmaklıklarına bağlı bir iple icabında ikinci kattan da açılabilir. Bahçede yerde sola doğru bir hasır serili durur. Sağda bir tahta sıra, onun arkasına doğru tas duvarda küçük bir çeşme vardır. Çeşmenin yanında bir asma ev boyunca yükselir.

İkinci Perde

Aynı dekor, vakit akşam ile yatsı arası.

¹¹⁹ Cevat Fehmi BAŞKUT, *Kleopatra'nın Mezarı*, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.149.

Akşam yemeği henüz yenmiştir. Verandada ve birinci katta merdivenin başında iki çıplak elektrik ampülü ortalığı aydınlatır. Fatma ve Saniye mutfaktadırlar. Abdürrahman ağa odasına çıkmıştır. Hayati sokaktadır. Riyazete çekilmiş olan Abdullah hoca da kendisine tahsis olduğu anlaşılan odasında bulunmaktadır. Evin içinde fevkalâde bir vaka olduğunu anlatan acayip bir sessizlik hüküm sürmektedir. Havada boğucu bir sıcak vardır. Bu yüzden olacak Hayati ceketini bahçe duvarındaki çivilerden birine asmış, sokağa gömlek ile çıkmıştır.

Üçüncü Perde

Bir ay sonra... Açık arazi, bir ovanın kenarı. Ön plan düz toprak, arka planda küçük bir tepe yükselir. Bir keçi yolu bu tepenin arkasından gelerek İkinci plândan birinci plâna kadar imtidat eder. Bunun arkasında biraz uzakta bir tas köprüünün küçük bir kısmı görünür. Böylece tepenin öte tarafında yazları kuruyan bir cay bulunduğunu anlarız. Köprüden sonra ufka kadar dümdüz bir ova uzanır. Tepeye yakın bir noktada yabanî bir incir ağacı vardır. Ön planda bir toprak yol sağdan gelip soldan çıkar. Vakit öğleden sonra)

e. Merak Unsurları

a) Abdurrahman'ın define bulup bulamayacağı.

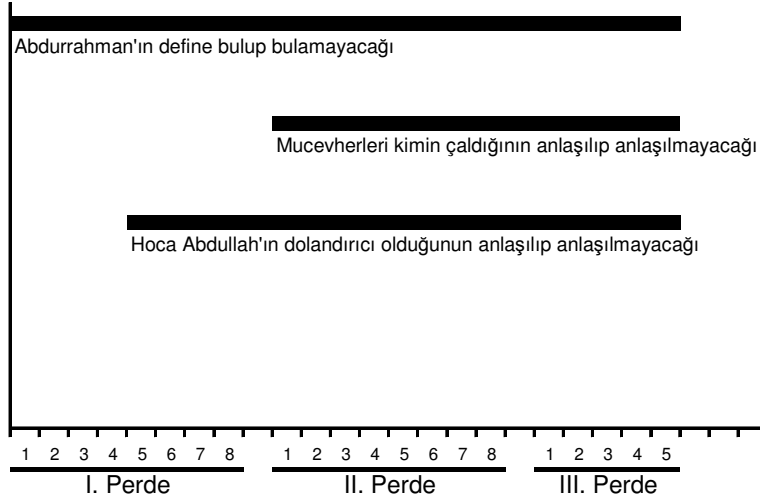
1. perde 1. mecliste başlar 3. perde 5. mecliste biter.

b) Mücevherleri kimin çaldığının anlaşılıp anlaşılmayacağı.

2. perde 1. mecliste başlar 3. perde 5. mecliste biter.

c) Hoca Abdullah'ın dolandırıcı olduğunun anlaşılıp anlaşılmayacağı.

1. perde 5. mecliste başlar 3. perde 5. mecliste biter.

f. Karakterler

Abdurrahman: 52 yaşında kasaba eşrafından zengin birisidir. Defineye olan düşkünlüğü yüzünden bütün malını kaybeder.

Abdullah: 60 yaşında sahtekâr bir hocadır. Abdurrahman'ı kandırarak onun parasını yer sonunda evini de soyarak kaçır ama yakalanır.

Fatma: 50 yaşlarında Abdurrahman'ın karısıdır. Eşine oldukça bağlıdır. Tiyatronun sonunda ne kadar akıllı olduğu ortaya çıkar. Kocasının sattığı malları gizlice o almıştır.

Hayati: 35 yaşlarında Abdurrahman'ın sığıntısıdır. Define işlerinde ona yardımcı olur.

Saniye: Abdurrahman'ın kızıdır. Üniversitede araştırma görevlisidir.

Diğer Kişiler: İdris, Hasan, Selma, Süleyman.

4) TABLODAKİ ADAM (1958)

Bu eser 1958–1959 mevsiminde Ankara Devlet ve İstanbul Şehir Tiyatrolarında oynanmıştır.¹²⁰

Ayrıca bu eser İstanbul Şehir Komedi Tiyatrosu'nda 1959'da temsil edilmiştir.¹²¹

¹²⁰ Cevat Fehmi BAŞKUT, *Tablodaki Adam*, Ceylan Yayınları, İstanbul, 1963.

a. Olay Örgüsü:

Oyun beş tabloda cereyan eder. 1. tabloda hırsızlık yapan birisi eski bir konağa sığınır. Burada duvarda iki tane portre bulunmaktadır. Bunlardan biri bir erkek portresi diğer ise bir kadın portresidir. Hırsız peşindeki polisleri atlatmak için uğraşırken Tablodaki Adam onunla konuşmaya başlar. Bu duruma pek şaşırmayan Hırsız'la aralarında bir muhabbet başlar. Sahneye inen Tablodaki Adam Hırsız'a bu yaptığının hiç hoş olmadığını ve çalışmak varken neden hırsızlık yaptığını söyler. Hırsız da onun yerinde kendisi de olsa aynı şeyi yapacağını iddia eder ve bu iki kişi yer değiştirir. Hırsız'la Tablodaki Adam kıyafetlerini değiştirerek birbirlerinin yerine geçerler.

İkinci tablo Ziya Kaptan'ın evinde geçmektedir. Ziya Kaptan hastadır ve yatmaktadır. Dişe dokunur bir serveti ve onun ölümüyle bu servete konmak isteyen varisleri vardır. Bunlar sırasıyla karısı Şaziye, kayın biraderi Şakir ve Cemil ve bir de oğlu Vedat.

Ziya Kaptan'ın ölümünü bekleyen bu şahısların yanında, Ziya Kaptan'ı seven iki kişi de vardır. Bunlar Dadı ve Siyahlı Kadın'dır. Herkes Ziya Kaptan ölecek diye beklerken Ziya Kaptan yatağından kalkar ve bu ölü soyucuları evinden kovar. Aslında Ziya Kaptan Tablodaki Adam'dır.

Üçüncü tablo da Ziya Kaptan'ın odasında başlar. Bu tabloda Şakir, Cemil ve Şaziye'nin kurdukları plana karşı Ziya Kaptan'ın ne gibi bir mukabelede bulunacağını anlatır. Öte yandan Ziya Kaptan'ın Siyahlı Kadın'ı nerede tanıdığı ve onunla nasıl evlendiği de yine bu tabloda anlaşılır.

Şaziye mahkemeye başvurarak Ziya Kaptan'ın akli muvazenesinin yerinde olmadığını tayin için bir psikolog ister. Gelen doktor tam bir bahis düşkünüdür. Ziya Kaptan Cemil'i kendisi gibi göstererek doktora bir oyun oynar ve şeker hastalığının bulaşıcı olduğu iddiasını ortaya atar bu zokayı yutan Doktor Cemil'le aynı yatağa girerek şeker hastalığının bulaşıcı olup olmadığını beklemeye başlarlar. Şaziye'nin bu oyunu ters tepince başka bir oyun peşine düşerler.

Dördüncü tabloda Vedat, Şaziye ve Tablodaki Adam yer alır. Bu üç kişinin niyeti de kasabayı soymaktır. Önce Ziya Kaptan (Tablodaki Adam) daha sonra Vedat ve

¹²¹ Metin AND, “50 Yılın Türk Tiyatrosu”, İş Bankası Kültür Yay., Baha Matbaası, İst., 1973, s. 693.

Şaziye gelirler. Vedat ve Ziya Kaptan arasındaki diyaloga daha sonra Şaziye de katılır. Bu arada Cemil ve Şakir'in ölüm haberini de yine bu tabloda öğreniyoruz.

Tablodaki Adam bu iki kişiyi daha önceden yaptıkları kanunsuz işlerden ve kasayı soymak niyetiyle bıraktıkları izlerden dolayı suçlar ve onları diskalifiye ederek kasayı boşaltır.

Beşinci tabloda ise yine birinci tablonun başladığı yerde tezahür eder. Tablodaki Adam iddiayı kaybeder. Çünkü o da Hırsız'ın yaptığını yapmış ve aynı çıkınla gelmiştir. Bu iki kişi tekrar yer değiştirirler ve her şey başa döner.

b. Tematik Unsurlar

Riyakârlık: İnsanların yüzüne gülüp arkalarından iş çevirme bir unsur olarak göze çarpmaktadır.

VEDAT

(Ayağa kalkar, gerinir, sonra gemi modelinin bulunduğu camekân önüne gider)
Bu, Küllük şilebinin modeli değil mi? Yuff be, iki şilep sahibi milyoner bir armatörün oğlu olayım, sonra bu sefaleti çekeyim... Bakın, hepinize peşin söylüyorum, şilepler benim, ikisi de... Gerisi sizin olsun.

ŞAKİR

(Ayağa fırlayarak) Evet bütün şilepler bizim.

ŞAZİYE

Yine saçmalamağa başlama kuzum Vedat, Hem utanmıyor musun baban içerde can çekişirken şilep hesabı yapmağa... Şilepler niçin senin oluyormuş? Tabî kanun dairesinde taksim edilir.

CEMİL

(Ayağa fırlayarak çok süratli) Evet kanun var, kanun. Bakalım, biz mülkiyeti mi yoksa intifai mı seçeceğiz? İntifai seçecek olursak şilepler zor sizin olur. Gemiler işletilir, gelen paralar bölüşülür.

VEDAT

Frene bas Dayı, bu ne sürat! 120 ile gidiyorsun, Sözlerinden hiçbir şey anlamadım.

ŞAKİR

Çocuklar kavgayı bırakalım. Kavga dan hiçbir şey çıkmaz. Sonra servet yalnız gemilerden ibaret değil ki...

CEMİL

Doğru söylüyor,

ŞAKİR

Çiftlik, İki apartman... Sonra o meşhur inci ve pırlanta koleksiyonu.

CEMİL

Canım o bir rivayet...

ŞAZİYE

Ama çok söyleniyor...

ŞAKİR

Ateş olmayan yerden duman çıkmaz. Gördüklerini iddia eden kuyumcular var.

CEMİL

Peki nerde?

ŞAKİR

Vallahi bilmem, yalnız bir gün Dadı ağzından kaçırıldı. Yatak odasında başucunda bir kasa varmış. Her dakika gözü üstündeymiş.

CEMİL

Kasası mı varmış? O halde onun içindedir.

(Vedat bir sigara yakar. İçtiği sigara Amerikan sigarasıdır.)

ŞAZİYE

Vedadın hakkı var. Hakikaten yıllar yılı sefaletin en kuyusunu çektik. O, gemileriyle bütün dünya denizlerini dolaştı durdu. Bir mektup yazmadan, bir hatır sormadan. Biz burada önümüze attığı bir iki kemik parçası ile inleyip durduk. Bereket sonraları borca girmeyi atlettik de biraz' rahat nefes aldık. O borçlan da öleceğine inanarak verdiler.

ŞAKİR

Çok mu borcun var?

ŞAZİYE

Apartmanlardan bir tanesi gidecek galiba...

ŞAKİR

Apartmanlardan bir tanesi gidecek mi? Nasıl gider? Biz buna asla razı olmayız.

VEDAT

Canım Dayı, sakın ol... Gemileri karşılık göstermeseydik biz de para alabilir miydik?

CEMİL

(Ayağa fırlayarak) Nasıl, nasıl? Gemileri karşılık göstererek borç mu? Murabahacıladan değil mi? Yoo, olamaz! Katiyen olamaz! Biz böyle bir şeyi tanımayız!

ŞAZİYE

Şakir, bunlar hep senin başının altından çıkıyor. Ben bilmez miyim? Vedat böyle şeyleri akletmez.¹²²

Hayırsız Evlat Teması: Vedat'ın anne ve babasını umursamaması ve gününü gün etmeye çalışması bunun yanında babasının serveti için bir an önce ölmesini istemesidir.

¹²² Cevat Fehmi BAŞKUT, **Tablodaki Adam**, Ceylan Yayınları, İstanbul, 1963, s.50-53.

c. Teknik Unsurlar

Tablodaki Adam adlı eser beş tablodan oluşmaktadır; I. tablo bir sahne, II. tablo beş sahne, III. tablo yedi sahne, IV. tablo iki sahne, V. tablo bir sahnedir.

d. Zaman ve Dekor

Birinci Tablo

Bir yaz gecesi, Boğaziçi'nde, şimdi sayıları hemen hemen yok denecek kadar azalmış tarihî yalılardan birinde, alt kattaki salondayız. Tarihî yalı dedik, salonun döşenme şekli, oradaki hava zaten bize bunu ilk bakışta anlatır. Yıldızlı kanepeler ve koltuklar, ortadaki masa, sigara iskemleleri, arka plânda dipteki yazıhane, onun yanındaki yan açılmış paravan, yıldızlı zincirlerle tavandan sarkan, ortadaki masa üstünde ve ayrıca yazıhane üzerinde duran, abajurlu, karpuzlu gaz lâmbaları, hülâsa her şey bundan yarım asır evvelki zamana aittir. Yerde kalın bir Hereke Halısı serili, duvarlar vişneçürüğü yıldızlı bir kâğıtla kaplıdır.

Salonun yalnız bir tek kapısı vardır. Bu çift kanatlı, yıldızlarla süslü, büyük beyaz boyalı kapı arka plânda cephe duvarını ikiye ayırır. Kapının sağında ve solunda kalan duvar parçalarını tabîî cesamette iki insan portresi süsler. Bunlar kârı koca olduklarına kolaylıkla hükmedebileceğimiz iki insan portresidir.

İkinci Tablo

Bir Temmuz sabahı, yine Boğazda, birinci tablodaki yalıya, pek yakın bir apartmanın üçüncü katının holü... Arka cephede duvarın dörtte birini kaplayacak genişlikteki pencereden Boğaz görünür. Hol garip, insanı şaşırtacak bir perişanlıkta döşelidir. İki tarafa yerleştirilmiş kanepeler ve koltuk takınılan en modern stilde ve en pahalı cinstendir. Arka planda pencere ile sokak kapısı arasındaki köşede ise ceviz mahfazalı, tik taklı büyük bir eski zaman saati göze çarpar. Yine bir kenarda oymalı, eski stil bir masa üstünde boyu bir metreyi aşan camekân İçin bir bakışta ev sahibinin bir denizci olduğunu anlatırsa da insana gayri ihtiyarî (Bunun hurda ne işin var?) dedirtir. Duvarlar deniz manzaralarıyla süslüdür. Sağdaki kanepeler ve koltuk takımının hemen bitişiğindeki küçük bir etajer üstünde bir telefon görünür. Hülâsa umumî manzara evin kadın eli değmemiş, deryadil, kalender-meşrep bir bekâr adamının evi olduğunu anlatır. Hole üç kapı açılmaktadır. Sağdaki kapı apartman dairesinin dış

kapısıdır. Arka cephede Boğaza bakan geniş pencerenin solundaki kapı bilahare anlayacağımız gibi hasta yatan ev sahibinin yatak ve çalışma odasıdır. Solda ise diğer odalara, mutfak vesaireye giden koridorun kapısı görülür.

Bu tabloda umumî manzara bir ölü evi olmaya hazırlanışın bütün hususiyetlerini taşır. Herkes bunu şimdiden kabul etmiş gibidir. Hareketler çok kere ağır ve ihtiyatlıdır. Yine çok kere alçak sesle konuşulur. Ayak parmaklarının ucuna basa basa yürünür. Bütün eşhas, samimî veya gayri samimî olarak içerde, son nefesini vermeğe hazırlanan hastaya saygı göstermektedir. Kim bilir belki bu saygı biraz da hastanın şahsiyetinden, onun telkin ettiği korkudan ileri gelmektedir, mamafih sahnede konuşanların zaman zaman her şeyi unutup seslerini yükselttikleri de olur, Fakat her defasında yapılan ikazla kendilerine gelirler.)

Üçüncü Tablo

(Hastanın yatak odasında. İkinci Tablodan sonra 11 gün geçmiştir. Bir Temmuz sabahı saat 10 suları. Odada tek pencere ve tek kapı vardır. Kapı hole, arka plânda cepheyi yarı yarıya kaplayan pencere ise Boğaza bakar. Görülen manzara, holdeki pencereden görülen manzaranın aynıdır. Odadaki büyük ve geniş yalak başucu pencereye, ayakucu seyircilere gelmek üzere konmuştur. Yanında bir komot ve üstünde bir gece lâmbası ile bir masa saati ve bir kolonya şişesi vardır. Yatak böylece odanın yarısını ikiye böler. Yatağın yanında sağda bir kasa, ilk tablodan beri bahsi geçen meşhur kasa, bir Amerikan yazıhane, bir kaç sandalye göze çarpmaktadır. Solda ikinci plândan birinci plâna doğru bir aynalı dolap, bir koltuk ve bir kanepa görülür. Koltuk ve kanepenin önünde bir de dört kişilik masa vardır. Aynalı dolap ve kanepa öyle yerleştirilmişlerdir ki arkalarına birer adam rahatça saklanabilirler. Zeminde boş kalan yere burasını tamamen kaplayan bir halı serilidir. Kasanın üstüne bir yelkenli modeli konmuştur. Yazıhane üstünde de dümen dolabı şeklinde bir tabla ve bir gemici dürbünü vardır.

Dördüncü Tablo

(Yine hastanın odası, dekor aynı. Aradan bir hafta geçmiştir. Vakit gece. Oda karanlık. Yalnız pencereden giren mehtap ortalığı belli belirsiz aydınlatıyor. Sahnede kimse yoktur. Uzaktan uzağa bir bekçi düdüğü duyulur.

Kapı yavaş yavaş açılır. Tablodaki Adam sırtında, birinci, tablodaki hırsızın elbiseleri, başında kasket, elinde bir elektrik cep feneri içeri girer. Fenerle elektrik düğmesini arar, çevirir. Oda aydınlanır. Korkusuz ve telâşsızdır. Kasaya doğru gider. Elleriyle dokunmadan bakar. Geri döner. Ön plana gelir. Feneri masanın üzerine koyar. Cebinde bir şey araştırırken dışarıda duyduğu bir tıkırtıya kulak verir. Feneri alır. Hızlı adımlarla elektrik düğmesine seğirtir. Elektriği söndürmeden önce bakışlarıyla saklanacak bir yer arar. Düğmeyi çevirir. Gelir, dolabın arkasına girer. Kapı tekrar yavaş yavaş açılır. Gelen Vedat'tır, Bir elinde bir hırsız feneri, Öbür elinde bir çanta vardır. Çantayı masa üzerine bırakır. Fenerle elektrik düğmesini bulur, çevirir, oda aydınlanır. Tablodaki Adamın aksine heyecanlı, telâşlıdır. Geri döner, çantayı açar, içindekileri birer birer çıkarır. Bunlar bir kasayı delip açmak üzere lâzım olan bütün âletlerdir. Fener de dâhil profesyonel bir hırsıza ait oldukları kolaylıkla anlaşılır. Vedat bunları olduğu gibi bırakarak kasaya doğru yürür. Mühürleri koparır. Kilidi muayene eder. Arkası rampa dönüktür.

Beşinci Tablo

(Boğaziçi'ndeki tarihî yalının salonu. Her şey birinci tablodakinin aynı. Zaten birinci tablonun bitmesiyle beşinci tablonun başlaması arasında beş dakika ya geçmiş, ya geçmemiştir. Yine pencerelerden birinin perdesi kapalı. Ötekinin perdesi açık. Yine mehtap var. Kadın portresi yine yerinde. Erkek tablosu yine boş. Hırsız, tablodaki adamın elbiseleriyle karanlık köşelerden birindeki koltukta oturmaktadır. Kendisini ancak hayal meyal fark ederiz. Aynen birinci tabloda olduğu gibi bir iki saniyelik bir sessizlikten sonra polis düdükları ortalığı çınlatır. Elektrik fenerleri pencereyi tarar. Fakat bu ışıklar tabloları aydınlatmakla beraber koltukta oturan hırsıza kadar varmazlar. Pencere açılır ve Tablodaki Adam sırtında hırsızın elbiseleri, elinde mücevher ve para dolu çıkın olduğu halde içeri atlar. Bir iki saniye durup etrafını tetkik eder. Düdük sesleri ve elektrik ışıkları yavaş yavaş azalır.

e. Merak Unsurları

a) Hırsızın yerine geçen Tablodaki Adam'ın hırsızlık yapıp yapmayacağı.

1. perde 1. mecliste başlar, 5. perde 1. mecliste biter

b) Şaziye ve diğerlerinin mirası alıp alamayacağı.

2. perde 2. mecliste başlar, 4. perde 2. mecliste biter.

c) Tablodaki adamın iddiayı kaybedip kaybetmeyeceği.

1. perde 1. mecliste başlar, 5. perde 1. mecliste biter.

f. Karakterler:

Tablodaki Adam: 50-55 yaşlarında olmakla beraber çok dinç kalmış, uzun boylu, çabuk kızıp parlayan, barut gibi görünüşlü fakat aslında şakacı, hassas, yumuşak bir kalbe malik olduğu tahmin edilebilecek olan yakışıklı bir adamdır.

Şaziye: Hırsızın karısıdır. Şaziye çok ilerlemiş yaşına rağmen tam bir kokot gibi giyinmiştir. Eserin yazıldığı dönemdeki sosyete bol bol görünen kumar, moda, boya düşkün, gençlik meraklısı ihtiyar kadınlara tıpa tıp benzer.

Cemil: Hırsızın kayınbiraderidir. En büyük hususiyeti çok seri konuşması, lüzumsuz aceleciliği ve fıldır fıldır dönen gözleridir. Teknik üniversiteden ayrılmış eski bir profesördür. Fakat hâlinde, tavrında bir ilim adamı hüviyetinden çok daha başka şeylere rastlarız. Şaziye'nin hamisi, rehberi, dalkavuşu hatta uşağıdır.

Vedat: Hırsızın oğludur. Eserin yazıldığı dönemdeki avare gençliğin tipik bir numunesidir. Kıyafetleri, hareketleri, düşünceleri onlardan evvelki nesille aralarında uçurumlar bulunduğunu anlatır. Şımarık, hissiz, heyecan düşkün ve laubalidir. Sırtında

lekeli bir deri ceket, spor bir gömlek, ayağında ütüsüz bir pantolon ve kirli ayakkabılar vardır.

Şakir: Hırsızın diğer kayınbiraderidir. Temizlik hastası bir manyaktır. El sıkmaz, hiçbir şeye eliyle dokunmaz. Eğer dokunmak mecburiyetinde kalırsa cebinden bir kağıt parçası çıkarır ve onunla tutar. Bu garip hususiyeti dışında en büyük vasfı menfaatperest oluşur. Vedat'ın hamisi, rehberi, dalkavuşu hatta uşağıdır.

Siyahlı Kadın: Tablodaki Adam'ın karısıdır. 35-38 yaşlarında görünür. Çok güzeldir. Uzun kirpikli, iri gözleri yeşil elbisesiyle aynı renktedirler. Fakat asıl göze çarpan uzun sarı saçlarının ışıltısıdır. Bu saçları toplamış başının arkasına lopuz yapmıştır.

Hırsız

Dadı

III. Cevat Fehmi Başkut'un 1960-1970 Yılları Arasında Yayımladığı Tiyatro

Eserleri

A. Dram

1) GÖÇ (1962)

Bu eser ilk defa 1962–1963 mevsiminde İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda ve Ankara Devlet Tiyatrosu'nda bilahare Bakü Akademik Devlet Tiyatrosu'nda temsil edilmiştir.¹²³

Ayrıca bu eser Adana Şehir Tiyatrosu'nda 1963'te temsil edilmiştir.¹²⁴

a. Olay Örgüsü:

Eser Şişli'nin yan sokaklarından birinde, büyük bir apartmanda geçmektedir. Bu apartmanın kapıcısı olan Hüseyin, apartmanı kendi koyduğu yasalara göre yönetmeye çalışır. Bunda apartmandaki dairelerin kira olmasının ve Hüseyin'in bu apartmanda hisselerinin olmasının rolü büyüktür. Kapıcı Hüseyin, bildiğimiz kapıcılardandır. Köyden gelen yeğeni Ahmet de ona hayrandır ve onun gibi olmak ister.

¹²³ Cevat Fehmi BAŞKUT, *Göç*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1992.

¹²⁴ Metin AND, *“50 Yılın Türk Tiyatrosu”*, İş Bankası Kültür Yay., Baha Matbaası, İst., 1973, s. 666.

Eser Taşralı Tüccar'ın gelip, Kapıcı Hüseyin'e kiralık daire sormasıyla başlar. Kapıcı Hüseyin'in bu adamdan çok para koparacağı düşüncesiyle Rauf'u çıkarmak istemesi eserin genel olay örgüsünü oluşturur. Ayrıca Vefa'nın ailesinin durumları da eserin diğer bir konusu olarak karşımıza çıkar.

Vefa'nın oğlu Nejat'ın düğün arifesidir. Bundan dolayı masraflar için gereken parayı Vefa, miras kalan konağı satarak karşılamıştır. Bu konuyu Sabahat'a ve Kaptan'a söyler. Her ikisi de bu yüzden çok üzülür.

Kapıcı Hüseyin el altından kaçak sigara vb. gibi şeyler satmaktadır. Ayrıca isteyene faizle borç para da verir. Hizmetçilik yapan Ayşe'yi hem beğenmekte hem de ondan apartmanda olanlar hakkında bilgi edinmektedir. İlerleyen sahnelerde onca hürmet gösterdiği Siyah Elbiseli Adam'ın da kapıcı olduğunu öğrenince üzülür. Hatta ondan bunun hesabını sormaya çalışır.

Eser Rauf Bey'in evinden çıkıp başka eve göç etmesiyle sona erer.

b. Tematik Unsurlar:

Ahlak: Kapıcı Hüseyin'in apartmandakilere zorla bir şeyler kabul ettirmeye çalışması ahlâkî açıdan uygun bir durum değildir. Ayrıca Ayşe'ye asılması da burada örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Nejat'ın Selma ile birlikteliği de ahlaki açıdan ele alınmış bir diğer husustur.

HÜSEYİN

Olunca haber ver. Bak gözünü aç ha... Sonra gözünü patlatırım.

AYŞE

Ama Hüseyin Efendi...

HÜSEYİN

Böyle söylerim ama sen essah sanma. Ben sana kıyamam. Hüseyin kurban olsun sana. (Yanına yaklaşmak ister kız kaçır.)

AYŞE

İşim acele, kusura bakma Hüseyin efendi.

HÜSEYİN

*Kız gel buraya (Ayşe çıkar) Gitti...*¹²⁵

HÜSEYİN

Peki nasıl oluyor da elaleme iğne yapıyorsun? Elinde ruhsatıyen var mı?

RAUF

Senin ne üstüne vazife.

HÜSEYİN

Demek kaçak yapıyorsun? Ben kanun ve nizam adamıyım Rauf Bey. Bu apartmanda kanun ve nizamları tatbika memurum, arkadaşım. Karakol benden sorar, nahiye benden sorar, maliye benden sorar. Bu apartmanda kanunsuz, nizamsız işlere müsaade viremem, yasak!

RAUF

Fakat senin bu yaptığına şantaj derler.

HÜSEYİN

Ya seninkine ne derler? Hükümetin, kanunun, nizamların menettiği işi gizli gizli yap, günde 100 kâğıt kazan, sonra kapıcı aylığını 25 liraya çıkarma... Olmaz arkadaşım, böyle nizamsız, kanunsuz işlere göz yummam ben yasak.

RAUF

Ben de gider, karakola şikâyet ederim.

HÜSEYİN

Var git, benden de selam söyle. Yasak.

RAUF

Ama pişman olursun.

¹²⁵ Cevat Fehmi BAŞKUT, *Göç*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1992, s.19.

HÜSEYİN

Üzülme, beni pişman edecek adam daha anasının karnından çıkmadı. Seninle bahse tutuşalım mı Rauf Bey?

RAUF

Ne bahsine?

HÜSEYİN

Ben bu 25 kâğıdı senden alacağım arkadaşım. 10 kâğıdına bahse giriyorum.

RAUF

Alamazsın.

HÜSEYİN

Alacağım Rauf Bey.

RAUF

Hele dur bakalım, ben şimdi kapıya polisle dayanmasını bilirim. Gidiyorum karakola.

HÜSEYİN

Güle güle Rauf Bey. Dışarı gidebilirsin ama içeri giremezsin, arkadaşım. Yasak... (Rauf çıkar).¹²⁶

NEJAT

Öyle özledim ki, seni... (Öpmeğe davranır.)

SELMA

Yooo, yoooo... Artık paydos... Batakçı müşterilere dükkan kapalı.

NEJAT

Boş ver Selma, hiç olmazsa sen böyle konuşma.

SELMA

Yarın evlenecek olan adamla başka ne türlü konuşayım?

¹²⁶ Cevat Fehmi BAŞKUT, *Göç*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1992, s.26, 27.

NEJAT

(Bahsi değiştirmek isteyerek) Biliyor musun Selma, daima hızır gibi imdadıma yetişirsin. Biraz evvel burada geçen romantik sahneleri görseydin mutlaka benim gibi senin de miden bulanırdı. 19 uncu asır hayatının otantik numunesi ana şefkati, baba muhabbeti bakımından yerli film reжіsörleri için bulunmaz sahneler... Dişimi sıktım sıktım, eğer sen gelmeseydin sonunda mutlaka patlayacaktım. İnan bana, yarın evleneceğime en fazla bu yaşayıştan, nefret ettiğim bu havadan kurtulacağım diye sevmiyorum.

SELMA

Hadi hadi... Numaraya başlama yine... Ya Sacide hanımın aşkı? O kavrulmuş kahve suratlı kızın nesini sevdin, anlamıyorum. Ne mide varmuş sende de ya... Doğru söyle, seni evlenmeğe mecbur eden bu kızın güzelliği mi, zarafeti mi, yoksa asaleti mi?

NEJAT

Hayır, kayınpederin serveti... Canım anlamıyor musun, ortada sevgi falan yok. Ben bütün ömrümü bu evde geçiremem. (Annesinin taklidini yaparak) Nejat dişlerini fıraladın mı, Nejat tırnaklarını kestin mi. Nejat bizi seviyor musun? Ayy, aman! Gına geldi... Sonra ben banka memuru da olamam. Kollarımda siyah kolluklar, gözlerimde gözlük bir sürü rakam arasında ihtiyarlıyamam. Böyle yaratılmamışım. Yaşamak, kendim için yaşamak istiyorum. Selma!

SELMA

Söyle bakalım.

NEJAT

Kayınpeder, bana düğün hediyesi olarak bir otomobil alıyor.

SELMA

Ne marka?

NEJAT

Alfaromeo... Spor, kırmızı, yarış arabası... Bayıldım. Görürsün bak, bununla seni öyle gezdireceğim ki...

SELMA

Evli adamlarla flört etmekten hiç hoşlanmam.

NEJAT

Deli olma, evlenmeye ehemmiyet verecek mantalitede bir kız değilsin sen. Benim de bu konudaki düşüncelerimi bilirsin. Bir arabaya koşulan iki attan birbirlerini sevmeleri istenir mi? Maksat arabanın yürümesi... İşte evlilik... O elindeki paket ne?

SELMA

Sana düğün hediyem... Nasıl olsa yarın gelmeyeceğim.

NEJAT

Ayıp edersin, dedikodu yaparlar. İçi götürmedi derler.

SELMA

Umurumda değil. Evet geleyim de seninki nispet versin değil mi? Sonra sizinle beraber yatak odanıza da giderim, sen ona sarılırken seyrederim, tabii istemeye istemeye sarılacaksın canım... Bu havadan kurtulmak için... Alfaromeo'nun hatırı için.¹²⁷

HÜSEYİN

Kız, sizinkiler uyuyunca insene aşağı.

AYŞE

Aşağı mı, nereye?

HÜSEYİN

Bizim odaya.

AYŞE

Ne yapacakmışım sizin odada?

HÜSEYİN

Hiç, konuşuruz.

¹²⁷ Cevat Fehmi BAŞKUT, *Göç*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1992, s.92-94.

AYŞE

Ne konuşacakmışız?

HÜSEYİN

Kız, alay etme, dur bakayım, dur, ne güzel gözlerin varmış senin.

AYŞE

(Kaçarak) Hüseyin Efendi, bu sözler de manalı düşüyor. Her kelimesi manalı. Hadi Allahısmarladık.

HÜSEYİN

*Kız dur, bak, ne diyeceğim.. Gitti...*¹²⁸

c. Teknik Unsurlar:

Göç adlı eser üç perdeden oluşmaktadır. I. perde on sahne, II. perde dokuz sahne, III. perde sekiz sahnedir.

d. Zaman ve Dekor

Birinci Perde

(Büyük Apartman'ın holü... Vakit akşam... Solda yalnız bir kanadı açık olan büyük demir kapı... Arka cephede yarısı zeminden aşağı olan kapıcı odasının küçük penceresi ve kapıcı. Bir de oraya bırakılmış bir çocuk arabası. Sağda bütün cepheyi kaplayan geniş ve süslü mermer merdiven. Gerek hol, gerek merdiven apartmanın oldukça eski bir tarihte yapıldığını anlatırlar. Mermer merdiven, altı basamaktan sonra boylu boyunca camlı bir bölme ile katın dairelerinin açıldığı hol vardır. Sokak kapısının kapalı kanadının hemen yanında arkalıksız bir hasır iskemle durur. Bu iskemle kapıcı hazretlerinin makamıdır.)

İkinci Perde

(Büyük Apartman'ın 4 numaralı dairesinde salon. Yapının eski yapı olduğu mimari tarzından anlaşılır. Salon iki parçadan müteşekkildir. Arka cephedeki parça, ön cephedeki kısımdan ufak, fakat yüksekçedir. İki basamak merdivenle çıkılır. Sokağa bakan iki pencere bu kısımdadır. Salonun kapısı bir tanedir. Ön kısımdaki ve sağdaki bu

¹²⁸ Cevat Fehmi BAŞKUT, *Göç*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1992, 123.

kapı hem sokak kapısına, hem de evin dâhiline giden koridora açılır. Kapının karşısındaki cephede büyük bir şömine vardır. Yüksek kısımda, solda, pencerelerden biraz uzakta yazıhaneyle tezgâh arası bir masa lambası, bitmek üzere olan bir yelkenli modeli, marangozluk alet ve edevatı ve bir tutkal çanağı mevcuttur. Şöminenin üzerine muhtelif memleketlerden getirdikleri belli olan çeşitli süs eşyası ve biblolar yerleştirilmiştir. Bunların arasında hiç de münasebeti olmadığı halde eskiden mekteplerde çocukların kullandıkları neviden bir taş tahta ve bir tebeşir bulunmaktadır. Şöminenin önünde ve karşı cephede eski, fakat zamanında en pahalı cinsten oldukları anlaşılan iki koltuk ve kanepeler takımı yer almaktadır.)

(Mevsim Sonbahar, vakit akşamdır. Birinci perdeden beri yalnız 15 dakika geçmiştir. Sağdaki kanepeler koltuk takımının önüne yere bir çarşaf serilmiş, üzerine bir iskemle konulmuştur. Bu iskemlede Vefa oturmakta, Berber Salih'e saçlarını kestirmektedir. Kaptan, tezgâhının başında yelkenliyi tamamlamakla meşguldür. Masa lambası yanar. Sabahat şöminenin önündeki koltuklardan birindedir ve yün örmekle meşguldür. Perde açıldığı zaman pencereler yarı aydınlık iken bir müddet sonra bunların tamamen kararmasından dışarıda gecenin başladığını anlarız.)

Üçüncü Perde

(Birinci perdenin dekorunun aynı. Aradan 10 gün geçmiştir. Vakıtlar öğleye doğrudur. Perde açıldığı zaman Hüseyin'i birinci perdedeki kıyafetle iskemlede oturur görürüz. Yeğeni Ahmet ayaktadır.)

e. Merak Unsurları:

a) Kapıcı Hüseyin'in Taşralı Tüccar'a kiralık daire bulup bulamayacağı.

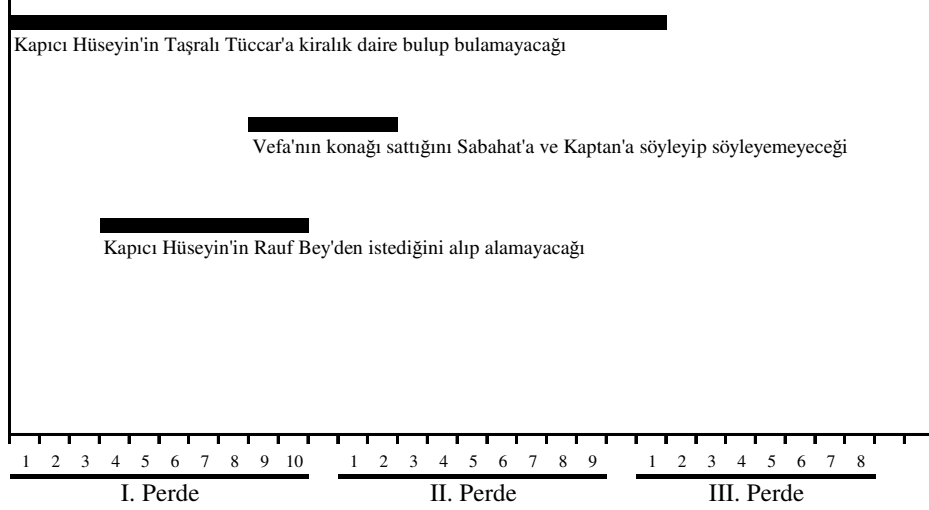
1. perde 1. mecliste başlar, 3. perde 1. mecliste biter.

b) Vefa'nın konağı sattığını Sabahat'a ve Kaptan'a söyleyip söyleyemeyeceği.

1. perde 9. mecliste başlar, 2. perde 2. mecliste biter.

c) Kapıcı Hüseyin'in Rauf Bey'e istediğini alıp alamayacağı.

1. perde 4. mecliste başlar, 1. perde 10. mecliste biter.

f. Karakterler:

Kapıcı Hüseyin: Kendi menfaatlerini her şeyin üstünde tutan ve gerekirse bu menfaatlerini kabul ettirmek için zora başvuran bir tip olarak karşımıza çıkar. Kadınlara karşı bir zaafı vardır. Ayrıca kaçak sigara ve faizle para verme gibi yasadışı işleri de vardır. Ancak buna da bir kılıf uydurmayı bilmiştir. Eserin başından sonuna kadar etkin rol oynar ve istediğini elde eder.

Nejat: Evlenmek üzere olana Nejat ailesini sever gibi görünmesine rağmen ailesinden kurtulabilmek için bu evliliği istemektedir. Nejat'ın aynı zamanda Selma adlı biriyle ilişkisi vardır ve bu ilişkiyi evliliğine rağmen devam ettirmek istemektedir.

Ahmet: Kapıcı Hüseyin'in yeğeni olan Ahmet, amcası gibi olmak istemektedir. Bu davranışlarıyla amcasının da takdirini kazanır.

Vefa: Yıllarca ailesini geçindirebilmek için uğraşmış bir adamdır. Eşine bağlı birisidir. Oğlunun mutluluğu için konağını satmış, ancak bundan uzun süre kimseye bahsetmemiştir.

Diğer Kişiler: Taşralı Tüccar, Siyah Elbiseli Adam, Ayşe, Ziyaretçi, Rauf, Belkıs, Polis Memuru, Selma, Berber Salih, Sabahat, Kaptan ve Köylü.

2) HEPİMİZ BİRİMİZ İÇİN (1965)

Bu eser İstanbul Şehir Komedi Tiyatrosu'nda 1 Aralık 1965'te temsil edilmiştir.¹²⁹

Sahne: Vasfi Rıza ZOBU

Dekor: Bülent ERBAŞAR

Reji Asistanı: Neriman Atak- Canan Vafi

Ayrıca bu eser İstanbul Şehir Komedi Tiyatrosu'nda 1966'da temsil edilmiştir.¹³⁰

a. Olay Örgüsü:

Olaylar Güneydoğu'da Uzunova Çiftliği'nde geçer. Çiftliğin sahibi Karasipahioğulları Ahmet Ağa, işçileri çok çalıştıran zalim biridir. Çalışanların hiçbirisi onu sevmez hatta hepsi ondan nefret ederler. Hıdır Kâhya da onun gibi birisidir. Ahmet Ağa hastadır, ölmek üzeredir. İstanbul'da bir hastanede yatmaktadır.

Mestanlar Köyü'nün öğretmeni, ağanın oğlu Osman'ın arkadaşıdır. Osman, Paris'te hukuk eğitimi görmüştür. Bu yüzden öğretmen, Ahmet Ağa ölüp, yerine oğlu Osman geçtiği zaman her şeyin düzeleceğine inanır. Ancak Uzunova'nın işçisi olan Makinist Ömer aynı görüşte değildir. Onun da babası gibi olacağını düşünür.

Hıdır Ağa'nın kızı Ayşe, Makinist Ömer'i sevmektedir. Ömer çalışmak için Mestanlar Köyü'ne gidecektir. Ayşe, kendisini de oraya götürmesini ister. Kendisini üç evli olan Hasan Ağa'ya vereceklerini söyler. Eğer onu da götürmezse intihar edeceğini söyler. Ömer, başta bunu kabul etmez ama sonra ikna olur. Birlikte Mestanlar Köyü'ne kaçarlar.

Bu arada Ahmet Ağa ölmüştür. Oğlu Osman ise köye gelir. Osman ile öğretmen işçilerin hakkı, uğradıkları zulüm konularında konuşur. Osman, başlangıçta olayı geçiştirir. Zaten Hasan Ağa ve Kâhya, Osman'ı köylüler hakkında dolduruşa getirmiştir.

¹²⁹ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Hepimiz Birimiz İçin**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1965.

¹³⁰ Metin AND, **“50 Yılın Türk Tiyatrosu”**, İş Bankası Kültür Yay., Baha Matbaası, İst., 1973, s. 668 .

Topraklarını köylüler işgal ettiğini ve geri vermediklerini söyler. Öğretmen, Osman'ın yanına yine konuşmaya gider. İkinci konuşmada ondan olumlu cevaplar alamaz.

Hıdır Kâhya ise kızını ve Ömer'i öldürmesi için Zeynel'i kiralar. Fakat Zeynel onları öldürmez. Hıdır'a bir oyun oynar. Ayşe'nin gömleğini alır kana bulayıp, Ayşe'yi öldürmüş gibi Hıdır Ağa'ya götürür.

Osman'ın öğretmene verdiği cevabı öğrenen Ömer, bunun böyle olacağını daha önceden söylediğini söyler. Daha sonra Ayşe'nin ölmediği ortaya çıkar. Hıdır, Zeynel'i öldürmek için onu yanına çağırır. Ancak Zeynel onu öldürür.

Osman ise Mestanlar Köyü'nü buldozer ile yıktıracaktır. Köyün sahibinin Osman olduğu mahkeme kararıyla belli olmuştur. Buldozer seslerini duyanlar ne olduğunu merak ederler. Sonra Osman'ın köyü yıktıracağını öğrenirler. Kâhyanın karısı Meryem elinde büyüyen Osman'ı vazgeçirmek ister ama ikna edemez. Bunun üzerine yüzüne tükürür. Yine başlangıçta ırgatların söylediği:

Çiftlik beylerin malı

Cefa ırgatın canı

Gün olur devran döner

Ben de sararım yarı

Türküsiyle olaylar biter. Yani değişen bir şey yoktur. Her şey başlangıçta olduğu gibidir.

b. Tematik Unsurlar:

İşçilik: İşçiler ve köylülerin çektikleri sıkıntılar anlatılıyor. Ağaların yaptıkları zulümlerden bahsediyor.

KAHVECİ

Batoz ırgatları olmalı. Bugün cumartesi, ya, öğlede paydostur. İşten dönüyorlar her halde,

ÖĞRETMEN

Fakat bir tuhaf söylüyorlar türküyü, farkında mısın? Sanki öfke ile bir ağızdan bağırıyorlar.

KAHVECİ

İyi bildin Öğretmen, kâhya bir domuzluk etmiş olacak yine onlara. Ya haftalıklarından kesmiştir, ya da yemeklerinde bir oyun oynamıştır. Bütün kâhyalar ağadan çalar ya, bu imansızın zulmü herkese.

ÖĞRETMEN

Bakıyorum kâhyadan pek hoşlanmıyorsun.

KAHVECİ

Kim hoşlanır o zalimden. Sen Uzunova Çiftliğinden değilsin. Gelirsin tâ Mestanlar Köyünden. Nerden bileceksin nasıl adam olduğunu Kâhyanın? Domuzun arkası da var. Bir kere ağa onu hem sever, hem tutar. Sakalı ona kaptırmıştır. Sonra, elçi başı adamdır, sonra uzatmalı onbaşı ve jandarmalar hep ahbabıdırlar. Sonra ağanın bütün yanaşmaları onu korurlar. Yaa böyle işte... Yoksa ırgatlar şimdiye kadar sağ koyarlar mıydı onu?¹³¹

Yoksulluk: Fakirler zenginler tarafından eziliyor. İstedikleri gibi davranıyorlar. Gerektiğinde dini bile istedikleri gibi değiştiriyorlar. İmam ve Ömer arasında geçen diyaloglarda imam dini kullanır. Yine Osman ile imam arasında geçen konuşmalarda imam dini araya sokarak Ömer'in aklını çelmeye çalışır.

Rüşvet: Ağalar istediklerini yapabilmek için rüşvet de verirler. Ayrıca devlet makamlarından tanıdıklarını işleri için kullanırlar. Hıdır Kâhya'nın Mestan Köyü'nün vergisini vergi dairesindeki tanıdığı aracılığıyla yatırarak mahkeme kararını etkilemesi, öğretmen ile kahvecinin konuşmasında kahveci, kâhyanın adamlarının çok olduğunu söyler ve arkasında onbaşı, jandarma, devlet memuru olduğunu belirtir.

ÖĞRETMEN

Bu kadar kötümser olmayın canım. Bir kere temyiz yolu açık, Ankara'da hâkimler var. Sonra, düşünsenize, Karasipahioğlu bu kadar merhametsiz bu kadar düşüncesiz olabilir mi? O, şimdiye kadar etrafımdakilerin telkinlerine kapıldı. Zaten eskiden beri çok tesir altında kalan çocuktur. Şimdi bu tesir ortadan kalkmaca o da kendine gelecektir. Ne diyorsunuz yahu, gülerim halinize... O Sorbonda beyhude

¹³¹ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Hepimiz Birimiz İçin**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1965, s. 8- 9.

*okumadı arkadaşlar, o, sosyal adalet üzerine kurulu yenedünyanın yetiştirdiği adam.
(Muhtar girer)*

KAHVECİ

Kâhyayı bulabildin mi Muhtar?

MUHTAR

Yok, hiçbir yanda yok, Bey'in emirlerini ben yerine getirdim.

ÖMER

Gel, Muhtar gel. Aferin Sana... Mahkemeyi kandıranların başında sen vardın, değil mi? Bütün o yalancı şahitleri sen topladın, hatta kendin de yalan yere şahitlik ettin.

MERYEM

Ocağı batasınca, sen mi ettin bu işleri?

MUHTAR

Makinist, kardeşlik, yalnız benim şahitliğimle iş bitmedi ki...

ÖMER

Evet, biliyorum, düzme vergi makbuzları da var.

MUHTAR

Beni suçlamakla iş "bitmez. Ben kimim ki, emir kulu, vızırtı...

ÖĞRETMEN

İşte bir muhtar ki muhtarlığın ne demek olduğunu bilmiyor.

MUHTAR

Öğretmen, ne söylersin, sen? İt azarlar gibi beni azarlayacağına başcağızını kaldır da biraz benim üs tümele kile re bak. Ağa ile uğraşılmaz Öğretmen; Ağa ile uğraşanların encamı kötü olur.

ÖMER

Hah, tamam... Bunu deyip işin içinden sıyrıldın mıydı bu toprakları örten karanlık daha bin sene dağılmaz. Hayır, böyle bir haksızlığa boyun eğecek adam değilim ben. Ağa falan tanımam. Hiç kimseyi dinlemem. Mestanlar köyüne gelecekler, elimde silâh beni karşılarında, bulacaklardır. Cesedimi çiğneme dikten sonra, köye giremezler.

AYŞE

Benim de... Benim de...

ÖĞRETMEN

Sakin olun. Haksızlığa baş kaldırırken kendiniz de haksızlık ediyorsunuz, bir isyan ki sizinki hiçbir fayda sağlamaz.

ÖMER

Doğru, sağlamaz. Bu toprakların kaderini değiştirmek için çok zayıfım ben, çok zayıf. Ne yapayım, elimden ancak bu kadarı gelir.

ÖĞRETMEN

Ortada şimdi mahkeme kararı var. O kararı ancak kanun yoluyla kaldırabilirsiniz. Sonra canım, biraz evvel söylediklerimi düşünsenize, Osman'dan ümit kesmemeliyiz.¹³²

c. Teknik Unsurlar:

Hepimiz Birimiz İçin adlı eser üç perdeden oluşur; I. perde on meclis, II. perde on altı meclis, III. perde dokuz meclistir.

d. Zaman ve Dekor

Birinci Perde

Güneydoğuda Uzunova Çiftliği. Mevsim yaz, hasat zamanı. Kavurucu güneş her tarafı sarıya boyamış yahut yakıp kavurmuştur. Ekinleri, otları, yeşil ne varsa hepsini..

¹³² Cevat Fehmi BAŞKUT, **Hepimiz Birimiz İçin**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1965 s.220-223.

Hatta gök bile sanki bir yangın alanıdır. Bu haliyle ova, sanırsınız bir fırının ağzında durmaktadır. Rüzgâr alev, suya hasret toprak çatlaklarla parça parçadır.

Vakit öğleüstü. Sıcakın sarı gökten sarı toprağa hışımla çöktüğü en dayanılmaz saatler. Solda büyük bir karaağaç, önünde sahnenin yarısını geçen bir çardak. Çiftliğin kahvesi. Sağda ikinci plânda kâhyanın kısmen görülen iki katlı evi. İkisinin ortasında toprak bir yol. Köyden ve tarlalardan gelip ambarlarla ağayım evine giden yol. Uzakta ambarlar görülür.)

İkinci Perde

Yirmi gün sonrası, vakit akşam. Sahne ortadan ikiye bölünmüştür. Seyircinin görüşü ile sağ taraf, Uzunova Çiftliğinde Kâhyanın evinin bir köşesi, sol taraf Mestanlar Köyü arazisinde bir dağ kulübesinin içidir. Birinci plânda tartı orta yerdeki bir kerpiç duvar parçası iki sahnenin ayrı yerler olduğunu anlamamıza yardım eder. Kâhyanın evinde mefruz sol duvar kenarında uzayan kilim örtülü kerevet odanın o yanını ayrıca tahdit etmektedir. Kâhyanın evinde ikinci plânda cephede uzun ve geniş bir sedir vardır. Ve burası halılarla kaplıdır. Sedin önünde alçak, küçük bir masa görülür. Masa civarına iki üç tane de iskemle konulmuştur. Cephedeki duvarda orta yerde mevcut camsız pencere odayı aydınlatmaktadır. Tavandan bir gaz lâmbası sarkmaktadır. Duvarlara eski yazı levhalar asılmıştır. Mestanlar Köyündeki dağ kulübesine gelince; burası hemen hemen çıplaktır. İptidaî, kaba bir tahta masa, iki hasır sandalye ve eski bir somya üstündeki yatak bütün möbleyi teşkil ederler. Sol duvardaki bir delikten farksız pencere camsızdır. Kerpiç duvarlar çatlak ve yarıklarla doludur. Cephede kulübenin kapısı ve duvar da bir yüklük görülür. Sağdaki duvarda dolap olarak kullanılan bir oyuk vardır. Buraya bir gaz lâmbası, fitilli bir gaz ocağı, bir desti, bir tencere ve üç dört tabak konmuştur. Sol duvarda, pencerenin hemen yanında bir mavzer asılı durur.

Perde boyunca bir taraftaki meclis bitince kararan ışıklar diğer tarafı aydınlatacak ve oradaki meclis başlayacaktır.

Üçüncü Perde

Aradan bir buçuk ay geçmiştir. Dekor birinci perde dekorunun aynıdır. Vakit öğleye yakın. Yegâne değişiklik Osman'ın kıyafetindedir. O şimdi çizmeleri, kamçısı, kravatsız gömleği ile tıpkı bir Ağa gibi giyinmektedir.

e. Merak Unsurları:

a) Ahmet ağanın ölüp ölmediği.

1. perde 1. mecliste başlar, 1. perde 8. mecliste biter.

b) Ömer ile Ayşe'nin öldürülüp öldürülmeyeceği.

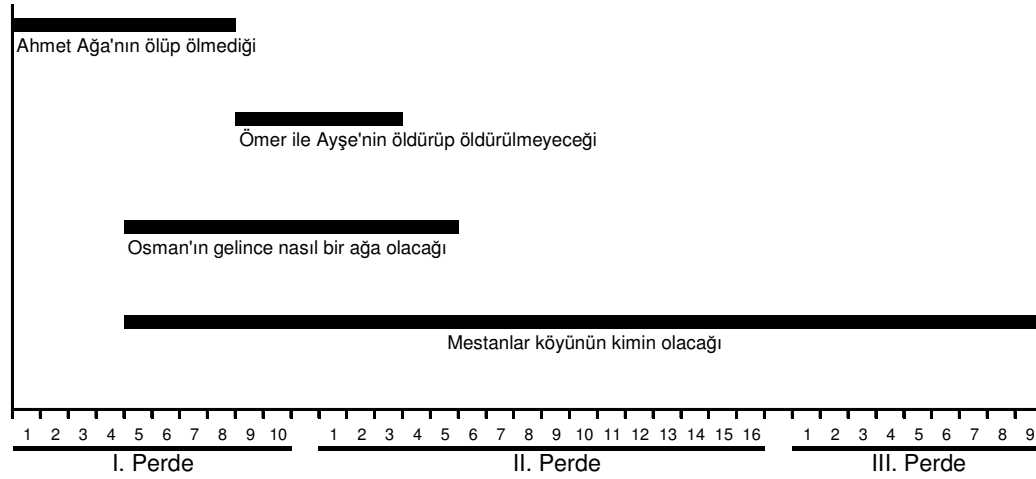
1. perde 9. mecliste başlar, 2. perde 3. mecliste biter.

c) Osman'ın gelince nasıl ağa olacağı.

1. perde 5. mecliste başlar, 2. perde 5. mecliste biter.

d) Mestanlar köyünün kimin olacağı.

1. perde 5. mecliste başlar, 3. perde 9. mecliste biter.

f. Karakterler:

Ömer: Diğer köylüler ve işçiler gibi değildir. Zulmü kabul etmediği için ve özgürce yaşamak için düşük fiyatla çalışsa da Mestanlar Köyü'ne gider. Oradaki köylülere öncülük eder.

Öğretmen: Köylüyü kâhyanın ve ağanın zulmünden kurtarmak ister. En akli başında olandır. Eserdeki aydın tiptir.

Kâhya: Ağanın uşağı durumundadır. O da ağa gibi köylüye zulmeder. Kendi işlerini yaptırmak için her şeyi yapmayı uygun görür (rüşveti bile). Zeynel tarafından öldürülür.

Osman: Paris’te hukuk eğitimi almıştır. Babası ölünce çiftliğin yönetimi onun eline geçmiştir. Ancak o da öğretmenin beklediği gibi çıkmaz. Babası gibi olmuştur hatta ondan daha da beter bir yönetim sergiler. Kendi işi için dini bile alet eder.

3) AYNA (1966)

Bu eser 1966–1967 mevsiminde Ankara Meydan Sahnesi’nde temsil edilmiştir.¹³³

a. Olay Örgüsü:

İsmail müzede çalışan bir muhasebecidir. O gün çok yorulmuş uyuklarken arkadaşı Ali ona seslenir, fakat İsmail uyanmaz. Ali gider. Bu esnada müzede Cebecibaşı ve Cebeci Neferi’nin bal mumu heykelleri vardır. Bunlar aniden canlanır. İsmail’i uyandırır ve o günün şartlarını insanların nasıl yaşadıklarını İsmail’den öğrenirler. İsmail bunları anlatırken kendi sıkıntısını da anlatır. O insanlara güvenememektedir. Cebeci başı ona bir ayna verir, bu aynayla kişilerin onunla ilgili düşüncelerini öğrenebilecektir.

Hurşit ile Esma konaklarının penceresinden diğer konaktaki ziyafete bakmakta ve kendilerinin kötü koşullarda yaşadıklarından dem vurmaktadırlar. Bu arada içeri Alev girer. Alev, İsmail Bey’in karısıdır. Çocukların ise üvey annesidir. O da sohbete katılır ve bu hayattan sıkıldığını ancak bu hayattan kurtulmanın yolunu bilmediğini söyler. Çare bu konağı satmaktır. Fakat bu olmayacak bir şeydir. Bu öneri defalarca İsmail Bey’e sunulmuş fakat İsmail Bey devamlı reddetmiştir. Bu arada konuşmaya İsmail’in amcaoğlu Faiz de katılır. O da doğuştan dolandırıcıdır. Evi satmaları için çeşitli tezgâhları hazırlamalarına yardımcı olur. Tezgâh kurulur. Bu arada bir polis gelir ve Hurşit’i sorar. Hurşit sebebini söylemez. Daha sonra Hurşit ile Esma sigara içki içerken içeri İsmail ve Cebecibaşı girer. Fakat Cebecibaşı görünmemektedir. İsmail Bey evlatlarının durumuna üzülür. Sebebini sorar, öğrenemez ve ayna yardımıyla öğrenir. Hurşit hırsızlık yapmıştır. Esma ise işi olmayan bir serseriden hamile kalmıştır. Bunları duyan İsmail yıkılır ve yalnız kalmak istediğini söyler.

¹³³ Cevat Fehmi BAŞKUT, *Ayna*, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972.

Tüm aile fertleri evde otururken Faiz dalavere ile bir oyun çevirmiş İsmail Bey'i borçlu çıkarmış, borcunun yüklü olmasından dolayı bunu ödeyemeyecek olan İsmail evi satmaya karar vermiştir. Bu arada arkadaşı Ali gelir. İsmail'i sıkıntılı görünce sebebini sorar, oda anlatır. Bu arada Ali'ye dayısından miras kalmıştır. Bu haberi duyunca bu mirasla onun sıkıntısını gidermek ister. İsmail kabul eder, fakat Alev kabul etmez. Çünkü bu olursa konak satılmayacaktır. Alev hemen bir doktor çağırır, sebebi İsmail'in kendi kendine konuşmasıdır. Bu yüzden sağlıklı karar veremediğini söyler. Fakat doktor asıl sağlıksızın Alev olduğunu söyler.

Bir zaman sonra İsmail işe gidemez olur. Alev ise artık bahçeyle ilgilenmektedir. İsmail çökmüştür. Fakat bu bedensel çöküşün sebebini anlayamamaktadır. Ayna yardımıyla Esmâ'dan öğrenir. Alev onu arsenikle zehirlemektedir.

İsmail uyuyakalmıştır. Ali gelir onu uyandırır. Bir süre sohbet ederler. Sonra içeri Esmâ ve evin hizmetçisi Gülsüm girer. Gülsüm Alev'in İsmail Beyi zehirlemeye devam ettiğini söyler. İsmail aynayı kendisine verdiği için Cebecibaşı'na çok kızar. Kızları önde kendisi arkada çıkarken Cebecibaşı'yla karşılaşır. Elini Cebecibaşı'nın cebine daldırır ve bir ayna çıkar. Hayretle yerinde kalır.

b. Tematik Unsurlar:

Dalavere: Faiz konağın satılması için çeşitli yollara başvuruyor. Alev'in bahçe işleriyle ilgilenmesi aslında İsmail'i zehirlemekle alakalıdır.

FAİZ

Herifler fiyatı 25 bin daha arttırdılar. 425 bin oldu. Sıkıştırdıkça sıkıştırıyorlar beni. Bu elimize geçen fırsat son fırsat. Vallaha böylesini bir daha bulamayız.

ALEV

Tamam, biz de sen gelmeden bu meseleyi konuşuyorduk. Faiz, biz üçümüz elbirliği ettik ve konağı satmağa karar verdik.

FAİZ

Pek güzel ettiniz ama ya amcam? Yahu kaç para eder sizin kararınız? Benim Hilton Otelini satmağa karar vermemle sizin bu konağı satmağa kalkışmanız arasında ne fark var?

ALEV

İsmail beye kalsa o evet elemez ama dedirteceğiz. Buna azmettik,

FAİZ

Bravo ama nasıl?

ALEV

Bak ben ne düşündüm? Sen oturup amcanın yazısını ve imzasını taklit ederek bir senet yazacaksın, ama çok eski tarihli bir senet. Güya amcan meselâ 25 sene önce ölmüş gitmiş olan bir dostundan 30 bin lira almış ve bu parayı ödemiş olacak. Adamın çocukları da babalarına ait evrakı karıştırırken bu senedi ele geçirecekler ve mahkemeye başvuracaklar.

ESMA

Peki, bundan maksat?

ALEV

Maksat aşikâr değil mi? İsmail bey, yani baban derhal ödemesi lâzım gelen bu parayı bulamayacak ve konağı satmağa razı olacak.

FAİZ

Parlak fikir. Ama sevgili yengeciğim, üzme kendini, aradan 10 sene geçince zaman aşımına uğramayan hiç bir borç senedi yoktur.

HURŞİT

Yuhh be akıntıya kürek çekiyoruz.

ALEV

Faiz, bu isi halletmeğe mecburuz. Dediğin gibi bu fırsatı kaçıramayız. Ya yapacağız...

FAİZ

Yahut da?

ALEV

Yahut da netice fena olacak.

FAİZ

Ne gibi?

ALEV

Bugünden kestiremem. Olduğu zaman görürsünüz. Çocukları bilmem, ama ben bu hayatı yaşamağa devam edemeyeceğim.

FAİZ

Demek mesele bu derece ciddî?

ALEV

Bu derece ciddi.

FAİZ

Evet ama önce amcamın konağı satması için hep beraber bir daha tazyik etmeliyiz.

ALEV

Faydasız.

ESMA

Ben de bu fikirdeyim ama yapalım.

FAİZ

Peki, size bir yol gösterdim diyelim. Benim kârım ne olacak? Bu işin sonunda amcamla bütün münasebetlerimi kesmek zorunda kalacağım. Halbuki bilirsiniz kendisini çok severim.

HURŞİT

Biliriz ağabey biliriz... Dokunaklı sözlerle ağlatma bizi.

FAİZ

Aile yadigârı son büyüğüm o.

ALEV

*Sözü uzatma Faiz, tahammülüm yok. Ne kadar istersen alacaksın.*¹³⁴

Ahlâksızlık: İsmail'in kızının evli olmamasına rağmen, birisinden hamile kalması ve oğlunun da hırsızlık yapması bu duruma örnek gösterebilir.

İSMAİL

Şimdi geçecek dedim. Meraklanma. Haa ne diyordum. Komiser Muavini İzzet bey anlattı. Geçen Perşembe gecesi Levent'te bir ev soyulmuş. Ev sahipleri uyanmışlar. Hırsız kaçarken kasketini düşünmüş. Bizim izzet bey kasketi gençler arasında gezdirip sordurmuş. Senin kasketin olduğunu söylemişler. Evi sen mi soydun?

HURŞİT

Şeyy, evet ben soydum. Tabî. Yuuuuh be eşşekoğlueşşekler. Dışarıdan bak yarım milyonluk villa. İçeri gir, tamtakır. Bir de uyanmazlar mı?

İSMAİL

Neler çaldın?

HURŞİT

İki küçük halı, bir masa saati, bir biblo. Değmezdi ama ne yapayım başka şey bulamadım, Para, mücevher yoktu. Ama zaten benim için çalacağım şeylerin kıymeti mühim değildi.

İSMAİL

Neden yapım bu işi?

HURŞİT

Canım sıkıl iv ordu,

HURŞİT

Bu da sebep mi? Aman Yarabbi bizleri hiç düşünmedin mi?

¹³⁴ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Ayna**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.41-44.

HURŞİT

Ne alâkası var?

İSMAİL

Ailenin şerefini demek istiyorum.

HURŞİT

Boş ver.

İSMAİL

Şu evi bana iyice tarif et.

HURŞİT

Dördüncü Levent'te Gül Bahçesi karşısındaki sarı ev.

İSMAİL

Bana bak gidip yalvaracağım, çaldıklarını tazmin edeceğim. Şikâyetlerini geri almazlar ve bir yanlışlık oldu elemezlerse seni elimle polise teslim edeceğim.

HURŞİT

Nafile yorulma. Herif şantajcının biri, Polisten cince o beni buldu. İşi düzeltmek için 10 bin lira istedi. Baban, aile namusunu kurtarmak isterse bu parayı seve seve verir dedi. Nerede bulacağım 10 bin lirayı? Beklemiş, beklemiş, sonra polise gitmiş olacak. Yani senin anlayacağın herife başvurmak faydasız. Bırak ne olacaksa olsun, bana vız gelir... Şu kokmuş asalet, aile şerefi falan lâkırdılarıyla ela kafamı şişirme kuzum...

İSMAİL

Neler söylüyorsun? Yok, hayır, bu kadar fena olamazsın. Mayanda bozukluk yok senin. Sen bence tahlil hevesinin kurbanısın. Zamanla düzelecek, uslanacaksın.

HURŞİT

Düzelmek uslanmak... Yani sizlere mi benzeyeceğim? Yuh bee...

(İsmail aynayı cebine koyar. Hurşit açılır)

İSMAİL

*Gidi ahlaksız seni. Haydi defol buradan. (Bağırarak) Defol.*¹³⁵

İSMAİL

Kes ağlamayı, kes de konuşalım. Yoksa birisini mi seviyorsun?

ESMA

Evet baba, onunla çok acele evlenmek mecburiyetindeyim de, hemen.

İSMAİL

Nereden bu acele, hummm. Demek böyle, akılsız kız. Mademki böyle, evlenirsin.

Kim bu adam, ailesi?

ESMA

Hiç kimsesi yok.

İSMAİL

Neci, ne iş yapıyor?

ESMA

Hiçbir işi de yok. Hiçbir şey bilmiyorum.

İSMAİL

Adamın günahına girme, talihsiz kızını. Seni iğfal, etmesini bilmiş işte.

ESMA

Baba...

İSMAİL

Demek bir serseri, ipsiz sapsız bir adam. Peki, hiç bir iş yapmayı ela düşünmüyor mu?

ESMA

Düşünüyor baba. Bir orkestra kuracak.

¹³⁵ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Ayna**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.61-63.

İSMAİL

Hımm, ne yapalım o da bir şeydir. Peki kursa ya orkestrayı.

ESMA

30-35 bin lira lâzımmış caba.

İSMAİL

Yoksa senden mi istiyor bu parayı?

ESMA

Öyle, evlenmemiz için bunu şart koşuyor.

İSMAİL

Vay it vayy. Esma, bu şerefsizliği nasıl yaptın?

ESMA

Affedersin baba.

İSMAİL

Haydi sen de git bakalım. Ama şunu bil ki çocuğunu doğuracaksın, fakat o adamla evlenmeyeceksin (Aynayı cebine koyar) Her felâkete razıyım, ama onun ailem efradı arasında karışması felaketten de daha büyük bir şey.¹³⁶

c. Teknik Unsurlar:

Ayna adlı eser üç tablo iki perdeden oluşmaktadır; I. tablo bir meclis, I. perde dokuz meclis, II. perde yedi meclis, II. tablo yedi meclis, III. tablo iki meclistir.

d. Zaman ve Dekor

Birinci Tablo

Mevsim yaz başlangıcı, vakit öğleüstü, yer askerî müzenin üst kat salonlarından biridir. Duvarlar kalkan, zırh, mızrak, balta vesairenden bir örtü altında kalmıştır. Hiç pencere yok. İkinci plânda cephede diğer bir salona açılan kanatları çıkarılmış büyük

¹³⁶ Cevat Fehmi BAŞKUT, *Ayna*, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.66-68.

kapı görülür. Ortada sağda ve solda ince uzun masalar üstüne konmuş içleri tarihî eserlerle dolu camekânlar vardır.

Salon yarı karanlıktır. Bütün elektrikler yakılmamıştır. Yandaki salonun ise pencerelerden aldığı ışıkla daha aydınlık olduğu kapıdan görülüyor. Salonda loşluk içinde solda Cebecibaşının ve Cebeci Neferinin balmumu heykelleri gözleri çeker. Bunların al çuhadan yapılmış kaftan ve cepkenleri yandaki salondan aldıkları aydınlık içinde iki ateş parçası gibidir.

Salondaki hâkim olan sessizlik 5-6 saniye sonra, holde çalmaya başlayan Mehter Takımının gürültüsü ile bozulur. Müze muhasebecisi İsmail Beylerbeyi, ağır ağır içeri girer. Esner, dalgın, avare, ayaklanın sürüye sürüye salonda gezinir. Bir etiketi düzeltir, bir ucu yerinden kaymış bir mızrağı tekrar yuvasına oturtur. Sonra kenardaki bir iskemleyi camekânlardan birinin yanına çeker. Bir dirseğini camekâna koyar, **başını** da bu koluna dayar ve düşünceye dalar. Bu düşünceli hal biraz sonra uykuya dönecek, İsmail, camekânın üstüne kapanacaktır. İşte bu sırada Beyciğim Ali kapıda görünür. İsmail'e yaklaşır. Yorgundur, terlemiştir. Cebinden mendilini çıkarıp yüzünü, ensesini kurular.

Birinci Perde

Şişli'de büyük apartmanların sıralandığı bir caddede bahçe içinde, nasılsa yıkılmayıp kalmış, eski, harap bir konak. Binanın ön cephesinin bulunduğu cadde böyle olduğu gibi, arkasındaki geniş bahçenin manzarası da aynıdır. Apartmanlarla dolu bir başka caddeye baktığını, oyunda anlayacağız. Konağın hiç değilse 70 - 80 sene evvel, belki de daha önce döşenmiş salonundayız. Her şey eski moda ve haraptır. Duvarlarda yıldızları dökülmüş çerçeveler içinde eski meşhur hattatların yazıları görülür. Tavan-dan, maden kısımları kararmış büyük bir avize sarkmaktadır. Duvarlara kaplı yıldızlı motiflerle süslenmiş vişneçürüğü kâğıt solmuş, yer yer yırtıktır. Ağır Şam kuması geçirilmiş, koltuk ve kanepelerle pencereleri kaplayan ve yerlere kadar inen kadife perdeler, yerdeki yekpare hah da aynı durumdadır. Soluk, yırtık, tozlu... İkinci plânda cephede caddeye bakan iki büyük pencere vardır. Sağda ve solda vaktiyle yıldızlı nakışlarla süslü olduğu anlaşılan oymalı, iki beyaz kapı görülür. İkinci plânda iki pencere arasında geniş, lâkin harap durumda bir kanepeler, köşelerde iki büyük koltuk, yanlarda yine koltuklar, sandalyeler, cigara sehpaları mevcuttur. Pencereden pek geniş

olmadığı anlaşılan caddenin karşı sırasındaki büyük apartmanın ikinci katı ve bu kaim salonu olduğu gibi görünmektedir. Karanlık henüz basmıştır. Konağın salonunun avizesindeki ampullerden birçoğu yanmadığı halde karşıdan apartman ılık içinde yümzmektedir.

İkinci Perde

Üç hafta sonra, aynı dekor, vakit öğleden sonradır.

İkinci Tablo

Üç hafta sonrası, aynı dekor, akşam yemeği sıralarıdır.

Üçüncü Tablo

Birinci tablonun üstünden yalnız 15 dakika geçmiştir. Dekor aynıdır.

e. Merak Unsurları:

a) İsmail beyin ayna ile karşısındakilerin düşüncelerini öğrenip öğrenemeyeceğı.

1. perde 1. mecliste başlar, 8. mecliste biter.

b) İsmail beyin konağı satıp satmayacağı.

1. perde 2. mecliste başlar, 2. perde 5. mecliste biter.

c) İsmail beyin borçtan kurtulup kurtulamayacağı.

2. perde 2. mecliste başlar, 2. perde 5. mecliste biter.

d) İsmail beyin yaşadıklarının kâbus olup olmadığını anlayıp anlamayacağı.

1. perde 1. mecliste başlar, 3. perde 1. mecliste biter.

İsmail Bey'in aynayla karşısındakilerin düşüncelerini öğrenip öğrenemeyeceği									
İsmail Bey'in konağı satıp satmayacağı									
					İsmail Bey'in borçtan kurtulup kurtulamayacağı				
İsmail Bey'in yaşadıklarının kabul olduğunu anlayıp anlamayacağı									
1	1	2	3	4	5	6	7	8	9
I. Tablo		I. Perde				II. Perde		II. Tablo	
								III. Tablo	
								1 2	

f. Karakterler:

İSMAİL: 55 yaşındadır. Okuyup yazmış, yumuşak huylu, buna mukabil maziye sıkı sıkıya bağlı bir adamdır. Bugünün yaşayışına ve insanına karşı müsamahalı görünür. Fakat bu müsamahasında kesin bir hudut tanımıştır. Anane, ahlâk, aile meselelerinde hiçbir tavize yanaşmaz.

ALEV: 35 yaşında, güzel bir kadındır. Muhteris, mütehakkim kurnazdır.

HURŞİT ve ESMA: İsmail Bey'in çocukları olan bu gençler, bugünün çok şikâyetçi olduğumuz tiplerindendirler. Hurşit, Esma'ya nazaran çok daha fenadır. Kız da şahidi olduğumuz çirkin cilanın altında ne de olsa bazı kıymetler henüz tamamen harap olmamıştır. Hurşit 22, Esma 20 yaşındadırlar.

GÜLSÜM: Yarı deli, yarı vahşî bir kızdır. Acaba hakikaten deli midir? Bazen akıllılardan daha akıllı olur, bazen de inanılmaz derecede geri zekâlı görünür. Daimî bir tecessüsün tesiri altındadır. Kapıları dinler, en umulmadık yerde ve zamanda ev halkının karşısına çıkar. Çok çeviktir. Son derece süratle hareket eder. Devamlı bir yüksek sesle gülüşü vardır ki, ilk gördüğümüz andan itibaren bize anormal olduğu kanaatini verir. Yaşı 19'dur.

ALİ: 60 yaşındadır. Kıyafeti mühmeldir. Her gördüğümüzde iki günlük tıraşı vardır. Onun için daha yaşlı sanılabilir. Okuması, yazması kıttır. Çok temiz yürekli, çok basit ve bir çocuk kadar saftır diyeceğiz ama zamanımızda böylesine saf çocuk da almamıştır.

CEBECİBAŞI: Bu hayalî tip ve yanındaki cebeci neferi, mazi ile bugünü kıyaslamamıza yardımcı olurlar. Cebecibaşı, çok sert, ahlâk ve anane prensiplerinde affetmeyi bilmez bir eski zaman adamıdır. Ama zaman zaman anlarınız ki bu kaya gibi karakter, altın bir kalbe muhafazalık etmektedir.

FAİZ: Çok zeki ve kurnaz bir dolandırıcı tipidir. Dolandırıcılık o'nun ruhuna işlemiş, bir ikinci tabiatı olmuştur.

PROFESÖR AYETULLAH: Deli doktorlarının bizzat kendilerinin az çok deli oldukları söylenir. Elimizde bu iddiaya hak verdirecek delil yoktur ama piyesteki profesör tipinin böyle bir karakter olduğu şüphe götürmez.

4) ÜZÜNTÜYÜ BIRAK (1965)

Bu eser ilk defa 1967 yılında Türkiye Radyolarında temsil edilmiştir.¹³⁷

Ayrıca bu eser Malatya Bölge Tiyatrosu'nda 1968'de temsil edilmiştir¹³⁸

a. Olay Örgüsü:

Bahtiyar ve Handan Şişli'de yaşayan bir karı kocadır. Bahtiyar yarı kalp hastasıdır. Handan'ın hayatı beş yıldır hep aynı monotonlukta geçmektedir. Görünüşte kocasıyla ilgilenir gibidir. Ancak kocasını aldatmaktadır. Genç bir jigoloyla gizli gizli buluşmaktadır. Aslında Bahtiyar ve Handan gizli gizli birbirlerinden nefret etmektedirler. Bahtiyar'ın doktoru ise dedikoducu, yaşına göre şık giyinen, tıbbî bilgisi fazla olmamasına rağmen tanınmış bir doktordur. Ayrıca çapkındır. Handan'a bile onu çok sevdiğini ve onu istediğini söyler. Bahtiyar üst komşusunun cenazesine gitmiş, hayatın geçiciliğini anlamıştır.

Bir gün doktor yine bunların evine gelir. Bir önceki gün Handan'ı bir bekâr evine girerken gördüğünü söyler. Handan ise Bahtiyar'a iki gün hiç evden çıkmadığını söylemiştir. Doktor sonra gider. Bahtiyar sinirlidir. Handan ise bir şey söylemeden çıkar, mutfığa gider. Bahtiyar'ın kolu ağrıaktadır. Bu sırada Siyah Elbiseli Adam

¹³⁷ Cevat Fehmi BAŞKUT, Üzüntüyü Bırak, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972.

¹³⁸ Metin AND, "50 Yılın Türk Tiyatrosu", İş Bankası Kültür Yay., Baha Matbaası, İst., 1973, s. 695.

(Azrail) gelir. Bahtiyar ile aralarında konuşma geçer. Bahtiyar onun kim olduğunu anlar, onunla gitmek istemediğini, kriz geçirdiğini söyler. Handan içerden seslenir ama cevap gelmez. İçeri girer, Bahtiyar ona arkasındaki Siyah Elbiseli Adam'ı gösterir bakarlar kimse yoktur. Bahtiyar kurtulduğu düşüncesiyle sevinir. Daha sonra odasına dinlenmeye gider.

Kapı çalar gelen Selim'dir (Handan'ın genç jigolosu). Selim Handan'dan para ister. Handan kendisinde fazla para olmadığını söyler. Selim, kocasından almasını söylese de Handan bunun olmayacağını söyler.

Selim daha sonra cebinden Handan'ın kendisine yazdığı mektupları çıkarır ve onu tehdit eder. Handan parayı verir, bu sırada Bahtiyar kapıda belirir, olanları görmüştür. Selim gider. Handan ağlar ve sinir krizleri geçirir, gidip oturur. Yine Siyah Elbiseli Adam gelir. Bahtiyar ona kriz geçirmedeğini söyleyerek bağırır. O da, onun için değil karısı için geldiğini söyler. Handan ölmüştür.

b. Tematik Unsurlar:

Aile: Bahtiyar ve Handan'ın mutsuz bir aile yaşantıları vardır. Her şey monotondur. Bu mutsuzluk içinde Handan gezip, eğlenmek ister. Kocasıyla beş yıldır karı-koca olamadıkları için de onu genç jigololarla aldattır.

HANDAN

(Sesini gittikçe yükselterek) Fazla mı? Yani ben fazla konuşuyorum öyle mi? Beş senedir gecesini gündüzünü, uyanık bulunduğu her dakikayı senin sıhhatine vakfeden ben? Bütün şahsî arzularını, bütün ihtiyaçlarını bir kenara iterek yalnız seni düşünen, senin üstüne titreyen ben? Arkada bıraktığımız şu beş seneye bir bak bakalım. Seni bir gün fazla yaşatmak, sana bir nefes fazla aldırma için ben neler yaptım, neler çektim, nelere katlandım. Kadınlığımı bile senin için unutmam mı? Beş senede bir defa olsun beraberce karı koca gibi yatağa girdik mi?

BAHTİYAR

(Lâkayt) Hımmm, hımmm, öyle.

(Bahtiyar kolunu yemek masasına dayamak ister. Üstünde tabaklar ve çatal kaşık bulunan masa gürültü ile yana yatar. Tamire muhtaç olan bu eski, yuvarlak

masanın bir ayağı kısadır. Kan kocanın bunu tamir ettirmeğe bir türlü elleri değmemiştir.)

BAHTİYAR

Hay Allah kahretsin, bu topal masanın oynaklığından da bıktım usandım. Bir tahta parçası olacaktı, hahh buldum. (Büfenin pervazından tahta parçasını alır) Ben şimdi onun sesini keserim (Tahta parçasını masanın kısa ayağı altına koyar. Fakat bu sakat ayak o küçük tahta parçasının üstünden sık sık kayarak aynı halin tekrerrüne sebep olacaktır)¹³⁹

Toplumsal Çöküş, Ahlak: Doktor'un ahlaksızlığı Handan'ın kocasını aldatması, Selim'in para için Handan'la yatması toplumsal çöküntüye örnektir.

DOKTOR

Sizi bu Cuma da bekledim, Handan hanım. Yine gelmediniz.

HANDAN

Beni mi beklediniz doktor? Hiç haberim yoktu. Niçin?

DOKTOR

Tam bir senedir bekliyorum. Fakat siz hiç oralarda olmuyorsunuz. Bakın yine haberim yok dediniz.

HANDAN

Doktor, tekrar bu bahse dönmeyin rica ederim. Sizi bir dost, bir arkadaş olarak pek çok severim. Ama bundan ötesini istemeyin benden. Olacak, şey değil...

DOKTOR

Fakat size hayranım Handan hanım.. Bu güne kadar hiçbir kadını sevmediğim kadar seviyorum sizi. Ne sevmesi, tapıyorum size. Önümüzdeki cuma da bekleyeceğim. Bekleyeceğim ama şunu da söyleyeyim ki artık tahammülüm tükeniyor.

HANDAN

Beni bir türlü anlamak istemiyorsunuz Doktor, boşuna beklemiş olacaksınız.

¹³⁹ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Üzüntüyü Bırak**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.17.

DOKTOR

Ama anlamıyorum, niçin?

HANDAN

Bu ısrarınıza emin olun pek üzüliyorum. Size kati kararımı anlattım. Aramızda dostluk hududu dışında bir şey hiçbir zaman olamaz.

DOKTOR

Handan hanım, bir gün gelecek, beni bu şekilde kırdığınıza pişman olacaksınız. Nihayet ben de insanım. Ümitsizlik birtakım çılgınlıklara sebep olabilir. İyi düşünün.

HANDAN

Düşünecek bir şey yok doktor. Hiçbir zaman... (Bahtiyar girer)¹⁴⁰

SELİM

(Artık maskesini atarak) Bana yazdığın mektuplar. Aşk mektupları, benim mektuplarıma cevapların.

HANDAN

Demek parayı vermezsem...

SELİM

Bunları kocana teslim edeceğim.

HANDAN

Yani şantaj...

SELİM

Eh istersen öyle de.

HANDAN

Bunu yapacağı, hiç benzemediniz.

¹⁴⁰ Cevat Fehmi BAŞKUT, *Üzüntüyü Bırak*, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.29-31.

SELİM

Ne yapalım. Ben de bu yoldan geçiniyorum..

HANDAN

Ne kadar kötü konuşuyorsunuz,

HANDAN

İstedığınızı vereceğim ama artık bu son bir daha görüşmeyeceğiz.

SELİM

Öyle sanırım. Zaten biliyor musun fazla da uzamıştı. Kendini çok naza çekiyordun.

HANDAN

(Parayı büfeden alır, uzatır, mektuptan kapat) Alın ve çabuk defolun.

SELİM

Çok makbule geçti sevgilim. Allahaismarladık Benden sonra geleceğe selâmlar.

(Aynı anda Bahtiyar yavaşça üçeri girmiş ve bütün olup biteni görmüştür, Sessiz bir an.. Üçü de birbirlerine bakarlar).

BAHTİYAR

Ne oldu?

HANDAN

(Şaşkın) Hımmm, sonra anlatırım.

SELİM

(Kapıya doğru ilerlerken döner, şapkasını çıkarır)

Hürmetler ederim Beyefendi. Altın kalpli bir karınız; var, kıymetini bilin.

(Çıkar.)¹⁴¹

¹⁴¹ Cevat Fehmi BAŞKUT, *Üzüntüyü Bırak*, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.50-52.

HANDAN

(Soluk soluğa) Bahtiyar, sakın sinirlenme... Biliyorsun ki hastasın. Sana her şeyi izah edeceğim. Göreceksin ki, mühim bir şey değil. Eski, çok eski bir deliliğin geç kalmış cezası, senden evvel... Bir şeyin yok ya? Niçin konuşmuyorsun? Kolunda göğsünde ağrı var mı? Sıkıntı da hissetmiyorsun değil mi? Yüzünün rengi iyi... Dinle beni... Ne olursa olsun sana ilâç vereceğim. Ama daha evvel izah edeyim.

BAHTİYAR

(Buz gibi, ifadesiz bir sesle- Yemek hazır mı Handan?)

HANDAN

Yalnız bu kadar mı? Başka bir şey söylemeyecek misiniz? Şahit olduğun hâdiseye karşı hiçbir alâka duymuyor musun? Ne kadar soğuk ve hissizsin. Bana bak, bu evde ben bir koltuk, bir kanape, bir sandalye miyim? Senin karınım ben. Taş yürekli, her gece koynuna aldığın karın... Demek beni bir kedi yavrusu kadar da sevmedin... Ben senin için bir hiçtim. Hadi, kımıl da biraz, öyle heykel gibi, donmuş gibi durma diyorum. Müteessir olduğunu anlat, kızdığını söyle, heyecanlan, rengin biraz olsun değişsin. (Bağırarak) Vur bana, tokatla beni... Durmasana...

(Bahtiyar yemek masasına doğru yürür. Devam eder. Bu sırada masaya dayanmak ister. Ayağı sakat masa gürültü ile yana eğilir.)

BAHTİYAR

(Parmağını dudaklarına götürerek masaya) Sussss. Gürültüyü kes... İnsan böyle sahnelerde nefes bile almamağa çalışır. Ama sahi, sen insan değilsin ki, masasın.

HANDAN

Yaaa böyle demek? O halde açıkça konuşabiliriz. Ben de seni sevmedim. Daha ilk günden hiç sevmedim. Yalnız sana baktım, bir hastabakıcı gibi... Çünkü eve para getiriyordun. Bu çıktığını gördüğün adam eski, senden evvelki bir aşkın kahramanı değil, benim 4 aydır seviştiğim delikanlı idi. Sonunda gördüğün gibi bana şantaj yaptı. Ama yalnız bu kadar değil. Ondan evvel de başkaları gelip

geçtiler... Duyuyor musun heyyyy, onlara senin paranı verdim. Senin paranı verdim... Senin paranı verdim...

(Handan sarsıla sarsıla ağlar. Masanın yanındaki bir sandalyeye çöker. Tam bir buhran içinde çırpınır. Sesi yavaş yavaş azalır. Avuçlarının içindeki başı masaya kayar. Ortalık alacakaranlıktır. Kapıda siyahlı adam görünür).¹⁴²

c. Teknik Unsurlar:

Eser tek perdedir ve dokuz meclisten oluşur.

d. Zaman ve Dekor

(Yaz başlarında bir akşamüstü, apartmanın mutfığa bitişik olan yemek ve oturma odasındayız. Yuvarlak yemek masası ve büfe sağda, koltuk ve kanepe takımı ise soldadır. Odamın mutfığa açılan kapısından başka evin içine ve antreye açılan iki kapısı daha vardır.

e. Merak Unsurları

a) Siyah elbiseli adamın kim olduğu.

6. mecliste başlar, 7. mecliste biter.

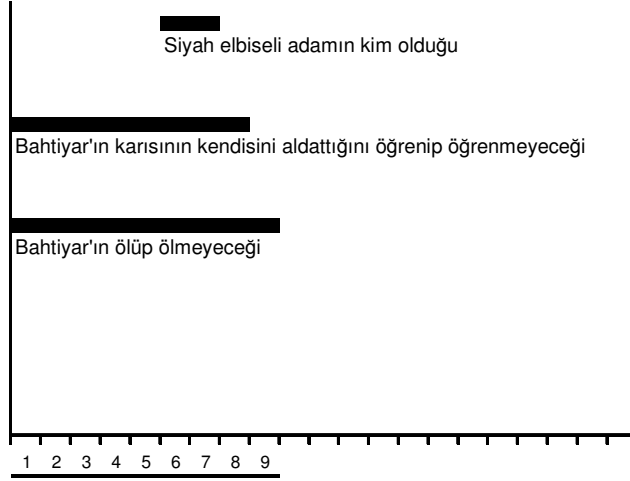
b) Bahtiyarın karısının kendisini aldattığını öğrenip öğrenmeyeceği.

1. mecliste başlar, 8. mecliste biter.

c) Bahtiyarın ölüp olmayacağı.

1. mecliste başlar, 9. mecliste biter.

¹⁴² BAŞKUT, Cevat Fehmi; **Üzüntüyü Bırak**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.53-54.

f. Karakterler

Handan: Bahtiyar'ın karısı olan Handan, hâlâ güzel bir kadındır. Sert, mütehakkim, muhteris, aynı zamanda çok hesaplı ve 40 yaşına rağmen dinamik, canlıdır. Kocasını jigololarla aldatmaktadır.

Bahtiyar: Çelebi ruhlu, yumuşak, müsamahakâr, zekâsını saf, bön bir görünüş içinde gizleyen sevimli bir adamdır.

Doktor: Kıymet seviyesi çok düşük olmasına rağmen nasılsa isini yapmış, sosyete de dahi aranan bir adamdır diyeceğiz. Müthiş bir dedikodu düşkününü aile halimlerinde çöplenen geçkin bir bekâr, yaşlı bir çapkındır.

Siyahlı Adam: Azrail

Selim: Jigolo olan Selim kendi ihtirasları için her şeyi göze alan birisidir.

5) DOSTLAR(!) (1970)

Bu eser 1969–1970 mevsiminde Ankara'da Mithat Paşa Tiyatrosu'nda temsil edilmiştir.¹⁴³

a. Olay Örgüsü:

Köşkteki odasında Leyla yatmakta, Sebahat ise başında onu beklemektedir. Leyla nefrit hastalığına yakalanmış günden güne erimektedir. Leyla zengin, bekâr bir

¹⁴³ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Dostlar(!)**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972.

kadıdır. Sebahat ise mektep arkadaşıdır. Aralarında konuşurken doktor gelir. Bir süre Leyla ile sohbet eder ve onun neden hiç evlenmediğini sorar. O da küçükken babasının arkadaşı bir dergâh şeyhinin oğlunu sevdiğini, onun kendisine beklemesi gerektiğini söylediğini söyler. Adı Bedri'dir. Leyla hâlâ onu beklemektedir. Fakat ümidi kaybolmuştur. Çünkü amansız hastalık günlerini sayılı hale getirmiştir. Leyla bu sebeple tüm akrabalarını konağa çağırır. Akrabaları düzenbaz, şefkatli, antikacı Ahsen, hafif meşrep Dilruba, sütninesinin oğlu Nuri ve karısı Emine, kumarbaz Halit'tir. Her şeyini bunlara bırakır.

Herkes günlerini konakta geçirmeye başlamış ve Leyla'nın ölüm haberini almak ve kendilerine bırakılanları bir an önce alıp gitmek hevesindedir. Aralarında konuşurlar ve Leyla hanımın komada olduğu, zaten iyileşmesinin zor olduğu neticesine vararak daha o ölmeden kendilerine bırakılanları alır ve giderler.

Bir süre sonra Leyla hastalıktan kurtulur ve kendine gelir. Sabahat'i görevlendirir ve kendi adına akrabalarına verdiklerini geri istemesi için gönderir. Fakat akrabalarının hepsi vefasız çıkar. Hiçbiri geri vermez. Hatta miras olarak para bıraktığı Halit tekrar gelip para ister. Ama artık Leyla'nın hiçbir şeyi yoktur. Onu gönderir. Leyla'nın artık tek ümidi kalmıştır. O da Bedri'dir. Bedri'yi bulacak ona sığınacaktır. Belki de Bedri bu görmediği yıllarda zengin olmuştur. Birden hizmetçi içeri girer ve kapıda üstü başı dökük sarhoş bir adamın kendisini sorduğunu söyler. Adamı içeri alırlar. Giren Bedri'dir. Hapisten çıkmıştır. Oda Leyla'ya sığınmak için gelmiştir. Leyla acı bir kahkaha atar.

b. Tematik Unsurlar:

Aşk: Leyla büyük aşkı olan Bedri'yi anlatmaya başlar. Çocukluktan başlayan bir aşktır. Her ikisi de birbirlerini çok sevmiştir.

LEYLÂ

Ama bir Bektaşî şeyhi ki kolejde okumuş. Ben de kolej mezunuyum. Ailelerimiz akraba oluyorlardı. Babası Üsküdar'daki Bektaşî Dergâhının şeyhiydi. Onu çok seven babam, çocukken ara sıra beni dergâha götürür, kendisi Tabir Baba ile konuşurken biz Bedri ile, evet ismi Bedriydi, dergâhın bahçesinde oynardık. Daha doğrusu oynamazdık,

kavga ederdik, dövüştürdük. Ben çocukken çok dövüştüm doktor. Mükemmel insan döverdim. Evet, onunla daima kavga ettim ama çok da sevdim onu. Uzatmayayım, günün birinde benim babam öldü. Tek varis bendim, zengin oldum. Tahir Baba da öldü ve Bedri dergâha şeyh oldu. Tanır Baba, çok açık fikirli, âlim diyebileceğim bir adamdı. Oğlunu benim gibi kolejde okuttu ama aynı zamanda her şeyi öyle hazırladı ki. Bedri onun boş bıraktığı Re-sadet postuna oturmaktan başka bir şey yapamadı. Hülâsa birbirimizi kaybettik. Bedri benim için bir hayal olmuştu. Bir Bektaşî şeyhiyle evlenip tekkeye kapanamazdım. Ama başkasıyla da evlenmiyordum. Şimdi 1935 yılındayız değil mi? Bu hal 10 sene evveline, yani 1925 yılma kadar devam etti. Bu tarihte devlet anî bir kararca tekkeleri kapattı. Böylece tabî Üsküdar'daki dergâhın da sonu geldi. Ve günün birinde ben Bedri'yi sivil elbiseyle karşımda buldum. Sakal bıyığı da artık yok olmuştu. Bedri'yi böyle birdenbire karşımda görünce anladım ki onu ben ümitsiz de olsa aynı şiddetle seviyormuşum ve her şeye rağmen kendisini beklemek üzere evlenmemişim.¹⁴⁴

Vefasızlık: Daha çok akrabaları vasıtasıyla görülmektedir. Daha ölmeden miras olarak üzerlerine düşeni alıp gidiyorlar. Leyla iyileştiğinde ise hepsi ona sırt çeviriyor.

LEYLA

Peki, al bakalım, imzaladım. (Hizmetçi çıkar) Noter benden ne ister? Affedersiniz Doktor, merak oldu, bakacağım.

DOKTOR

Rica ederim.

LEYLİ

(Kâğıda göz gezdirerek) Hımmm vay vay vay... İşte bu sürpriz yaman. Kolejdeyken boks müsabakalarını seyretmeği çok severdim Doktor. Yakın dövüş, bir sağ swing, eskiv, derken çeneye bir sağ kroşe, sersemleme, dizler üstüne düşüş, hakemin saniyeleri sayması. Bereket ki, gong imdada yetişir.

DOKTOR

Anlamadım. Noter mektubunda bokstan mı bahsediyor?

¹⁴⁴ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Dostlar(!)**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.14, 15.

LEYLA

Bir bakıma öyle.., Çeneyi bulan müthiş bir sağ kroşe bu. Protesto ediyorlar beni Doktor. Mevzu fuzulen işgal. Bu konağı tahliye etmem için 48 saat mühlet veriyorlar. Protestoyu gönderen Şefkati. Malûm ya konağı ona vermiştim.

DOKTOR

Olur şey değil, rezalet, Şakin fazla teessüre kapılmayın.

LEYLÂ

Hayır doktor, Bir çuval cevizin içinde elbet 5-10 tane çürük çıkacak. Fazla şaşmadım. Müteessir de değilim. Gözyaşı döküp müsamereci Şefkati Bey'e bir melodram seyretmek fırsatını vermem.

DOKTOR

Bence bu işi mahkeme temizler.

LEYLÂ

Yapmam onu da. Zaten faydası da olmaz sanırım. Şeklen konağı kendisine satmış görünüyorum, Tapudaki kayıtlara göre Şefkati haklı. Biraz hukuk tahsili vardır onun, bilmem söylemiş miydim?

DOKTOR

Peki n'olacak?

LEYLÂ

Ötekiler var doktor. Onlar herhalde bu kadar alçaklık etmeyeceklerdir.¹⁴⁵

c. Teknik Unsurlar:

Dostlar(!) adlı eser üç perdeden oluşmaktadır; I. perde dokuz, II. perde sekiz, III. perde on meclistir.

¹⁴⁵ Cevat Fehmi BAŞKUT, *Dostlar(!)*, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.102, 103.

d. Zaman ve Dekor

Birinci Perde

Mevsim sonbahar, vakit sabahtır. Vaktiyle çok parlak devirler yaşamış olduğu anlaşılan eski bir konak. Bina, amlarla kapalı bir bahçe içindedir. Birinci perdede işte bu eski yapının geniş bir yatak odasındayız. Bütün mobilya, konak gibi eskidir. Fakat birçokları antika denebilecek kıymettedir. Solda ön plânda cibinliğı tavana kadar yükselen muhteşem bir karyola. Onun yanında üç kanatlı, ceviz bir aynalı dolap. Sağda Ön plânda bir tuvalet ve salona açılan kapı. İkinci plânda cephede koridora açılan kapı ve iki büyük pencere. Pencerelerden bahçenin camları görülür. Tavandan büyük bir kristal avize sarkmaktadır. Bir kanep ve koltuklar. Arka plânda, pencerelerin arasında bir rakkaslı saat vardır.

İkinci Perde

Aradan dört gün geçmiştir. Aynı konakta Leyla'nın yatak odasına bitişik salondayız. Arka plânda solda yatak odasına açılan, sağda konağın diğer kısımlarına geçilen kapılar. Sağ duvarda iki büyük pencere. Eski stil, fakat çok kıymetli koltuk ve kanep takımları, masalar. Arka plânda, yatak odasına açılan kapının sağında büyük bir mermer şömine, şöminenin üstünde tavana kadar yükselen geniş, yalnız çerçevesi muhteşem ayna, yine şöminenin üstünde aynanın önünde kristal fanusun içinde işlemeyen bir eski zaman saati ve deri kaplı büyükçe bir kutu. Duvarlarda tablolar vardır.

Üçüncü Perde

Birinci perdenin dekoru, Leyla'nın yatak odasındayız. Oda ırılıplaktadır. Pencere perdelerine kadar bütün eşya alınıp götürölmüş, yalnız karyola bir de saat kalmıştır. Üstünde ilâç şişeleri bulunan etajer de yerindedir. Sahnede bunlardan başka mutfaktan getirildiğı anlaşılan iki üç hasır yahut tahta iskemle vardır. İkinci perdenin üstünden bir hafta geçmiştir. Vakıt öğleye doğrudur.

e. Merak Unsurları:

a) Leyla'nın hastalıktan kurtulup kurtulamayacağı.

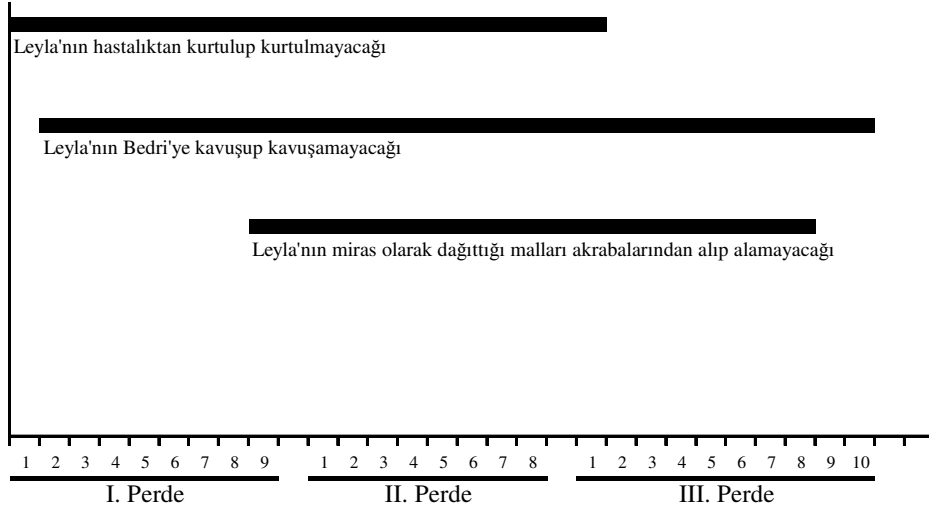
1. perde 1. mecliste başlar, 3. perde 1. mecliste biter.

b) Leyla'nın Bedriye kavuşup kavuşamayacağı.

1. perde 2. mecliste başlar, 3. perde 10. mecliste biter.

c) Leyla'nın miras olarak dağıttığı malları akrabalarından alıp alamayacağı.

1. perde 9. mecliste başlar, 3. perde 8. mecliste biter.

f. Karakterler:

Leyla: 33 yaşında güzel bir kadındır. Sert, soğukkanlı, alaycı, biraz erkek tavırlı görünmek istiyor ama hakikatte aşırı derecede duygulu ve heyecanlı, romantik hatıralarına bağlı bir karakteri var.

Sabahat: 33 yaşında, Leyla'nın mektep arkadaşı. Alim çerçevesi, kulaktan takma gözlüklü, ufak tefek, arkadaşından daha yaşlı görünür. Saf, iyi kalpli, yardımdan hoşlanan, Leyla'ya çok bağlı bir kadındır.

Hizmetçi: 35 yaşındadır.

Doktor: 60 yaşında, babacan, iyi bir adamdır.

Bedri: 39 yaşında, yakışıklı, saf, hayat tecrübesi olmayan, muhafazakâr düşünceli bir erkektir.

Derviş Uzleti : 70 yaşında, eski bir Bektaşî dervişidir. Sol kulağında nala altın bir halka taşır. Sırtında bir hayderi, mintan, şalvar vardır. Yan meczup, yarı şairdir. Hiç gülmez. Bakışları derin, ısrarlıdır.

Şefkati: 42 yaşında, iriyarı, kurnaz tahsilli bir dolandırıcıdır.

Halit: Uzun boylu, kumar hastası, ahlâksız bir tiptir.

Nuri: 25 yaşında, sıksa, çelimsiz, yan külhanbey, iyi yürekli birisidir.

Emine: Nuri'nin karısı, silik, sessiz, aynı yaşta birisidir.

Ahsen: 40 yaşında, bir gece kulübü sahibi, soğukkanlı, haris birisidir.

Dilruba: 35 yaşında, İstanbul sosyetesine mensup soğuk, züppe, haris ve kurnaz bir ki-bar aşüfte birisidir.

B. Komedi

1) HACİYATMAZ (1960)

Bu eser 1961–1962 mevsiminde İstanbul Şehir Tiyatrosunda temsil edilmiştir.¹⁴⁶

Ayrıca bu eser Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü'nde 1960 ve 1961, İstanbul Şehir Komedi Tiyatrosu'nda 1972 ve 1973'te temsil edilmiştir.¹⁴⁷

a. Olay Örgüsü:

Fazilet, Neriman ve İsmail masaya oturmuş. Neriman'ın düğün davetiyelerine hazırlamaktadırlar. Fazilet Neriman'ın üvey annesi, İsmail ise amcasıdır. İsmail mektep hocalığı yaparken abisi Rıza Vatan Partisi'nin önde gelen isimlerinden olup hayli zengin, bir o kadarda pişkin, menfaatçi, kendisine hangi düzen yarıyorsa orda yer alan birisidir. Neriman yine Vatan Partisi'nden bir mebusun oğlu ile evlenecektir. Düğün davetiyeleri hazırlanırken kulakları da bugün olan seçimlerin sonucundadır. Düğün davetiyeleri hazırlanıp seçim sonuçları beklenirken İsmail yeğeni Neriman'ın severek evlenmediğini karşı tarafın zenginliği yüzünden evleneceğini öğrenir. Bu arada Rıza gelir. Bir müzayedede muhalif partinin başkanıyla bir dolap üzerine zıtlaşmış onun verdiği fiyatın üzerinde bir fiyat vererek dolabı almıştır. Seçim sonuçları açıklanırken kendi partisinin kazanacağından emin olan Rıza bakar ki bütün oylar karşı tarafa

¹⁴⁶ BAŞKUT, Cevat Fehmi; Hacıyatmaz, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1979.

¹⁴⁷ AND, Metin; "50 Yılın Türk Tiyatrosu", İş Bankası Kültür Yay., Baha Matbaası, İst., 1973, s. 667.

geçmiştir. Hemen telefona sarılır. Muhelif partinin başkanını arayarak dolabı ona hediye etmek için aldığını söyler.

Seçimi kaybeden Rıza Neriman'ı aynı partiden olan Fuat Yurtsever'in oğluna vermekten vazgeçer ve evin hizmetçisi Hatice ile yüzüğü yollar. Bu arada Rıza başa gelen partinin ileri gelenleriyle ahbap olmak için özellikle dolabı geri göndereceği Ahsen Bey'le çeşitli partiler vereceğini söyler. Bu arada Hatice gelir ve Fuat Bey'in bu olaya çok sinirlendiğini ve kendisini öldürmek için buraya geldiğini söyler. Rıza dolaba saklanır. Fuat gelir ama onu evde bulamaz.

Hamallar dolabı eve getirdiğinde Fazilet karşımıza çıkar. Ahsen'in sevgilisidir. Onu tebrik eder, içkilerini yudumlarlar. Bu arada dolaptan öksürük sesleri gelir fakat oradan olduğunu kanaat getirmezler. Tam yatağa girecekleri sırada dolaptan sesler gelir. Ahsen ve Fazilet dolabı açar ve karşılarında Rızayı görürler. Fazilet büyük bir şaşkınlık geçirip bayılır.

Aradan 4 yıl geçer. Fazilet, Neriman ve İsmail yine düğün davetiyeleri hazırlamaktadır. Neriman, Ahsen Bey'in oğlu ile evlenmek üzeredir. Rıza başa gelen partiye de kendini kabul ettirmiştir. Bu arada Ahsen Bey düğün hazırlıklarını görmek için gelir. Bir süre sohbet ederler. Bu esnada sokaktan tank sesleri gelir. Radyodan bir anons geçer. Ordu ülkenin geleceği için yönetime el koymuştur. Rıza anında Neriman'ın evliliğinin yattığını söyler ve Ahsen'i evinden kovar ve hemen balkonuna Türk Bayrağı asarak "Yaşasın Ordu" der.

b. Tematik Unsurlar:

Ahlaksızlık: Eser baştan sona ahlaksızlığı ele almaktadır. Kendi menfaatleri için kızını zengin kişilerle evlendirmek isteyen Rıza aynı zamanda her başa geçenle dostluk kurar, menfaatçiliğini konuşturur. Karısı onu Ahsen'le, kuaförüyle ve gazeteciyle aldatır.

İSMAİL

Neler yapardın?

RIZA

Neler mi? Oooo çok şeyler... Partide herkes beni sever. Bir dediğimi iki etmezler. Banka müdürü yapardım.

İSMAİL

Para işlerinden hiç anlamam.

RIZA

Aptal. Sanki bütün banka müdürleri para isinden anlarmış gibi... Vali yapardım.

İSMAİL

Mülkiye mezunu değilim.

RIZA

Bütün valilerin Mülkiye mezunu olduklarını sana kim söyledi? Mülkiye mezunu olanlar nahiye müdürleridir. Meclisi idare azası yapardım, meselâ Deniz Yollarına...

İSMAİL

Tamam, çok münasip... Suyu bardakta görmüş bir adam denizcilikten çok anlar ya!..

RIZA

Vay beyim vay. Deniz Yolları Meclisi idare azalığı ile denizciliğin alâkası ne? Bana bak, hiçbir iş için yapamam demeyeceksin, anladın mı? Eğer, her mesleğin başına o meslekten yetişmiş adam getirilirse bunca umum müdür, bunca müdür, bunca şef ne olacak? Zaten senin niyetin bütün bu masum memleket evlâtlarını açlıktan öldürmek.

İSMAİL

Ben böyle bir şey demedim.

RIZA

Hadi, hadi ben bilmez miyim seni.

FAZİLET

Rıza, kes artık, canımı sıkıyorsun.

NERİMAN

Sahi baba, amcam bize yardıma geldi. Bütün davetiyeleri o yazdı. Kendisine teşekkür edeceğine, boyuna canını sıkacak şeyler söylüyorsun.

RIZA

İşte, onun bir yapabildiği şey bu... Güzel yazı yazmak. Şimdi daktilo makinesi var, geçti hattatlık. Ben becerikli olsun istiyorum, becerikli. Biraz eğilip büzülmesini bilsin.

İSMAİL

Ben kimseye yüzşuyu dökemem.

RIZA

Farz et ki, döktün, neyin eksilir? Ecdad etek öpmekle dudak aşınmaz demişler. Elbet bir şey biliyorlar ki, söylemişler. Ne diyecekler sana? Dalkavuk mu? Varsın desinler. Sen başkalarının lâkırdılarına ne ehemmiyet veriyorsun. Onlar kıskançlıklarından söylüyorlardır. Becerebilseler kendileri de yapmazlar mı sanıyorsun Ben canımdan çok sevdiğim Başbakanımın, bakanlarımın, gönüllerini almak için tatlı sözler söylüyorsam, bundan kime ne? Yalan söylemiyorum ki, kalbimden kopanı söylüyorum. Benim kalbim onlara karşı nihayetsiz sevgi ile doldu. Geçen gün aziz Başbakanımı kederli gördüm. “Rıza” dedi, “bana diktatör diyorlar, ben diktatör müyüm?” Hemen dizlerine kapandım, “Velinimetim, aziz ve sevgili efendim, siz nasıl diktatör olabilirsiniz, Allah sizi başımızdan eksik etmesin. Allah sizi bu millete bağışlasın. Allah partimize zeval vermesin. Sizi çekemiyorlar.” dedim. Yüzü güldü, çatık kaşları düzeldi, yüzümü okşadı, Ben gönül alıyorum, gönül... Gönül almakla bu millete, bu memlekete hizmet ettiğime inanıyorum. Başkaları ne derlerse desinler, vız gelir. (Saatine bakarak) Seçim ne oldu acaba? Partiye bir telefon etsek mi?¹⁴⁸

RIZA

Hadi, paydos, bırakın artık o işi. O evlenme olmayacak, nikâh iptal edildi. Zaten o izdivaçtan pek hayır da gelmeyecekti. Kayınpeder bir Allah'ın belâsı heriftir. Cahil, budala, ayyaş, kendini beğenmiş, eli tabancalı... Oğlunu dersiniz bir serseri... İki tane

¹⁴⁸ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Hacı Yatmaz**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1979, s.32-34.

*metresi var, ilk mektepten kovulmuş, kumarbaz, bir tarihte araba çaldığı için tevkif edilmişti. Yırtıp atın o davetiyeleri, otele telefon edin. Nikâh memuruna vaziyeti bildirin. Dersiniz ki, mukavelemiz nihayete erdi. Çünkü Vatan Partisi seçimleri kaybetti. Yenisine sağlık.*¹⁴⁹

AHSEN

(Yatak odasının kapısına giderek) Konuşmamı beğendin mi? Nasıl, sen soyunup yattın ha... Hâlbuki ben bir viski daha içecektim. Sen de mi istiyorsun, dur getireyim. (Bardaklara yeniden viski koyar ve yatak odasına girer.)

(Sahne bir iki saniye boş kalır. Ondan sonra dolabın içinden birbirini takip etlen üç hapşırık duyulur. Ahsen sırtında yalnız gömlek bulunduğu ve ayakları çıplak olduğu halde görünür, etrafı dinler, sağa sola balanır, tekrar geri döner,)

AHSEN

(Yatak odasından içeriye) Hayret. Ses pek yakından geliyor. Sanki odadaymış gibi.

FAZİLET

(İçerden) Daha neler. Son günlerin gürültüleri senin sinirlerini bozmuş. Dur bakayım.

(Bu sırada dolabın içindeki Rızamın, kapağı yumrukladığı duyulur. Ahsen yatak odasına dalar, elinde bir tabanca ile geri döner, sırtında yalnız kombinezon bulunan ve çıplak omuzlarına etekliğini örtmüş olan Fazilet, kendisini takip etmektedir)

AHSEN

Dolabın içinde birisi var.

FAZİLET

Zannetmem. Kim olacak? Aç bakalım, ama ihtiyatlı davran.

AHSEN

Kimsin sen? Çık dışarı, yoksa ateş ederim. (Dolap yumruklanır)

¹⁴⁹ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Hacı Yatmaz**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1979, s.59.

FAZİLET

Kapak kilitli, çevir anahtarı, ama kenarda dur,

AHSEN

(Anahtarı çevirir) Hadi, çık bakalım dışarı. Ellerini yukarı kaldır da öyle çık. Yoksa kurşunu yersin.

(Rıza, sırtında pijama ile perişan bir halde ellerini yukarı kaldırmış olduğu halde dışarı çıkar. Soğuktan çeneleri birbirine vurmaktadır)

FAZİLET

(Çığlık çığlığa) Hihhhh! Rıza... Kocam...

(Elleriyle yüzünü kapar. Bu sırada sırtını örten eteklik yere düştüğü için büsbütün çıplak kalır)

AHSEN

Rıza bey, sissiniz ha... Bizim bu vaziyetimize sakın kötü mana vermeyiniz. Bakırı izah edeyim.

RIZA

Beyefendiciğim, ben de... Bendeniz de şefkat ve ihtimamınıza muhtacım. Dondum, sağlam zatürree oldum. Kızıstırıcı bir şey, biraz alkol. Bir viski lütfen,

(Üç defa üst üste hapşırır)¹⁵⁰

RIZA

Bir memlekette böyle azgın, böyle muhteris muhalefet bulunur ve bu muhalefet cahil halkı mütemadiyen tahrik ederse netice böyle olur. Ama görürsün bak, onu susturmanın da çaresini bulacağız. Bence heriflerin hepsi birer cânî... Asmalı topunu birden.

İSMAİL

Hepsi senin dünkü arkadaşların.

¹⁵⁰ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Hacı Yatmaz**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1979, s.117-119.

RIZA

*Kim demiş? Hiçbirisi değil. Bir müddet onlara inandım, işte o kadar. Bu memlekette bir partiden ötekine geçmeyen politikacı mı kaldı ki, şimdi suçlu imişim gibi bana bu sözleri söylüyorsun.*¹⁵¹

İSMAİL

Devirler değişiyor, iktidarlar düşüyor, politikacılar birer birer yuvarlanıyor, fakat sen daima ayakta kalıyorsun. Tıpkı bir Hacıyatmaz gibi, seni yere sermenin imkânı yok.

RIZA

Doğrudur. Ben kolay kolay yere serilmem.

İSMAİL

Seni yere sermenin imkânı olmayınca, bu işlerin düzelmesini ummak da nafile.

RIZA

Allah Allah...

İSMAİL

Bu memlekette asırlardır manzara hep aynı... Suistimal, kanunsuzluk, akla gelen gelmeyen hırsızlar, bin bir türlü rezalet, vay bunu yapan politikacıların haline... Hepsini alaşağı... Gelsin seçim, gelsin yeniler... Oooohh kurtulduk. Yeni ümitler, yeni vaatler, neşe, sevinç... Millet bayram yapıyor. Yeni gelenler de sapma kadar namuslu adamlar ha... Hepsinde Vatan sevgisi, kanun saygısı, hizmet arzusu gırla... Eski günler artık unutulacak. Bu milletin çektiği ızdıraplar dindirilecek. Memleketin iliklerine işlemiş yaralar kapanacak. Fakat ne mümkün. Çünkü sen, hayatta ve ayaktasın.

RIZA

Aman ne güzel nutuk... Pek eğleniyorum,

¹⁵¹ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Hacı Yatmaz**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1979, s.129.

İSMAİL

Bir müddet, kısa bir müddet süren bir bekleme devresi. İktidar değişmesinden birkaç gün sonra.yavaş yavaş sessizce harekete geçiyorsun.Buna hoş görünme, ötekini methetme, üçüncüye hulûs çakmak... Neticede hepsine birer birer hulul... Ondan sonra, çık meydana korkma. Ahmet'e rüşvet, Ali'ye komisyon Hasan'a daha başka gizli hizmetler ve hepsine dalkavukluk... Aman efendim sizden iyisi yok... Aman efendim sizin fikirlerinizden mükemmeli yok... Aman efendim, sizin hata etmenizden asla imkânı yok... Adamların gözlerini kapatıyorsun, kulaklarını tıkıyorsun, düşüncelerini, muhakemelerini durduruyorsun. Adamlar da bu işe teşne, buna lââyık ve hazır. İşte böylece facia yine başlıyor. Yine suiüstimaller, yine kanun çiğnemeler, yine bin bir türlü rezaketler. İktidar yine gafil, yine mücrim... Millet yine şaşkın, yine perişan... Nihayet bardak bir gün yine taşıyor. Vay vatan hainleri vay... İndirin iktidardan bu kanun, bu millet düşmanlarını... Kimi müstebit ve budala, kimi kaçakçı ve hırsız, kimi alçak ve namussuz... İyi ama bunların bu hale gelmesine yardım eden, hatta sebep olan kim? Kim yol gösteriyor? Onlar yaptıklarının cezasını çeysinler, alâ, ama sen niçin ayakta kalasın?.. Sen binanın temelindeki çamur, sen hastanın kanındaki mikrop, sen ağacın gövdesindeki kurt. Dinsin istiyoruz bu acıklı hava... Bir havanın çalınması şartsa nasıl diner. Çalgı ve çalgıcı aynı oldukça. Sen dalkavuk, sen ezeli ve ebedi hacıyatmaz, bence en büyük mücrim sensin. Onlar birer değersiz kukla, iplerinden tutup oynatan sen.¹⁵²

c. Teknik Unsurlar:

Hacıyatmaz adlı eser dört perdeden oluşmaktadır; I. perde altı meclis, II. perde beş meclis, III. perde beş meclis, IV. perde altı meclistir.

d. Zaman ve Dekor:

Birinci Perde

Yıl 1965. Mayıs ayı başları. Vakit gece. Büyük bir apartman dairesinin salonundayız. İlk bakışta bu apartman dairesinde antika meraklısı zengin bir adamın oturduğu anlaşılıyor. Arka cephede duvarın yansını kaplayan yekpare camlı bir pencere

¹⁵² Cevat Fehmi BAŞKUT, **Hacı Yatmaz**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1979, s.133-135.

var. Solda dipte antreye açılan kapı. Yine solda bir başka oda kapısı. Sağ cephede ise iki kapı görülmektedir. Solda antre kapısı yakınında telefon. Duvarlar orijinal imzalı tablolarla kapalıdır. Arka cephede pencerenin iki tarafında bir vitrin ve Rönesans, kıymetli antika bir dolap. Salon pahalı bir şekilde döşenmiştir.

İkinci Perde

Ertesi sabah aynı salon saat 9'dur.

Üçüncü Perde

Aynı sabah, saat 11 suları. Mafms Ahsen Kayaoğlu'nun apartmanında çalışma odasındayız. Daha küçük bir apartman. Her şey en pahalı cinsinden, fakat dağınık, hatta perişan. Adamın bekâr olduğu bu manzaradan da belli oluyor. Sağda pencere, arka cephede sağda antreye açılan kapı, solda yatak odasının kapısı. Bir yazıhane, koltuklar, kanepeler, duvarlar yağlı boya tablolara boğulmuştur.

Dördüncü Perde

Dört sene sonra Rıza Şeker'in apartmanında bir gece. Dekor birinci perdenin aynı. Yalnız Rönesans dolabın yerine pikaplı büyük bir radyo konmuştur.

e. Merak Unsurları:

a) Neriman'ın Fuat Yurtsever'in oğlu ile evlenip evlenmeyeceği.

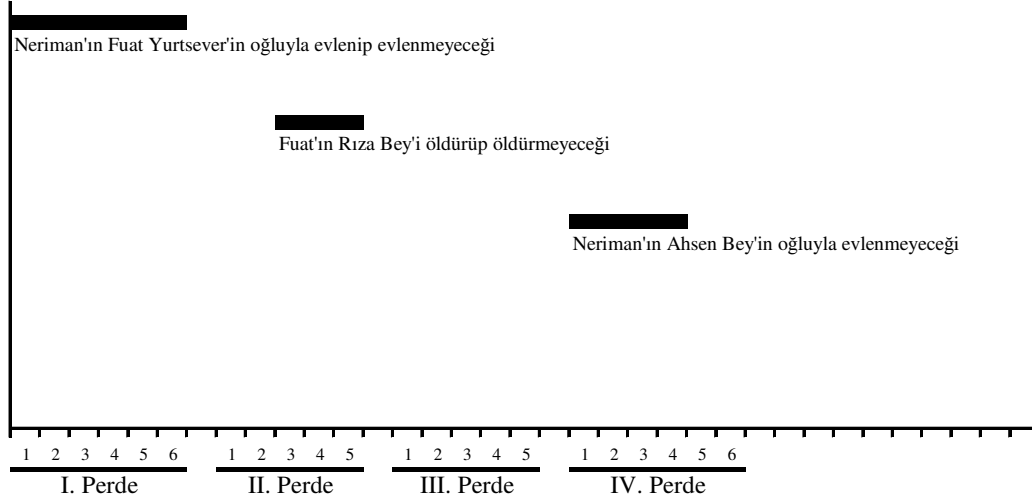
1. perde 1. mecliste başlar, 1. perde 6. mecliste biter.

b) Fuat'ın Rıza Bey'i öldürüp öldürmeyeceği.

2. perde 3. mecliste başlar, 2. perde 5. mecliste biter.

c) Neriman'ın Ahsen Bey'in oğlu ile evlenip evlenmeyeceği.

4. perde 1. mecliste başlar, 4. mecliste biter.

f. Karakterler:

Neriman: Rıza'nın kızıdır.

İsmail: Neriman'ın amcasıdır. Mektep hocalığı yapmaktadır. Dürüst, namuslu bir insandır.

Fazilet: Neriman'ın üvey annesidir.

Rıza: Vatan Partisi'nin önde gelen isimlerinden olup hayli zengin, bir o kadar da pişkin, menfaatçi, kendisine hangi düzen yarıyorsa orda yer alan birisidir.

Hatice: Evin hizmetçisidir.

Şoför Ahmet

Kadri Yıkılmaz

İbrahim

Fuat

Birinci Hammal

İkinci Hammal

Nihat

Ahsen

2) ÖBÜR GELİŞTE (1960)

Bu eser 1959–1960 mevsiminde İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda temsil edilmiştir.¹⁵³

a. Olay Örgüsü:

Demir bir kapının önünde hırsız, yalancı, fahişe, kılıbık, kız, dilenci ve demir kapıyı bekleyen ihtiyar bulunmaktadır. İhtiyar kapıcı melektir. Bekleyenler ise bu noktaya nasıl geldiklerini ne için hırsız, ne için yalancı, ne için fahişe ya da dilenci olduklarını anlatırlar ve içeri girdiklerinde onlara dünyaya bir daha döndüklerinde ne olmak istediklerini söyleyeceklerdir. Hepsinin aklında şimdiki konumlarının tam tersi hayatlar vardır. Onlar konuşurken içerden kefensiz çıkar. O devamlı intihar etmektedir sevdiği kızlar yüzünden. İçerde taş kalpli olmayı dinlemiştir.

Bir konakta tüm roller değişir. Diğer tarafta şimdiki konumlarının tam tersi olmayı isteyenlerin hayali gerçekleşmiştir. Hırsız çok zengin fakat yine dolandırıcılıkla uğraşan iş adamı Hasan Çilingiroğlu, kılıbık ise onun karısı Kadriye, fahişe ise çok zengin fakat yine Hasan'ın metresi, dilenci Yakup Türksever adında şeker hastası bir ağa. Yalancı ise Hasan'ın Avukatı Sebati Bey'dir. Kefensiz ise Hasan'ın kirli işlerini kendi adına yaparak onun yerine hapisaneye giren Fehmi'dir. Hasan sabah kahvesini içerken, Kadriye içeri girer ve Ayşe ile olan ilgisini bildiğini ve ondan kurtulması gerektiğini yoksa onunla ilgili her şeyi polise anlatacağını söyler ve gider. Bu arada avukat gelir, yaptıkları kirli işlerin yolunda gittiğini, bugün Fehmi'nin haptiden çıkacağını diğer yasadışı işleri de onun üzerine atacaklarını söyler. Ayşe gelir, Hasan durumu ona anlatır. Çare olarak Hasan, Ayşe ile Fehmi'yi evlendirecek, Fehmi devamlı haptide olduğu için oda Ayşe ile rahatça görüşebilecektir. Fehmi gelir ve artık bu işlerden sıkıldığını söyler. Hasan ise onu evlendireceğini söyler. Bu arada polis gelir yasadışı bir işten dolayı Fehmi'yi arar. Aslında her şeyi yapan Hasan'dır. Fakat her şey Fehmi'nin adına kayıtlıdır.

¹⁵³ Cevat Fehmi BAŞKUT, Öbür Gelişte, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972.

Fehmi yanında jandarma ile evine gelir. Ayşe ile evlenmiştir. Mahkemeye giderken jandarmadan izin istemiş, beş dakika karısını görmek istemiştir. Eve jandarma ile gelir. Karısı dışarıdadır. Göremeden gider. Bu arada Hasan elinde valizlerle eve gelir. Daha sonra Ayşe gelir. Hasan yurtdışına gidiyorum diyerek Ayşe'ye gelmiştir. Bu arada Hasan Fehmi'ye sırtını çevirmiş ve ona hapiste onun kendisi için yatışını salaklık olarak söylemiştir. Artık Fehmi'de ona düşmandır. Evde Ayşe ile konuşurken Ayşe'nin Fehmi'yi sevdiğini öğrenir. Bu arada Kadriye onu takip etmiş ve ikisini basmıştır. Bu esnada Avukat kan ter içinde oraya gelir, karaborsacılık yaptıkları için zarara uğrayan başka bir fabrikanın işçileri Avukat'ın ve Hasan'ın peşindedir. Onları burada sıkıştırırlar.

Hastanede Kadriye'nin ağzından Ayşe'nin hamile olduğunu ve doğum yaptığını öğreniriz. Yine Kadriye aracılığı ile o günkü olaylarda Hasan ve Avukat'ın işçiler tarafından öldürüldüğünü öğreniyoruz. Ayşe doğum yapar. Kadriye ona bakarken aşağıya Fehmi yanında yine bir jandarma ile gelir. Kendisine Ayşe'nin karnında bir ur olduğu söylenmiştir. Fehmi'yi yukarı çıkarırlar. Çocuğunu gösterirler. Fakat çocuk Fehmi'den değildir. Çünkü o hapiste olmaktan dolayı Ayşe'ye hiç dokunmamıştır. Jandarmanın silahı ile intihar eder. Kapıcı melek onu alır tam giderken melek tekrar gider ve yanında Ayşe ile gelir. Ayşe'de kan kaybından ölmüştür. Birbirlerine sarılırlar.

İhtiyar meleğin sesiyle hepsi rüyadan uyanır. Aslında gördükleri birer rüyadır. Fehmi ve Ayşe dışında yani kefensiz ile fahişe dışında hepsi eski halleriyle dünyaya gelmek isterler. Fehmi ile Ayşe ise yine birbirlerinin olarak dünyaya dönmek isterler.

b. Tematik Unsurlar:

Zengin- Fakir: Daha çok hırsız ve dilencide bu çatışmayı görüyoruz. İkisi de bir daha hayata geldiklerinde zengin olmayı diliyorlar.

DİLENCİ

Ama içinde söyleyeceğim. Beni oraya ikinci defa yollayacaklarsa, mutlaka varlıklı bir insan olmak isterim. Yetişir artık, çok çektim. Hiçbir gün karnım adamakıllı doymadı. Hiç bir gün sırtıma yamasız elbise giymedim. Ateş yüzü görmedim, ama inadına çok da üşürdüm, Çok zengin değil, fakat varlıklı bir insan olmak istiyorum. Her

sabah kahvaltı, her öğlen, her akşam sıcak yemek... Patlayıncaya kadar. Bana bak ihtiyar, içinde razı olurlar mı dersin?

HIRSİZ

Hişşt! Edepli ol. İhtiyar değil, Efendibaba.

İHTİYAR

Zararı yok.

DİLENCİ

Efendibaba, razı olurlar mı dersin?

İHTİYAR

Belli olmaz. Ama üzülme, onlardan daha büyükleri var. Daha sonra daha büyükleri... Yalvarırsın.

DİLENCİ

Razı olmazlarsa ben de gitmem.

HIRSİZ

(Fahişeye) Gitmezmiş... Baksana gitmem diyor.

YALANCI

Düpedüz çıldırmış bu.

FAHİŞE

Bırak desin, gideceğini o da biliyor. Öbür taraftan buraya gelmek ve buradan tekrar oraya dönmek hiçbirimizin elinde değil.

YALANCI

Orada dilenci miydin sen?

DİLENCİ

Önceleri rahatım yolunda idi. Havagazı tahsildarıydım. Sonra bir gün karanlık bir apartmanın merdivenlerinden düştüm, Kötürüm olunca yapacak başka iş kalmadı.

HİRSİZ

Bahse girerim ki, dilencilik daha kârlıydı.

DİLENCİ

Karı bütün parayı elimden almasa belki... Bir gün ondan gizli avucumda sakladığım bir gümüş lirayı yutuverdim. Ters bir tarafa takılmış ameliyat da fayda vermedi.¹⁵⁴

Namuslu- namussuz: Hırsız ne kadar rüyasında da zengin olsa namuslu olamıyor. Yanlış işler yapıyor, milletin hakkını yiyor. Fehmi ise namuslu pozisyonunu hep koruyor.

Aşk: Aşk Fehmi ile Ayşe'de görüyoruz. Diğerleri uykudan uyanıp hallerine şükrettiklerinde bir tek ikisi uykudan uyanmak istemeyip rüyanın devam etmesini istiyorlar.

FAHİŞE

Fehmi, sahi kızarlar mı dersin?

KEFENSİZ

Hayır canım. Keşke kızsalar da Âdem'le Havva'ya yaptıklarını yapsalar, bizi beraberce dünyaya atsalar.

FAHİŞE

İstedığımız de bu zaten.

KEFENSİZ

Farkında mısın, herkesin yaptığıнын tam tersini yapıyoruz.

FAHİŞE

Ne gibi?

KEFENSİZ

Onlar Öbür tarafta başlarlar, burada bitirirler, biz ise burada başladık, öbür tarafta...

¹⁵⁴ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Öbür Gelişte**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.9, 10.

FAHİŞE

Bitirecek miyiz Fehmi?

KEFENSİZ

O nasıl lâkırdı, dayanıp devam edeceğiz, buraya dönünceye kadar...

(Kesik kesik zil sesi)¹⁵⁵

c. Teknik Unsurlar:

Öbür Gelişte adlı eser beş tablodan oluşmaktadır; I. tablo üç meclis, II. tablo dokuz meclis, III. tablo dokuz meclis, IV. tablo beş meclis, V. tablo iki meclistir.

d. Zaman ve Dekor:

Birinci Tablo

Tavanı çok yüksek bir hol ki, eskilerin uhrevî dedikleri maviye çalan bir ışıkla aydınlanıyor. Fakat bu ışığın nerden geldiği belirsiz. Her taraftan ve hiçbir yerden. Holün penceresi yok. Her yer duvar. Siyah veya siyaha yakın renkte duvarlar. Sağda, solda ve ortada rampa en yakın yerde, eski süflör deliğinin hemen önünde sarıya boyalı tahta sıralar. Arkada solda bu hole geline koridor. Koridorun başında üstünde “vestiyer” yazılı bir girinti, bir banko. Vestiyere bırakılan şeyler ki bir kısmı görülür. Bunlar, büyük melek kanatlarıyla ışık saçan beyaz halelerdir. Yine arkada tam orta yerde bitişik salonun aralık duran üzeri kakmalı büyük tunç kapısı görünmektedir.

İkinci Tablo

Tüccardan Hasan Çilingiroğlu’nun evinde yazı odası. Arka cephede evin dahiline açılan kapı. Solda, yandaki küçük odaya geçilen kapı. Sağda pencere. Her şey en pahalı cinsten. Belli ki hepsi teker teker alınmış. Fakat her şeyde zevksizlik ve karışıklık hâkim. Bir yazıhane, büyük bir kitaplık, koltuklar, koltukların ortasında alçak ve küçük bir masa. Masanın üstünde bir büyük vazo ve çiçekler. Duvarlarda yalnız bir tek resmin var. Yıldızlı çerçeve içinde Hasan Çilingiroğlu’nun büyük boyda fotoğrafı. Bu yazı odasını aynı şekilde döşenmiş diğer yazı odalarından ayıran şey, büyük yazı

¹⁵⁵ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Öbür Gelişte**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.190, 191.

masası üstündeki telefonların çokluğudur. Tam beş tane telefon görülüyor. Bunlarla beraber iki tane de gümüş resim çerçevesi vardır.

Üçüncü Tablo

Fehmi ve Ayşe evlenmişlerdir. Fakat nikâh günü tevkif edilmiş olan Fehmi hapistedir. Onların Sultanahmet'te yeni bir apartmanın dördüncü katındaki evlerindeyiz. Oturma salonu. Salonda iki kapı var. Biri evin dahiline, diğeri sokak kapısına giden koridora açılıyor. Mevcut iki pencereden biri evin arka cephesine, diğeri yan cepheye bakmaktadır. Salon ve rahat bir şekilde döşenmiştir.

Dördüncü Tablo

Lüks bir hususî hastanenin methali. Arka plânda ikinci kata çıkılan büyük geniş merdiven. Geniş basamaklarla sağdan başlayan merdiven sola kıvrılarak bütün sahne imtidadınca devam eder ve yukarı doğru yükselir. Merdivenin ilk basamaklarının solundaki müracaat bürosu ceviz bir banko ile holden ayrılmıştır. Bu büroda defterler, bir daktilo makinesi, telefon ve hoparlör görülür. Merdivenin sağında, duvarla basamaklar arasında büyük bir palmiye vardır. Holün ön kısmı sağda ve solda iki koltuk takımı ile bir nevi bekleme odası haline konulmuştur. Hol, arkadaki camlı cepheden ışık alır. Büyük giriş kapısı soldadır. Vakit sabahtır.

Beşinci Tablo

Dekor ve şahıslar birinci tablodaki ile aynı. Yalnız ışık yarıdan fazla azalmış, sahne aşağı yukarı yarı karanlığa gömülmüştür.

e. Merak Unsurları:

a) Kahramanlar istedikleri gibi öbür gelişte bir arada bulunabilip bulunamayacağı.

I. Tablo 3. Meclisten başlar, II. Tablo 8. Mecliste biter.

b) Kefensiz ve Fahişe'nin birbirlerini sevip sevmeyeceği.

I. Tablo 3. Meclisten başlar, II. Tablo 5. Mecliste biter.

c) Kefensiz'in yine intihar edip etmeyeceği.

I. Tablo 3. Meclisten başlar, II. Tablo 4. Mecliste biter.

Kahramanlar istedikleri gibi öbür gelişte bir arada bulunabilip bulunamayacağı			Kefensiz ve Fahişe'nin birbirlerini sevip sevmeyeceği									Kefensiz'in yine intihar edip etmeyeceği									
1 2 3	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5	1 2																
I. Tablo	II. Tablo								III. Tablo					IV. Tablo					V. Tablo		

f. Karakterler:

Kadriye Çilingiroğlu (Kılıbık): sert, mütehakkim, erkek bir kadın tipidir. Erkek gibi yürür, erkek gibi konuşur. Zaten kalın sesi de erkek sesini hatırlatır. Saçları erkek gibi kesilmiştir. Sırtında siyah tayyör vardır.

Hasan Çilingiroğlu (Hırsız): Açık göz, küstah ve fütursuz bir adamdır. Milyoner bir zengindir.

Ayşe (Fahişe): Zengin bir aile kızı gibi giyinmiştir.

Yakup Türksever (Dilenci): Trakyalı bir çiftlik sahibidir. Ayağında çizmeler, elinde kamçı, hiddeti topuğunda bir adamdır. En ufak vesile ile parlamasına mukabil, bazen bir balon gibi söndüğü de olur. Tipik bir şeker hastasıdır.

Avukat Sebati (Yalancı): Hafif kambur bir adamdır. Kelebek bir gözlük takmış, koltuğunda siyah deri bir çanta vardır. Riyakâr ve mübalağacı birisidir.

Vale Ahmet (Köylü kız): Siyah bir pantolon ve beyaz pamuklu ceket giymiştir. Ceketin altında beyaz yumuşak gömlek vardır. Efemine bir tiptir. Konuşması, eğilerek bükülerek yürüyüşü kadıncadır.

Fehmi (Kefensiz): Saf bir adamdır. Hasan Çilingiroğlu tarafından kullanılır. Onun yerine, onun yaptığı usulsüz işleri kabullenerek hapse girer.

İhtiyar

Ticaret Bakanlığı murakıbı

Jandarma

Hizmetçi

Hemşire

3) BUZLAR ÇÖZÜLMEDEN (1964)

Bu eser İstanbul Şehir Komedi Tiyatrosu'nda 1964, 1965 ve 1972, Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü'nde 1965, Mithatpaşa Tiyatrosu'nda 1968, Ordu Belediyesi Karadeniz Tiyatrosu'nda 1965'te temsil edilmiştir.¹⁵⁶

a. Olay Örgüsü:

Doğu illerinden birisinin kazasında kaymakamlıkta Deli Çavuş adlı biriyle tahrirat kâtibi konuşmaktadırlar ve yeni gelen kaymakamın kurulu düzeni yıktığı ve kazanın önde gelenlerinin işlerini bozduğundan bahsetmektedirler. Bu arada içeri kaymakam girer ve bu kazada artık her şeyin değişeceğinden bahseder. Birtakım yasaklar getirir. Kadınlar artık çarşafı dışarı çıkmayacaklar, yakmak için ağaçlar kesilmeyecektir. Kaymakam kazanın önde gelenlerinden Hacı Murat'ı yanına çağırır. Hacı Murat dükkânında kurtlu pirinç, hasta hayvanların etlerini satmaktadır. Ona kendi dükkânından getirdiği malzemelerle yemek yaptırır. Hacı Murat yiyemez, kaymakam onu kovar. Bu arada büyük bir patlama olur ve köprünün havaya uçtuğu haberi gelir. Bunu yapan eşi İstanbul'a gitmiş ve bir daha dönmemiş 4 çocuklu Hatice'dir. Köprü yüzünden aç kalmıştır. Çünkü köprü öncesinde o salla insanları ve hayvanları karşıdan karşıya geçirip geçimini sağlamaktadır. Köprü yapılıncaya kadar kalır. Bu yüzden köprüyü uçurur. Kaymakam onun tutuklanmamasını söyler.

Aradan zaman geçer. Kaymakam halk tarafından sevilirken zenginler tarafından nefret edilir. Hatice Kaymakam'ı ziyaret eder ve Arzuhalci Şeref ve işine çomak soktuğu diğer zenginler tarafından tuzağa düşürülecektir. Hayat kadını olan Afet,

¹⁵⁶ Metin AND.; "50 Yılın Türk Tiyatrosu", İş Bankası Kültür Yayınları, Baha Matbaası, İst., 1973, s. 655.

Kaymakam'ı ağına düşürecek ve onu halkın gözünden düşüreceklerdir. Hatice'nin haber vermesi ile Kaymakam kendi yerine Deli Çavuş'u koyar. Afet Kaymakam zannederek onu yoldan çıkarır. Fakat gerçekler ortaya çıktığında köyden ayrılır. Bu planı çözülen Şeref ve zenginler eşkıya olan yılan oğluna haber verirler. Bir gece vakti Kaymakam'ın olmadığı bir anda dinlenmek için Deli Çavuş onun yerine oturur. Yılanoğlu, Kaymakam zannederek Deli Çavuş'u öldür.

Bir ay sonra kaymakamlığın önüne kaymakam vekili ile jandarma komutanı gelir, bu arada Yılanoğlu ile tuzağı kuranlar yakalanmıştır. Herkes Kaymakam Vekili ile komutanı ilk önce tanımaz. Niçin geldiklerini sorarlar onlarda durumu anlatır. Aslında kaymakam deliler hastanesinden kaçan bir delidir. Suçlulara cezaları verilir. Kaymakam olarak bilinen ise tekrar hastaneye götürülür.

b. Tematik Unsurlar:

Zengin Yoksul Çatışması: Kaymakam'ın zenginlerin haksız kazançlarını engelleyerek yoksullara yardım etmesi bir tematik unsur olarak karşımıza çıkar. Ayrıca eşi tarafından terk edilen ve salla insan ve havyan taşıyan Hatice'nin işlerini engellemesi yüzünden köprüyü uçurması ve Kaymakam'ın ona ceza verdirmemesi bir başka örnektir.

KAYMAKAM

Sıra başındaki sen başla.

1. KARABORSACI

Ben karaborsacıyım. Kış bastırınca halka satacağım zahireyi gizli bir ambara sakladım. Bunları el altından üç misli fiyat teklif edenlere verdim. Bu yüzden fukara halk aç kaldı. Sızlandılar, merhamet etmedim. Onlar gibi aç bırakılmamı doğru bulurum.

DELİ ÇAVUŞ:

Ah bu vicdansız ahh. Sakalından da utanmamış bre kardeş.

TAHRİRAT KÂTİBİ:

Sus sus...

KAYMAKAM

Sıradan ikinci, sen başla...

2. KARABORSACI

Ben halk düşmanıyım. Gizli bir depoyu daha yazın odun ve kömür istif ettim. Kar yağdıkça dükkândaki mal azaldı, azaldı, sonun da bitti. Bunun üzerine depolardakileri gizli gizli zenginlere sattım. Fakirlere dükkânımın kapısını yüzlerine kapatarak hepsini kovdum. Böylece kim bilir kaç darda olan hastanın, kaç çocuğun ölümlerine sebep oldum. Benim de aç, susuz, soğuktan donmaya terk edilmem haklı olur.

DELİ ÇAVUŞ

Vay canavar vay! Canavarlar bile bu kadar merhametsiz değillerdir bre kardeş.

KAYMAKAM

Üçüncü hadi bakalım sıra şimdi sende.

3. KARABORSACI

Ben de milletime kastettim. Aç ve ocakları tütmeyen fakirleri, üstelik karanlıkta bıraktım. Hâlbuki sakladığım ve bir kısmını zengin evlerine gizli gizli yolladığım gazlar, yollar açılmayınca kadar umumun ihtiyaçlarına yeterdi. Aç, soğukta ve karanlıkta bırakılmam yerinde olur.

DELİ ÇAVUŞ

Tuhh ahlâksız! Az bile bu cezalar bre kardeş.

KAYMAKAM

Kâfi, sizler ifadenizi verdiniz, ben de âdil şefkatli, merhametli ihtilal hükümeti namına hakkınızdaki hükmü tebliğ ediyorum. Malınız, mülkünüz müsadere edilecek ve 5'er yıl ağır hapse konulacaksınız.(işaretle) Beşer yıl. Mahkeme kararı da arkanızdan gelir. Ekrem Yüzbaşı al götür bunları.¹⁵⁷

¹⁵⁷ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Buzlar Çözülmeden**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1965, s.84-86.

KAYMAKAM

Kim yaptırdı bunu diyorum. Sağır mısın?

HATİCE

Açlık, yoluna öldüğüm, açlık.

KAYMAKAM

Bu sefer de ben anlamadım. Ne demek istiyorsun? Açık konuş.

HATİCE

Açlık yüzünden yaptım dedim ya. Çocuklarım aç kaldı, hiçbir çare bulamadım.

KAYMAKAM

Köprü atmanın çocuklarını doyurmaya faydası ne?

HATİCE

Çoook...

KAYMAKAM

Alay mı ediyorsun be kadın¹?

HATİCE

Yooo...

KAYMAKAM

Anlat öyleyse...

HATİCE

Eskiden bu dere üstünde köprü yoktu. İnsanları, hayvanları karşıdan karşıya sallarla biz iletirdik. Geçimimiz bu yüzdendi. Babam, kocam ve ben nöbetleşe çalışırdık. Sonra günlerden bir gün buraya mebuslar geldiler, memurlar geldiler. Dere üstüne köprü yapmağa karar verdiler.

KAYMAKAM

Çok gelen geçen, olur muydu karşı yakaya.

HATİCE

Yok canım. Günde 15-20 kişi, bilemedin 25, 4-5 tane de hayvan. Karşı tarafta tarlalardan başka ne var?

TAHRİRAT KÂTİBİ

Müsaade buyrulur mu efendim? Biz ona seçim köprüsü deriz. Devrilen hükümet rey almak için bu köprüyü yaptı.

KAYMAKAM

Lüzumsuz yere. (Hatice'ye) Devam et.

HATİCE

Köprüünün açıldığı gün bizim işimiz de; bitti, kurban olduğum. Babam başka iş bulamadı. Kahrından hastalandı, öldü. Kocam iş bulurum diye İstanbul'a gitti, bir daha dönmedi. Mektup bile yazmadı. Satılacak neyim varsa sattım savdım, bir zaman yan aç yarı tok bekledik.

KAYMAKAM

Kocanın başına bir iş gelmiş olmasın? Çirkin kadın değilsin ki seni atlattı diyelim. Hem çocukları da var.

HATİCE

Bilmem.

KAYMAKAM

Hiç arayıp sormadın mı?

HATİCE

Ne diye arayıp soracağım, Yaşıyorsa bile artık ondan bize hayır gelmez. Onu kapıma koymam bir daha.

KAYMAKAM

Sonra?

HATİCE

Sonrası, heççç.

KAYMAKAM

Sonra düşündün ki köprüyü atarsan tekrar sal yapacak ve geçimini doğrultacaksın.

HATİCE

Heeyee, öyle oldu.

KAYMAKAM

Yakalanacağını düşünmedin mi?

HATİCE

Hesapta o da vardı ama umutsuzluk insana her şeyi göze aldırıyor işte.

KAYMAKAM

(Tahrirat Kâtibine) Doğru mu konuşuyor?

TAHRİRAT KÂTİBİ

Doğru olduğunu sanırım efendim. Kendisini namuslu, biraz da tok sözlü bir kadın olarak biliriz. Cesurdur, kimseyle pek görüşmez. Çarşıda pazarda pek görülmez.¹⁵⁸

c. Teknik Unsurlar:

Buzlar Çözülmeden adlı eser üç perdeden oluşmaktadır; I. perde dokuz meclis, II. perde on bir meclis, III. perde altı meclistir.

d. Zaman ve Dekor:

Birinci Perde

Doğu illerinde bir kaza merkezinin hükümet dairesinde kaymakamlık odası. Eşya namına ne varsa hepsi en adî ve kaba cinsten, hem de yıpranmıştır. Kaymakamın

¹⁵⁸ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Buzlar Çözülmeden**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1965, s.69-73.

üzerinde iki telefon makinesi duran büyükçe, fakat boyası sıyrılmış masası soldadır. Masanın arkasındaki duvarda bir Atatürk resmi görülür. Arka plânda, cephede büyük balkon, balkon kapısı, bunun sağında ve solunda İki pencere vardır. Pencereleden ve balkon kapısından dışarının karlı manzarası görülür. Arka plânda sağda ve solda iki kapı mevcuttur. Sağdaki giriş kapısıdır. Soldaki kaymakamın hususi odasına açılır. Sağda Ön plânda battal bir kasa ve bir de küçük kitaplık yer almıştır. Yayırları fırlamış büyük meşin kanepe de sağdadır. Öyle ki buraya oturanların arkalan giriş kapısına dönük olur. Bu kanepeden başka cinsleri ayrı ayrı birkaç iskemle, solda kaymakamın masasıyla kapı arasında bir saç soba, içi tezek dolu bir teneke görülür. Tavandan çıplak bir ampulün sinek tersleriyle kararmış kordonu sarkmaktadır.

Perde açıldığı saman sahne boştur. Vakit öğleye doğru. Dışardan rüzgârın sesi duyulur. Bu ses ve pencerelerle balkon kapısından görülen karlı manzara kaza merkezinin sayılı kışlardan birini geçirmekte olduğunu bize anlatacaktır.

İkinci Perde

Aynı dekor, vakit akşam, pencerelerden gördüğümüze göre dışarıda kar yağıyor. Birinci perdedeki tarihten 15 gün sonrasındır.

Üçüncü Perde

Aynı dekor, bir ay sonrası... Vakit akşam. Pencerelerden dışarıda havanın açık olduğu görülür.

e. Merak Unsurları:

a) Kaymakamın deli olduğunun anlaşılıp anlaşılmayacağı.

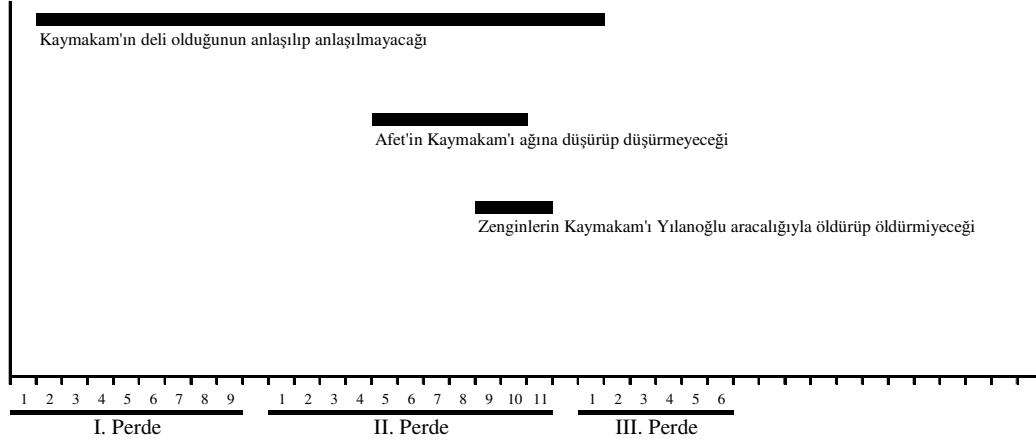
1. perde 2. mecliste başlar, 1. perde 3. mecliste biter.

b) Afetin kaymakamı ağına düşürüp düşüremeyeceği.

2. perde 5. mecliste başlar, 2. perde 10. mecliste biter.

c) Zenginlerin kaymakamı Yılanoğlu aracılığıyla öldürüp öldürmeyeceği.

2. perde 9. mecliste başlar, 2. perde 11. mecliste biter.

f. Karakterler:

Kaymakam: 45 yaşlarında, uzun çizmeleri, kapalı yakalı, büyük düğmeli ve dışardan cepli ceketi, bunun üstünde yakası kürklü, kalın kumaştan paltosu, kalpağı ile elinde kamçısı olan daima asabi birisidir. Zaman zaman sesi şiddetle yükselir, bakışları tuhaflaşır ve gene zaman zaman ceketinin yakası çok dar geliyormuş gibi sağ elini bu yaka ile boynu arasına sokarak daha rahat nefes almaya çalışır. Ceketinin yakası dar değildir; ama bu onun vazgeçilemez bir hareketidir.

Ekrem Yüzbaşı: 35 yaşlarında Kaymakam gibi tuhaf bir adam olan Ekrem Yüzbaşı da sağ eliyle mütemadi bir şekilde ceketinin düğmelerinden birini çözer, sonra yine ilikler ve yine çözer.

Tahrirat Kâtibi

Deli Çavuş

H. Murat Ağa

Şeref Hakarar

Hatice

1. Karaborsacı

2. Karaborsacı

3. Karaborsacı

Sarı Mahmut Ağa

Âfet

Yılanoğlu

Kaymakam Vekili

Jandarma K.

4) EMEKLİ (1967)

Bu eser ilk defa 1967–1968 mevsiminde Ankara Devlet Tiyatrosunda temsil edilmiştir.¹⁵⁹

a. Olay Örgüsü:

Olay Ankara da, yaz başında geçmektedir. Selim Bey x bakanlığında müsteşardır ve yeni emekli olmuştur. Emekliliğini dinlenerek, kitap okuyarak, eski dostlarıyla vakit geçirerek ve konferanslara katılarak geçirmek istemektedir. Fakat en başta karısı Mediha Hanım ile çocukları Yavuz ve Sevgi bu durumdan son derece rahatsızdır çünkü emeklilikle beraber sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Selim Bey’in eski siyasi ağırlığı kalmamış, maddi sıkıntılar baş göstermiş, evdeki aşçı ve bir hizmetçi çıkarılmış sadece hizmetçi Hatice kalmış işler Mediha Hanım’ın üzerine yüklenmiştir. Ayrıca Selim Bey kızı sevgi ve oğlu Yavuz’un hızlı ve lüks yaşamlarına yetişememektedir. Mediha Hanım’ın arkadaşları arasında artık emekli bir müsteşar eşi olduğu için ağırlığı kalmamış hatta arkadaş toplantılarına dahi çok nadir davet edilmekte hatta telefonu dahi çok seyrek çalmaktadır. Selim beyin evinden hiç çıkmayan Tilki Nuri dahi artık eve uğramamaktadır ve herkes içinde bulunduğu durumdan Selim Bey’i ve onun emekli oluşunu sorumlu tutmaktadır. Selim Bey ise bu durum içerisinde nasıl kurtulacağını düşünmektedir ve dışarıyla olan yazışmalarını Hatice vasıtasıyla yapmaktadır. Bu arada Selim Bey’in emekli olması ile birlikte Arif

¹⁵⁹ Cevat Fehmi BAŞKUT, **Emekli**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972.

Bey'in oğlu da Sevgi ile nişanını bozmuştur. Tam yine sinirlerin gergin olduğu bir gün eve bir mektup gelir. Bu mektup çok gizlidir ve Bakan tarafından gönderilmiştir. Selim şaşırması aynı zamanda mutluluktan havalara uçmuştur. Çünkü artık ev ahalisi eski özlediği hayata kavuşacaktır ve Selim Bey'e bu görevi bir an önce kabul etmesi için baskı yapmaktadırlar. Selim Bey ise düşünmek için zaman istemekte ve bu olayın sır olarak kalmasını istemektedir. Fakat daha aradan birkaç dakika geçmeden Mediha Hanım arkadaşların durumdan haberdar etmiş, Sevgi ve Yavuz bütün çevrelerine haberi ulaştırmıştır. Fakat Hizmetçi Hatice bu durumdan hiçbir şey anlamamıştır. Aradan bir hayli zaman geçmiştir. Ev ahalisi Selim Bey'in görevini sürdürdüğünü düşünedursun Mediha Hanım eski faal günlerine dönmüş, derneklerden kabul günlerine katılmaktan boş zamanı kalmamıştır. Yavuz ve Sevgi ise babalarının eski gücüne kavuşmasından çok memnundur. Etrafta ise gizli olmasına rağmen Selim Almaçık'ın Bakanlık Baş müşavirliği'ne getirilmesi herkes tarafından duyulmuş, Tilki Nuri Mediha hanım vasıtasıyla Selim Bey'in ismini kullanarak çalıştığı şirket adına bakanlıktaki işlerini usulsüzce halletmektedir. Kendisi bakanlıkta çalışmasına rağmen iki iş birden yapmaktadır. Tam bu dönemlerde Aziz Sarıdağ Selim Bey'in kızına önceden beri âşiktir ve onu ailesinden istemeye gelmiştir. Fakat artık Selim Bey'in statüsü tekrar değiştiği içindir ki Mediha Hanım tarafından terslenerek evden kovulur.

Herkes hayatına devam ededursun, Selim Bey'in Hatice dikkatini çeker. Hatice'nin cahil ve aptal olduğuna inanmamaktadır ve ufak bir blöfle Hatice'nin neden böyle davrandığını öğrenir. Hatice eğitilmiş bir kızıdır fakat ailesi öldükten sonra hizmetçilik yapmak zorunda kalmış ve eğitilmiş, güzel, akıllı olması ona hep zorluk çıkarmış o da hayatını idame ettirmek için böyle bir kılığa bürünmüştür ve Hatice bunları Selim Bey'e tek tek anlatmıştır. Çok garibine giden bir olayı ona sormuştur. O da aylar önce niçin kendi adına tekrar kendisine mektup yolladığıdır ve Hatice o zamandan olayın garipliğinin farkına varmıştır. Selim Bey de emeklilikten sonra üzerindeki baskılardan biraz sıyrılmak için kendisine bakanın ağzıyla mektup yazdığını böylelikle tekrara önemli bir göreve gelmiş gibi görünerek rahatlayacağını düşünmüştür. Aslında usulsüzlük-sahtekârlık yapmamıştır. Fakat bu olayın karısı ve çocukları tarafından böyle ifşa edileceğini de hesaba katmamıştır. Bu arada Tilki Nuri de Selim Bey'in selamını Mediha Hanım vasıtasıyla kullanarak bakanlıktan birçok ihale almıştır. Hatta Selim beyin yakın dostlarından Ruhi Bey'in başı bu nedenle belaya

girmiş ve görevinden azledilmiştir ve bakanlık tarafından bu noktalarda soruşturma başlatılmıştır.

Bu arada Müttehhit Arif Bey, oğlu ile Sevgi arasında bozulan nişanı tekrar yapmak amacıyla Selim Bey ile görüşmeye gelmiştir. Fakat Sevgi bu nişanı istememektedir ve Hatice ile bir oyun hazırlayarak ve onunla yer değiştirerek şımarık, hoppa bir kız modeliyle Arif Bey'i evden uzaklaştırmışlardır. Aslında Selim Bey de bu duruma pek memnun olmuştur. Bu olayın akabinde Arif Bey daha evden yeni çıkmıştır ki eve iki tane polis gelmiş ve Selim Bey'i karakola götürmek istemiştir.

Aradan hayli gün geçmiştir. Selim Bey sorgu hâkiminin karşısındadır. Evrak sahteciliği ve usulsüz işlere adının karışmasından dolayı. Selim Bey her şeyi anlatır. Ufak bir iyi niyetli yalanın onu buralara getirdiğini fakat Tilki Nuri'nin işlerinden habersiz olduğunu bunların isteği dışında geliştiğini anlatır ve şahitlerle olayı açıklığa kavuşturur. Selim Bey serbest kalır. Tilki Nuri tutuklanır ve hapse atılır. Bu arada Sevgi ve Aziz nişanlanmıştır, nikâh günü beklemektedir. Yavuz ve Hatice arasında yakınlaşma olmuştur ve Mediha Hanım çok pişmanlık içerisinde. Selim Bey'in bu durumundan kurtulmuş olmasından çok memnundurlar. Sorgu hâkimi özel olarak mahkeme sonunda Selim Bey'le görüşmek ister. O da emekliliğini istemiştir. Selim Bey ise asla emekli olmamasını bütün bunların başına emeklilik yüzünden geldiğini ona anlatmaya çalışır ve güzel bir dostluk kurarlar. Tam bu sırada Sırrı Kocayusufoğlu adlı bir kâtip Selim Bey'i bulur ve Başbakan tarafından gönderildiğini Selim Bey'in bu olayının başbakanlıkta merakla takip edildiğini ve Başbakan'ın Selim Bey'e Bakanlık teklifinde bulunduğunu bildirir. Selim bey şaşkındır. Başbakanlığa görüşmek için gitmek istemektedir. Fakat Mediha Hanım, Yavuz, Sevgi ve Hatice bu duruma inanmamakta, hatta onu çekiştirerek eve götürmek istemekte ve Hatice: Yalancının evi yanmış kimse inanmamış vb. gibi laflar, Sevgi: Ayrılma bizden, ayrılma başımızdan, Yavuz: Hiç şüphe yok ki inanıyoruz baba, Meliha: Ama sen yinede bizden başbakanlığa gidiyorum diye ayrılma gibi laflar edilirken Selim Bey hâlâ: Gideceğim ve hayır diyeceğim demektedir.

b. Tematik Unsurlar:

Menfaat: Selim Bey'in müsteşarlıktan ayrılıp emekli olması üzerine çevrelerinde hem itibarlarını kaybeden, hem de madden sıkıntılı günler geçirmeye

başlayan aile fertleri Selim Bey'e baskı kurmuştur. Selim Bey ise Bakan'ın ağzından kendine yazdığı mektupla tekrar göreve çağrıldığını; ama bunun gizli olduğunu söyleyerek onları avutmuştur. Ancak aile fertleri bunu duyurarak eski şaşalı günlerine dönmüşlerdir.

MEDİHA

Bir daha artık böyle şeyler alacak değilim. Kabul gününü kaldırıyorum. Dün, inan bana, tek Allah'ın kulu gelmedi, Hâlbuki baban emekli olmadan bu salon, misafirlerle dolar dolar boşalırdı. Artık bundan sonra ne kabul günü yapacağım, ne de kabul günlerine gideceğim. Zaten gittiğim yerlerde adeta istiskal ediliyorum.

SEVGİ

Daha neler anne.

MEDİHA

Öyle öyle, artık hal hatır sormaya bile üşeniyorlar. Herkes bana tepeden bakmaya başladı. Hatta bazıları tanımamazlıktan geliyorlar. Tabî benim de olanca kanım başıma çıkıyor.

SEVGİ

Aldırma anne.

MEDİHA

Baban müsteşarlıktan ayrılmadan önce haftada en aşağı iki üç defa kabul resimlerine, ziyafetlere, kokteyllere çağrılırdık. Sosyetenin en ileri gelen sınımlarından biriydim ben. Telefon her dakika çalar dururdu. Davetler davetler davetler... Bugün aynı sosyete bizim yaşamağa devam ettiğimizden bile habersiz. Telefon ancak kasaba et, bakkala pirinç ısmarlamak için işimize yarıyor. Bunun dışında susup duruyor, sanki bir ölü, bir ceset gibi. Tek Allah'ın kulu çıkıp da aramıyor bizi. Baban yakında onu da kapattırır herhalde.

SEVGİ

Kabahat galiba hep babamda. Sanki ne diye emekli oldu?¹⁶⁰

¹⁶⁰ BAŞKUT, Cevat Fehmi; **Emekli**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.14, 15.

MEDİHA

Ah şimdi Sevgi de burada olmalıydı. Kim bilir ne kadar memnun olacaktı. Şaka maka değil bugün hepimiz için büyük bir bayram günü.

SALİM

Acaba kabul edeyim mi dersin Mediha?

MEDİHA

(Gülerek) Salim, bu konuda bir kelime daha söylersen vallahi seni boğarım.

SALİM (Gülerek)

Hee. Bakanın mektubu bir aile felâketine sebep olacak ha?

MEDİHA

Hadi git odana, derhal cevap var, derhal, bir dakika tehiri caiz değil. Ondan sonra sokağa çık mektubunu kendi elinle postaya ver. Hatta bırak mektubu, sen kendin git Bakana. Giderken gömleğini değiştirmeyi de unutma. Sen böyle kirli gömlek giymezdin ama nasıl oldu? Bakana kendin git kendin.

SALİM

Yoo biraz ağırdan almak lâzım Mediha. Sen işi idare etmesini bana bırak, mektup kâfi. Ama dediğim gibi bir müddet kimseye bu işten bahsetmeyeceksiniz, ama hiç kimseye. Anlıyor musunuz? Yoksa bütün iş bozulur.

MEDİHA

Nasıl istersen, Hadi durma, git odadaki otur masanın basma.

SALİM

Peki, gidiyorum.

(Arka cephedeki kapıdan çıkar)

YAVUZ

Doğrusu çok sevindim anne.

MEDİHA

*Ya ben? Bir emekli karışırken Baş müşavirin eşi olmak ne demek? Düşünsene.*¹⁶¹

c. Teknik Unsurlar:

Emekli adlı eser üç perdeden oluşmaktadır; I. Perde sekiz meclis, II. Perde sekiz meclis, III. Perde yedi meclistir

d. Zaman ve Dekor:

Birinci Perde

Vakit sabah, “X” Bakanlığı müsteşarlığından emekli Salim Alınacak’ın evindeyiz. Bu ev Mithatpaşa caddesindeki büyük bir apartmanın dördüncü katındadır. Gördüğümüz salon lüks değil, fakat oldukça temiz şekilde döşenmiştir. Arka cephe ile solda iki kapı, birisi hole ve Salim Alınacak’ın yazı odasına, diğeri evin içine açılır. Kanepe ve koltuklar, alçak masalar, sandalyeler, büyük ve yeşil yapraklı saksılar. Yerler Marley kapıdır bunun üzerinde iyi cins halılar ve seccadeler. Sağda dipte pirinç ayaklı büyük bir abajur, onun yanında siyah renkte sallanır bir koltuk. Yine sağda bir sehpa üzerinde telefon. Yanında hizmetçi çağırmaya mahsus zil. Sağda arka cephedeki duvarda büyük bir ayna vardır.

İkinci Perde

Aynı dekor. Aradan bir buçuk ay geçmiştir. Vakit öğleye yakın. Evde şahit olduğumuz tek değişiklik aile efradının durumlarındadır. Hepsi halterinden memnun görünmektedirler. Bilhassa Mediha artık eski yorgun, meysus ev hanımı olmaktan çok uzaklaşmıştır.

Üçüncü Perde

Ankara Adliyesi’nde, sorgu hâkimliklerinden birinde çalışma odası. Arka cephede, ortada, koridora açılan esas kapı. Sağda hâkimin hususî odasına, solda sırasında bekleme odası gibi kullanılan odaya açılan karşılıklı kapılar. Duvarlar beyaz badanalı ve bomboşturlar. Ön plânda sağda hâkimin büyük masası, masanın bir kenarında daktilo makinesi. Zabıt kâtibi daktilonun sandalyesi, masanın ön tarafında biraz açıkta sanık için konmuş iskemle. Sol duvar boyunca sıralanmış şahitlerin

¹⁶¹ BAŞKUT, Cevat Fehmi; **Emekli**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1972, s.50, 51.

oturacakları iskemleler. Arka cephede duvara bitişik madeni bir dosya dolabı. Vakit sabah.

e. Merak Unsurları:

a) Salim beyin mektubu kime gönderdiğinin anlaşılıp anlaşılmayacağı.

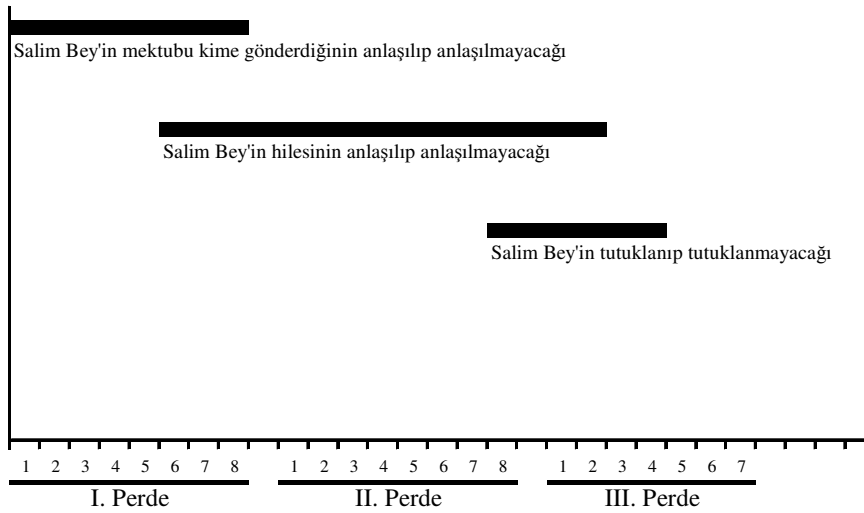
1. perde 1. mecliste başlar, 1. perde 8. mecliste biter.

b) Salim beyin hilesinin anlaşılıp anlaşılmayacağı.

1. perde 6. mecliste başlar, 3. perde 2. mecliste biter.

c) Salim beyin tutuklanıp tutuklanmayacağı.

2. perde 8. mecliste başlar, 3. perde 4. mecliste biter.

f. Karakterler:

Salim ALNİAÇIK: 67 yaşında yeni emekli olmuş, kişilikli, zeki, meslek ahlakı sahibi çok düzgün ve başarılı, kariyerli, memurluk hayatı geçirmiş, ahlaklı olması ilke edinmiş ailesini rahat içinde yaşatmış, emekliliğin tadını çıkarmaya çalışan ve emeklilikte dinlenmekten başka düşüncesi olmayan yorgun bir adamdır.

Mediha Almaçık: 54 yaşında Selim'in karısı, kıt zekâlı, gösteriş meraklısıdır.

Hatice Deliçay: 23 yaşında, Alnıaçıkların hizmetçisi olan çok güzel ve çok zeki, eğitilmiş bir kızdır. Fakat önceki tecrübelerden dolayı şimdiki hayatında kendini aptal, çirkin, cahil göstermekten fayda uman bir insan olarak karşımıza çıkar.

Yavuz Alnaçık: 22 yaşında, Alnaçıkların zeki, kurnaz, hareketli oğludur.

Sevgi Alnaçık: 20 yaşında olan Sevgi, Alnaçıkların kızıdır. Vasat zekâlı, silik bir tiptir. Hayatı eğlence ve gezip tozmaktan ibarettir.

Tilki Nuri: 54 yaşında, Mediha Hanım'ın sütkardeşi ve bu nedenle Mediha Hanım'ın zaafılarından yararlanan, hiçbir ahlaki değeri olmayan, dalavereci, kurnaz, ikiyüzlü, menfaat düşkünü birisidir.

Aziz Sarıdağ: 23 yaşında, yakışıklı, dürüst, ahlaklı bir gençtir. Sevgi Alnaçık'a âşık. Memurluk yapmakta.

Ruhi öjle: X Bakanlığı'nda umum müdürü. 56 yaşında, dürüst, namuslu bir yaşam ve iş hayatı sürdürmüş bir insan. Ağır bir hastalık neticesinde zekâsını yarı yarıya kaybetmiş, yavaş anlayan bir insandır. Selim Bey'e minnet borcu olan bir insandır.

Arif Toztepe: 65 yaşında dindar görünen fakat para için her şeyi mubah gören ikiyüzlü bir yobazdır. Selim Bey'in kızını oğluna almak istemektedir.

Mübaşir: 55 yaşında kompleksleri son dereceye varmış kendisini vazgeçilmez gören, önemli hisseden garip bir tiptir.

Sorgu hâkimi: 60 yaşında ağır başlı babacan adalet duygusu gelişmiş bir hâkim. Emekliliğini beklemektedir.

Zabıt kâtibi: Genç bir kızdır.

Sırrı Kocayusufoğlu: Genç bir adam olan bakanlıkta kâtiptir.

Jandarma

5) ÖLEN HANGİSİ (1969)

Bu eser Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü'nde 1969'da temsil edilmiştir.¹⁶²

a. Olay Örgüsü:

Eserin olay örgüsü Mehlika'nın olayları anlatması ile başlıyor. Burada Reşit'in beyin tümörü nedeniyle ölmek üzere olduğunu, ancak bir mucize ile beyin ameliyatının

¹⁶² Metin AND, “50 Yılın Türk Tiyatrosu”, İş Bankası Kültür Yay., Baha Matbaası, İst., 1973, s. 685.

yapıldığını öğreniyoruz. Burada asıl ilginç olan ve esere yön veren olayın ise iki ayrı karakterlerde olan “iyi-kötü” huylara sahip iki insanın beyin ameliyatı ile değiştirilmesidir. Düzenbaz, hilekâr Reşit Bey, iyi huylara sahip Avukat Muhlis Fikirli’nin (ölmesiyle) beynini alıyor. Bu bölümde hizmetçi Hatice’nin olaylara pek bir katkısının olmadığını, Mehlika ve Muhittin’in olayları yansıttığını görmekteyiz.

Mehlika, Reşit, hizmetçi ve esere yeni katılan bir karakter Muhlis Fikirli’nin karısı Keriman Fikirli olaylara yön vermektedir. İki iyi karakter Mehlika ve Muhlis Fikirli’nin beynini alarak düzelen Reşit burada karakter olarak düzelmektedir. Düzenbaz bir kocaya sahip olan Mehlika’nın iyi bir beyne sahip olan Reşit’e hayran ve aşık olduğunu görmekteyiz.

Mehlika ve Keriman olaylara devam etmektedir. Sohbet birbirini seven iki arkadaşın taziye dilekleriyle geçmektedir. Zira Mehlika, kötü huylara sahip Reşit’ten kurtulurken, iyi huylu Reşit Muhlis Fikirli’ye kavuşmuştur. Keriman için işler iyi gitmez. Çünkü onun hayali, kötü huylara sahip Reşit’tir. O halen Reşit’e sahip olduğunu düşünür.

Keriman, hizmetçi, Reşit ve sonra Mehlika vardır. Keriman köşke tekrar gelir. Mehlika’nın tüm engellemelerine rağmen Keriman’ın zihni allak bullak olur. Reşit ile karşılaşır, ancak Reşit hala kim olduğunu bilmemektedir.

Sevdiği kız iğfal edilen (Reşit tarafından) şoför Recep’i tanıyoruz. Olaylara yön vermekte yardımcı kahraman görevinde olup, son sözü söylemede etkin bir rol alır. Burada Recep, Reşit’i öldürmek için köşke şoför olarak giriyor. İyi huylara sahip olan yeni Reşit’i tanımadığı için olaylar komik bir şekilde devam ediyor. Reşit yavaş yavaş kendisinin Reşit olmadığını, aslında Muhlis Fikirli olduğunu anlamaya başladığını görüyoruz.

Reşit’in beyni artık olayları kaldırarak güçte değildir. Doktorun telkinleriyle çıldıracak seviyeye gelmiştir. Reşit: Şimdi artık bu muammayı hallettim. Hangi iblis oynadı, bu alçakça oyunu bana. Söyleyin, kim... kim? sözleri olayların artık çılgırından çıktığını ve ilginç bir hal aldığını gösterir niteliktedir. Reşit ve Mehlika’nın aynı karakterde yani iyi insanlar oldukları ortaya çıkmıştır. Burada yeni bir aşkın ortaya çıktığını görmekteyiz.

Recep kız arkadaşının intikamını almak istiyor. Ama Reşit kurnaz fikirleriyle Recep'i etkilemeye çalışıyor. Olaylar Reşit'in hayal kırıklığıyla devam ediyor. Yıllarca destek olduğu kardeşi Ratip'in aslında düzenbaz, hilekâr ve kötü kalpli biri olduğunu öğreniyor. Zira Ratip, abisinin beyni ile konuştuğunu bilmemektedir. Hizmetçi Hatice, her zamanki gibi kapıları dinlemektedir. Reşit, hizmetçinin bir önceki mecliste kardeşinin hakkında söylediklerini Hatice'ye söyler. Zira beyni halen kardeşinin ölen abisi hakkında söylediklerine inanmamaktadır. Muhittin, beyni ölen Reşit'le konuştuğunu zannettiği için eniştesine ahlaksız, kötü iş teklifleri sunar. Ancak bir önceki meclisten itibaren kendini Muhlis Fikirli olarak bilen Reşit olaylar karşısında çıldırmak üzeredir. Reşit'i eski beyniyle zannedenlerden bir diğeri de Keriman'dır. Ölen eşi Muhlis Fikirli hakkında çok kötü şeyler söyler. Reşit yıkılmaya ve gerçekleri birer birer öğrenmeye devam eder. Mehlika, Reşit'i Muhlis Fikirli olarak bilen ender karakterlerdendir. Bu bölümde kocasına sahip çıkarak Keriman'ı evden kovar. Reşit'te Mehlika'yı sevdiği için Keriman'dan tiksiniyor. Keriman şansını bir daha denemek ister. Ancak intikam duygusu da kalmamıştır. Şoför Recep'in sevdiği bayağı tipli sekreter kız Melahat'ı da bu bölümde tanıyoruz. Melahat Reşit'ten hamile kaldığını iddia eder. Reşit bütün bu olaylar karşısında zorlanmaktadır. Tek destekçisi Mehlika'dır.

Muhlis Fikirli gibi davranması işleri iyice çıkmaz hale sokar. Düzenbazlık ve hilekârlıklarla devam edilen ve Muhittin tarafından organize edilen işler aksamaktadır. Bu mecliste Muhittin, Mehlika'ya bütün bu düzensizliklerin düzeni bozduğunu anlatmasıyla devam eder. Yaşanan olaylar Mehlika'yı tedirgin etmiştir. Mehlika, doktorun da yardımı ile Reşit'in tekrar kötü işler yapması gerektiği Reşit'e anlatır. Çünkü bütün bu işler iyi kalpli Reşit'le yürümeyecektir. Boyacı ve diğerleri köşkü basar. Herkes alacaklarını istemektedir. Reşit, Mehlika'nın üzülmesine de dayanamaz. Artık kötü kalpli olmayan işlerin düzelmesi için karar verecektir. Keriman, alacaklıların köşke gelip Mehlika ve Reşit'i zor duruma düşürmeleri için alacaklılara haber vermiştir. Reşit'i ve Mehlika'yı korku ve şaşkınlık sarmıştır. Reşit çıldırmak üzeredir. İntihar etmek istese de hizmetçi ve Mehlika buna engel olur. Eve polis memuru çağrıldıysa da polis memuru olaylardan hiçbir şey anlamaz. Bu arada Reşit'in Muhlis Fikirli olduğunu anlayan şoför Recep intikamından vazgeçer.

Mehlika, Recep ve hizmetçi Hatice kendisini Reşit'i seven kimselerdir. Reşit bu inanların telkiniyle hayata kendi deyimiyle iğrençliklere dönmeye karar verir. Reşit, Muhlis Fikirli toprağa verildiği gün değil, asıl bugün öldü. Yaşasın Farsaoğlu... Artık ne hapishane ne tımarhane tehlikesi var... Yalnız tek bir küçük eksikimiz kaldı. Ne biliyor musun mehlika? Ne ararsan derhal buluruz. Yahu sen emret... Ne arıyorsun canım?

Reşit, "Suratıma tükürecek bir namuslu adam."

b. Tematik Unsurlar:

Aşk: Mehlika'nın Reşit'in Bey'in ameliyatı geçirmesinden sonra iyi huylu bir insana dönüştüğünü görmesi ona âşık olmasına sebep olmuştur.

REŞİT

İçim başka, dışım başka. Bir hindistancevizi kadar şaşırtıcıyım. Sert, kıllı ve kirli kaim bir kabukla ona. Hiç uymayan iç. İyi ama mademki kafa her şeyin hâkimi ve namıdır, o görür, o işitir, o hisseder, o düşünür, o sever veya nefret eder, o halde... O halde ölen Muhlis Fikirli değil, Reşit Ahmet Forsaoğlu'dur...

MEHLİKA

Acaba?

REŞİT

Ben Muhlis Fikirli'yim. Buna şüphe yok...

MEHLİKA

Acele hüküm verme...

REŞİT

Hayır, eminim. Dün neler biliyorsam yine onları biliyorum. Forsaoğlu'nun bunları bilmesine imkân yok. Dün nasıl düşünüyorsam yine öyle düşünüyorum. Dün neleri hatırlıyorsam yine onları -hatırlıyorum. Muhlis Fikirli'yim ben... Fakat işin hem feci, hem de komik tarafına bak ki, herkes beni Reşit Ahmet Forsaoğlu diye tanıyacak, bilecek... Çıldırmaq işten değil. Daha üç ay evvel onun, avukatıyken yaptığı ka-

*nunsuzluklar yüzünden gırtlığına sarılıp kavga ettiğin adamın derisini, üç ay sonra bir elbise gibi giy ve âlem içine ben o'yum diye çık... Olmaz böyle şey... Ne yapmalıyım?*¹⁶³

Kişilik Çatışması: Reşit'in Muhlis Fikirli'nin beynini almasından sonra düzeni bozulur. Reşit düzenbaz, hilekâr bir insandır. Muhlis Fikirli ise aksine çok namuslu, dürüst bir insandır. Reşit'in beyin ameliyatından sonra eski halini öğrenince yaşadığı çatışma gözler önüne serilmektedir.

MEHLİKA

Hayır, doktorların... İnan bana beyni tamamen değiştirdiklerini bile ancak 3-4 gün evvel kati şekilde Öğrendim ben. Bilmiyordum, zaten kimse bir şey bilmiyordu. Eğer, ameliyat muvaffak olursa beyin, başka bir kafatası için de yaşayacak, bu malûmdur. Ama o beyin senin iddia ettiğin gibi ruhu da, hafızayı da, hisleri de beraberinde getirecek, işte bunu kimse hesaplamıyordu, Beyin, tıp için bugün bile meçhullerle dolu, bir uzuv... Şimdi söyle bana, sadece bir başkasının hayatini yarım kaybetmiş, hususî dokudan yapılmış bir uzvu benim eşime nakledilince bütün söylediklerinin olacağı nasıl bilinebilirdi? İstirabını anlıyorum ama benim için yapılacak bir şey var mıydı?

REŞİT

Bu eller, bu ayaklar, bu yüz, bana hâlâ takmaymış gibi geliyor. Suni azalarla yürüyen, dokunan, kavramaya çalışan, sakat bir insan gibiyim ve böyle kalacağım.

MEHLİKA

Söylediklerin doğru bile olsa, ben buna ancak sevinirim canım.

REŞİT

Anlamadım, sevinir misin?

MEHLİKA

Forsaoğlu'nun ne iğrenç, ne tahammül edilmez, ne utanmaz, alçak adam olduğunu saklamama imkân yok. Müşterek hayatımız boyunca nefret ettim ondan... Ve artık itiraftan sıkılmıyorum, Muhlis Fikirli'yi beğendim, takdir ettim, hatta açıkça

¹⁶³ BAŞKUT, Cevat Fehmi; **Ölen Hangisi**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1970, s.68, 69.

*konuşayım, onu sevdim. Şimdi, mademki sen Muhlis Fikirli olduğunu iddia ediyorsun, o halde benim bu durumdan memnun olmamı yadırgamamalısın. O rezaletler, bayağılıklar, hilekârlıklar devri kapandı demektir artık. Haydi haydi, bırak bu beyhude düşünceleri şimdi, ben sokağa çıkıyorum, paramız bitti, bankaya kadar gideceğim, hem de yaya olarak. Biraz hava alayım. Ben dönünceye kadar sen istersen misafirlerinle meşgul ol.*¹⁶⁴

c. Teknik Unsurlar:

Ölen Hangisi adlı ese üç perdeden oluşmaktadır; I. perde altı meclis, II. Perde sekiz meclis, III. perde yedi meclistir.

d. Zaman ve Dekor:

Birinci Perde

Boğaziçi'nde çok zengin şekilde döşenmiş, yapı, iki katlı bir yalıdayız. Sağ cephe tek mil camdır ve Boğaz bütün güzelliğiyle gözler önünde serili durur, ikinci planda, dipte zemin 2-3 merdivenle yükselir ve buradan yemek salonuna çıkılır. Büyük yemek masası, sandalyeler. İki salonu bir kadife perde ayırmaktadır. Sol tara/a-toplanmış olan perde daima açıktır. Yemek salonunun, solda, bina içine açılan bir kapısı vardır. Birinci planda, ön tarafta koltuk ve kanepeler ortada alçak büyük masa, masanın üzerinde çiçek dolu vazo. Solda pirinç çemberlerle süslü, tahta, bir saksı içinde geniş yapraklı büyük süs bitkisi. Onun yanında antreye açılan muhteşem, camlı kapı. Bunun ilerisinde, solda tıpkı bir gemi içi gibi dekore edilmiş bar içeri doğru uzanmaktadır, Lombozlar, içki şişeleri dolu raflar, boydan boya bir tezgâhın önünde bar iskemleleri. Mevsim sonbahar. Vakit sabah. Dışarıda hava açık, güneş sabah sislerini eriterek yükselmiştir.

İkinci Perde

Aynı dekor, aradan bir hafta geçmiştir. Vakit yine sabah, ortalık yine güneşti.

¹⁶⁴ BAŞKUT, Cevat Fehmi; **Ölen Hangisi**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul, 1970, s.70, 71.

Üçüncü Perde

Reşit Ahmet Farsaoğlu'nun yalısında yazı odası. İyi döşenmiş, fakat fazla büyük değil. Birinci plânda, ortada, eski suflör deliğinin bulunduğu yerde bir şömineye ait mermer satıh üzerinde demirden malûm âletler, destek ve bir iki kütük. Bunlar odanın dördüncü cephesinin ve bu cephedeki şöminenin mevcudiyetini gözlerimizde canlandırırlar. Yine birinci plânda solda, yatak odasına açılan kapı. Ondan sonra büyük yazı masası. Masanın üstünde telefon, sumen, mürekkepli kalem, çağara tablası ve bir mücessem küre. Masanın koltuğu arkasında süslü bir raf, üstünde biblolar ve bir kaç kitap. Masanın önünde bir deri koltuk. Sağda büyük bir deri kanep ve ikinci deri koltuk. Kanepenin önünde alçak bir masa. İkinci plânda birinci plândaki kanepeden sonra sarı duvar tamamen camdır. Yine ikinci plânda arka cephede, saçıda, diğer odalara ait koridora ve aşağı inen merdivene açılan kapı ile büyük bir süs bitkisi ve bir şezlongla bir paravan vardır. Duvarlarda yağlı boya tablolar.

(Vakit öğleye doğru. İkinci perdenin üstünden yine bir hafta geçmiştir.)

e. Merak Unsurları:

a) Reşit'in Muhlis fikirli olduğunu anlayıp anlayamayacağı.

1. perde 1. mecliste başlar, 1. perde 6. mecliste biter.

b) Şoför Recep'in öldürüp öldürmeyeceği.

1. perde 5. mecliste başlar, 3. perde 2. mecliste biter.

c) Reşit'in eski haline dönüp dönmeyeceği.

1. perde 1. mecliste başlar, 3. perde 7. mecliste biter.

Reşit'in Muhlis fikirli olduğunu anlayıp anlamayacağı																				
Şoför Recep'in Reşit'i öldürüp öldürmeyeceği																				
Reşit'in eski haline dönüp dönmeyeceği																				
1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7
I. Perde						II. Perde								III. Perde						

f. Karakterler:

Mehlika Farsaoğlu: 30 yaşında, esmer, siyah saçlı, zeki, otoriter ve güzel bir kadın olarak tanıtılıyor. Armatür Reşit Ahmet Farsaoğlu'nun karısı olarak bilinmekte. Buradan;

Reşit Ahmet Farsaoğlu: Zengin, armatür, dalavereci, hilekâr, kadın düşkünü ve cin fikirli bir adam. Oyunda çok az katkısı var. Başlangıç kısmında ameliyattan önce yer alıyor. Ancak geçmiş hayatta yaptıkları oyunun temelini şekillendiriyor.

Muhlis Fikirli (Avukat): Reşit'in sonraları araları açılan bir gençlik arkadaşı olarak karşımıza çıkıyor. Kültürlü, iyi kalpli, otoriter bir kişi. Şeker komasından ölüyor.

Muhittin Saygılı: 32 yaşında Mehlika'nın üvey kardeşi ve Armatür Reşit'in kâtibi. Menfaati uğruna her şeyi yapabilecek bir tip,

Boyacı: Orta yaşlı, asabi, lider konumunda.

Polis Memuru: Oldukça yaşlı ve saf biri.

Dr. Mortan Prens

Alman Beyin Cerrahı Burger

Salih Efendi: Eski şoför olarak adı geçer.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Cevat Fehmi Başkut'un Tiyatro Eserlerinde Ortak Yönler

Cevat Fehmi Başkut'un tiyatro eserleri birçok yönden ortaklık gösterir. Bu ortaklıkları tiyatroları inceleme esasına göre sıralayarak göstereceğiz. Öncelikle eserlerin dış yapısından bahsetmek gerekir. Cevat Fehmi Başkut yazmış olduğu 23 tiyatro eserinde bazı ortak yönleri ele almış ve bu ele aldığı ortak yönleri iki ayrı eserde iki farklı boyutundan hareketle incelemiştir. Bu yönüyle Cevat Fehmi Başkut'un tiyatro eserleri birbirinin taklidi olmaktan öte ve birbirini takip eden bir yazı dizisi olmaktan çok farklı eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da böylesine çok sayıda eser yazmış bir yazarın ne denli büyük bir başarı sağladığının kanıtıdır. Genel itibariyle bu tür eserler yazmış yazarların eserlerinde aynı konuyu ele alıp da birbirini takip eden eserler ortaya koymaması büyük bir başarı olarak adlandırılmalıdır. Bu noktada Cevat Fehmi Başkut'un başarısı yadsınamaz. Elbette bu başarını temelinde Cevat Fehmi Başkut'un tiyatro yazarlığının yanında aynı zamanda bir gazeteci olmasının da büyük bir katkısı olmuştur. Bir yazar ne kadar halka iç içeyse ve ne kadar halkın yaşadıklarından haberdarsa o ölçüde yazdığı eserler başarı olur. Bu aynı zamanda bir yazarı diğer yazarlardan ayıran bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Cevat Fehmi Başkut'un aynı zamanda bir gazeteci oluşu hem onun ufkunun geniş olmasını hem de aynı olaya farklı bakış açısıyla bakmasına yardımcı olmuştur. Yazar dönemin en büyük gazetelerinden birinde başta yazar olarak daha sonra da o gazetenin müdürü olarak çalışmıştır. Cevat Fehmi bu iki özelliğini de yazarlığıyla birleştirmesi onun kaleminin gücüne güç katmıştır.

Bir tiyatro eserinin üç birlik kuralına (yerde, sürede ve aksiyonda birlik kuralı) uygun olarak ele alınması gerçeği de aynı zamanda bu denli çok tiyatro eseri yazmış bir yazarı zorlayacak bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Cevat Fehmi Başkut'un bu sıkıntıyı da çok iyi bir şekilde bertaraf ettiğini görürüz. Düşünün bir kere hem tiyatro eseri yazacaksınız hem aynı konuyu işleyeceksiniz hem de üç birlik kuralına uygun yazmak zorunda olacaksınız ve tekrara düşmeyeceksiniz. İşte bu bağlamda Cevat Fehmi Başkut'un ortaya koyduğu eserler bunu başarmış eserler olarak görülmektedir.

Cevat Fehmi Başkut'un eserlerindeki ortak yönleri yukarıda bahsettiğimiz gibi aşağıdaki sırayla inceleyeceğiz:

- a. Olay örgüsü bakımından ortak yönler
- b. Tematik unsurlar bakımından ortak yönler
- c. Teknik unsurlar bakımından ortak yönler
- d. Zaman ve dekor bakımından ortak yönler
- e. Merak unsurları bakımından ortak yönler
- f. Karakterler bakımından ortak yönler

Cevat Fehmi Başkut'un tiyatro eserlerindeki bu ortak yönleri açalım:

a. Olay Örgüsü Bakımından Ortak Yönler:

Olay örgüsü bakımından ortak yön iki eser arasında gösterilebilir. Bu ortak yön yukarıda da ele aldığımız gibi olay örgüsünün aynı menşeinden beslenmesinden başka bir şey değildir. Cevat Fehmi Başkut'un Büyük Şehir ve Küçük Şehir adlı eserleri aynı konu üzerinden hareketle ele alınmış eserlerdir. Cevat Fehmi Başkut bu iki eserden ilki olan Büyük Şehir'i 1943 yılında yazmıştır. Bu eser evlenmek isteyen zengin bir adamın, kaldığı otelin sahibi tarafından dolandırılmaya çalışıldığını anlatmaktadır. Bu bozukluktan hareketle Cevat Fehmi Başkut 1946'da Küçük Şehir'i yazmış ve orada da buna benzer bir konuyu başka bir yönden ele almıştır. Büyük Şehir şehirdeki sahtekârlığı anlatmak için yazılmış, Küçük Şehir ise sahtekârlığın sadece şehirde değil aynı zamanda ilçede de var olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Her ne kadar bu yönleriyle ortaklık gösterecekler de bu iki eser kuruluş itibarıyla birbirinden farklıdır. Ancak aynı konudan harekete başlamaları yönünden burada söz etmeden geçemedik.

b. Tematik Unsurlar Bakımından Ortak Yönler:

Cevat Fehmi Başkut'un tiyatro eserlerindeki ortak tematik unsurlar şunlardır:

Aşk

Büyük Şehir adlı eserde Hasan ile Sacide'nin aşkından bahsedilmektedir. Bunun da üstünde fazla durulmamıştır. Küçük Şehir adlı eserde Ayşe, Âdem'i karşılıksız sevmektedir. Âdem Ayşe'yi sever ancak Eleni'nin oyununa gelir. Aldanır Nebile ile

evlenmek zorunda kalır. Nebile, Adanalı milyonerle evlenmek zorunda kalır. Bu evlilikten Âdem'i kullanarak babasını vazgeçtirir. İstanbullu ismini bilmediği bir gence âşıktır. Burada Âdem ile Ayşe aşklarının karşılıklarını bulamazlar. Ayarsızlar adlı eserde Prenses Leyla Mustafa'ya âşık olur. Daha sonra görüyoruz ki Nazan da gizli de olsa Mustafa'ya âşık olur ve onunla amcasının evine taşınır. Hacı Kaptan adlı eserde önce Yusuf'un Suzan'a, daha sonra ise Yusuf'un Seza'ya karşı olan sevgileri işlenmektedir. Eser içinde aşk üzerinde pek durulmaz ancak yine de kurguda buna rastlanır. Makine adlı eserde aşk teması Afif ile Necla arasındaki ilişki ile karşımıza çıkar. Afif, Necla'ya çocukluktan beri âşıktır. Birbirlerini severler, ancak Hacı Bey bu ilişkiye karşı çıktığı için ayrılırlar ve Afif evden kaçır. Yine Aziz de Necla'ya âşıktır ve onunla evlenir. Ancak daha sonra gelişen olaylardan sonra Aziz, Hacı Bey'e vefa borcunu düşünerek Necla'nın Afif ile olan evliliğini kabullenir ve aradan çekilir. Dostlar adlı eserde Leyla büyük aşkı olan Bedri'yi anlatmaya başlar. Çocukluktan başlayan bir aşktır. Her ikisi de birbirlerini çok sevmiştir. Öbür Gelişte adlı eserde aşkı Fehmi ile Ayşe'de görüyoruz. Diğerleri uykudan uyanıp hallerine şükrettiklerinde bir tek ikisi uykudan uyanmak istemeyip rüyanın devam etmesini istiyorlar. Ölen Hangisi adlı eserde Mehlika'nın Reşit'in Bey'in ameliyatı geçirmesinden sonra iyi huylu bir insana dönüştüğünü görmesi ona âşık olmasına sebep olmuştur.

Zengin- Fakir Çatışması

Paydos adlı eserde Hacı Hüsamettin Tüccaroğlu'nun karısı Safinaz'ın Hatice Hanım'a fors atması: "...şu evinizin haline bakın... Frijideriniz var mı? Bizim iki tane var. Havagazı fırınınız var mı? Bizim iki tane var. Elektrik süpürmeniz var mı? Bizim üç tane var... Her kat için bir tane bir de çamaşır yıkama makinemiz var." Ayarsızlar adlı eserde bu çatışmayı en çok Ali'de görürüz. Ali fakirlikten bir an önce zenginliğe geçmek istiyor. Buna ulaştığında da ailesini kaybetmeyi göze alarak mahallesine geri dönmüyor. Kadıköy İskelesi adlı eserde Gâvur İbrahim onları az kira ödedikleri gerekçesiyle evden çıkartmak istemektedir. Arsa sahibi Muhip ortaya çıkar. Yoksul oldukları için arsasından çıkarmak ister. Muhip'in karısı Şazimet ve kızı Şukufe gelir ve onlarla daha doğrusu yoksulluklarıyla dalga geçer. Öbür Gelişte adlı eserde daha çok hırsız ve dilencide bu çatışmayı görüyoruz. İkisi de bir daha hayata geldiklerinde zengin olmayı diliyorlar. Buzlar Çözülmeden adlı eserde Kaymakam'ın zenginlerin haksız

kazançlarını engelleyerek yoksullara yardım etmesi bir tematik unsur olarak karşımıza çıkar. Ayrıca eşi tarafından terk edilen ve salla insan ve havyan taşıyan Hatice'nin işlerini engellemesi yüzünden köprüyü uçurması ve Kaymakam'ın ona ceza vermemesi bir başka örnektir.

Ahlâk

Göç adlı eserde Kapıcı Hüseyin'in apartmandakilere zorla bir şeyler kabul ettirmeye çalışması ahlâkî açıdan uygun bir durum değildir. Ayrıca Ayşe'ye asılması da burada örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Nejat'ın Selma ile birlikteliği de ahlaki açıdan ele alınmış bir diğer husustur. Ayna adlı eserde İsmail'in kızının evli olmamasına rağmen, birisinden hamile kalması ve oğlunun da hırsızlık yapması bu duruma örnek gösterebilir. Hacıyatmaz adlı eserde eser baştan sona ahlaksızlığı ele almaktadır. Kendi menfaatleri için kızını zengin kişilerle evlendirmek isteyen Rıza aynı zamanda her başa geçenle dostluk kurar, menfaatçiliğini konuşturur. Karısı onu Ahsen'le, kuaförüyle ve gazeteciyle aldatır.

Köylü- Şehirli Çatışması:

Büyük Şehir adlı eserde Abdulhalim ile kızı Macide'nin İstanbul'a gelmeden önceki ve sonraki halleri köylü-şehirli karşılaştırmasına bir örnektir. Eserde kasabadan gelenler saf olarak karşımıza çıkmaktadır. Şehirde yaşayanlar ise uyanık ve dolandırıcıdır. Hep menfaat peşindedirler. Eserin ana teması zaten şehir-kasaba karşılaştırmasıdır. Paydos adlı eserde Ayşe: "Ne erkek giyip içinde kadın gibi kırıyorum, ne argo kelimeler belleyip açık hikâyelere sırtıyorum, ne erkeklerle içki içip sızmasını ne gırtlaktan konuşup sesimi kalınlaştırmasını beceriyorum. Ne sakıza çıklet, ne incir yaprağına mayo, ne de eyvallah yerine bay bay diyebiliyorum."

Rüşvet

Makine adlı eserde rüşvet ve torpil konusu dönemin devlet dairelerinde görülmektedir. Ayrıca Hacı Bey'in otomobili almasından sonra komşularının çıkardığı dedikodulardan da memurların devletten para çaldıkları görülmektedir. Hepimiz Birimiz İçin adlı eserde ağalar istediklerini yapabilmek için rüşvet de verirler. Ayrıca devlet makamlarından tanıdıklarını işleri için kullanırlar. Hıdır Kâhya'nın Mestan Köyü'nün vergisini vergi dairesindeki tanıdığı aracılığıyla yatırmak mahkeme kararını etkilemesi,

öğretmen ile kahvecinin konuşmasında kahveci, kâhyanın adamlarının çok olduğunu söyler ve arkasında onbaşı, jandarma, devlet memuru olduğunu belirtir.

Bürokrasi:

Küçük Şehir adlı eserde bürokrasi Âdem'e endekslidir. Kasabadaki her şey Âdem'in isteğine göre yürür. Âdem ise kâtibinin komik konuşmalarını diksiyonu olarak kullanır. Belediyede hazırlıklar yoktur, her şey gelişigüzel devam eder. İstanbullu misafirler bürokrasinin kasabada yoksun oluşundan faydalanmıştır. Sana Rey Veriyorum adlı eserde Ramazan'ın milletvekili olma durumunda söylediği yalanlar, gölü dahi olmayan bir yere feribot vaat etmesi, deniz bile getirebileceğini söylemesi. Halka nutuk çekerken bol keseden atmasıdır.

Aile:

Makine adlı eserde aile kurumu önemli yer tutmaktadır. Hacı Bey ve ailesi klasik Türk aile tipindedir. Evin geçimini Hacı Bey sağlamaktadır ve eşi Nuriye Hanım ise ev hanımıdır. Oya ve Afif evin çocuklarıdır. Bu aile yapısının tam zıttı ise Avrupa'dan yeni gelen Muazzez ve Hamdi Bey'in ailesidir. Muazzez, Hamdi ile evlidir ve tek derdi gezip çevresindekilere hava yapmaktır. Ayrıca Aziz ile ilişkisini hem Muazzez'in hem de Hamdi'nin normal karşılaması aile yapısının bozukluğunu göstermektedir. Üzüntüyü Bırak adlı eserde Bahtiyar ve Handan'ın mutsuz bir aile yaşantıları vardır. Her şey monotondur. Bu mutsuzluk içinde Handan gezip, eğlenmek ister. Kocasıyla beş yıldır karı-koca olamadıkları için de onu genç jigololarla aldatır. Hacıyatmaz adlı eserde kendi menfaatleri için kızını zengin kişilerle evlendirmek isteyen Rıza aynı zamanda her başa geçenle dostluk kurar, menfaatçiliğini konuşturur. Karısı onu Ahsen'le, kuaförüyle ve gazeteciyle aldatır.

c. Teknik Unsurlar Bakımından Ortak Yönler:

Cevat Fehmi Başkut'un tiyatro eserlerindeki ortak teknik unsurlar şunlardır:

Cevat Fehmi Başkut'un tiyatro eserlerinden Büyük Şehir, Küçük Şehir, Koca Bebek, Ayarsızlar, Paydos, Hacı Kaptan, Sana Rey Veriyorum, Kadıköy İskelesi, Makine(fazladan bir prolog var), Harput'ta Bir Amerikalı, Göç, Hepimiz Birimiz İçin, Dostlar, Buzlar Çözülmeden, Emekli, Ölen Hangisi adlı eserler üç perdeden oluşmaktadır.

Cevat Fehmi Başkut'un tiyatro eserlerinden Soygun ve Hacıyatmaz adlı eserler dört perdeden oluşmaktadır.

Cevat Fehmi Başkut'un tiyatro eserlerinden Tablodaki Adam ve Öbür Gelişte adlı eserler beş tablodan oluşmaktadır.

Ayrıca Cevat Fehmi Başkut'un tiyatro eserlerinden Ayna adlı eser üç tablo iki perdeden ve Üzüntüyü Bırak adlı eser ise tek perdeden oluşmaktadır.

d. Zaman ve Dekor Bakımından Ortak Yönler:

Cevat Fehmi Başkut'un tiyatro eserlerinde ortak yön olarak karşımıza çıkan bütün eserlerdeki zaman ve dekorların işlevsel olmayışıdır. Eserlerde zamanın kişiler ve olaylar üzerinde çok büyük etkisi olduğu söylenemez. Ayrıca dekorlar eserlerin tiyatro eseri olması hasebiyle ele alınmış ancak bu yönleriyle bile olsa eserlerin girişlerinde tanım olmaktan öteye gidememişlerdir. Bu eserlerdeki dekorların aynen zamanda olduğu gibi kişiler ve olaylar üzerinde pek fazla etkisi yoktur. Her ne kadar Kadıköy İskelesi ve Harput'ta Bir Amerikalı adlı eserlerin adlarının mekân olması önemli gibi görünse de yine de yazar eserlerin dekorları üzerinde önemle durmamıştır.

e. Merak Unsurları Bakımından Ortak Yönler:

Cevat Fehmi Başkut'un tiyatro eserlerinde merak unsurları bakımından ortak yönlerin başında eserlerdeki merak unsuru sayısının fazla oluşu gelmektedir. Buna rağmen bu eserlerde merak unsurları çok hızlı bir şekilde açıklanmakta, yerine başka bir merak unsuru başlamaktadır. Bir tiyatro eserinin genel yapı olarak temel bir merak unsurunun olması gereği Cevat Fehmi Başkut'un tiyatro eserlerinde bozulmaktadır. Cevat Fehmi eserlerinde merak unsuru yelpazesini geniş tutarak olabilecek olan aksamanın önüne geçmeyi başarmıştır. Özellikle ölüm merak unsurunun eserlerde çokça işlendiği görülmektedir. Cevat Fehmi Başkut'un tiyatro eserlerinden belli bir sayıda okuyan herkes okuduklarından başka bir eserini okuduklarında sonunda iyilerin hep kazanacağını bilir. Bu yönüyle hepsinde ayrı tat bulunan eserlerden okuyucuyu uzaklaştıracaktır.

f. Karakterler Bakımından Ortak Yönler:

Cevat Fehmi Başkut'un tiyatro eserlerinde birçok karakter isim itibariyle ortak olarak kullanılmıştır. Burada dikkati çeken bu kullanılan isimdeki karakterlerin büyük ölçüde aynı özellikleri taşımasıdır.

Ayşe: Büyük Şehir, Koca Bebek, Paydos, Ayarsızlar, Hacı Kaptan, Sana Rey Veriyorum, Kadıköy İskelesi, Harput'ta Bir Amerikalı, Göç, Hepimiz Birimiz İçin, Öbür Gelişte, Küçük Şehir aslı eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

Ahmet: Kadıköy İskelesi, Harput'ta Bir Amerikalı(üç farklı Ahmet vardır), Göç, Paydos, Hepimiz Birimiz İçin, Hacıyatmaz, Öbür Gelişte, Ölen Hangisi, Koca Bebek, Sana Rey Veriyorum ve Ayarsızlar adlı eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

Hasan: Ayarsızlar, Soygun, Kleopatra'nın Mezarı, Hepimiz Birimiz İçin, Öbür Gelişte, Büyük Şehir, Küçük Şehir, Paydos adlı eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

Hatice: Hacıyatmaz, Buzlar Çözülmeden, Emekli(hizmetçi), Ölen Hangisi(hizmetçi), Paydos, Ayarsızlar adlı eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

Ali: Ayarsızlar, Sana Rey Veriyorum, Ayna, Küçük Şehir adlı eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

Fatma: Kleopetra'nın Mezarı, Büyük Şehir, Soygun adlı eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

İsmail: Ayna, Soygun, Hacıyatmaz adlı eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

İbrahim: Kadıköy İskelesi, Harput'ta Bir Amerikalı adlı eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

Abdullah: Kleopetra'nın Mezarı, Büyük Şehir adlı eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

Siyah Elbiseli Adam: Büyük Şehir, Üzüntüyü Bırak, Göç adlı eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

Ömer: Hepimiz Birimiz İçin, Paydos adlı eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

Murtaza: Paydos, Ayarsızlar adlı eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

Leyla: Dostlar, Ayarsızlar adlı eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

Selma: Göç, Kleopetra'nın Mezarı adlı eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

Hüseyin: Göç, Küçük Şehir adlı eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

Arif: Emekli, Kadıköy İskelesi adlı eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Bu araştırmayla Cevat Fehmi Başkut'la ilgili çok farklı yerlerde, dağınık bir biçimde bulunan geniş bir bilgiye ulaşılmış, bu bilgiler ışığında Cevat Fehmi Başkut'un tiyatroları incelenmiştir.

Cevat Fehmi Başkut'un tiyatro eserleri kendi döneminin çatışmalarını ele almaktadır. Bunu yaparken hem okuyucuyu hem de izleyiciyi bir taraftan düşündürürken bir taraftan da onları güldürmeyi başarmıştır.

Eserlerde dikkatimizi çeken konuların başında sosyal çatışmalar ve aşk gelmektedir. Eserlerin birçoğunda iyiler tam iyi, kötüler tam kötüdür. Aile mefhumu üzerinde de oldukça duran Cevat Fehmi, aile içerisinde birlik ve beraberliğin yanı sıra çatışmaları da ele almıştır. Yazar eserlerinin birçoğunun konusu gerçek hayattan almış olmakla beraber Ayna, Tablodaki Adam ve Öbür Gelişte gibi hayali eserlerde yazmıştır. Ayrıca eserlerde Siyah Elbiseli Adam dikkatleri çekmektedir. Azrail'i insan kılığına Siyah Elbiseli Adam olarak sokmuştur. Yazar ölüm mefhumu üzerinde de çok durmuştur.

Eserlerin birçoğu iyilerin kazanmasıyla bitmiştir. Her ne kadar iyiler yanlış yola sapsa da sonunda doğru yolu bulmuşlardır. Kötülerin ise yaptıkları yanlarına kâr kalmamıştır. Mutlaka eserlerin sonunda cezalarını bulmuşlardır. Yine eserlerin birçoğunda bulunan kurnaz tipler de sonunda kurnazlıklarının tutmadığını görmüşlerdir.

Gazetecilikle uğraşmış olması hasebiyle Türk siyasal hayatını iyi bilen yazar, Sana Rey Veriyorum ve Hacıyatmaz adlı eserlerinde siyasetin başka boyutlarını ele almıştır. Sana Rey Veriyorum adlı eserde, halkı Mekke'den gelmiş gibi gösterilen tespihler dağıtarak kandırmaya çalışan siyasetçilerden, Hacıyatmaz adlı eserde ise kim iktidara gelmişse onun yanında yer alan insanlardan bahsetmiştir.

Yazarın üzerinde durduğu bir diğer konu da ahlâktır. Eşlerini aldatan bayanlar bunlara örnek gösterilebilir. Özellikle Hacıyatmaz ve Üzüntüyü Bırak adlı eserde bu konunun üzerinde durulmaktadır. Bütün bu olumsuzlukların yanında ahlâken bozulmamış kişileri de görmekteyiz. Bunlara Sana Rey Veriyorum adlı eserde Öğretmen Ahmet, Kleopatra'nın Mezarı adlı eserde ise Saniye örnek verilebilir.

Yazar eserlerinin bazılarında kendi cümlelerini ya da başka bir deyişle vermek istediği mesajı olay kahramanlarından biri aracılığıyla yapar. Mesela Sana Rey Veriyorum adlı eserde Asuman'ın söylediği: “Ey kanaat, ey tevazu, ey ilim aşkı sana rey veriyorum!” örnek olarak gösterilebilir.

Yazar eserlerini kırk yaşından sonra yazmaya başlamış ve ölene dek yazmaya devam etmiştir. Bunun nedeni tiyatronun uzun bir gözlem işi olmasından kaynaklanır. Yıllarca gördüğü aksaklıklar, güzellikler, toplumsal hayatın kişinin üzerindeki etkisi tiyatro metni oluşturmaya zemin hazırlar. Bu hazırlık insanın farkında olmadığı bir hazırlık sürecidir. Sonunda bütün bu gözlemler sayesinde eserler meydana getirilir. Ayrıca gazeteci olması da tiyatro yazarlığına soyunmasında etkin rol oynamıştır. Bu durum toplumsal hayatın bire bir içinde kalmasını sağlamıştır. Yazarın gazeteci olması tiyatro yazarı olmasını geciktirmiş de olabilir. Ayrıca Cevat Fehmi'nin tiyatro yazarı olmasında Muhsin Ertuğrul'un katkısının olduğunu söylemeden geçmemek gerekir.

Yaptığımız bu çalışmayla, eksikleri olsa da, Cevat Fehmi Başkut'un tiyatroları ve tiyatroculuğu hakkında oldukça verimli, ayrıntılı ve özgün veriler elde edildiği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

1. AND, Metin.

1973 50 Yılın Türk Tiyatrosu, İş Bankası Kültür Yayınları, Baha Matbaası, İstanbul.

2. AYDIN, Mehmet.

1992 Türk ve Dünya Edebiyatından Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, Takav Yayıncılık, Ankara

3. BANARLI, Nihat Sami.

1971 Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Cilt II, Millî Eğitim Yayınları, İstanbul.

4. BAŞKUT, Cevat Fehmi.

1962 Paydos, İnkılâp Kitapevi Koll. Şti., İstanbul.

1963 Sana Rey Veriyorum, Ceylan Yayınları, İstanbul.

1963 Tablodaki Adam, Ceylan Yayınları, İstanbul.

1965 Hepimiz Birimiz İçin, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul.

1965 Buzlar Çözülmeden, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul.

1970 Ölen Hangisi, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul.

1972a Ayarsızlar, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul.

1972b Ayna, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul.

1972c Büyük Şehir, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul.

1972d Dostlar(!), İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul.

1972e Emekli, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul.

1972f Hacı Kaptan, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul.

1972g Harput'ta Bir Amerikalı, İnkılâp ve Aka Kit. Koll. Şti., İstanbul.

1972h Kadıköy İskelesi, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul.

1972i Kleopatra'nın Mezarı, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul.

1972k Koca Bebek, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul.

1972l Küçük Şehir, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul.

1972m Makine, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul.

1972n Öbür Gelişte, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul.

- 1972o Soygun, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul.
- 1972p Üzüntüyü Bırak, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul.
- 1979 Hacı Yatmaz, İnkılâp ve Aka Kitapevleri Koll. Şti., İstanbul.
- 1992 Göç, İnkılâp Kitapevi, İstanbul.
5. ÇALIŞLAR, Aziz.
- 1995 Tiyatro Ansiklopedisi, Türk Kültür Bakanlığı, Ankara.
6. IŞIK, İhsan.
- 2002 Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi, Elvan Yayınları, Ankara.
7. KABAKLI, Ahmet.
- 1973 Türk Edebiyatı, Türkiye Yayınları, İstanbul.
8. KARAALIOĞLU, Seyit Kemal.
- 1969 Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü, İnkılâp ve Aka Kitapevleri.
9. KARACA, Nesrin Tağızade.
- 2005 Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosunda Öncelikli Bir İsim: Cevat Fehmi Başkut Türk Dili Dergisi, Sayı 640, Nisan.
10. KUDRET, Cevdet.
- 1973 Ortaoyunu, Türkiye İş ve Kültür Yayınları, İstanbul.
11. KURDAKUL, Şükran
- 1992a Çağdaş Türk Edebiyatı II, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- 1992b Çağdaş Türk Edebiyatı IV, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
12. NECATİGİL, Behçet.
- 1992 Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü, Varlık Yayınları, İstanbul.
- 1970 Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yayınevi, İstanbul.
13. NUTKU, Özdemir
- 1985a Dünya Tiyatrosu Tarihi, I. Cilt, Remzi Kitabevi Yay., İstanbul.
- 1985b Dünya Tiyatrosu Tarihi, II. Cilt, Remzi Kitabevi Yay., İstanbul.

- 1990 Dram Sanatı(Tiyatroya Giriş), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
14. SEDES, Selâmi İzzet.
- 1941a Tiyatroya Dair Konuşmalar, İstanbul'da Temsil, 11 Temmuz, Akşam Gazetesi.
- 1941b Tiyatroya Dair Konuşmalar, Türk Tiyatrosunun Menşei Gayri Müslim Cemaat Okullarıdır. 22 Temmuz, Akşam Gazetesi.
15. SEVENGİL, Refik Ahmet.
- 1934 Türk Tiyatrosu Tarihi, I. Cilt, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul.
- 1969 Eski Türklerde Dram San'atı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
16. SOKULLU, Sevinç.
- 1979 Türk Tiyatrosunda Komedyanın Evrimi, Meteksan, Ankara
17. TEKİN, Arslan
- 1955 Edebiyatımızda İsimler ve Terimler, Ötüken Yay. İstanbul.
18. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi.
- 1977 C.I, Dergah Yayınları, İstanbul.
19. YALÇIN, Ahmet.
- 2002 II. Meşrutiyet'te Tiyatro Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara.
20. <http://www.tumgazeteler.com/?cat=78&ykod=2655>.
21. http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=5244.

EKLER

Cevat Fehmi Başkut'un Eserleri İle İlgili Gazete Eleştirileri

Harput'ta Amerikalının işi ne?

Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'ne siyasi iktidar tarafından tartışmalı bir biçimde atanan mevcut yönetimin tiyatro alanındaki çalışmaları sonuçlarını vermeye başladı. Başta, repertuar tercihindeki dağınıklık olmak üzere seçilen oyunların sahne uygulamasında ortaya çıkan niteliksiz yapımlara kadar bir yığın alanda kendini fark ettiren amatörlik ve düzeysizlik, kurumu ve yönetimin tiyatro üretme zihniyetini yeniden tartışılır hale getiriyor. Kast seçiminden yanlış dramaturjiye, bırakın tiyatro sanatçısı olmayı oyuncu olduğu bile tartışmalı şahsiyetlere rejisörlük payesi verilmesine kadar bir yığın olumsuzluğu bir arada yaşayan bu beceriksizlik, izleyici üzerinde egemenlik kurmuş durumda. Bu kabiliyetsizliğe ne devlet tiyatrosunun kendi içinden ne de başka tiyatro sanatçıları örgütlerinden sonuç alıcı bir karşı çıkış ya da muhalefet oluşturulabilmiş değil şu ana kadar. Atamanın gerçekleştiği dönemde, kimi dernek, vakıf gibi, oyuncuların bir araya geldikleri kuruluşlar, bir- iki basın açıklaması yaparak değişikliği kınadıklarını ve verilecek görevleri kabul etmeyeceklerini kamuoyuna deklare ettiler. Bütün karşı çıkış etkinliği ve protesto biçimi bununla sınırlı kaldı. Gerisi, kulise taşınmış ikili-üçlü homurdanışlar ve bununla birlikte, kerhen (gönülsüzce) kabul edilmiş görevlendirmeler ve her zaman olduğu gibi haksızlığın ve niteliksizliğin kanıksanması. Bir başka yazıda kapsamlı bir biçimde tartışılması gereken bu yönetimin icraatlarından birisi de, İstanbul Devlet Tiyatrosu yapımı olan Cevat Fehmi Başkut'un, her bakımdan iptidai olan "Harputta Bir Amerikalı" adlı oyununun repertuara alınması ve bir fecaat örneği olarak sahnelenmesi. Yönetmenliğini Ali İpin'nin yaptığı oyunun, dekor tasarımı, Behlül Dane Tor'a, dramaturji ise Selen Korad Birkiye'ye ait. Günümüz tiyatro yazarlığının ve sahneleme tekniklerinin çok uzağında kotarıldığı izlenimi veren bu oyunun, repertuvara alınması bir hezeyan değilse, oyunun konusu, tematik kurgusu ve tarzı bağlamında hangi özelliği tiyatrosal olarak sahnelenmeyi hak ediyor bu yanıla mantıklı bir açıklamaya gereksinim var. En azından seyirciye ve sanata saygı anlamında. Oyun, Harput'tan çocuk yaşta babası ile birlikte Amerika 'ya göç etmiş olan milyoner Abraham Maderus'un Türkiye'ye gelmesi ve geride bıraktıkları kardeşi Ahmet 'i araması ve bu arada kardeş adayı olarak üç anormal Ahmet ve bir de kardeşin

karısı olduğunu iddia eden bir kadınla karşılaşması üzerine kurulmuş bir komedi. Oyunda, Kâtip Necmettin üç Ahmet'lere Maderus'un kardeşi olup olmadıklarını kanıtlamak için kimi sorular yöneltir. Mucit Ahmet, buluşlarıyla, Amerikan hayranı Anadolu insanını aşağılayan tavrı ile züppe kılıklı Ahmet ve Shakespeare oyunlarından replikler aşırı Hamlet Ahmet kardeş olduklarını kanıtlamaya çalışırlar. Bu arada, Ahmetler arasına karışmış anormal tavırlarıyla dikkat çeken bir de Komiser Cavit vardır. Komiser Cavit , Ahmetleri döver, aşağılar ve onlar üzerinde bir baskı oluşturur. Sonunda gerçek kardeş Ahmet'i aramak üzere hep birlikte Harput'a giderler ve nüfus kayıtlarında Ahmet'in Harput'ta yaşadığı ve çiftçilikle uğraştığı ortaya çıkar. Kardeş Ahmet , ağabeyi milyoner Maderus'a soğuk davranır ve sitemli sözlerle, gittikten sonra kendisini aramamalarına ve Harput'a sahip çıkmamalarına tepki gösterir ve Harput'u terk etmesini söyler. Yaklaşık 60 yıl önce bir komedi olarak yazılmış olan oyunun, sahne yorumu, basit ve sık bir biçimde ele alınarak izleyiciye, her bakımdan seviyesi düşük bir gösteri hazırlanmış. Öncelikle, oyun zaten derinlikli ve katmanlı bir rejiiye olanaklı değil, diğer yandan yönetmen de oyun üzerine çok fazla kafa yormadan metnin sadece hantallığını gidererek ortaya al elade bir komedi çıkarmış. Bu seviyesizliği, Komiser Cavit 'in (Kürşat Alnıaçık) göz dolduran oyunculuğu ve performansı ve kimi oyuncuların çabası bile gidermeye yetmiyor. Ancak oyunculuğa ilişkin bir başka dikkat çeken nokta ise yapımda yer almaktan hoşnut olmadıkları izlenimini edinmemiz. Bir-iki oyuncu dışında kimse isteyerek ve içtenlikle kendini oyuna katmıyor sanki. Ancak rol dağılımına baktığımızda kimi oyuncuların bir yerlerden derleme olduğunu fark ediyoruz. Örneğin; kadrosu Devlet Opera ve Balesi'nde bulunan ve uzun zamandır fiziken sahneye çıkamayan Tayfun Savlıoğlu'nun bu oyunda kendine yer bulması) Sonuç olarak Devlet Tiyatroları , ellerindeki onca olanağa rağmen tiyatro konusunda havanda su dövmeğe devam ediyor. Tiyatroyu ve seyirciyi seviyesizleştirmek için yılların birikimi ve halkın cebinden oluşturdukları devasa bütçeyi heba ediyorlar. Yazık.¹⁶⁵

Metin BORAN

14-03-2006

¹⁶⁵ <http://www.tumgazeteler.com/?cat=78&ykod=2655>

Buzlar hâlâ çözülmedi...

Piyes okumanın da bir tadı olduğunu Cevat Fehmi Başkut'un oyunlarını okurken anlayabilirsiniz... Başkut'un eserlerini yeniden basan İnkılâp Kitabevi önemli bir görevi yerine getiriyor

Hangi tiyatro oyunu 1954'te, 1968'de ve 2004'te filme alınmıştır? Bu soruya yanıtlım Cevat Fehmi Başkut'un oyunu "Paydos"tur. 1947-48 döneminde İstanbul Şehir Tiyatroları'nda ve Ankara Devlet Tiyatrosu'nda sergilenen bu oyun yurtdışında profesyonel sahnelerde oynanan ilk Türk oyunudur. Atina'da Argiropulos Tiyatrosu'nda altmış beş kez sahnelenmesinde oyunun sözlerinin altında duyulan yürek çarpıntılarının payı olmalı: "Şu geleceğe doğru yürüyen insan sellerine bakın! Memeden yeni kesilmiş denecek yaşta mini miniler, onlardan biraz daha kabacaları, bıyıkları yeni terleyen delikanlılar, sonra genç adamlar ... Bunlar yeryüzünün yarınki sahipleri." Gelecek kuşaklardan sorumlu olduğunu söyleyen bu adam, bir ilkokul öğretmenidir. En zor anlarında öğrencilerini anımsayacak, düşlerinde onlara seslenecektir: "Kâğıt kalem alın çocuklar... Yazdıracağım parçanın adı Mektep. Fatma... Yine burnun akıyor... Mutlaka her zamanki gibi yine mendilin yoktur. Al, sil bakayım, mini mini yaramaz... Sonra pis çocuk derler ayıptır." Bu oyununun mekân tanıtımı da bir öyküyü anımsatır: "Oda oda kiraya verilen büyük, ahşap bir (...) şeyhülislam konağı eskisi heybetli manzarasıyla, geniş mermer merdivenli antresi, uzun loş koridorları (...) içinde bugün yuva kurmuş yokluğa rağmen havası öyle esrarlı, belirsiz. Fakat aynı zamanda öyle vakur ve muhteşemdir ki, koridorlarında yürürken tâ nihayette ipek bir ferace eteğinin köşeyi kıvrılıverdiğini veya aralık kalmış bir kapının ardında, odanın loşluğunda bir harem ağasının bembeyaz kavuğunun ağardığını görür gibi olursunuz."

Plağa okunan bir piyes

Plağa da okunan "Paydos"un yazarı Cevat Fehmi Başkut, (1905 Edirne-5 Mart 1971 İstanbul). Eyüp Rüştüyesi ve İstanbul Sultanisi'nde (İstanbul Erkek Lisesi) öğrenim gördü. Kurtuluş Savaşı yıllarını Ankara'da geçirdi. TBMM Basımevi'nde düzeltmen, TBMM'de zabıt kâtibi olarak çalıştı. 1928-1963 arasında Vakit, Son Saat, Son Posta, Cumhuriyet gazetelerinde muhabirlik, yazarlık, yazı işleri müdürlüğü yaptı. İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığı'na seçildi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü'nde öğretim görevlisi olarak çalıştı. Geceleri Bizi

Kimler Bekliyor (1933) adlı röportaj kitabı ile Kadın Bir Defa Sever, Dişi Aslan ve Valde Sultan'ın Gerdanlığı romanları, yayımlanan ilk kitaplarıdır.

Oyun yazmaya Muhsin Ertuğrul'un özendirmesiyle başlayan yazarın ilk oyunu 'Büyük Şehir' 1942-1943 sezonunda İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda sahnelendi. Oyunun gördüğü büyük ilgi onun hemen her yıl yeni oyunlar yazmasına yol açtı.. Toplam yirmi üç oyunu olan Başkut, biçim denemelerine de giriştiği oyunlarında, her çevreden ve bütün toplum katlarından insanı tiplermeye çalışır. Oyunları sınıf ve katmanların, dünya görüşlerinin ilişki ve çelişkilerine dayanır. Yazarın 1945 yılında İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda sahnelenen "Küçük Şehir" adlı dördüncü oyunu, toprak kayması yüzünden yolda kalan İstanbul-Ankara treninin yolcularının bir kasabaya götürülmesini anlatır. Yolcular, kasabanın yaşamını altüst ederler. Özentili ve yoz yaşam anlayışının özellikle dar çevredeki sonuçlarını gösteren bu oyun aynı yıl İnönü Armağanı'nı aldı. Başkut'un filme alınan ilk oyunu 'Soygun'dur. 1951-1952 sezonunda sahnelenip 1953 yılında filme alınan bu oyun doğruluk simgesi bir yargıcın kötü bir toplumda düşürülebileceği durumu sergiler. Başkut'un, filme alındığında da toplumumuzu etkileyen oyunlarından bir diğeri kuşkusuz 1964'de sahnelenen, "Buzlar Çözülmeden"dir. 1965'de filme alınan bu oyunun 1986'da çekilen versiyonunun adı "Deli Deli Küpeli"dir. Oyunun zamanı bir 'ihtilâl dönemi'dir. Mekânı da kış yüzünden yolları kapanmış bir kasaba. Bu kasabaya ihtilâlin atadığı kaymakam ve jandarma komutanı yerleşik düzeni yoksullar lehine değiştirirler. Sonunda halkın çok sevdiği bu görevlilerin akıl hastanesinden kaçtığı anlaşılır. Oyun, düzeni bir delinin bakış açısından seyretilere ırdeletir.

Trajikomik durumlar

Cevat Fehmi Başkut, günümüzde pek fazla anımsanmasa da, çoğunlukla evrensel konuları işleyen bir yazardır. Örneğin göçlerin yarattığı trajikomik durumlar. Çocuk yaştayken babasıyla Harput'tan Amerika'ya göç eden İbrahim Müderris, orada milyoner Abraham Maderus durumuna gelmiştir. Kırk yıl sonra kardeşini aramak için İstanbul'a gelir Karşısına kardeşi yerine Batı hayranı üç kişiyle bu kişilerden birinin karısıyla kızı çıkar. İbrahim/Abraham kimin öz kardeşi olduğunu anlamaya çalışırken bu grubun arasına bir de delinin karıştığını öğrenir. Sonunda Harput'a gidip öz kardeşini bulur. Ama kardeşi ailesinin çektiklerini anlatarak "Milyoner kardeşim sen o zaman

neredeydin?” sorusuyla onun tüm önerilerini reddeder. 1955 yılında yazılan bu oyunun yazılıp ilk sahnelendiği dönemin özellikleri düşünüldüğünde, oyunun Amerikan hayranlığına karşı alaysı eleştirel bir yanı olduğu anımsanmalıdır. Başkut’un oyunlarını dikkatli bir okuma, pek çok oyununda yer alan bu eleştirel alayın aslında yalnızca Batı hayranlığına değil bizim yüzyıllardır uygar saydığımız her ulusa duyduğumuz bağımlılığa, özellikle yarı aydın ve cahil toplulukların uygarlık saydığı lüks düşkünlüğü ve seçkinlik özentisine yöneldiğini de gösterir. Bu alaya alış, ‘Karagöz Muhavereleri’ni anımsatacak bir üslubun ağır bastığı ikinci oyunu ‘Ayarsızlar’da çok belirgindir. Oyunun, Batı-Türkiye, zengin-yoksul, aylak- çalışan ikilemine dayanışı ya da bir çelişkiden yola çıkışının ipucu, birinci perdenin ilk sahnesinde, oyunun saatçi ustası olan başkişisi Murtaza tarafından verilir: “Hanım bilmem hatırlayacak mısın? Meşrutiyet sıralarında ikiyüzlü saatler çıkmıştı... Evet, ikiyüzlü... Bir yüzü alaturka saati gösterirdi, öbür yüzü de alafranga saati... Bizim aile de işte bu Meşrutiyet saatlerine benzer.” Konusu, kıtalararası göçten kaynaklanışıyla “Harputta Bir Amerikalı”yı anımsatan “Ayarsızlar”da semtler barındırdığı topluluklara ve kişiler uğraşlarına göre değerlendirilerek bir tür sınıfsal eleştiri de yapılır. Yedikule emeğiyle geçinenlerin, Şişli yakışıklılıklarını, güzelliklerini geçinmek için araç yapan aylakların semtidir. Şişlili sosyete ‘seçkinleri’nin Fransızca melezi dilleriyle Yedikuleli bıçkınların argo ve deyim kalabalığı dillerinin karşı karşıya gelmesi bir gülme ögesi olarak kullanılır. Nazan’ın arkadaşlarını “Velo bir kokteyl yapar ekselans. Memo’nun rumbada eşi yoktur. No Mondiyö” diye övüşünü Mustafa “Bana bak hemşire hanım, adam gibi konuş. Buraya rampa ettin anladık. Fakat racona uymazsan dikiş tutturamazsın. Mümkünü yok bir kazanda kaynamayız. Aklın kesmiyorsa ancizle” diye yanıtlar.

Cevat Fehmi Başkut, her siyasal dönemde, yaşadığı dönemin ikiyüzlü ve eğreti siyasal anlayışını eleştirişiyle, usanmaz bir ‘muhalif’ tir. Onun yanında olduğu tek sınıf emeğini esirgemeyen ve ezilenlerdir. “Ey kanaat, ey tevazu, ey ilim aşkı sana rey veriyorum!” repliği de onun nelere değer verdiğini gösterir. Piyas okumanın da bir tadı olduğunu Başkut’u okurken anlayabilirsiniz.¹⁶⁶

SENNUR SEZER

26/05/2006

¹⁶⁶ http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=5244

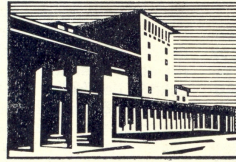
Cevat Fehmi Başkut'un Oyunlarıyla İlgili
Broşur, İlan, Afiş ve Gösterilerden Resimler

DEVLET TİYATROLARI

KUÇUK TİYATRO

Cevat Fehmi BAŞKUT

KÜÇÜK ŞEHİR

KUÇUK TIYATRO

(1 Ekim 1971 Cuma akşamından itibaren)

KUÇUK ŞEHİR

(KOMEDİ, 3 PERDE)

YAZAN	CEVAT FEHMİ BAŞKUT
SAHNEYE KOYAN	BOZKURT KURUÇ
DEKOR, KOSTÜM	TARIK LEVENDOĞLU
ODACI ALİ BATTAL	MÜNİR CANAR
KATİP SADIK	KEMÂL OKURER
ADEM ATEŞLİ	TEKİN AKMANSOY
BEKİR DEVECİOĞLU	NUR BARTU
AHMET ERENOĞLU	MUZAFFER GÖKMEN
HACI KADİR	TANSU AYTAZ
EŞREF İLK	EJDER AKIŞIK
MURTAZA	İLYAS AVCI
AVNİ YIKILMAZ	HALDUN MARLALI
HULUSİ ÇİLESİZ	VEDAT ÖZKÖK
ŞETARET BACI	HİKMET ORHON
NEBİLE	RÜMEYSA BOZDAĞ
ELENİ	DEFNE SUBAŞI
RAMAZAN PAŞA	OSMAN DALOĞLU
HASAN	TAYFUN ORHON
HÜSEYİN	ENİS FOSFOROĞLU
KARABET GÜMÜŞYAN	ERKÂN ALPAGO
NAİL TAŞTEPE	ERHAN ÜLKÜ
İLHAN SOYUBÜYÜK	ERDOĞAN GÖZE
MİTHAT YILMAZ	MUSTAFA YALÇIN
AYŞE	SUNAY ARTUK
I. UŞAK	LEVEND ÖKTEM
II. UŞAK	GÜRBÜZ ÖZÇELEBİ

REJİ ASİSTANI ENİS FOSFOROĞLU

İŞİK SIRRI AKDEMİR

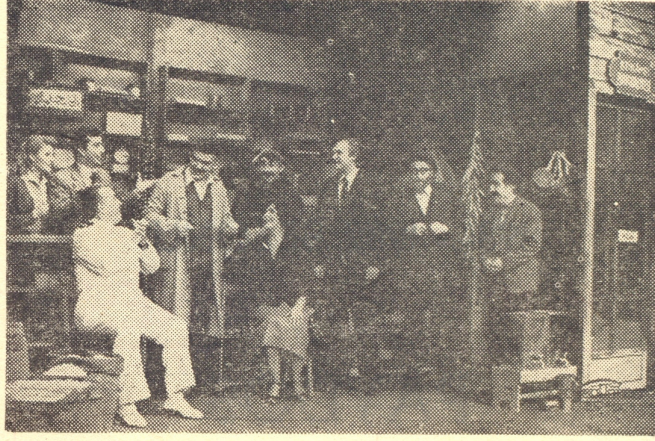
KONDÜVİT RIZA ŞAHİN

Ayarsızlar

Buzlar Çözülmeden

CEVAT FEHMİ BAŞKUT

PAYDOS

(Oyun 3 Perde)

SAHNEYE KOYAN **YALIN TOLGA**
DEKOR **HÜSEYİN MUMCU**
KOSTÜM **SEVİNÇ GÜRLÜK**

ÖĞRETMEN MURTAZA **YALIN TOLGA**
HATİCE **HİKMET ORHON**
ELEKTRİK TAHSİLDARI **TEVFİK BOLULU**
SALİH USTA **COŞKUN ORHON**
BALIKÇI AHMET **MUTLU GÜNEY**
KÂMİLE **HAFİZE GÜN**
RIDVAN **ERDOĞAN AYDEMİR**
MUHTAR HASAN **ERKAN CAN**
AYŞE **OYA İNCİ**
İBRAHİM **CİHAN BÜYÜKİŞİK**
ÖMER **EMİN OLCAY**
HACI HÜSAMETTİN **EMİN GÜMÜŞKAYA**
SAFİNAZ **FEYHA ÇELENK**
MUHİTTİN **MUSTAFA UĞURLU**

İŞIK **ADNAN AÇIKDÜŞÜNENLER**
KONDÜVİT **RECEP ÖZTEZEL**
SUFLÖZ **GÜLYÜZ TOLGA**

1981 - 1982 SEZONU
YURT İÇİ TURNESİ
PAYDOS

(27 NİSAN - 7 HAZİRAN 1982)

27 Nisan	— Eskişehir
28 "	— Kütahya
29 "	— Afyon
30 "	— Burdur
1 Mayıs	— Isparta
5 "	— Nevşehir
6 "	— Niğde
7 " }	
8 " }	— Kayseri
9 " }	
11 "	— Sivas
13 "	— Erzincan
15 " }	
16 " }	— Erzurum
18 "	— Ağrı
20 "	— Kars
22 "	— Gümüşhane
25 " }	
26 " }	— Trabzon
27 " }	
28 "	— Rize
29 "	— Artvin
1 Haziran	— Giresun
2 "	— Ordu
3 "	— Fatsa
4 "	— Ünye
5 "	— Samsun
7 "	— Sinop

TIPATIP TİYATRO TOPLULUĞU

"PAYDOŞ."

Cevat Fehmi Başkut

Yönetmen
Samet Karaman

Dekor
Sibel Safetoğlu

Müzik
Volkan Akalın

OYUNCULAR
resul tertemiz
ilkay beki
turan çağlar
m. emin sömmez
kemal oruç
canel albayrak
mahmut karaslan
m. ali arslan
emine arıcı
umut eroğlu
yasın budak
samet karaman
dilem gül
burç sezgin

afis:serkan turk

Paydos

Dokümanların bir kısmı Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü tarafından gönderilmiş, diğer kısmı ise www.sehirtiyyatrolari.com'dan alınmıştır.